

Ouders bij de les

Ouders bij de les

Betrokkenheid van ouders bij de school
van hun kind

Ria Vogels

Sociaal en Cultureel Planbureau
Den Haag, november 2002

Het Sociaal en Cultureel Planbureau is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 30 maart 1973.

Het Bureau heeft tot taak:

- a wetenschappelijke verkenningen te verrichten met het doel te komen tot een samenhangende beschrijving van de situatie van het sociaal en cultureel welzijn hier te lande en van de op dit gebied te verwachten ontwikkelingen;
- b bij te dragen tot een verantwoorde keuze van beleidsdoelen, benevens het aangeven van voor- en nadelen van de verschillende wegen om deze doeleinden te bereiken;
- c informatie te verwerven met betrekking tot de uitvoering van interdepartementaal beleid op het gebied van sociaal en cultureel welzijn, teneinde de evaluatie van deze uitvoering mogelijk te maken.

Het Bureau verricht zijn taak in het bijzonder waar problemen in het geding zijn, die het beleid van meer dan één departement raken.

De minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport is als coördinerend minister voor het sociaal en cultureel welzijn verantwoordelijk voor het door het Bureau te voeren beleid. Omtrent de hoofdzaken van dit beleid treedt de minister in overleg met de minister van Algemene Zaken, van Justitie, van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties, van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, van Financiën, van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, van Economische Zaken, van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij, van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

© Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag 2002

SCP-publicatie 2002/14

Zet- en binnenwerk: Mantext, Moerkapelle

Omslagontwerp: Bureau Stijlzoorg, Utrecht

Illustratie: Len Munnik

Verspreiding in België: Maklu-Distributie

Somersstraat 13-15, B-2018 Antwerpen

ISBN 90-377-0091-8

NUR 740

Dit rapport is gedrukt op chloorvrij papier.

Sociaal en Cultureel Planbureau

Parnassusplein 5

2511 VX Den Haag

Tel. (070) 340 70 00

Fax (070) 340 70 44

Website: <http://www.scp.nl>

E-mail: info@scp.nl

Inhoud

Voorwoord	1
1 Onderzoek onder ouders met een kind in het funderend onderwijs	3
1.1 Achtergronden van het onderzoek	3
1.2 Twee publicaties over ouders en de kwaliteit van het onderwijs	6
1.3 Enquêtes onder ouders met een kind in het basis- en voortgezet onderwijs	6
1.4 Vraagstelling en inhoud van het rapport	8
Noten	11
2 Achtergronden van ouders met een kind in het funderend onderwijs	13
2.1 Samenstelling van het huishouden	13
2.2 Achtergrondkenmerken van ouders	14
2.2.1 Etniciteit	14
2.2.2 Opleidingsniveau in het huishouden	15
2.2.3 Arbeidspositie van ouders met een kind in het funderend onderwijs	16
2.2.4 Het huishoudensinkomen	18
2.2.5 Geloofsovertuiging	19
2.2.6 Stemgedrag	21
2.2.7 Groepen ouders	21
2.3 Kenmerken van de school en de ouderpopulaties daarbinnen	24
2.3.1 Denominatie in basis- en voortgezet onderwijs	24
2.3.2 Denominatie en onderwijskundige aanpak in de school	25
2.3.3 Ouderpopulaties van scholen, naar denominatie	26
2.4 Samenvatting	31
Noten	35
3 Informatie voor ouders over de school	37
3.1 Informeren van ouders is aandachtspunt van overheid	37
3.2 Gebruik van informatie door ouders bij schoolkeuze	39
3.2.1 Voorkeur voor face-to-face informatie bij schoolkeuze	39
3.2.2 Verschillen tussen groepen ouders in het gebruik van informatiekkanalen	42
3.3 Bekendheid met de schoolwebsite en ICT-gebruik voor informatie over de school	45
3.3.1 Grote toegang tot internet en gebrekkige kennis over de schoolwebsite	45
3.3.2 Informatie via internet bereikt weinig ouders	46
3.4 Oordelen over al dan niet verkregen informatie van de school	47
3.4.1 Informatie van de school over verschillende onderwerpen over het algemeen positief beoordeeld	48

3.4.2	Ouders met hoge sociaal-economische status vaker ontevreden en confessionele ouders vaker tevreden over de informatieonderwerpen	51
3.4.3	Tevreden, ontevreden en onverschillig over de communicatie met de school	52
3.5	Conclusies	55
	Bijlage bij hoofdstuk 3	57
	Noten	59
4	<i>Betrokkenheid van ouders bij de school</i>	63
4.1	Actieve betrokkenheid bij basisonderwijs, meer op afstand bij voortgezet onderwijs	63
4.1.1	Overheidsbeleid: stimuleren van meer participatie en betrokkenheid	63
4.1.2	Mogelijkheden voor formele en informele betrokkenheid bij de school	64
4.1.3	Inhoud van het hoofdstuk	67
4.2	Contacten tussen ouders en de school	68
4.2.1	Ouderavonden en rapportbesprekingen veelvuldig bezocht	68
4.2.2	Overige contacten met de school: regelmatig in basisonderwijs, sporadisch in voortgezet onderwijs	69
4.3	Participatie van ouders in formele organen in de school van hun kind	70
4.3.1	Lidmaatschap van schoolbestuur, medezeggenschapsraad en ouderraad	70
4.3.2	Kenmerken van ouders die de betrokkenheid bij schoolorganen bepalen	72
4.4	Participatie van ouders in diverse informele schoolactiviteiten	75
4.4.1	Participatie en frequentie van de participatie: veel en vaak in basisonderwijs, weinig in voortgezet onderwijs	75
4.4.2	Beschikbare tijd beïnvloedt sterk de activiteiten van ouders in de school	77
4.5	Lidmaatschap van een landelijke oudervereniging en belangstelling voor onderwijs (beleid)	81
4.5.1	Slechts weinig ouders zijn lid van een landelijke oudervereniging	81
4.5.2	Ouders zijn erg geïnteresseerd in berichtgeving over onderwijs en het onderwijsbeleid	83
4.6	Ouders over de belangenbehartiging en samenstelling van de medezeggenschapsraad	84
4.6.1	Belangrijk deel ouders onbekend met het werk van de medezeggenschapsraad	84
4.6.2	Ouders geven voorkeur aan ongedeelde medezeggenschapsraad	87
4.7	Conclusies	90
	Bijlage bij hoofdstuk 4	94
	Noten	95

5	<i>De rol van ouders in het onderwijs</i>	97
5.1	Invloed van ouders op het schoolbeleid	97
5.2	Mogelijke rollen van ouders in het onderwijs	101
5.2.1	Ouders als constituenten, cliënten en consumenten	101
5.2.2	Ouders zijn niet in één rol te vatten	103
5.2.3	Rolopvattingen van ouders hangen vooral samen met de denominatie van de school	104
5.2.4	Ouders die beleidsinvloed willen, onderschrijven ook vaker de rol van constituent	107
5.3	Conclusies	109
	Bijlage bij hoofdstuk 5	111
	Noten	112
6	<i>De financiële ouderbijdrage</i>	113
6.1	De ouderbijdrage blijft discussie oproepen	113
6.2	Informatie over en bekendheid met de financiële ouderbijdrage	115
6.2.1	Ouders worden vooral schriftelijk geïnformeerd	115
6.2.2	Bekendheid met vrijwillige karakter is beperkt; bekendheid met hoogte en bestemming is goed	116
6.2.3	Bekendheid met bijdrage varieert naar ouderkenmerken en denominatie van de school	118
6.3	De hoogte van de financiële ouderbijdrage	120
6.3.1	Wat betalen ouders per jaar aan ouderbijdrage?	120
6.3.2	Ouders beoordelen de hoogte van de ouderbijdrage als redelijk	122
6.4	Bestemming van de financiële ouderbijdrage	125
6.4.1	Ouderbijdrage in de eerste plaats voor ‘leuke’ activiteiten	125
6.4.2	Bereidheid om meer te betalen voor extra activiteiten of voorzieningen	128
6.5	Conclusies	130
	Bijlage bij hoofdstuk 6	133
	Noten	134
7	<i>Tijd voor onderwijs</i>	135
7.1	Inleiding	135
7.1.1	Discussie over ideale schooltijden in het basisonderwijs	135
7.1.2	Toenemende uitval van lessen een probleem voor de kwaliteit van het onderwijs	136
7.1.3	Meer activiteiten buiten lestijd	137
7.2	De indeling van een schoolweek in het basisonderwijs	137
7.2.1	Een of twee vrije middagen en een vier- of vijfdaagse schoolweek	137
7.2.2	Extra vrije dagdelen vooral in de onderbouw	139
7.2.3	Continuuroosters of lange pauzes?	141
7.2.4	Grote voorkeur voor een vijfdaagse schoolweek	144

7.2.5	Tussen- en naschoolse opvang het populairst bij moeders met een grote baan	145
7.3	Lesuitval in het basis- en voortgezet onderwijs	147
7.3.1	Lesuitval, frequentie en gehanteerde oplossingen in het basisonderwijs	147
7.3.2	Onverwachte en structurele lesuitval in het voortgezet onderwijs	149
7.4	Extra activiteiten op school: vaker voor kinderen in het voortgezet onderwijs dan in het basisonderwijs	152
7.5	Conclusies	155
	Noten	158
8	<i>Conclusies en slotbeschouwing</i>	159
8.1	De visie van de overheid op de rol van ouders in het funderend onderwijs	159
8.2	De rollen van ouders	160
8.2.1	Ouders in de rol van consument	160
8.2.2	Ouders als medevormgever van het onderwijs	161
8.2.3	Ouders in de rol van cliënt	163
8.3	Dé ouder bestaat niet, er zijn minstens vier typen ouders	164
8.3.1	De actieve ouders	165
8.3.2	De passieve ouders	165
8.3.3	Er is een breed draagvlak voor het beleid	167
8.4	De (vrijwillige) ouderbijdrage roept weinig problemen op	168
8.5	Lesuitval, schooltijden en de opvang van kinderen	169
8.5.1	De uitval van lessen is een bron van zorg	169
8.5.2	Aanpassing van schooltijden in het basisonderwijs schijnbaar soepel opgevangen door ouders	170
8.5.3	Combinatie van arbeid en zorg beïnvloedt gewenste schoolweek en vraag naar opvang	170
8.6	Tot slot: ruimte voor scholen	171
8.6.1	Meer beleidsruimte voor scholen zal tot meer verscheidenheid in scholen leiden	171
8.6.2	Scholen moeten net als de ouders nog leren met de veranderingen om te gaan	172
8.6.3	Belangentegenstellingen over en weer	173
	<i>Summary</i>	175
	<i>Bijlage A Gebruikte bestanden</i>	185
	<i>Literatuur</i>	189
	<i>Publicatielijst scp</i>	195

Voorwoord

Het onderwijs in Nederland heeft het laatste decennium grote veranderingen doorgemaakt.

Inhoudelijk en structureel veranderde bijvoorbeeld het voortgezet onderwijs eerst door de introductie van de basisvorming en later door de inrichting van het studiehuis in havo en vwo. De samenvoeging van mavo, vbo en lom/mlk tot vmbo betekende ook daar een drastische wijziging. En zowel in basis- als in voortgezet onderwijs werd het lesgeven almaar minder klassikaal en almaar meer gericht op de zelfstandig lerende leerlingen. De ontwikkelingen gaan snel, want de meeste vernieuwingen in het onderwijs zijn inmiddels alweer onderhevig aan de nodige bijstellingen en omvormingen.

Van deze en andere ontwikkelingen in het onderwijs wordt met enige regelmaat door het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) verslag gedaan. Afhankelijk van het onderwerp waren het beleid, de arbeidsmarkt, de scholen en de leerlingen uitgangspunt van onderzoek. Ouders van schoolgaande kinderen zijn uiteraard ook een partij in het onderwijs, maar zij zijn tot nu toe slechts mondjesmaat aan het woord gekomen.

Er is alle reden om daar verandering in te brengen. De rijksoverheid wil meer autonomie aan scholen geven, maar wil ook dat ouders en leerlingen een grotere invloed op het onderwijs krijgen. Scholen en ouders zouden in gezamenlijk overleg en met gezamenlijke inspanningen het onderwijs inhoud en vorm moeten geven. Dat klinkt mooi, maar er is niet bekend wat ouders hiervan vinden. Willen zij wel samen met de school die verantwoordelijkheid op zich nemen? Tot welke hoogte willen zij dat? Welke ouders zijn daartoe in staat en krijgen ze daartoe wel de benodigde ruimte?

De leemte in kennis over de wensen en mogelijkheden van ouders vormde de reden om dit onderzoek te doen naar hoe zij hun rol in het onderwijs zien en wat zij vinden van de kwaliteit van het onderwijs. Ouders met een kind in het funderend onderwijs is een uitgebreide schriftelijke vragenlijst voorgelegd. De uitvoering van deze enquête is bekostigd door het ministerie van OCenW.

We hebben in het onderzoek veel onderwerpen aan de orde kunnen stellen en heel veel materiaal verzameld. Dat heeft geleid tot twee publicaties. In het voorliggende ligt de nadruk op gedragingen en ervaringen van ouders met de school en het onderwijs voor hun kinderen.

Ook wordt, min of meer daarmee samenhangend, aandacht besteed aan de financiële ouderbijdrage en aan diverse aspecten van het thema 'tijd voor school', zoals het continuooster en de lesuitval. Op speciaal verzoek van het ministerie van OCenW is ook nagegaan of ouders gebruik maken van diverse informatiekanalen (waaronder het internet), en hoe ouders oordelen over de via de school lopende voorlichting over onderwerpen die hen en hun kind aangaan.

In 2003 volgt nog een publicatie waarin de aandacht meer uitgaat naar hun opvattingen over de kwaliteit van het onderwijs.

Het onderzoek maakt duidelijk dat er een breed draagvlak is voor het door de overheid ingezette beleid, maar ook dat niet iedereen het daar mee eens is of aan de verwachtingen kan voldoen. Behalve dat de ervaringen en opvattingen van ouders relevante informatie opleveren voor beleidsmakers en scholen, is de publicatie ook bestemd voor ouderenorganisaties en de ouders zelf. Het biedt inzicht in de voorkomende verschillen tussen groepen ouders, tussen beleid en praktijk, en tussen wens en werkelijkheid.

Prof. dr. P. Schnabel
Directeur SCP

1 Onderzoek onder ouders met een kind in het funderend onderwijs

1.1 Achtergronden van het onderzoek

Het gezichtspunt van ouders

De rijksoverheid spreekt zich de laatste jaren steeds nadrukkelijker uit over de gewenste kwaliteit van het onderwijs. Zij ziet daarbij taken weggelegd voor scholen, lokale overheden en ook voor ouders. De scholen worden als gevolg daarvan in toenemende mate geconfronteerd met eisen, wensen en verwachtingen onder meer ten aanzien van de inhoud van het onderwijs, de pedagogisch-didactische aanpak en de prestaties van de school. Daarnaast wordt van de scholen verwacht dat zij in samenwerking met de lokale overheid ook een bijdrage leveren aan de voorschoolse en buitenschoolse voorzieningen, jeugdbeleid, veiligheidsbeleid en achterstandsbeleid. Op hun beurt hebben de lokale overheden de afgelopen jaren een grotere bestuurlijke taak in het onderwijs gekregen. Ook ouders is door de rijksoverheid een grotere rol toegedacht in het onderwijs. Betrokkenheid en participatie van ouders in de school zouden een garantie zijn voor kwaliteit.

Tot nu toe is in dit proces van door de overheid geïnitieerde veranderende taken en rollen onduidelijk gebleven wat ouders zelf willen. Onbekend is welke kwaliteitskenmerken zij belangrijk vinden, welke rol zij voor zichzelf zien in het onderwijs en in hoeverre de nieuwe beleidsmaatregelen tegemoetkomen aan hun behoefte. Deze leemte in kennis vormde de directe aanleiding voor het opzetten van een onderzoeksproject waarin de ouders centraal zouden staan. Dit project beoogt het in kaart brengen van de wensen, waarnemingen, ervaringen en oordelen van ouders met kinderen in het funderend onderwijs over dat onderwijs en de school van hun kind. De meningen en gedragingen van ouders zullen worden vergeleken met de visie van de overheid. Zo kan worden nagegaan of ouders en overheid dezelfde of verschillende ideeën hebben over wat goed onderwijs is en hoe dat georganiseerd zou moeten zijn.

Ouders in een veranderende omgeving

De positie van ouders in het onderwijs is de laatste tijd sterk aan het veranderen. Die veranderingen vloeien niet alleen voort uit nieuwe bestuurlijke inzichten, maar hebben ook te maken met een aantal recente maatschappelijke ontwikkelingen.

In bestuurlijk opzicht veranderen de verhoudingen in het onderwijs ingrijpend. De rijksoverheid treedt terug en draagt steeds meer bevoegdheden over aan scholen (formeel aan de schoolbesturen) en gemeenten. Die grotere autonomie gaat wel gepaard met een sterkere verantwoordingsplicht aan de direct betrokkenen (ouders en kinderen) maar ook aan de overheid.¹

In de nieuwe bestuurlijke verhoudingen wordt enig tegenwicht van ouders in de school verwacht. De overheid ziet in de invloed van ouders een instrument om de kwaliteit van het onderwijs te verbeteren. Er zijn al diverse maatregelen genomen om de informatievoorziening van scholen te verbeteren en de positie van ouders ten opzichte van de school te versterken (onder andere door het instellen van de schoolgids, de kwaliteitskaart en het klachtrecht). Een sterkere positie van ouders past eveneens in een beleid dat beoogt de marktwerking in het onderwijs te vergroten: ouders zijn dan klanten die eisen kunnen stellen en die bij levering van een slechte 'dienst' of een slecht 'product' een overstap naar een andere 'leverancier' zullen maken.

Ook in maatschappelijk opzicht is er de afgelopen jaren het een en ander veranderd. In dat verband kan in de eerste plaats gedacht worden aan ontwikkelingen in sociaal-structurele kenmerken van gezinnen en ouders, bijvoorbeeld het stijgende opleidingsniveau van ouders, het kleinere aantal kinderen, het veel meer buitenshuis werken door beide ouders en een mede daardoor toegenomen koopkracht. Die ontwikkelingen beïnvloeden de wensen van ouders ten aanzien van de school en hun aspiraties ten aanzien van het onderwijs van hun kinderen. Tegelijkertijd is er echter ook een omvangrijke groep laaggeschoolde, en voor een deel alleenstaande ouders, zowel van allochtone als autochtone herkomst, die van lage inkomens rond moeten komen. Hun wensen en aspiraties hoeven niet overeen te komen met die van de eerstgenoemde groep.

Er zijn ook veranderingen op sociaal-cultureel gebied. Terwijl de autochtone bevolking steeds verder deconfessionaliseert is, er tegelijkertijd een groeiende groep ouders met een sterke binding aan het geloof (christelijk, islamitisch, hindoe). Beide groepen hebben waarschijnlijk uiteenlopende verwachtingen ten aanzien van het onderwijs. Ook in de opvoeding zijn er aanzienlijke verschillen, die zich mogelijk manifesteren in uiteenlopende verwachtingen ten aanzien van de taak van de school of van de pedagogisch-didactische aanpak op school. Waarschijnlijk is er een grote variëteit in opvattingen en wensen van ouders. Naar die variëteit of eventuele eenstemmigheid gaat in dit onderzoek al evenzeer de aandacht uit.

De kwaliteitsvraag

Het onderzoek heeft dus onder meer als doel de kwaliteitsopvattingen van ouders in beeld te brengen.

Kwaliteit is een moeilijk te omschrijven begrip (Onderwijsraad 1999). De invulling ervan hangt samen met belangen en opvattingen van personen en groeperingen. Het is bovendien een begrip dat qua inhoud verandert, niet alleen onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen, maar ook als gevolg van het publieke debat dat erover wordt gevoerd.

Maar over het algemeen worden de opbrengsten van de school wel als een wezenlijk kwaliteitskenmerk beschouwd. Daarmee wordt verwezen naar de mate waarin de school effectief de doelstellingen van het onderwijs weet te realiseren. Dat is echter nog niet voldoende om de kwaliteit van de school te kunnen vaststellen. Daarvoor is volgens de Onderwijsraad (1999) nodig dat ook rekening wordt gehouden met het beginniveau van leerlingen, zodat de toegevoegde waarde van de school kan worden bepaald. “Met andere woorden:” zegt de raad, “een goede school weet veel leerlingen tot minstens het prestatieniveau te brengen dat op grond van hun beginniveau mag worden verwacht, zonder dat daarbij veel leerlingen doubleren of (tussentijds) uitvallen.” (Onderwijsraad 1999: 57)

Teneinde dit beginniveau te kunnen bepalen, beoogt het nieuwe kabinet op korte termijn een verplichte begintoets in te stellen (TK 2001/2002b).

Het is de vraag of (alle) ouders dit als een definitie van een goede school zouden geven. Ouders zijn geïnteresseerd in het onderwijsproces, en ook in aspecten als veiligheid, de sfeer, klassengrootte, schooltijden en de begeleiding van de leerlingen. De resultaten staan bij hen minder hoog op het lijstje. Dit blijkt onder meer uit een onderzoek dat het ministerie van Onderwijs en Wetenschappen recentelijk heeft laten uitvoeren om inzicht te verkrijgen in de manier waarop verschillende doelgroepen denken over de hoofdthema's uit de *Onderwijsbeleidbrief* (Zimbile 2001).² Ouders van leerlingen in het basis- en het voortgezet onderwijs vormden, naast leerkrachten en leerlingen, twee van de doelgroepen. De beleidsmakers waren geïnteresseerd in houding en gedrag van ouders ten opzichte van de hoofdthema's van beleid. De kwaliteit van het onderwijs is een van die thema's. Ouders meten de kwaliteit van het onderwijs vooral af aan de ervaringen en belevingen van de eigen kinderen op school en het beeld dat zij van de leraar hebben. Ook worden concrete aspecten als de staat van de gebouwen, het sanitair en de lokalen spontaan genoemd, dus niet als beschreven antwoordcategorieën. Daarentegen worden minder concrete aspecten, zoals onderwijsmethoden, schoolresultaten en de deskundigheid en vaardigheden van leerkrachten, niet spontaan als kwaliteitscriteria naar voren gebracht.

Naast de opbrengsten zijn er dus nog meer kwaliteitskenmerken te onderscheiden. Een bekend onderscheid is dat naar kwaliteit van de input (gebouw, personeel, leermiddelen enz.), kwaliteit van het proces (breedte van het vormingsaanbod, didactische aanpak, pedagogisch klimaat e.d.) en kwaliteit van de output (leerprestaties, vormingsopbrengsten).

Zowel input-, proces- als outputaspecten van kwaliteit zijn in het onderzoek aan de orde gesteld. Niet alleen het *onderwijs* (inhoud, proces van overdracht van kennis, houdingen en vaardigheden, en resultaten) heeft daarbij aandacht gekregen, maar ook de *school* als instelling (kenmerken van de school als gebouw en als organisatie). Ouders is niet alleen gevraagd naar wenselijkheden (het belang dat aan verschillende kwaliteitskenmerken wordt gehecht), maar ook naar de praktijk (het onderwijs in de school van het eigen kind).

Uit het RVD/DTC-onderzoek (Zimbile 2001) komt naar voren dat ouders voor zichzelf een rol zien weggelegd bij het bewaken van de kwaliteit van de scholen. Ze zien het ook als een goede ontwikkeling als zij de scholen kritisch daarop kunnen aanspreken. Zij zijn het er niet mee eens, zo blijkt, dat ze het aan de school moeten laten om te bepalen wat goed onderwijs voor hun kind is. De mening over wat kwaliteit is, kan immers verschillen. Ouders willen zich derhalve actief inzetten voor het onderwijs en voor de school. De mate waarin zij dit willen en kunnen en welke ouders actief betrokken zijn, is hier eveneens onderwerp van studie.

1.2 Twee publicaties over ouders en de kwaliteit van het onderwijs

Aangezien een veelheid aan kwaliteitskenmerken van het onderwijs de revue zal passeren, is besloten de onderzoeksresultaten over twee publicaties te verdelen. Wensen en oordelen van ouders betreffende de kwaliteit van het onderwijs en onderwijsvoorzieningen zullen vooral in de tweede publicatie aan bod komen. In deze eerste publicatie staat vooral de gedragscomponent centraal. Het gaat dan om contacten met de school, in de zin van communicatie die ouders met de school onderhouden en de ouderparticipatie in de school. De mogelijkheden en deelnamecijfers rond communicatie en participatie worden beschreven. Speciale aandacht gaat uit naar mogelijke verschillen tussen groepen ouders in deze contacten met de school.

Verder komen enkele onderwerpen aan bod die momenteel erg in de belangstelling staan, namelijk de financiële ouderbijdrage, de indeling van de schoolweek in het basis-onderwijs, en de uitval van lessen. Met uitzondering van de lesuitval in het voortgezet onderwijs zijn dit aspecten van het onderwijs waar ouders ook direct mee te maken hebben (kosten, opvang). Ook hier gaat de aandacht uit naar verschillen tussen ouders. De aandacht is dan niet zozeer gericht op de betrokkenheid als wel op hun ervaringen en wensen.

1.3 Enquêtes onder ouders met een kind in het basis- en voortgezet onderwijs

Er is voor dit onderzoek een landelijk representatieve steekproef getrokken onder huishoudens met ten minste een kind in de leeftijdscategorie van 4 tot 16 jaar (zie ook bijlage A voor gedetailleerde informatie over het onderzoeksdesign en de uitvoering van de KFO-enquête (Kwaliteit funderend onderwijs)).

Ouders zijn krachtens de Leerplichtwet verplicht hun kind vanaf 4 jaar tot het jaar waarin het 16 wordt een school te laten bezoeken. Een dergelijke dwang van overheidswege schept extra verplichtingen ten aanzien van de kwaliteit van de voorzieningen. Daarom betreft dit onderzoek ouders van leerplichtige kinderen – dat zijn kinderen in het basisonderwijs en de eerste vier leerjaren van het voortgezet onderwijs.

Aan de huishoudens is eind 2000 een schriftelijke vragenlijst voorgelegd met een groot aantal onderwerpen over het onderwijs en de school. Er zijn vragen gesteld over:

- gewenste en verkregen informatie over het onderwijs en de school;
- contacten met de school en ouderbetrokkenheid bij de school;
- de rol van ouders in het onderwijs;
- de financiële ouderbijdrage;
- lestijden, schoolweken, lesuitval en opvang.

Deze onderwerpen worden in het voorliggende rapport besproken.

Daarnaast zijn vragen gesteld over:

- mogelijke en doorslaggevende overwegingen bij de schoolkeuze;
- de gewenste en ervaren kwaliteit van het onderwijs;
- opvattingen over taken van de school en taken van het gezin.

Die onderwerpen komen in een volgende publicatie aan bod.

Ten slotte zijn met betrekking tot de achtergrond van de ouders en de kinderen vragen gesteld over:

- kenmerken van het kind en de plaats van het kind in het basis- of voortgezet onderwijs;
- kenmerken van de school van het kind;
- achtergrondgegevens van de ouders/verzorgers.

Deze kenmerken zullen in beide rapporten worden gerelateerd aan de gegevens over de kwaliteitskenmerken van het funderend onderwijs.

In totaal hebben 1.231 huishoudens met een kind in het basisonderwijs en 1.101 huishoudens met een kind in het voortgezet onderwijs aan het onderzoek meegedaan. De respons is met 68% hoog te noemen. Het onderwerp 'onderwijs' blijkt sterk te leven onder de ouders.

Het is van belang erop te wijzen dat vrijwel alleen autochtone ouders hebben gereageerd. De schriftelijke Nederlandstalige vragenlijst is hier debet aan, maar ook de samenstelling van het panel waaruit de steekproef van ouders met kinderen in het funderend onderwijs is getrokken. Daarin zijn alleen allochtonen die de Nederlandse taal machtig zijn vertegenwoordigd. Dat betreft slechts een gedeelte van de allochtone bevolking. Het benaderen van allochtone ouders via vertaalde vragenlijsten of mondelinge interviews was binnen het financiële bestek van dit onderzoek niet mogelijk. Dit betekent dat in de hier gepresenteerde studie primair de betrokkenheid van autochtone ouders in het onderwijs wordt weergegeven. Aangezien, zeker in de grote steden, het aandeel allochtone leerlingen in het funderend onderwijs aanzienlijk is, is een eveneens aanzienlijke groep ouders noodgedwongen buiten beeld gebleven. Dat is een belangrijke beperking van deze studie.

1.4 *Vraagstelling en inhoud van het rapport*

Onderscheid tussen groepen ouders

Een aanleiding om de ouders als invalshoek van studie te nemen, is hun veranderende rol in het onderwijs en de feitelijke leemte in kennis over de opvattingen van ouders over de rol die hun toebedeeld is. De vraag is wat ouders zelf willen en wat ze zullen doen.

Verwacht wordt dat ouders op een aantal manieren van elkaar en van andere belanghebbenden zullen verschillen in de wijze waarop ze tegen het onderwijs aankijken. Ouders kunnen op de eerste plaats andere kwaliteitskenmerken van belang achten dan de overige belanghebbenden bij het onderwijs, zoals de landelijke en lokale overheden en de scholen. Zo constateert de Onderwijsraad (1999) dat ouders tot nog toe meer geïnteresseerd zijn in informatie over de sfeer op school en over de leerlingbegeleiding dan in de opbrengsten van de school. Dat laatste is een onderwerp dat juist bij de overheid kan bogen op grote belangstelling.

Ouders kunnen op de tweede plaats van elkaar verschillen in wensen, behoeften en mogelijkheden, al naar gelang hun achtergrondkenmerken. Niet elke ouder zal zich geroepen voelen om zich met het schoolbeleid bezig te gaan houden. Niet elke ouder zal zich willen of kunnen inzetten voor de school van zijn of haar kind.

Op de derde plaats zijn er mogelijk verschillen in houding en gedrag tussen ouders met een kind in het basisonderwijs en ouders met een kind in het voortgezet onderwijs (Zimbile 2001). Zo is bovenal de betrokkenheid bij de school van ouders van kinderen in het basisonderwijs groter dan van die met kinderen in het voortgezet onderwijs: eerstgenoemde ouders zijn actiever in de school. Aan de andere kant voelen ouders van kinderen in het voortgezet onderwijs zich meer betrokken bij het brede onderwijsveld en zijn ze minder eenzijdig gericht op de school van hun eigen kind.

Deze drie mogelijke verschillen vormen het hart van de hier uitgevoerde analyses. Ten eerste wordt niet alleen in kaart gebracht hoeveel ouders gebruikmaken van het desbetreffende onderwerp, eraan deelnemen, of ermee bekend zijn, maar ook zo mogelijk wat zij ervan vinden. Dat wordt vergeleken met de verwachtingen die beleidsmakers hebben over het gedrag van ouders.

Ten tweede wordt steeds ingegaan op verschillen tussen groepen ouders aan de hand van achtergrondkenmerken. Wat voor de ene groep ouders belangrijk is, hoeft dat nog niet te zijn voor een andere groep ouders. Bestudering van dergelijke verschillen kan duidelijk maken welke ouders zich actief voor en betrokken bij de school zullen inzetten, en welke ouders minder goed of niet bereikt en gehoord worden.

Ten derde worden steeds ouders met een kind in het basisonderwijs en ouders met een kind in het voortgezet onderwijs van elkaar onderscheiden en met elkaar vergeleken. Zo komen relevante verschillen en overeenkomsten naar boven tussen ouders met betrekking tot deze onderwijsfasen van hun kind.

Onderwerpen per hoofdstuk

Allereerst wordt in hoofdstuk 2 een beeld geschetst van de ouders van kinderen in het funderend onderwijs aan de hand van enkele relevante achtergrondkenmerken, uitgesplitst naar basis- en voortgezet onderwijs. Die kenmerken en uitsplitsingen komen in de volgende hoofdstukken terug, teneinde voorkomende verschillen in opvattingen en gedragingen te beschrijven en verklaren.

Voldoende en goede informatie en communicatie zijn een voorwaarde om als ouder zicht te krijgen op de gang van zaken in de school. Dat is essentieel om een actieve, opbouwende rol in het onderwijs te kunnen vervullen. In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de informatiemogelijkheden die ouders hebben en welke zij daarvan gebruiken (met name ten behoeve van de schoolkeuze). Ook wordt nagegaan hoe ouders worden geïnformeerd over de gang van zaken op school en over hun kind, en hoe zij oordelen over deze informatievoorziening.

Hoe meer ouders betrokken zijn bij het onderwijs en de school, des te meer kunnen zij hun invloed in het onderwijs laten gelden. De overheid verwacht dat dit bijdraagt aan continuering en verbetering van de kwaliteit. Teneinde inzicht in de betrokkenheid te verkrijgen, wordt in hoofdstuk 4 ingegaan op de contacten met de school (ouderavonden, rapportbesprekingen, informele contacten), de participatie in schoolorganen (schoolbestuur, medezeggenschapsraad, ouderraad) en het lidmaatschap van landelijke ouderverenigingen. Ook komt aan bod op welke andere wijze ouders actief zijn in de school van hun kinderen en wat hun opvattingen zijn over de diverse participatiemogelijkheden.

Er is weinig bekend over hoe ouders hun eigen rol in het onderwijs zien. Dat vraagt om bestudering van de invloed die zij willen uitoefenen op organisatorische en inhoudelijke kanten van het onderwijs. Ook is in dat kader interessant na te gaan of ze het onderwijs zien als een taak van de schoolleiding en leerkrachten waar zij zich niet mee hebben te bemoeien, of dat zij zich juist als deskundige partner van de leerkrachten opwerpen. In hoofdstuk 5 worden de mogelijke rollen van ouders in het onderwijs in kaart gebracht en wordt tevens nagegaan wat de opvattingen van ouders daarover zijn.

Hoewel ouders van leerplichtige leerlingen geen lesgeld verschuldigd zijn, kunnen scholen wel een vrijwillige financiële bijdrage van hen vragen. Met enige regelmaat wordt de (hoogte van de) vrijwillige eigen bijdrage voor het onderwijs ter discussie gesteld. Gevreesd wordt dat hoge ouderbijdragen tot zelfselectie leiden, in de zin dat ouders met lage inkomens scholen met een hoge bijdrage zullen mijden.³ Ook blijkt keer op keer dat veel ouders niet op de hoogte zijn van het vrijwillige karakter van de eigen bijdrage. Sinds kort moeten ouders hierover in de schoolgids worden geïnformeerd.

In hoofdstuk 6 wordt onder meer bekeken of ouders bekend zijn met de vrijwilligheid, de hoogte en de bestemmingen van de bijdrage. Tevens wordt nagegaan of ouders bereid zijn een hogere bijdrage te betalen en voor welke activiteiten zij dat zouden willen doen.

Over het onderwerp ‘tijd voor onderwijs’ is de laatste tijd veel te doen. In het basisonderwijs staan om diverse redenen de schooltijden ter discussie. Onder druk van personeelstekorten sluiten sommige basisscholen hun deuren op vrijdag(middag). Er is inmiddels ook de nodige variatie in de duur van de middagpauze (continuooster, overblijven).

Er is verder sprake van lesuitval als gevolg van het docententekort, ziekte van leerkrachten, vergaderingen en dergelijke. Dit speelt vooral in het voortgezet onderwijs. Gevreesd wordt dat dit schadelijk is voor de kwaliteit van het onderwijs. Tegelijkertijd is er een trend om de openstellingstijden van scholen te verruimen (verlengde schooldag, brede school), zowel ten behoeve van achterstandsbestrijding als met het oog op de naschoolse opvang van kinderen van werkende ouders.

Er is inmiddels het een en ander bekend over de feitelijke schooltijden en de omvang van het fenomeen ‘lesuitval’ (zie bv. Van Langen en Hulsen 2001 en Inspectie van het Onderwijs 2001 en 2002), maar het gezichtspunt van de ouders is nog onderbelicht. Er is verder weinig zicht op de beschikbaarheid en het gebruik van extra buitenschoolse activiteiten op school of elders.

Hoofdstuk 7 beoogt meer inzicht en informatie te geven over het onderwerp ‘tijd voor onderwijs’. Aan bod komen de indeling van de schoolweek in het basisonderwijs en de preferenties van ouders, het gebruik van tussen- en naschoolse opvang, en de organisatie van extra activiteiten buiten schooltijd. Een belangrijk onderdeel in dit hoofdstuk vormt de bespreking van het vóórkomen van niet-geplande vrije dagen in het basisonderwijs en de onverwachte en structurele lesuitval in het voortgezet onderwijs.

Hoofdstuk 8 ten slotte bevat een beschouwing over de voornaamste bevindingen van deze studie.

Noten

- 1 In dat verband verandert bijvoorbeeld het toezicht door de onderwijsinspectie van karakter. De inspectie kijkt niet langer uitsluitend naar de deugdelijkheid van het onderwijs (bv.: zijn leerkrachten bevoegd en worden alle kerndoelen aangeboden?), maar velt ook een oordeel over de kwaliteit van het onderwijsproces (zoals pedagogisch klimaat, didactisch handelen van de leerkracht).
- 2 Het marktonderzoeksbureau UMC heeft het eerste kwalitatieve deel voor zijn rekening genomen (*Verkennd kwalitatief onderzoek t.b.v. het publieke onderwijsdebat*. Arnhem: UMC, 2001). Er zijn groepsdiscussies gehouden met onder meer ouders van leerlingen in het basis- en voortgezet onderwijs. Vervolgens zijn de resultaten hiervan gebruikt als input voor een kwantitatief onderzoek dat door bureau Intomart is uitgevoerd (*Publieksdebat thema's Onderwijsbeleidbrief*. Hilversum: Intomart, 2001). Beide onderzoeksverslagen zijn samengevat in het rapport *Opinievorming rond de Onderwijsbeleidbrief* (Zimbile 2001).
- 3 Over de kosten die ouders voor kinderen in het voortgezet onderwijs moeten maken – naast de vrijwillige eigen bijdrage zijn er de materiaalkosten, kosten van schoolboeken, andere schoolbenodigdheden en uitstapjes – is recentelijk (in 1999) door het Nibud gerapporteerd (Van der Meer en Sminck 1999). Deze overige kosten van het voortgezet onderwijs blijven in dit onderzoek dan ook buiten beschouwing.

2 Achtergronden van ouders met een kind in het funderend onderwijs

Kennis over de achtergrond van de ouders is relevant voor het verkrijgen van inzicht in het gebruik van informatie over schoolzaken en in de betrokkenheid van ouders in de school. Immers, niet elke ouder communiceert op eenzelfde wijze, niet elke ouder beschikt over voldoende hulpbronnen om zich optimaal te laten informeren en niet elke ouder zal de behoefte voelen zich in te zetten voor het onderwijs. Het doel van dit hoofdstuk is de geïnterviewde ouders aan de hand van de belangrijkste achtergrondkenmerken in beeld te brengen.

Begonnen wordt in paragraaf 2.1 met een beschrijving van de samenstelling van de huishoudens die aan het onderzoek hebben deelgenomen. Er wordt daarbij een onderscheid gemaakt tussen ouders met een kind in het basisonderwijs en ouders met een kind in het voortgezet onderwijs.

Vervolgens wordt in paragraaf 2.2 ingegaan op de kenmerken van ouders, eveneens uitgesplitst in basis- en voortgezet onderwijs. Gekeken wordt welke kenmerken de groepen ouders met elkaar gemeen hebben en waarop ze van elkaar kunnen worden onderscheiden.

In paragraaf 2.3 wordt uitgebreid aandacht besteed aan de denominatie van de scholen waar de ondervraagde ouders hun kind naartoe sturen. Dit gebeurt vooral met het oogmerk de ouderpopulaties van de scholen van verschillende denominaties of richtingen te karakteriseren.

Het hoofdstuk wordt afgesloten met een samenvatting (§ 2.4).

2.1 Samenstelling van het huishouden

De 1.231 ouders die aan de enquête over het basisonderwijs hebben meegedaan, leven in een huishouden dat gemiddeld 4,3 leden telt (tabel 2.1). De moeders zijn gemiddeld 37,4 jaar oud, de vaders 40,1 jaar. Aan de enquête onder huishoudens met een kind in het voortgezet onderwijs hebben 1.101 ouders meegedaan. Zij leven in een huishouden dat gemiddeld 4,2 leden telt. Hier zijn de ouders, zoals te verwachten, gemiddeld wat ouder: moeders zijn 43,7 jaar, vaders 46,2 jaar.

De overgrote meerderheid van de huishoudens bestaat uit een ouderpaar van vader, moeder en hun kind(eren). In enkele gezinnen zijn de ouderparen van gelijk geslacht. Naast deze twee-ouderhuishoudens is er een aantal eenoudergezinnen, waarin meestal een moeder aan het hoofd staat.

In de begeleidende brief bij de enquête is aan de ouders gevraagd de meest bij het onderwijs betrokken ouder de vragen te laten beantwoorden. Dit heeft ertoe geleid dat in respectievelijk 90% (bao) en 71% (vo) van de twee-ouderhuishoudens de moeder

de enquête heeft ingevuld. Doordat daarnaast de eenouderhuishoudens voor het merendeel zijn samengesteld uit alleenstaande moeders met kinderen, zijn over het geheel gezien de beide enquêtes voornamelijk door moeders ingevuld (90% bij bao en 74% bij vo).

Tabel 2.1 Samenstelling van de huishoudens met een kind in het basis- of het voortgezet onderwijs, 2000 (in procenten en absolute aantallen)

	indien kind in het basisonderwijs		indien kind in het voortgezet onderwijs	
	%	(n)	%	(n)
aantal leden in het huishouden				
2 tot 4 leden	14,4		18,2	
4 leden	50,6		48,5	
5 tot 12 leden	35,0		33,3	
totaal huishoudens	100,0	(1.231)	100,0	(1.101)
gemiddeld aantal leden in huishouden		(4,3)		(4,2)
twee-oudergezinnen				
vader + moeder + kind(eren)	93,1		89,4	
2 moeders of 2 vaders + kind(eren)	0,3		0,2	
eenoudergezinnen				
moeder + kind(eren)	5,9		10,1	
vader + kind(eren)	0,7		0,4	
totaal huishoudens	100,0	(1.231)	100,0	(1.101)

Bron: SCP (KFO'00)

Bij een aantal vragen is naast informatie van de respondent ook informatie over de partner gevraagd. Daardoor is veel bekend over de achtergrond van beide ouders en zijn ook gegevens verzameld over eventuele betrokkenheid van de partners bij de school en het onderwijs van hun kinderen. Met name wanneer die betrokkenheid en participatie van ouders het onderwerp vormen (hoofdstuk 4), zijn de desbetreffende opvattingen en gedragingen op individueel niveau gepresenteerd. Elders in dit rapport hebben de gegevens betrekking op het huishouden.

2.2 Achtergrondkenmerken van ouders

2.2.1 Etniciteit

Allereerst dient te worden vermeld dat de respondenten in het onderzoek vrijwel allemaal autochtone Nederlanders zijn (98% bij bao; 97% bij vo). De Nederlandstalige schriftelijke enquêtes waarop het onderzoek is gebaseerd, vereisten een goede beheersing van de Nederlandse taal, waardoor allochtonen die die niet hadden buiten het onderzoek zijn gebleven. Het geringe aantal allochtonen dat wel heeft geparticipeerd, is

bijzonder divers en valt niet als een groep met gezamenlijke kenmerken te beschrijven. In dit rapport wordt derhalve vooral de mening van de autochtone Nederlandse ouders over het onderwijs van hun kinderen verwoord.

Uit recent onderzoek is gebleken dat basisscholen met veel allochtone kinderen contact tussen ouders en de school heel belangrijk vinden, maar allochtone ouders hebben er in de praktijk slechts een geringe inbreng. Dit in tegenstelling tot scholen met veel autochtone kinderen; daar is de participatie van ouders vele malen groter (Smit et al. 2002). Omdat bij een geringe inbreng van de allochtone ouders (geen dialoog met de school) onduidelijk blijft wat deze ouders aan wensen en verwachtingen hebben over het onderwijs, is het bijzonder jammer dat in het onderhavige onderzoek deze groep ouders niet kon worden belicht.

2.2.2 Opleidingsniveau in het huishouden

Zoals bekend mag worden verondersteld, is het opleidingsniveau een sterke voorspeller voor houding en gedrag van mensen. De verwachting is dan ook dat dit een onderscheidend kenmerk zal zijn voor opvattingen en gedragingen van ouders met betrekking tot het onderwijs en de school van hun kinderen (zie onder meer Denessen 2000).

De respons van de enquête telde weinig laagopgeleiden. Daarvoor is gecorrigeerd door een weegfactor op te nemen die is gebaseerd op Minicensus-gegevens van GFK Interact, omdat daar de steekproef uit is getrokken (zie hiervoor bijlage A). De weegfactor is bepaald aan de hand van de in de Minicensus voorkomende opleiding van de moeder en het aantal verdieners in een huishouden. Een complicerende factor is dat de Minicensus vraagt naar de hoogste *gevolgde* opleiding en er in de enquête is gevraagd naar de hoogste *voltooide* opleiding. Teneinde na te gaan of na weging het opleidingsniveau van de ouders als representatief kan gelden, zijn in tabel 2.2 opleidingsgegevens uit het AVO naast die van het KFO gelegd. Zichtbaar is dat de ouders volgens de gewogen KFO-gegevens toch nog hoger opgeleid zijn dan in het AVO.¹ In het KFO-onderzoek zijn laagopgeleiden dus ondervertegenwoordigd en hoogopgeleiden oververtegenwoordigd.

Tabel 2.2 Opleidingsniveau van ouders met een kind in het basis- of het voortgezet onderwijs, naar geslacht en hoogste opleiding in huishouden, 2000 (in procenten)

	moeder		vader		hoogste opleiding in huishouden
	KFO'00	AVO'99	KFO'00	AVO'99	KFO'00
kind in basisonderwijs ^a					
laag (basis, lbo, mavo)	45	45	41	44	28
middelbaar (havo, mbo, vwo)	37	40	34	35	42
hoog (hbo, academisch)	18	15	25	21	31
(n) = 100%	(1.214)		(1.140)		(1.231)
kind in voortgezet onderwijs ^b					
laag (basis, lbo, mavo)	49	51	42	49	32
middelbaar (havo, mbo, vwo)	31	34	29	27	34
hoog (hbo, academisch)	21	15	29	24	34
(n) = 100%	(1.076)		(967)		(1.101)

a AVO'99: ouders met kinderen van 4-12 jaar die deelnemen aan het basisonderwijs.

b AVO'99: ouders met kinderen van 12-16 jaar die deelnemen aan het voortgezet onderwijs.

Bron: SCP (KFO'00; AVO'99)

De laatste kolom in tabel 2.2 geeft het opleidingsniveau van de hoogst opgeleide ouder in het huishouden. Wanneer in dit rapport de gegevens betrekking hebben op de individuele ouders wordt het individuele opleidingsniveau gebruikt; daar waar het gaat om gegevens over het huishouden, zal het hoogste opleidingsniveau in het huishouden worden gehanteerd.

De tabel laat tevens zien dat moeders gemiddeld lager opgeleid zijn dan vaders. De constructie van het hoogste opleidingsniveau in het huishouden heeft als effect dat het gemiddelde niveau hoger komt te liggen dan bij vaders en moeders afzonderlijk.

2.2.3 Arbeidspositie² van ouders met een kind in het funderend onderwijs

Ook van het gegeven of ouders betaald werk verrichten, wordt een effect verwacht op houding en gedrag ten opzichte van de school en het onderwijs van de kinderen. Als beide ouders werken, zullen zij meer behoefte hebben aan en gebruikmaken van tussen- en naschoolse opvang (hoofdstuk 7). En met name moeders zonder baan of met een kleine baan zullen vaker en meer activiteiten kunnen uitvoeren in de school van hun kinderen (hoofdstuk 4).

Hoewel de meerderheid van de moeders een betaalde baan heeft, ligt de arbeidsparticipatie van moeders veel lager dan die van vaders (tabel 2.3). Dit is uiteraard geen verrassing. De arbeidsparticipatie van vrouwen in Nederland – en zeker die van moeders met jonge kinderen – is lager dan die van mannen. Van de vrouwelijke beroepsbevolking

heeft 52% een baan van minimaal 12 uur tegen 77% van de mannen (bron: Statline 2000). Alleenstaande moeders met een jongste kind onder de 6 jaar nemen maar voor 37% deel aan de arbeidsmarkt, terwijl van de moeders met een werkende partner en een jongste kind tussen de 6 en 12 jaar 56% een baan heeft. Als het jongste kind tussen de 12 en 18 jaar oud is, is dat 60% (bron: EBB'01; zie bijlage A).

Van de huishoudens bestaat, zowel bij bao als bij vo, 51% uit *tweeverdieners*; respectievelijk 45% (bao) en 44% (vo) van de huishoudens bestaat uit *alleenverdieners* (tabel 2.3). In de huishoudens waar een alleenverdiener de kost verdient, is dat meestal de vader (87% bij bao, 79% bij vo; niet in de tabel).

Naast de reeds genoemde verdienertypen heeft in 4% van de huishoudens (bij bao zowel als vo) geen van de ouders een baan. Dit doet zich vooral voor onder de eenoudergezinnen (vergelijk laatste twee kolommen in tabel 2.3). Nadere bestudering leert dat dit voornamelijk alleenstaande moeders, en slechts een paar alleenstaande vaders zijn (niet in de tabel).

Tabel 2.3 Arbeidspositie van ouders met een kind in het basis- of het voortgezet onderwijs, op individueel en huishoudensniveau, 2000 (in procenten)

	individueel		huishouden		
	moeders	vaders	huishouden (totaal)	eenouder-gezin	twee-ouder-gezin
kind in basisonderwijs					
geen betaalde baan	43	4	4	31	2
betaalde baan	57	97	96	69	98
wv. alleenverdiener			45	69	44
tweeverdieners			51	0	54
(n) = 100%	(1.210)	(1.155)	(1.231)	(81)	(1.149)
kind in voortgezet onderwijs					
geen betaalde baan	38	4	4	25	2
betaalde baan	62	96	96	75	98
wv. alleenverdiener			44	75	41
tweeverdieners			51	0	57
(n) = 100%	(1.067)	(973)	(1.101)	(108)	(971)

Bron: SCP (KFO'00)

Het is een vaak gehoorde klacht in het onderwijs dat de hedendaagse ouders vanwege hun banen geen tijd meer hebben om te helpen op school. Het voert hier te ver om uitgebreid stil te staan bij wat de arbeidsparticipatie van vrouwen beïnvloedt. Relevant om te vermelden is dat het hebben van een baan en de omvang van die baan voor moeders, naast de leeftijd van het kind, samenhangt met opleidingsniveau en geloofs-overtuiging. Dit houdt in dat moeders van jonge kinderen minder (uren) werken dan die van oudere. En hoe hoger het opleidingsniveau is, des te vaker werken moeders

en des te meer uren omvat hun baan.³ Ten slotte hebben moeders zonder geloofs-overtuiging of als ze rooms-katholiek zijn vaker een baan en die banen zijn gemiddeld ook groter dan die van Nederlands-hervormde en gereformeerde moeders.

Omdat de arbeidsparticipatie van vrouwen en de omvang van hun baan van invloed kunnen zijn op de participatie in en de betrokkenheid bij de school, wordt in het hiernavolgende de 'arbeidspositie van het huishouden' als achtergrondkenmerk meegenomen. De erin onderscheiden categorieën zijn huishoudens zonder baan, huishoudens met een alleenverdiener en huishoudens waarin beide partners werken. Deze tweeverdieners worden vervolgens nog onderscheiden in huishoudens waarin de moeder een kleine baan heeft (1 t/m 20 uur) en huishoudens waarin de moeder een grote baan heeft (21 uur of meer).

2.2.4 Het huishoudensinkomen

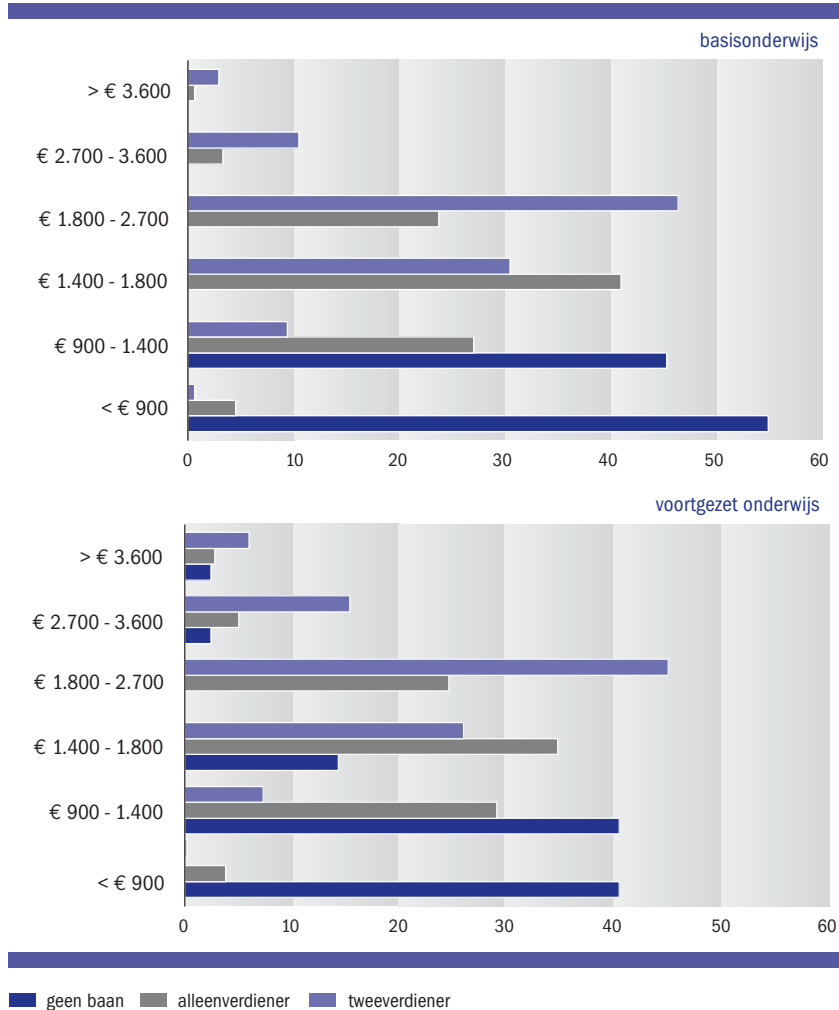
Het huishoudensinkomen speelt mogelijk een rol in de opvattingen van de ouders over de financiële ouderbijdrage en het financieren van diverse activiteiten in relatie tot school en onderwijs (zie hoofdstuk 6). Het is derhalve relevant ook dit aspect van de huishoudens te bespreken.⁴

Uiteraard hangt de hoogte van het inkomen samen met het opleidingsniveau en het werk dat iemand doet, maar het is ook afhankelijk van het aantal personen in het huishouden dat een inkomen heeft: geen-, alleen- of tweeverdieners. Tweeverdieners zullen vaak hogere huishoudensinkomens genieten dan alleenverdieners.

Van de huishoudens waarin niemand betaald werk heeft en die dus vrijwel zeker van een uitkering afhankelijk zijn, bedraagt bij 93% (bao) en 91% (vo) het netto-inkomen maximaal 1.400 euro (f 3.000) per maand. De overige huishoudens zonder betaald werk wilden niet zeggen hoe hoog het inkomen per maand is, maar dat zal waarschijnlijk ook op of onder dat niveau zitten. In figuur 2.1, waarin het nettohuishoudensinkomen per maand naar verdienertypen is weergegeven, zijn deze weigeraars buiten beschouwing gelaten.

Inderdaad is het huishoudensinkomen hoger als meer leden eraan bijdragen. Alleenverdieners treffen we vooral in de categorie van 900 tot 1.400 euro (f 2.000 tot f 3.000) en van 1.400 tot 1.800 euro (f 3.000 tot f 4.000). De tweeverdieners vinden we voornamelijk in de hoogste categorieën, met een groot deel in de categorie 1.800 tot 2.700 euro (f 4.000 tot f 6.000).

Figuur 2.1 Nettohuishoudensinkomen per maand (in euro's) van huishoudens met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs, naar verdienerstypen (geen, alleen- of tweeverdiener), 2000 (in procenten)

Bron: SCP (KFO'00)

2.2.5 Geloofsovertuiging

Ook van de geloofsovertuiging is een effect te verwachten op de wijze waarop ouders participeren of zich betrokken voelen bij het onderwijs van hun kinderen. Orthodox-christelijke ouders zullen bijvoorbeeld andere afwegingen maken bij de keuze voor een school dan niet-gelovige ouders en daarvoor andere informatiekanalen hanteren (zie hoofdstuk 3).

Allereerst dient te worden opgemerkt dat de ondervertegenwoordiging van allochtonen ook gevolgen heeft voor de godsdienstige achtergrond van de ouders die aan het onderzoek hebben meegedaan. Ouders zonder geloofsovertuiging en ouders die het christelijk geloof aanhangen zijn het sterkst vertegenwoordigd (tabel 2.4). Ouders die moslim of hindoe zijn – en dat is de meerderheid van de allochtone bevolkingsgroepen in Nederland – zijn hier ondervertegenwoordigd. Zij maken samen met kleine christelijke gezindtes en andere religies deel uit van de categorie ‘anders’.

Kerkelijke gezindten binnen een huishouden

Aan de respondenten is de vraag voorgelegd of zij zichzelf en/of hun partner tot een kerkelijke gezindte of een geloofsgemeenschap rekenen.⁵

In tabel 2.4 is de geloofsovertuiging van respectievelijk de respondenten van de enquête en hun partners weergegeven. Zoals gezegd, is de groep niet-gelovigen het grootst. De rooms-katholieken maken ook een aanzienlijk deel van de respons uit en de protestantse groepen (Nederlands-hervormd en gereformeerd) eveneens, zij het dat die categorie wat kleiner is dan de katholieken. De groep ‘anders’, omvat diverse geloven waaronder islam en hindoeïsme en is te gemêleerd om zinvolle uitspraken over te doen.

Tabel 2.4 Kerkelijke gezindte of geloofsovertuiging van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs, 2000 (in procenten)

	kind in basisonderwijs			kind in voortgezet onderwijs		
	respondent	partner	partner heeft hetzelfde geloof als respondent	respondent	partner	partner heeft hetzelfde geloof als respondent
geen godsdienst	43	44	89	40	38	88
rooms-katholiek	29	28	80	29	30	83
Nederlands-hervormd	12	11	68	15	16	80
gereformeerd	10	10	86	10	11	88
anders, w.o. islamitisch en hindoe	7	7	91	6	6	83
(n) = 100%	(1.198)	(1.115)		(1.050)	(937)	

Bron: SCP (KFO'00)

Ondanks de redelijk gelijke verdeling van kerkelijke gezindten over respondenten en partners, hebben de ouders in één gezin niet altijd hetzelfde geloof. Eenzelfde geloof (of géén geloof) binnen twee-oudergezinnen komt het minst voor bij Nederlands-hervormden (met name bij huishoudens met een kind in het basisonderwijs)⁶ en het meest bij ouders zonder geloofsovertuiging.

In het hiernavolgende wordt uitgegaan van de geloofsovertuiging van de respondent. Aangezien dit de ouder is die het meest betrokken is bij het onderwijs van het kind (zie § 2.1), zal diens geloofsovertuiging naar verwachting ook het sterkste effect geven.

2.2.6 Stemgedrag

De keuze voor een politieke partij, of de keuze om niet te gaan stemmen, is eveneens een kenmerk waarop ouders zich van elkaar onderscheiden. Verondersteld wordt dat er mentaliteitsverschillen in tot uitdrukking komen die mogelijk ook wijzen op verschillende opvattingen en gedragingen van ouders tegenover het onderwijs en de school van hun kinderen.

In tabel 2.5 is het stemgedrag van de ouders met een kind in het basis- en het voortgezet onderwijs weergegeven. Het gaat daarbij om de stem die zij tijdens de laatstgehouden verkiezingen voor de afname van de enquête eind 2000 (al dan niet) hebben uitgebracht. Vanwege geringe aantallen zijn GroenLinks en de SP samen genomen in 'klein links' en vormen GPV, RPF en SGP samen 'orthodox-christelijk' of ook wel 'klein rechts'. Onder de categorie 'anders' vallen degenen die hebben gestemd op andere partijen (zoals lokale partijen).⁷

Tabel 2.5 Stemgedrag bij de laatstgehouden verkiezingen van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs, en landelijke cijfers, 1998/2000 (in procenten, verticaal gepercentageerd)

	kind in basisonderwijs	kind in voort- gezet onderwijs	landelijk in 1998
PvdA	25	24	29
VVD	21	21	25
CDA	16	18	18
D66	13	10	9
klein links	12	15	11
klein rechts	12	11	9
anders	2	2	2

Bron: SCP (KFO'00); SCP (1998)

Als de landelijke cijfers worden vergeleken met de enquêteresultaten, blijkt dat in het KFO de stemmers op de grote partijen wat ondervertegenwoordigd zijn (PvdA en VVD, maar dit geldt niet voor het CDA) en de stemmers op de kleinere partijen licht oververtegenwoordigd.

Onder ouders met een kind in het basisonderwijs is 21% niet-stemmer en in het voortgezet onderwijs 16%. Landelijk bedroeg het aandeel niet-stemmers bij de verkiezingen voor de Tweede Kamer 27% (Dekker 2002). De groep niet-stemmers is niet in de tabel opgenomen, maar wordt verderop wel in de analyses meegenomen. Deze groep is dan samengenomen met de groep anders-stemmers.

2.2.7 Groepen ouders

Niet alleen de beschrijving van diverse kenmerken van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs is het doel van deze paragraaf, maar ook de mogelijke samenhang tussen deze kenmerken. Anders gezegd, kunnen aan de hand van de beschreven kenmerken groepen ouders worden herkend en van elkaar onderscheiden?

Via *optimal scaling* (of *Homals-analyse*) kan de relatie tussen verschillende categorische variabelen worden onderzocht en visueel gemaakt. Deze beschrijvende analyse resulteert in een figuur waarin de kenmerken die ouders met elkaar gemeen hebben, in clusters bijeen liggen.⁸ In figuur 2.2 zijn de resultaten van de analyse achtereenvolgens voor het basis- en het voortgezet onderwijs weergegeven.

In de figuur zijn van de vijf eerder beschreven kenmerken – hoogste opleidingsniveau, arbeidspositie, en inkomen in het huishouden, en de geloofsovertuiging en het stemgedrag van ouders – de voorkomende antwoordcategorieën geplot. Uitzondering hierop zijn de categorieën ‘anders’ bij geloofsovertuiging en ‘geen baan’ bij arbeidspositie. Deze zijn om technische redenen niet meegenomen.⁹

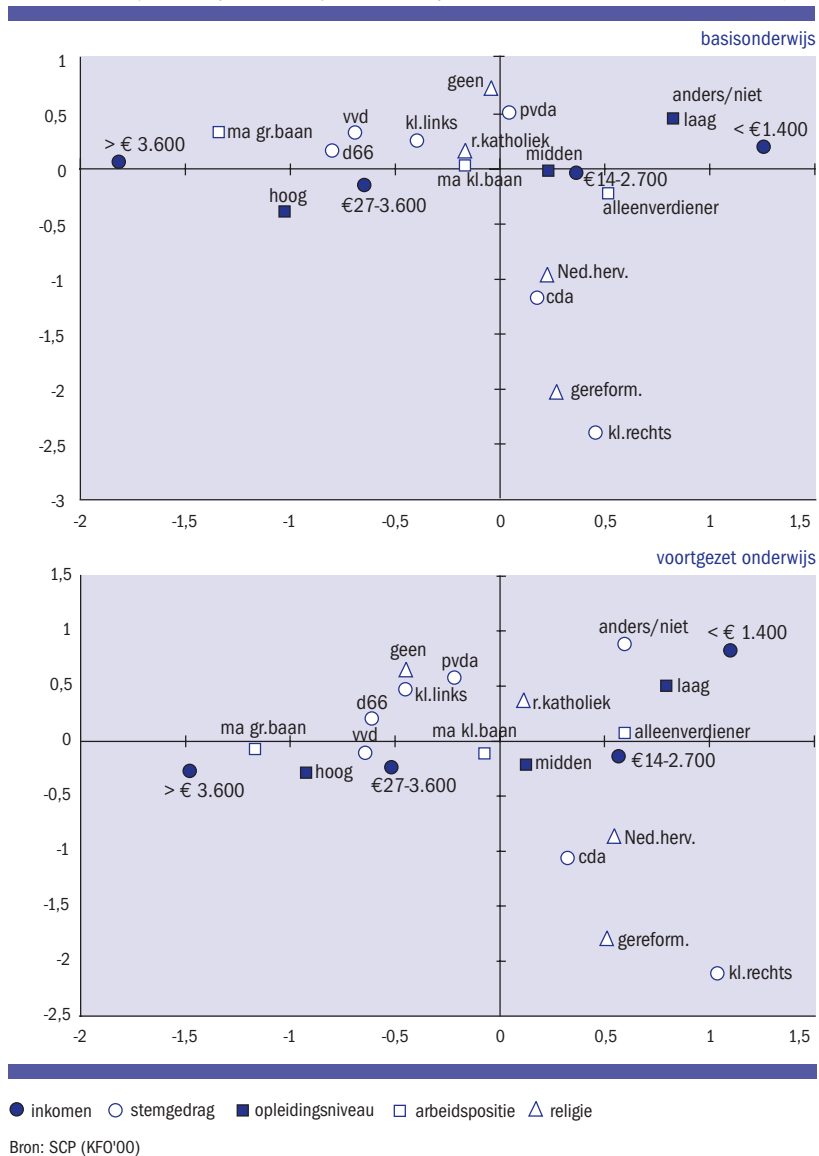
Ongeacht of het gaat om het basis- of het voortgezet onderwijs, ouders zijn op basis van hun sociaal-economische status (SES) en op basis van hun levensbeschouwing in een aantal groepen te onderscheiden. De verschillen naar SES zijn zichtbaar in de eerste dimensie, zijnde de spreiding langs de horizontale as. Hier differentiëren inkomen, opleidingsniveau en arbeidspositie. De verschillen naar levensbeschouwing zijn te vinden op de tweede dimensie, de verticale as. Daar differentiëren de categorieën van de variabelen ‘geloofsovertuiging’ en ‘stemgedrag’.

Ouders met een laag inkomen en laag opleidingsniveau bevinden zich meer dan gemiddeld in elkaars nabijheid. Hier behoren ook de niet in de figuur weergegeven ouders zonder baan bij. Dit cluster kan als de groep *ouders met een lage SES* worden aangeduid. Aan de andere kant van de as bevinden zich *ouders met een hoge SES*: hoog inkomen, hoog opleidingsniveau, en tweeverdieners van wie de moeder een grote baan heeft.

De levensbeschouwelijke dimensie laat vooral zien dat de gereformeerde ouders en stemmers op de orthodox-christelijke partijen (klein rechts), alsmede de Nederlands-hervormden en de CDA-stemmers, twee subgroepen ouders zijn die zich aan de ene kant van de verticale as bevinden. Zij worden hier aangeduid met de term ‘*confessionelen*’. Ondanks een relatieve nabijheid verschillen zij toch iets van elkaar, maar zij bevinden zich in ieder geval ver weg van de andere groepen ouders op deze as, die op hun beurt als ‘*niet-confessionelen*’ worden benoemd.

Rest een middenveld. Hier kunnen subgroepen ouders worden aangeduid op grond van een wisselende samenstelling van hun SES en hun levensbeschouwelijke kenmerken, maar geen van die kenmerken is bijzonder sterk onderscheidend. Zo bevinden VVD- en D66-stemmers zich meer dan gemiddeld in de nabijheid van de hoge SES-groep en kenmerken zij zich niet op grond van een geloofsovertuiging. Voor de PvdA- en klein links-stemmers geldt dat zij wat meer in de buurt komen van de lage SES-groep en van ouders zonder geloofsovertuiging. Rooms-katholieke ouders bevinden zich nog het meest in de middenpositie: in de middelhoge SES-groep (middelhoge opleiding, middelhoog inkomen, tweeverdieners met een kleine baan) én in het levensbeschouwelijke midden (politiek zowel als religieus in het midden tussen de polaire confessionele en niet-confessionele groepen).

Figuur 2.2 Enkele (huishoudens)kenmerken van ouders met een kind in het basis- respectievelijk het voortgezet onderwijs, 2000 (tweedimensionale Homals-analyse)

Aan de hand van deze visueel gemaakte samenhang in achtergrondkenmerken zijn vier groepen ouders te onderscheiden: (1) een groep ouders met een lage SES, (2) een met een hoge SES, (3) een met een confessionele levensbeschouwing, en (4) een midden-groep met een middelhoge SES en tegelijkertijd een niet-confessionele levensbeschouwing. Uit de voorgaande beschrijvingen valt af te leiden dat de eerste drie clusters van ouders elk klein van omvang zijn en het vierde cluster de meerderheid van de ouders uitmaakt.

2.3 Kenmerken van de school en de ouderpopulaties daarbinnen

2.3.1 Denominatie in basis- en voortgezet onderwijs

De vrijheid van onderwijs heeft er in Nederland toe geleid dat er verschillende soorten scholen zijn waaruit ouders een keuze kunnen maken. Naast het openbare onderwijs dat door de overheid wordt bekostigd en bestuurd, kent Nederland het bijzonder onderwijs. Deze scholen worden weliswaar eveneens door de overheid bekostigd, maar worden geleid door particuliere besturen. Openbare scholen moeten in de regel elke leerling toelaten. Bijzondere scholen mogen op grond van hun grondslag een toelatingsbeleid voeren.

Rooms-katholieke en protestants-christelijke scholen vormen in het bijzonder onderwijs de grootste groepen (tabel 2.6). De overige bijzondere scholen onderscheiden zich ook wel op een godsdienstige levensbeschouwing, maar het betreft dan in omvang beperkte groepen van scholen (reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte). Verder vallen hier scholen onder die geen levensbeschouwelijke grondslag, maar wel een eigen pedagogisch-didactisch concept hanteren (zie de volgende subparagraaf).

Tabel 2.6 Denominatie van de school van kinderen in het basis- of het voortgezet onderwijs, onderzoeksgegevens en landelijke gegevens, 2000 (in procenten)

	kind in basisonderwijs		kind in voortgezet onderwijs	
	steekproef ouders	landelijk	steekproef ouders	landelijk
openbaar	32	32	35	26
rooms-katholiek	30	33	27	28
protestants-christelijk	27	26	26	26
overig bijzonder	11	9	13	21
wv. algemeen bijzonder	3		4	
reformatorisch of gereformeerd vrijgemaakt	5		5	
overig	3		4	
(n) = 100%	(1.231)		(1.101)	

Bron: SCP (KFO'00); CBS (Onderwijsstatistieken 1999-2000)

De verdeling van de respons over de scholen van verschillende denominaties komt niet geheel overeen met de landelijke verdeling (tabel 2.6). In het basisonderwijs is die verdeling redelijk gelijk. De rooms-katholieke scholen zijn iets minder dan gemiddeld vertegenwoordigd, en de overig bijzondere scholen iets meer. In het voortgezet onderwijs is evenwel sprake van een behoorlijke oververtegenwoordiging van het openbaar onderwijs en een eveneens behoorlijke ondervertegenwoordiging van het overig bijzonder onderwijs.

Een uitsplitsing naar de schooltypen waarin de leerlingen zitten, maakt duidelijk dat er een oververtegenwoordiging is van vbo-leerlingen in het openbaar onderwijs. Landelijk bevindt 16% van deze leerlingen zich in dat type onderwijs (Blom en Janssen 1996), maar in de KFO-enquête is dat zo'n 40%.

Veel vbo-scholen zijn van algemeen bijzondere signatuur en niet openbaar, omdat ze met behulp van het bedrijfsleven zijn opgezet. Het bijzondere van deze scholen zit hem dus niet in de levensbeschouwelijke of religieuze grondslag, maar in de oorspronkelijke financiering door niet-overheidsinstanties. Waarschijnlijk weten veel ouders dit niet en hebben zij de algemeen bijzondere vbo-school als een openbare school aangemerkt.

2.3.2 Denominatie en onderwijskundige aanpak in de school

Naast de denominatie is ook een speciale onderwijskundige aanpak een onderscheidend kenmerk van scholen. Eenvijfde deel van de ouders met een kind in het basisonderwijs meldt dat de school zo'n speciale aanpak hanteert (tabel 2.7). Als de restcategorie 'anders' buiten beschouwing wordt gelaten, is het Jenaplan daarvan de meest toegepaste aanpak. In de algemeen bijzondere en in mindere mate in openbare en rooms-katholieke scholen is de kans het grootst dat er jenaplan-, dalton- of montessori-onderwijs wordt gegeven. Wanneer ouders melding maken van zo'n onderwijskundige aanpak in de denominatiecategorie 'overig', gaat het naar alle waarschijnlijkheid ook om scholen van de genoemde denominaties. Opvallend is dat de pedagogische concepten op geen enkele reformatische of gereformeed vrijgemaakte school worden toegepast. De pedagogische-aanpakcategorie 'anders' is daar wel genoemd, maar waarschijnlijk verwijzen de ouders daarmee naar de orthodox-christelijke invulling van het onderwijsprogramma; een invulling die al in de grondslag van de school begrepen ligt.

Tabel 2.7 Denominatie van de school voor basis- of voortgezet onderwijs, naar onderwijskundige aanpak, 2000 (in procenten, horizontaal geperceerd)

	geen speciale aanpak	dalton	montessori	jenaplan	anders
kind in basisonderwijs					
openbaar	73	5	6	6	9
rooms-katholiek	82	2	1	5	11
protestants-christelijk	89	2	0	1	8
algemeen bijzonder	49	0	14	22	16
reform. of gereform. vrijgemaakt	95	0	0	0	5
overig	50	9	6	6	29
totaal	80	3	3	5	10
kind in voortgezet onderwijs					
openbaar	89	3	3	0	5
rooms-katholiek	94	1	0	1	5
protestants-christelijk	96	0	0	0	3
algemeen bijzonder	78	3	8	3	10
reform. of gereform. vrijgemaakt	90	0	0	0	10
overig	67	0	2	0	28
totaal	91	2	1	1	6

Bron: SCP (KFO'00)

In het voortgezet onderwijs zitten de kinderen volgens de ouders voor een tiende deel op een school met een specifieke onderwijskundige aanpak. Als ook hier de rest-categorie ‘anders’ buiten beschouwing wordt gelaten, zijn het dalton- en het montessori-onderwijs de meest voorkomende concepten. Opnieuw is de kans dat een dergelijke aanpak wordt gehanteerd het grootst in het algemeen bijzonder en in mindere mate in het openbaar onderwijs.

2.3.3 Ouderpopulaties van scholen, naar denominatie

In het vervolg van dit rapport zal blijken dat de denominatie van de school vaak naar voren komt als een punt waarnaar verschillen in opvattingen en gedragingen van groepen ouders te herleiden zijn. De dominante ouderpopulatie binnen die scholen is daarvoor verantwoordelijk. Omdat verschillende groepen ouders hun kinderen bij voorkeur naar een school sturen van een specifieke, bij hen passende denominatie, staat die specifieke school vervolgens in meerderheid voor een achterban met bepaalde opvattingen en gedragingen, die significant af kunnen wijken van de achterban van andere scholen.

In de tabellen 2.8 (bao) en 2.9 (vo) zijn de sociaal-economische status en levensbeschouwelijke kenmerken van ouders afgezet tegen de denominatie van de school van hun kind.¹⁰ Een nieuw kenmerk is de stedelijkheidsgraad van de woonplaats van de ouders. Dit kenmerk beoogt inzicht te bieden in de voorkeuren van stads- en plattelandsbewoners voor scholen van verschillende denominatie. Het gaat hier uitdrukkelijk niet om de standplaats van de school, hoewel deze in het basisonderwijs vaak overeen zal komen met de woonplaats.

In de tabellen is te zien dat ouders wier kinderen op reformatische of gereformeerd vrijgemaakte en rooms-katholieke scholen zitten, veel minder dan gemiddeld in de zeer sterk stedelijke gebieden wonen, terwijl ouders met een kind op een algemeen bijzondere school daar juist vaak wonen (dit laatste geldt sterker voor het basis- dan voor het voortgezet onderwijs). Op het platteland zijn de rollen omgedraaid. De algemeen bijzondere scholen lijken er minder populair en de orthodox-protestantse scholen juist meer.

Tabel 2.8 Denominatie van de school naar (huishoudens)kenmerken van ouders met een kind in het basisonderwijs, 2000 (in procenten van de huishoudens, verticaal geperceenteerd)

	open- baar	rooms- katholiek	prot. christe- lijk	alge- meen bijzon- der	refo- mato- risch of gerefor- meerd vrijge- maakt	overig	totaal
hoogste opleidingsniveau in huishouden							
laag	31	27	27	8	27	33	28
middelbaar	42	40	47	29	36	30	42
hoog	27	33	26	63	37	36	31
geloofsovertuiging respondent							
geen	69	29	34	49	0	52	43
rooms-katholiek	17	65	8	31	0	13	29
Nederlands-hervormd	7	3	27	11	12	13	12
gereformeerd	3	2	19	6	69	3	10
anders	5	2	12	3	19	19	7
arbeidspositie huishouden							
geen baan	5	3	3	0	0	12	4
alleenverdiener	46	42	47	42	64	52	46
tweeverdieners, moeder kleine baan	37	41	39	26	33	21	38
tweeverdieners, moeder grote baan	12	14	12	32	3	15	13
nettohuishoudensinkomen per maand							
< 1.400 euro (<i>f</i> 3.000)	27	20	25	21	18	28	24
1.400–1.800 euro (<i>f</i> 3.000– <i>f</i> 4.000)	35	33	36	9	38	28	34
1.800–2.700 euro (<i>f</i> 4.000– <i>f</i> 6.000)	30	39	32	52	33	35	34
> 2.700 euro (<i>f</i> 6.000)	8	8	7	18	11	10	9
stemgedrag respondent							
confessioneel	4	15	39	3	91	19	22
niet-confessioneel	66	63	41	83	0	50	55
anders/niet gestemd	29	23	20	13	9	31	23
stedelijkheidsgraad woonplaats							
zeer sterk (4 grote steden)	16	8	16	22	2	17	13
sterk en matig stedelijk	42	49	44	57	52	54	46
weinig en niet-stedelijk	42	43	40	22	46	29	41
(n)	(392)	(368)	(332)	(38)	(59)	(33)	(1.231)

Bron: SCP (KFO'00)

Tabel 2.9 Denominatie van de school naar (huishoudens)kenmerken van ouders met een kind in het voortgezet onderwijs, 2000 (in procenten van de huishoudens, verticaal gepercentageerd)

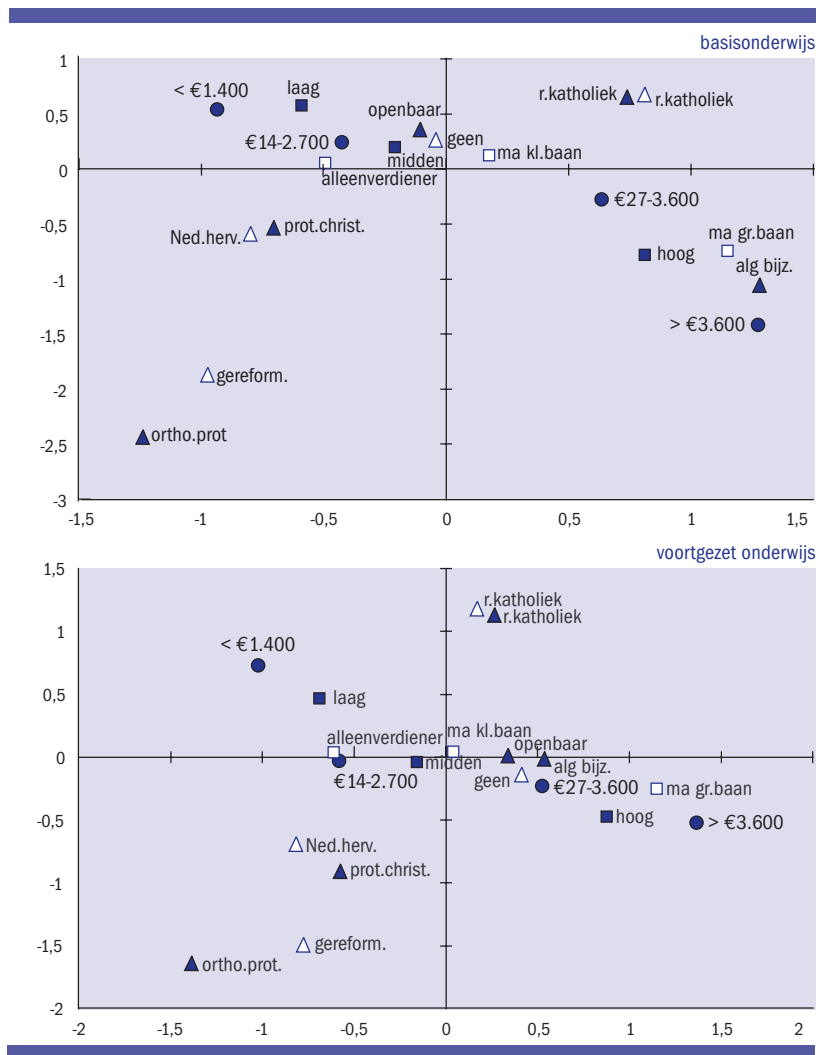
	open- baar	rooms- katho- liek	prot. chris- te- lijk	alge- meen bijzon- der	refor- mato- risch of gerefor- meerd vrijge- maakt	overig	totaal
hoogste opleidingsniveau in huishouden							
laag	33	31	34	24	30	40	32
middelbaar	31	36	33	32	47	33	34
hoog	36	33	33	44	23	27	34
geloofsovertuiging respondent							
geen	63	25	29	56	2	38	40
rooms-katholiek	23	63	7	28	0	26	29
Nederlands-hervormd	9	7	31	8	26	14	15
gereformeerd	3	3	24	5	48	5	10
anders	2	3	9	3	24	17	6
arbeidspositie huishouden							
geen baan	4	6	3	5	2	12	4
alleenverdiener	45	38	47	29	69	44	45
tweeverdieners, moeder kleine baan	30	35	32	44	23	34	32
tweeverdieners, moeder grote baan	21	21	18	22	6	10	19
nettohuishoudensinkomen per maand							
< 1.400 euro (<i>f</i> 3.000)	19	25	22	19	21	34	22
1.400–1.800 euro (<i>f</i> 3.000– <i>f</i> 4.000)	30	24	35	24	32	17	29
1.800–2.700 euro (<i>f</i> 4.000– <i>f</i> 6.000)	32	35	32	43	39	43	34
> 2.700 euro (<i>f</i> 6.000)	18	17	12	14	9	6	15
stemgedrag respondent							
confessioneel	10	19	40	8	100	11	25
niet-confessioneel	72	65	43	67	0	64	58
anders/niet gestemd	18	17	17	25	0	25	17
stedelijkheidsgraad woonplaats							
zeer sterk (4 grote steden)	13	8	15	14	4	18	12
sterk en matig stedelijk	45	49	43	49	47	41	46
weinig en niet-stedelijk	43	43	42	37	49	41	43
(n)	(380)	(287)	(276)	(41)	(53)	(46)	(1.101)

Bron: SCP (KFO'00)

In de vorige paragraaf zijn met behulp van een Homals-analyse verschillende clusters van ouders onderscheiden. De analyse is hier opnieuw toegepast, met het doel te visualiseren hoe denominaties samenhangen met de beschreven ouderkenmerken (figuur 2.3). Aan de sociaal-economische status en levensbeschouwelijke kenmerken van de ouders is de denominatie van de school toegevoegd.¹¹

Opnieuw differentiëren de ouders zich via de lijnen van hun sociaal-economische status en hun levensbeschouwing. De denominatie van de school waarin hun kind zich bevindt, is daar bijzonder sterk mee verbonden. Dit betekent dat de groepen ouders die eerder op grond van hun kenmerken onderscheiden werden, tevens in grote lijn de ouderpopulaties van de denominatietypen scholen uitmaken. Ook nu zijn bij het basis- en het voortgezet onderwijs overwegend dezelfde patronen zichtbaar.

Figuur 2.3 Enkele (huishoudens)kenmerken en denominatie van de school, ouders met een kind in het basis- of het voortgezet onderwijs, 2000 (tweedimensionale Homals-analyse)

● inkomen ■ opleidingsniveau □ arbeidspositie △ religie ▲ denominatie school

Bron: SCP (KFO'00)

Reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte scholen betrekken hun leerlingen meer dan gemiddeld uit gereformeerde kring. Protestants-christelijke scholen halen ze meer dan gemiddeld uit Nederlands-hervormde kring. In figuur 2.3 is zichtbaar dat de gereformeerde ouders iets minder samenvallen met de bijbehorende denominatie dan de Nederlands-hervormden. Hieruit kan worden afgeleid dat een deel van de gereformeerden heeft gekozen voor een protestants-christelijke school voor hun kinderen, en een deel van de Nederlands-hervormde ouders voor een orthodox-protestantse school. De in de tabellen 2.8 en 2.9 gepresenteerde cijfers onderschrijven dit beeld. De confessionele groep ouders onderscheidt zich opnieuw sterk van de andere groepen ouders.

Verder blijkt uit de figuur dat de ouderpopulatie van rooms-katholieke scholen vrijwel samenvalt met de groep rooms-katholieke ouders, maar zij bevinden zich aan de andere kant van het kwadrant. Zij hebben dus niet of nauwelijks kenmerken gemeen met de confessionele ouders.

Ouders zonder geloofsovertuiging worden meer dan gemiddeld aangetroffen in de nabijheid van de ouders wier kind op een openbare school zit. In het basisonderwijs bevinden zij zich tevens in het cluster van ouders met een lage en middelhoge sociaal-economische status. Andere dan alleen levensbeschouwelijke kenmerken zijn dus bij deze groep ouders relevant voor de denominatieve keuze. In het voortgezet onderwijs ligt dit anders, zoals hierna zal blijken.

Alleen bij de ouderpopulatie van het algemeen bijzonder basisonderwijs speelt de levensbeschouwing geen enkele rol. Hier is alleen de sociaal-economische status (SES) van de ouders, en dan specifiek een hoge SES, kenmerkend. Ook nu ligt dit iets anders in het voortgezet onderwijs. Daar is de hoge SES ook nog wel relevant voor deze ouderpopulatie, maar niet uitsluitend. De levensbeschouwing (geen geloofsovertuiging) is dan tevens een kenmerk dat het desbetreffende cluster bindt. Verder is te zien dat in vergelijking met het basisonderwijs het openbaar en het algemeen bijzonder onderwijs er veel dichterbij elkaar liggen en dus hun leerlingen meer betrekken van groepen ouders met eenzelfde achtergrond.¹² Is er in het basisonderwijs nog een verschil tussen de ouderpopulaties van het algemeen bijzonder en het openbaar onderwijs, in het voortgezet onderwijs is dat verschil nog slechts gradueel aanwijsbaar. Opmerkelijk is dat in het voortgezet onderwijs de ouderpopulatie van openbare scholen bij een hoger SES-niveau is te vinden. Ouders met een lage SES worden in het basisonderwijs nog aangetroffen in de buurt van het openbaar onderwijs, maar in het voortgezet onderwijs liggen zij bij geen enkele denominatie in de buurt.

In eerder onderzoek (Boef-van der Meulen en Herweijer 1992) is een samenhang aangetoond tussen de denominatieve voorkeur van ouders en hun onderwijsoriëntatie bij de schoolkeuze. De oriëntatie op het onderwijs is daar gekarakteriseerd als conventioneel, levensbeschouwelijk inhoudelijk, alternatief of oppervlakkig.¹³ Het is met name de levensbeschouwelijk inhoudelijke onderwijsoriëntatie waarop ouders zich blijken te onderscheiden. Ouders met een voorkeur voor het (orthodox-)christelijke onderwijs

hebben een sterk levensbeschouwelijke, ‘inhoudelijke’ onderwijsoriëntatie. Zij kiezen bewust voor de inhoud van het onderwijs in de orthodox-protestantse of protestants-christelijke scholen en zij moeten niet veel hebben van ‘alternatief’ onderwijs. Omgekeerd hebben voorstanders van het algemeen bijzonder onderwijs een ‘alternatieve’ onderwijsoriëntatie en niet een levensbeschouwelijk inhoudelijke. Voorstanders van rooms-katholiek onderwijs hebben weliswaar een duidelijk sterke voorkeur voor de rooms-katholieke denominatie, maar zij hechten weinig aan het levensbeschouwelijk inhoudelijke karakter van dat onderwijs. Zij scoren op alle onderwijsoriëntaties gemiddeld. De richting van het onderwijs is voor deze groep ouders van even weinig belang als voor ouders zonder geloofsovertuiging. De onderzoekers concluderen dat er bij de rooms-katholieke ouders meer sprake is van een traditionele binding met het rooms-katholieke onderwijs dan van een inhoudelijke betrokkenheid.

Ofschoon er niet geheel vergelijkbare data en analysemethoden aan ten grondslag liggen, zijn er parallellen te trekken tussen de resultaten van de Homals-analyse op de recente KFO-data en het hiervoor genoemde onderzoek. Ouderpopulaties van scholen van verschillende denominatie onderscheiden zich sterk van elkaar op levensbeschouwing, met de confessionelen aan de ene en de rooms-katholieke ouders aan de andere kant van de dimensie. Voor ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs doet de levensbeschouwing er niet toe. Deze ouderpopulatie wordt veel meer gekenmerkt door de sociaal-economische status, welke hoog is. Bij de andere populaties speelt de SES geen rol (met name bij de confessionelen) of hebben de ouders meer gemeen met de groep met een middelhoge of lage SES (dit geldt vooral voor de niet-gelovigen). Of dit ook betekent dat ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs een alternatieve onderwijsoriëntatie voorstaan (extra activiteiten, nadruk op creativiteit en goede overblijfmogelijkheden), valt op grond van de hier gepresenteerde gegevens niet te zeggen. De schoolkeuzemotieven zijn in dit rapport niet onderzocht. Dat is een onderwerp dat aan bod zal komen in de tweede publicatie over ouders en de kwaliteit van het funderend onderwijs. Wel zal in de volgende hoofdstukken blijken dat deze groep ouders vaak afwijkende opvattingen en gedragingen heeft, en actiever en meer betrokken is.

2.4 Samenvatting

Allereerst is een beschrijving gegeven van de samenstelling van de huishoudens die hebben deelgenomen aan de schriftelijke enquêtes. De overgrote meerderheid van die huishoudens bestaat uit een ouderpaar van vader, moeder en hun kind(eren). In het basisonderwijs is de enquête voor 90% door moeders ingevuld, in het voortgezet onderwijs is dat 74%.

Voorts zijn enkele kenmerken op huishoudens- en eventueel op individueel niveau beschreven. Op huishoudensniveau gaat het om het hoogste opleidingsniveau, de arbeidspositie en het inkomen. Op individueel niveau betreft het de geloofsovertuiging, het stemgedrag en wederom het opleidingsniveau.

De zoektocht naar groepen ouders die categorieën van deze kenmerken met elkaar gemeen hebben, leverde grosso modo vier verschillende groepen op. Daarbij zij benadrukt dat de kenmerken niet uitsluitend voor de desbetreffende groepen gelden, maar dat zij daar meer dan gemiddeld in voorkomen.

- 1 Ouders met een lage sociaal-economische status. Deze ouders hebben vaker een laag opleidingsniveau, een laag inkomen en geen werk.
- 2 Ouders met een hoge sociaal-economische status. Zij staan tegenover de eerste groep, omdat zij een hoog opleidingsniveau hebben, tweeverdieners zijn van wie de moeder een grote baan heeft, die in lijn daarmee ook een hoog inkomen genieten.
- 3 De derde groep ouders kenmerkt zich door een confessionele levensbeschouwing. Dit omvat ouders die gereformeerd zijn en op de orthodox-christelijke partijen stemmen, en Nederlands-hervormde ouders die op het CDA stemmen.
- 4 De laatste onderscheiden groep is het omvangrijkst en neemt een middenpositie in. Deze ouders kenmerken zich door een middelhoge sociaal-economische status en tegelijkertijd een niet-confessionele levensbeschouwing. Zij zijn middelhoog opgeleid, tweeverdieners van wie de moeder een kleine baan heeft, en hebben een middelhoog inkomen. Bovendien hangen zij vaker geen geloof aan of zijn rooms-katholiek, en stemmen zij vooral op niet-confessionele partijen.

Tot slot is in dit hoofdstuk gekeken naar de denominatie en onderwijskundige aanpak van de school die ouders hebben gekozen voor hun kinderen. Er is allereerst onderscheid gemaakt tussen het openbaar en het bijzonder onderwijs. Vervolgens is het bijzonder onderwijs uitgesplitst in de meest voorkomende groepen scholen, namelijk het rooms-katholieke en het protestants-christelijke onderwijs, en de minder voorkomende groepen, namelijk het algemeen bijzonder en het reformatorische of gereformeerd vrijgemaakte onderwijs.

Een vijfde van de scholen hanteert, volgens opgave van de ouders, een speciale onderwijskundige aanpak. Het gaat dan vooral om jenaplan- en montessori-onderwijs. Het algemeen bijzonder onderwijs springt eruit als de denominatie waarin deze speciale aanpakken vaak worden gehanteerd. In mindere mate maken verder ook het openbaar en het rooms-katholieke onderwijs er gebruik van.

Een blik naar de urbanisatiegraad van de woonplaats van de ouders toont aan dat ouders die hun kind op een orthodox-christelijke school hebben geplaatst nauwelijks of niet in de grote steden wonen, terwijl ouders die hun kind op een algemeen bijzondere school hebben geplaatst daar juist wel vaak woonachtig zijn.

De ouderpopulaties van de scholen met verschillende denominatie komen grotendeels overeen met de eerder onderscheiden clusters van ouders naar levensbeschouwing en sociaal-economische status. Ouders van wie het kind op een algemeen bijzondere school zit, bevinden zich in de buurt van de ouders met een hogere sociaal-economische status (het eerder genoemde tweede cluster van ouders).

De ouderpopulatie van de reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte scholen wordt het meest van al in de confessionele hoek aangetroffen (het eerder genoemde derde cluster). Dit geldt in iets mindere mate ook voor de ouders die hun op kind op een protestants-christelijke school hebben gedaan.

Aan de andere kant van de levensbeschouwelijke dimensie bevindt zich de ouderpopulatie van de rooms-katholieke scholen. Door deze positie kenmerkt deze groep zich nu sterker als niet-confessioneel en minder als een groep waar de sociaal-economische status er nog toe doet voor het onderscheid van of de overeenkomst met andere groepen ouders.

De ouderpopulatie van de openbare school, ten slotte, valt sterk samen met de middengroep (cluster 4: middelhoge sociaal-economische status en niet-confessionele levensbeschouwing).

De onderscheiden groepen ouders vormen een belangrijk uitgangspunt voor de bestudering van de communicatie- en participatieonderwerpen in de volgende hoofdstukken.

Noten

- 1 Ook de vraagstelling naar het voltooide opleidingsniveau in het AVO'99 wijkt af van die in de KFO-enquête. In het AVO wordt per opleidingssoort gevraagd of men eraan heeft deelgenomen en of men daarvan een diploma heeft behaald. Uit het laatste wordt het voltooide opleidingsniveau afgeleid. In de KFO-enquête is de respondent gevraagd aan te kruisen wat de hoogste afgemaakte/voltooide opleiding is, maar wordt niet per soort gevraagd of men eraan heeft deelgenomen en of men daarin een diploma heeft gehaald. Interpretatieverschillen over wat de hoogste opleiding is, kunnen tot verschillende conclusies leiden.
- 2 De hier gehanteerde definitie van arbeidspositie wijkt af van de gebruikelijke. In dit rapport wordt de arbeidspositie van het huishouden afgeleid uit het gegeven of geen, één of beide ouders betaald werk hebben. Daar waar het de tweeverdieners betreft, is verder een onderscheid gemaakt naar omvang van de baan. De arbeidspositie behelst daarmee een combinatie van verdienertypen en de omvang van de baan.

Als geen van beide ouders een baan heeft, is niet duidelijk of een van hen (of beiden) tot de beroepsbevolking gerekend kan (kunnen) worden. Het is namelijk niet bekend of zij werkloos zijn en beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt. Die gegevens bepalen of iemand tot de potentiële of niet-actieve beroepsbevolking gerekend kan worden. Daarom wordt in dat geval gesproken van huishoudens zonder baan, niet van werklozen.
- 3 Zie hiervoor ook de dissertaties van Turkenburg (1995) en Vogels (1995).
- 4 Tegelijkertijd moet hierbij de kanttekening worden geplaatst dat gegevens over het inkomen notoir slecht worden ingevuld in enquêtes. Ook in dit onderzoek scoorde de vraag over het inkomen de hoogste non-respons: 15% wil het niet zeggen, weet het niet of heeft het niet ingevuld (dit geldt zowel voor de bao- als de vo-enquête). De non-respons is daarmee echter niet onacceptabel hoog. Of de gegevens een betrouwbaar beeld van de inkomenspositie van de huishoudens geven, is een vraag die evenwel moeilijker te beantwoorden is, en hier noodgedwongen open wordt gelaten.
- 5 Als gevolg van de gehanteerde vraagstelling is het aandeel niet-gelovigen kleiner en het aandeel dat zich tot specifieke geloofsgemeenschappen rekent groter dan in andere studies (zie bv. Becker en De Wit 2000). Dit komt doordat hun niet eerst is gevraagd of zij een kerk, tempel of moskee bezoeken dan wel lid zijn van een specifieke geloofsgemeenschap. Niet-kerkgangers en niet-leden kunnen zichzelf nu toch tot een geloofsovertuiging hebben gerekend.

Wanneer wel eerst naar kerkbezoek is gevraagd, blijkt het volgende: in 1999 had 63% van de Nederlandse bevolking geen kerklidmaatschap, 18% was lid van de rooms-katholieke kerk, 8% was Nederlands-hervormd, 7% gereformeerd en 4% anders (Becker en De Wit 2000).
- 6 Bij het voortgezet onderwijs ligt de verhouding bij Nederlands-hervormden in dezelfde lijn als bij de andere groepen (80% hetzelfde geloof binnen het huishouden); daardoor lijkt de uitkomst van het basisonderwijs eerder een vreemde uitbijter. Een verklaring voor dit verschil is helaas niet te geven.
- 7 Als gevolg van gemeentelijke herindelingen heeft een aantal gemeenten lokale verkiezingen gehouden tussen de Tweede-Kamerverkiezingen van 1998 en eind 2000, de enquêtedatum. Voor de overgrote meerderheid waren dus de Tweede-Kamerverkiezingen van 1998 het referentiepunt.

- 8 In een Homals-oplossing worden de gemiddelden van de antwoordcategorieën van de categorische variabelen optimaal gekwantificeerd en visueel weergegeven (Van den Berg 1987). ‘Optimaal’ wil zeggen dat de categorieën zo worden geplaatst dat de aan elkaar verwante categorieën dicht bij elkaar komen te liggen, terwijl niet-verwante categorieën juist ver uit elkaar komen te liggen. Hierdoor is het mogelijk groepen ouders op te sporen die qua antwoordpatronen veel met elkaar overeenkomen, ofwel homogene clusters vormen. Homals is een beschrijvende techniek waarmee relaties in de dataset worden opgespoord. Het is geen toetsende techniek. Dit betekent dat niet kan worden afgeleid hoe groot de kans is dat dezelfde relaties worden aangetroffen in een andere steekproef uit dezelfde populatie.
- 9 De categorie ‘anders’ bij geloofsovertuiging betreft een verzameling van verschillende geloofsovertuigingen. Opname ervan in een analyse die homogeniteit tussen categorieën zoekt, is niet zinvol. De categorie ‘geen baan’ bij arbeidspositie betreft een zo’n kleine categorie dat het een extreme uitkomst in de figuur oplevert en alle andere groepen naar elkaar toe doet trekken. Relevante verschillen tussen andere groepen ouders dreigen daartoe te verdwijnen. Er kan hier worden volstaan met de melding dat de categorie ouders zonder baan meer dan gemiddeld aangetroffen wordt bij de groep ouders met een lage sociale en economische status (SES).
- 10 De respons onder ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs (38 in bao en 41 in vo) en in het reformatorische of gereformeerd vrijgemaakte onderwijs (59 in bao en 53 in vo) is feitelijk te klein om binnen de groep nog uitsplitsingen mogelijk te maken. De verschillen binnen de groep hebben dan weinig zeggingskracht omdat de toevalskans te groot is. De richting van de geconstateerde verschillen tussen beide groepen als totaal wijst wel op consistentie in opvattingen en gedragingen, maar deze kan niettemin niet meer dan een indicatie bieden.
- 11 Zoals in de eerder gepresenteerde analyse de categorie ‘overige geloofsovertuigingen’ buiten beschouwing is gebleven, is om dezelfde reden (diffuse groep) hier de categorie ‘overige denominaties’ eruit gelaten. Het levensbeschouwelijke kenmerk ‘stemgedrag’ is buiten beschouwing gelaten omdat de veelheid van (soms kleine categorieën) de duidelijkheid van de verschillen tussen groepen verstoort. Ten slotte is ook de stedelijkheidsgraad van de woonplaats niet in de figuur terug te vinden. Dit kenmerk scoort zowel op de levensbeschouwelijke als de SES-dimensie, met als gevolg dat de clusters van ouders onoverzichtelijk dicht bij elkaar komen te liggen.
- 12 Het is niet uitgesloten dat de mogelijke verwarring over het openbare karakter van vbo-scholen, die feitelijk algemeen bijzondere scholen zijn, tot deze uitkomst heeft geleid.
- 13 De onderzoekers onderscheiden vier onderwijsoriëntaties. Een conventionele oriëntatie: basisscholen moeten een goede voorbereiding geven op het voortgezet onderwijs, opvoedkundige ideeën hanteren waar de ouders achter staan en contacten onderhouden met de ouders, en de school moet goed bereikbaar zijn. Ouders onderscheiden zich hier nauwelijks op, deze oriëntatie wordt door de meerderheid van de ouders onderschreven. Een tweede oriëntatie betreft de alternatieve: veel extra activiteiten, nadruk op creativiteit, en men hecht belang aan overblijfmogelijkheden. Een derde betreft een oppervlakkige oriëntatie: ouders die hierop scoren hebben vooral aangegeven belang te hechten aan niet-onderwijsinhoudelijke zaken zoals een modern gebouw. De vierde oriëntatie is

een levensbeschouwelijke. Deze ouders hechten zwaar aan overeenstemming tussen school en gezin op het punt van levensbeschouwing en opvoedkundige ideeën (Boef-van der Meulen en Herweijer 1992).

3 Informatie voor ouders over de school

3.1 Informeren van ouders is aandachtspunt van overheid

Het onderwijsbeleid van de rijksoverheid wil zich richten op hoofdlijnen en lange-termijnprocessen in het onderwijs. De uitwerking daarvan op schoolniveau wordt overgelaten aan de scholen zelf, hun besturen en aan de gemeenten. Lokale overheden hebben inmiddels meer zeggenschap over scholen gekregen, maar ook ouders en leerlingen gelden als direct belanghebbenden bij het onderwijs, voor wie de overheid een rol ziet weggelegd. De overheid streeft ernaar ouders en leerlingen meer bij het beleid en het besturen van de school te betrekken. Van passieve afnemers van het onderwijs zouden ouders en leerlingen actieve participanten, zelfs partners naast de leerkrachten in de school moeten worden. Een eerste vereiste is dan dat er goede informatie voorhanden is over wat er in en rond de school gebeurt en dat de belanghebbenden ook voldoende toegang tot de informatie hebben.

De laatste jaren is er vanuit de overheid (stimulans en wetgeving), maar ook vanuit de scholen, het een en ander gedaan om ouders te informeren over de kwaliteit en toegankelijkheid van scholen. In haar beleidsnotities legt de overheid nadruk op het belang van kwaliteitsverantwoording van de school aan de direct betrokkenen bij het onderwijs: ouders en leerlingen (*Ouders en de school*, OCenW 2001a; *Kwaliteit aan de basis*, OCenW 2001b). Een van de pijlers van die verantwoording is informatie en communicatie. Van de individuele scholen wordt verwacht dat ze de ouders en leerlingen goed informeren en goed met hen communiceren over de organisatie, werkwijze en resultaten van de school. Wettelijk is daartoe een aantal instrumenten aangewezen (de Kwaliteitswet, TK 1997/1998). De onderwijsgids en het jaarlijkse schoolplan zijn twee van dergelijke instrumenten.

Tevens is, als onderdeel van de Kwaliteitswet, een klachtenregeling ingesteld. Sinds 1 augustus 1998 beschikken ouders, leerlingen en personeel over wettelijke mogelijkheden om klachten in te dienen. Naast de juridische functie van het aan de orde stellen van klachten, heeft de regeling ook een signaalfunctie (verbetering van de onderwijskwaliteit op de scholen) en een communicatiefunctie. Het doel van deze laatste functie is dat de klachtenregeling leidt tot verbetering van de communicatie tussen school, leerlingen en ouders.

Dat het streven naar verbetering van de communicatie geen overbodige zet is, blijkt uit de eerste evaluatie van de invulling en het gebruik van de klachtenregeling in scholen. Een aanzienlijk deel van de klachten, zo luidt de conclusie, komt voort uit een gebrekkige communicatie van de school met de ouders en leerlingen (Vermaas en Wiersma 2000).

Verbetering van de informatie en de communicatie is dan ook, naast het instellen van een externe vertrouwenspersoon, het advies dat het meest is gegeven door de landelijke klachtencommissie.

Een ander punt waar de overheid sterk op hamert, is dat de scholen goed aan de ouders communiceren waar zij voor staan, zodat ouders een goed beeld krijgen van de keuzemogelijkheden en de verscheidenheid aan scholen. Dit speelt vooral als zij een school voor hun kind moeten gaan kiezen. De beschikbaarheid en toegankelijkheid van goede informatie over aanpak en kwaliteit van de school is dan van groot belang (Inspectie van het Onderwijs 1995; Derriks et al. 1995; Bosker et al. 1998).

Op landelijk niveau is daarom een zogenoemde kwaliteitssite op internet geplaatst, waar ouders relevante informatie over het scholenaanbod kunnen vinden, en er is een adviescentrum opgericht waar individuele ouders terecht kunnen voor informatie en advies over diverse schoolzaken.

Verder biedt de Inspectie van het Onderwijs informatie over de kwaliteit van het onderwijs in de basisscholen, door de inspectierapporten over die scholen openbaar te maken (www.owinsp.nl/rapporten_basisscholen). Ouders kunnen die informatie onder meer via de kwaliteitssite raadplegen.

In 1996 zorgde het dagblad *Trouw* voor een primeur door de publicatie van schoolresultaten van het voortgezet onderwijs. Voor het eerst waren kwaliteitsgegevens van de scholen openbaar en waren scholen onderling vergelijkbaar. *Trouw* sprong daarmee in op de behoefte van ouders aan meer openbaarheid over de kwaliteit van de scholen.

Onder druk van de publieke opinie biedt sinds 1998 ook de Inspectie van het Onderwijs ouders de mogelijkheid de prestaties van de verschillende in aanmerking komende scholen voor voortgezet onderwijs te vergelijken. Het betreft de zogenoemde kwaliteitskaarten, waarover later meer (www.kwaliteitskaart.nl).

Dit hoofdstuk staat in het teken van de informatievoorziening door scholen, zoals ouders die kennen, gebruiken en ervaren. Allereerst wordt ingegaan op de beschikbare kanalen van informatie over de school en het gebruik ervan door verschillende groepen ouders op het moment dat zij een school gaan kiezen (§ 3.2).

Eén informatiekanaal vraagt extra aandacht. Het betreft de websites op het internet via welke de overheid steeds meer informatie aan betrokkenen bij het onderwijs wil gaan verstrekken (§ 3.3).

Als de kinderen eenmaal op school zitten, zal de behoefte aan informatie anders zijn dan op het moment van schoolkeuze. Uit onderzoek van de Inspectie van het Onderwijs (1995) blijkt dat ouders nu specifieke informatie over het welbevinden van het kind wensen (voelt het kind zich er thuis?), maar ook over de school, de andere leerlingen en het onderwijs in de school in het algemeen. Dergelijke vormen van informatie en van communicatieve contacten met de school komen in paragraaf 3.4 aan bod. Daar worden de behoefte aan en de oordelen van ouders over de verschillende

vormen van informatieoverdracht betreffende het kind en de school besproken. Ouders kunnen nog op meer manieren contacten met de school hebben. Een belangrijke vorm is de participatie in formele schoolorganen. Die contacten komen in het volgende hoofdstuk aan bod. Ten slotte worden in paragraaf 3.5 de voornaamste bevindingen samengevat.

3.2 Gebruik van informatie door ouders bij schoolkeuze

3.2.1 Voorkeur voor face-to-face informatie bij schoolkeuze

Afhankelijk van het belang dat ouders hechten aan de kwaliteit van het onderwijs, de omgeving en nabijheid van de school, de richting en de denominatie van de school, én de wensen van hun kind, zullen zij een keuze maken voor een specifieke school (Boef-van der Meulen en Herweijer 1992; Derriks et al. 1995). Om tot een goede afweging te komen, zullen ze over informatie van de kandidaatscholen moeten beschikken. De vraag is hier via welke kanalen zij de benodigde informatie verzamelen.

Ouders en kinderen kunnen diverse informatiebronnen raadplegen. De genoemde landelijke bronnen – de kwaliteitssite van OCenW en de kwaliteitskaarten en onderwijsrapporten van de Inspectie van het Onderwijs – zijn één ingang. Ouders en kinderen kunnen ook informatie dichterbij raadplegen, namelijk op de scholen zelf. De scholen houden zogenoemde open dagen en voorlichtingsbijeenkomsten, waar men wat van de sfeer van een school kan opsnuiven, maar waar men ook mondelinge en schriftelijke informatie kan vergaren over de wijze van lesgeven, en de mogelijkheden en voorzieningen op de school.

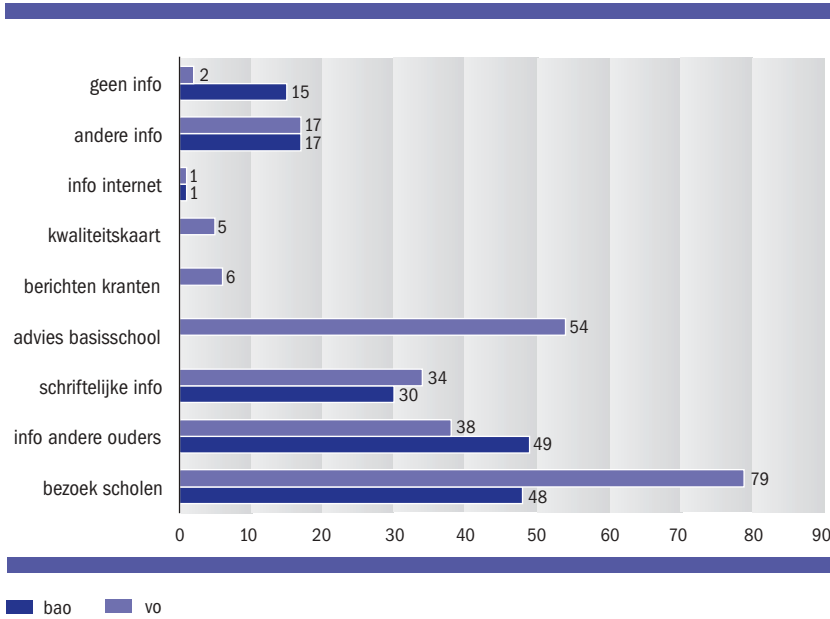
In de KFO-vragenlijst zijn met betrekking tot het basisonderwijs aan ouders vijf informatiekanaalen voorgelegd, en voor het voortgezet onderwijs acht. Zij konden er een of meer aankruisen, al naar gelang ze er gebruik van hadden gemaakt bij de keuze van een school voor hun kind (figuur 3.1).

Wat het basisonderwijs betreft, lijken ouders op het eerste gezicht vooral af te gaan op de informatie die ze van andere ouders over de scholen hebben gekregen (zie figuur 3.1: ‘info andere ouders’). Het bezoeken van scholen is echter een nagenoeg even vaak gebruikte informatiebron om tot een schoolkeuze te komen. Eigenlijk is dit de voornaamste bron, want bij de antwoordmogelijkheid ‘andere informatie’ wordt vaak aangegeven dat mondelinge informatie van de directie of leerkrachten een rol heeft gespeeld. Feitelijk kan deze mondelinge informatie als onderdeel van het bezoeken van een school worden beschouwd.

De schoolplannen en ander schriftelijk materiaal worden door nog niet een derde van de ouders genoemd. Dit is opmerkelijk, omdat juist dat kanaal door beleidsmakers als een belangrijke informatiebron voor het maken van een afgewogen schoolkeuze is aangemerkt.¹

Ten slotte is zichtbaar dat het internet in dit kader vooralsnog een marginale inbreng heeft. In de volgende subparagraaf wordt uitgebreider ingegaan op het ICT-gebruik voor het verwerven van informatie over scholen.

Figuur 3.1 Door ouders gebruikte informatie bij de schoolkeuze voor het basis- en voortgezet onderwijs, 2000 (in procenten)

Bron: SCP (KFO'00)

Een deel van de ouders (15%) heeft geen enkele informatie over de basisschool verzameld. Uit de opmerkingen die ouders bij de vragenlijst hebben genoteerd, kan worden opgemaakt dat de ouders in dat geval voor de schoolkeuze primair zijn afgestaan op de wensen van het kind, de aanwezigheid van een school in de buurt of ervaringen van oudere kinderen.²

De antwoordcategorie 'andere informatie' is relatief vaak door gereformeerde ouders ingevuld. Nadere beschouwing leert dat in dat geval andersoortige afwegingen dan informatie over het reilen en zeilen van de basisscholen de doorslag hebben gegeven bij de schoolkeuze. De schoolkeuze wordt bij deze groep ouders grotendeels bepaald door de gewenste denominatie van de school en veel minder door het afwegen van voors en tegens op grond van beschikbare informatie over bijvoorbeeld de kwaliteit van de school.

Geconcludeerd kan worden dat bij de keuze van een basisschool ouders in grote meerderheid gebruikmaken van kanalen waarbij ze zelf het initiatief over de informatieverzameling hebben. Immers, in mondelinge contacten kunnen de gewenste vragen

worden gesteld en bij fysieke aanwezigheid in de school kunnen de ouders zelf vaststellen hoe bijvoorbeeld de sfeer op de school aanvoelt. Schriftelijke informatie is minder populair. Of zoals een deelneemster aan een congres over ouders en de school het verwoordde: *“Papier is geduldig. Ze kunnen het zo mooi oppoetsen als ze willen. Dan weet ik nog niets. Ik wil zelf zien hoe zo’n school draait.”*

Voor het voortgezet onderwijs geldt dat ouders en leerlingen zelfs bijzonder vaak gebruikmaken van de informatie die ze opdoen tijdens bezoeken aan een of meer scholen. Het is verreweg het meest gebruikte kanaal voor de keuze voor een school voor voortgezet onderwijs (zie nogmaals figuur 3.1). Ook wordt in de enquête door de ouders vaak gemeld dat het advies van de basisschool een rol heeft gespeeld. Het is niet uitgesloten dat zij hierbij dachten aan het schooladvies voor een schooltype in het voortgezet onderwijs, en niet aan informatie van de leerkrachten over kwaliteit of geschiktheid van specifieke scholen. De mogelijke verwarring hierover maakt deze antwoordcategorie lastig te interpreteren.

Verder maakt ruim eenderde deel van de ouders gebruik van informatie die ze via andere ouders verkrijgen, en eveneens eenderde deel van informatie die via schoolplannen of anderszins schriftelijk is verspreid. Ook mondelinge informatie via de directie of leerkrachten, maar vooral eigen ervaringen en de ervaringen van oudere kinderen op de school – antwoorden die bij de categorie ‘andere info’ zijn gegeven – vormen bronnen en motieven op grond waarvan een schoolkeuze voor het voortgezet onderwijs wordt gemaakt.

Een volgende bron van informatie voor de schoolkeuze zijn de kwaliteitskaarten van de Inspectie van het Onderwijs. De kwaliteitskaarten bieden allereerst aan kwaliteit gerelateerde gegevens als doublurecijfers, afstroom naar lagere schooltypen, slaagpercentages en gemiddelde eindexamencijfers (zie www.kwaliteitskaart.nl). Daarnaast kunnen ouders er ook algemene informatie in vinden over de verschillende vakken die worden gegeven, de grootte van de vestiging en de daar aanwezige schooltypen. Via een bolletjessysteem, waarin de resultaten gewogen zijn voor specifieke kenmerken van de leerlingenpopulatie (onder meer gecontroleerd voor achterstandsleerlingen), kunnen ouders de resultaten vergelijken met de landelijke cijfers en met andere scholen in de regio.

Gezien de roep om openheid over de resultaten die de scholen met hun leerlingen behalen, is het interessant na te gaan in hoeverre ouders zich bij de schoolkeuze door dergelijke gegevens over de school laten leiden. Een eerste evaluatie van het gebruik van de kwaliteitskaarten na de invoering ervan in 1998 liet zien dat de kleine groep ouders die ermee bekend was, de waarde ervan maar betrekkelijk vond. Het welzijn van het kind vond men een belangrijkere afweging voor de schoolkeuze dan de opbrengsten van de school (Beerends et al. 1999).

Anno 2000 geeft slechts een klein deel van de ouders (5%) aan de kwaliteitskaarten als informatiebron te hebben gebruikt. Daar moet wel bij worden aangetekend dat de kwaliteitskaarten als bron nog niet zo lang voorhanden zijn, en dus niet geraadpleegd

konden worden voor kinderen die ten tijde van de enquête al een paar jaar in het voortgezet onderwijs zaten..

Andere mogelijke communicatiemedia (lokale of landelijke kranten en het internet) zijn evenmin een belangrijk kanaal voor ouders. Net als in het basisonderwijs heeft het internet in het voortgezet onderwijs slechts een marginale inbreng. Wel is het relevant te vermelden dat de informatie over de kwaliteitskaarten nu voornamelijk op internet is te raadplegen. Waarschijnlijk zullen dus iets meer ouders internet als informatiebron voor het onderwijs en scholen gebruiken dan de tabel uitwijst.

De conclusie luidt dat, nog meer dan in het basisonderwijs, het bezoeken van scholen een belangrijk informatiekanaal is voor de keuze van een school voor voortgezet onderwijs. Net als in het basisonderwijs wordt de schriftelijke informatie over de school minder vaak gebruikt. Ouders, en in dit geval ook de kinderen, willen waarschijnlijk zelf de sfeer binnen een school proeven. Het internet wordt nog maar sporadisch aangewend. Ook als het gebruik van de kwaliteitskaarten erbij wordt opgeteld, blijft dit het geval.

3.2.2 Verschillen tussen groepen ouders in het gebruik van informatiekanaalen

In het vorige hoofdstuk zijn verschillende groepen ouders onderscheiden. Hier wordt nagegaan of deze groepen ook verschillende accenten leggen in het gebruik van informatiekanaalen. Achtereenvolgens worden de verschillen besproken voor ouders met een kind in het basisonderwijs en voor ouders met een kind in het voortgezet onderwijs.

Kind in het basisonderwijs

Figuur 3.2 laat zien dat in het basisonderwijs de onderscheiden groepen ouders inderdaad verschillen in het gebruik van de drie voornaamste informatiekanaalen: bezoeken van scholen, informatie via andere ouders en schriftelijke informatie (in de figuur weergegeven als ‘andere info’). Allereerst blijkt dat aan de ene kant het gebruik van de drie informatiekanaalen en aan de andere kant het niet-gebruik ervan dicht bij elkaar liggen (ze differentiëren op de horizontale as). Dit betekent dat als ouders informatie inwinnen ten behoeve van de schoolkeuze, zij dit vaak op meerdere manieren doen. Als ze daarentegen bijvoorbeeld geen scholen hebben bezocht, dan zullen ze evenmin op een andere wijze informatie hebben ingewonnen.

Ten tweede blijkt het gebruik van informatie voor de schoolkeuze samen te gaan met een hoge sociaal-economische status en een niet-confessionele levensbeschouwing.³ Deze groepen ouders bezoeken vaker dan andere groepen ouders scholen alvorens een keuze te maken, gaan vaker af op informatie van andere ouders en op schriftelijke informatie zoals het schoolplan (zie ook tabel B3.1 in de bijlage bij dit hoofdstuk).

Het niet-gebruik van informatie valt samen met een lagere sociaal-economische status en met een confessionele levensbeschouwing. Vooral de gereformeerden bezoeken veel minder vaak de scholen dan niet-gelovige ouders of ouders met andere christelijke geloofsovertuigingen en zij krijgen, of vragen, ook veel minder vaak

informatie van andere ouders. Voor deze groep ouders is de schoolkeuze veel meer een gegeven dan voor andere ouders.

De verschillen in informatiegebruik hangen ook samen met de denominatie van de school waarin het kind terechtkomt (zie hiervoor tabel B3.1). De groep ouders die veel verschillende informatie vraagt, blijkt vaker te kiezen voor een algemeen bijzondere school of voor het openbaar onderwijs. De groep ouders die weinig verschillende informatie verzamelt, kiest daarentegen vaker voor een (orthodox-)protestantse school.⁴

Ouders die voor een reformatorische of gereformeerd vrijgemaakte school hebben gekozen, hebben slechts in 5% van de gevallen de school bezocht alvorens die keuze te maken, en 20% heeft geen enkele vorm van informatie ingewonnen. Als de ouders die kozen voor het algemeen bijzonder onderwijs daarmee worden vergeleken, blijkt nogmaals hoe verschillend deze groepen in informatiegebruik zijn. Van de ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs bezocht 74% een of meer scholen en heeft slechts 3% geen enkele vorm van informatie ingewonnen.

In niet-stedelijke gebieden wordt ook minder gebruikgemaakt van de informatiekanalen (zie nogmaals tabel B3.1). Ouders die in die gebieden wonen, hebben veel overeenkomsten met de confessionelen; zij die in de grote steden wonen komen meer overeen met de niet-confessionelen, en degenen die in de matig tot sterk stedelijke gebieden wonen bevinden zich in de middenmoot. Dit laatste geldt zowel voor de levensbeschouwing als voor de sociaal-economische status.

Dat ouders in de niet-stedelijke gebieden minder gebruikmaken van de informatiekanalen heeft mogelijk te maken met de grotere bekendheid met de school in kleine plaatsen; doordat er minder scholen zijn waaruit gekozen kan worden, zal ook een uitgebreide oriëntatie op geschikte scholen minder aan de orde zijn.

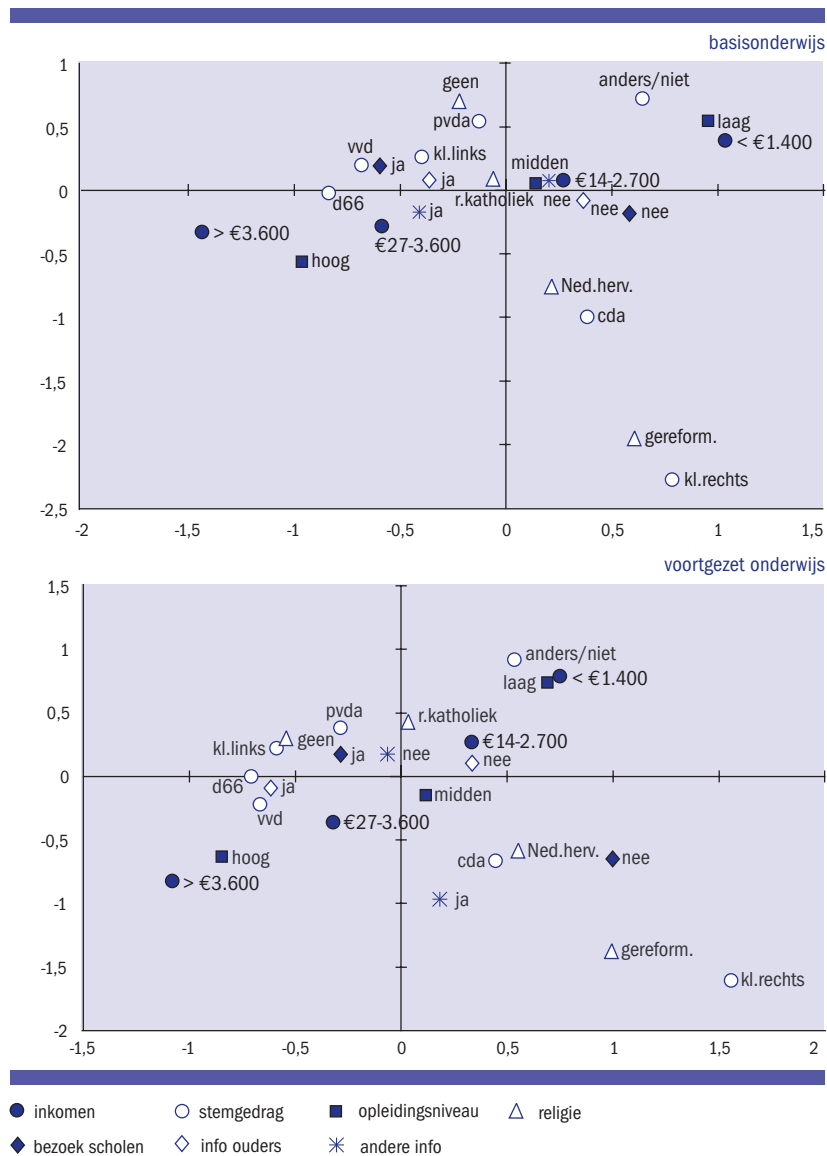
Kind in voortgezet onderwijs

Voorts laat figuur 3.2 zien dat ook in het voortgezet onderwijs de groepen ouders verschillen in het gebruik van informatiekanalen. In de gepresenteerde Homals-analyse zijn 'bezoek scholen', 'info ouders' en 'andere info' opgenomen.⁵ Hoewel de meeste ouders wel een of meerdere scholen bezoeken, blijkt uit de figuur dat de confessionele groep ouders dat veel minder vaak doet. Deze groep ouders gebruikt juist vaker dan andere groepen 'andere informatie' voor de schoolkeuze. Tot deze 'andere informatie' behoren, zoals eerder al is toegelicht, onder meer eigen ervaringen of ervaringen met andere kinderen in de school.

De niet-confessionele ouders en ouders met een hoge en middelhoge sociaal-economische status bezoeken wel vaak scholen en gebruiken ook vaak informatie van andere ouders. De ouders met een lage sociaal-economische status worden niet aangetroffen in de buurt van die veelgebruikte informatiekanalen, wat betekent dat zij minder dan andere ouders de desbetreffende informatie gebruiken ten behoeve van een schoolkeuze. Nadere beschouwing laat zien dat dit ook opgaat voor de overige mogelijke informatiekanalen, die niet in de figuur zijn weergegeven. Klaarblijkelijk

nemen hoger opgeleide ouders liever hun eigen beslissingen en maken zij keuzes op grond van brede, door henzelf verzamelde informatie, en gaan lager opgeleide ouders meer af op adviezen van experts (zie ook tabel B3.2 in de bijlage bij dit hoofdstuk).

Figuur 3.2 Door ouders gebruikte informatiekanalen voor de keuze voor een school voor basis- respectievelijk voortgezet onderwijs, naar sociaal-economische status en levensbeschouwing van de ouders, 2000 (tweedimensionale Homals-analyse)

Bron: SCP (KFO'00)

Uit de beschreven verschillen kan worden afgelezen dat de afwegingen die ouders bij de schoolkeuze maken niet altijd zijn gebaseerd op informatie over het reilen en zeilen van de scholen. Zo is van gereformeerden bekend dat zij bijzonder sterk hechten aan een christelijke school voor hun kinderen (zie ook hiervoor bij het basisonderwijs). De schoolkeuze wordt dan grotendeels bepaald door de denominatie van de school. Informatie over de kwaliteit, resultaten of onderwijskundige aanpak doet er dan niet meer toe.

3.3 Bekendheid met de schoolwebsite en ICT-gebruik voor informatie over de school

In het huidige digitale tijdperk blijft ook de overheid niet achter als het gaat om het gebruik van nieuwe communicatiemiddelen als het internet. Zo heeft het ministerie van OCenW het Kennisnet geïnitieerd om informatie over allerlei aspecten van het onderwijs te verspreiden. Het Kennisnet is niet specifiek voor ouders bedoeld, maar wel hebben zij er toegang tot een eigen domein waar informatie op te vinden is die hun aangaat. Ook zijn er links met andere voor hen relevante sites geplaatst, zoals die naar de onderwijsinspectie. Volgens het ministerie weten steeds meer ouders de weg naar die sites te vinden (OCenW 2001a).

Ook steeds meer scholen ontwikkelen een eigen website waar ouders voor informatie terecht kunnen. De ontwikkelingen op dit terrein gaan weliswaar bijzonder snel, maar nog niet alle basisscholen beschikken al over zo'n site. Gezien de overheidsinvesteringen in computers en aansluitingen op internet op de scholen voor voortgezet onderwijs, is de verwachting dat de meeste van die scholen inmiddels wel een website zullen hebben (zie De Haan en Huysmans 2002). Of de ouders al gebruikmaken van de aldaar beschikbare informatie, is vers twee.

3.3.1 Grote toegang tot internet en gebrekkige kennis over de schoolwebsite

In de vorige subparagraaf werd duidelijk dat ouders bij de keuze voor een school vooralsnog slechts sporadisch informatie opvragen via het internet. Slechts 1% van de ouders heeft het net als informatiebron gebruikt (zie nogmaals figuur 3.1). Deze bijzonder lage aanwending ervan voor informatie over de school staat in geen verhouding tot de toegang die de ouders tot het internet hebben. Die is namelijk groot: 69% (bao) en 75% (vo) van de ouders heeft thuis en/of via het werk toegang ertoe (tabel 3.1). Dat roept de vraag op of de scholen wel een eigen website hebben, en of ouders daar eigenlijk wel bekend mee zijn, maar ook wat het informatiegehalte van de website is.

Erg veel ouders (meer dan twee vijfde bij zowel bao als vo) blijken niet te weten of de school een website heeft. Afgaande op de kennis van de ouders, lijkt er een verschil te zijn tussen basisscholen en scholen voor voortgezet onderwijs. Bij de eerste meldt bijna een derde van de ouders dat de school geen website heeft, bij de laatste geldt dat slechts voor een tiende.

Als de school volgens de ouders geen eigen website heeft of als de ouders dat niet weten, geeft de helft aan (bao en vo), daar eventueel wel gebruik van te willen maken (niet in de tabel). Of de ouders dat ook daadwerkelijk zullen doen, valt overigens nog te bezien, want van de ouders die al van het bestaan van een schoolwebsite op de hoogte zijn, blijkt slechts een klein deel daar ooit informatie over de school te hebben ingewonnen (tabel 3.1).

Tabel 3.1 Aandeel ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs dat toegang heeft tot internet en de bekendheid met en gebruik van een eventuele schoolwebsite, naar opleidingsniveau en geslacht, 2000 (in procenten, bekendheid met website is horizontaal geperceenteerd)

	ouders hebben toegang tot internet	bekendheid met website van de school			maakt gebruik van school-website
		school heeft website	school heeft geen website	niet bekend met bestaan website van de school	
<i>kind in basisonderwijs</i>					
hoogste opleidingsniveau huishouden	*	*	*	*	
laag	52	24	24	53	17
middelbaar	68	27	29	44	11
hoog	87	31	37	33	17
geslacht respondent	*	*	*	*	*
vrouw	66	27	28	44	13
man	84	28	41	31	26
totaal	69	27	30	43	15
<i>kind in voortgezet onderwijs</i>					
hoogste opleidingsniveau huishouden	*	*	*	*	
laag	59	38	8	54	16
middelbaar	75	53	9	38	19
hoog	91	51	9	40	16
geslacht respondent	*				
vrouw	72	47	8	46	15
man	81	50	11	39	22
totaal	75	48	9	44	17

* = verschillen zijn significant.

Bron: SCP (KFO'00)

3.3.2 Informatie via internet bereikt weinig ouders

Uit eerder verricht onderzoek is bekend dat de verspreiding van computers, computervaardigheden en internetgebruik onder de bevolking onder meer verschilt naar opleidingsniveau, geslacht, leeftijd, arbeidsmarktpositie en inkomen (Van Dijk et al. 2000; Breedveld en Van den Broek 2001). Onder ouders met kinderen in het basis- of voort-

gezet onderwijs is dit niet anders. Hun toegang tot het internet en hun kennis over de schoolwebsites blijkt evenzeer samen te hangen met die achtergrondkenmerken.

Zo hebben laagopgeleide ouders minder toegang tot internet dan de middelbaar en hoogopgeleiden (zie nogmaals tabel 3.1). Eenzelfde patroon is zichtbaar bij de kennis over de schoolwebsites. Ouders met een laag opleidingsniveau zijn veel minder goed op de hoogte van het bestaan van zo'n site dan de hoger opgeleiden. Verder hebben moeders veel minder toegang tot het internet dan vaders, zijn zij minder goed op de hoogte van de beschikbaarheid van deze voorziening op school en maken zij er ook minder vaak gebruik van.

Omdat een deel van de ouders via het werk toegang tot internet heeft, zal ook de arbeidspositie een rol spelen bij de toegang en het gebruik van internet in het algemeen. Dit blijkt inderdaad het geval te zijn. Drie kwart (bao) of meer dan acht tiende (vo) van de tweeverdieners heeft toegang tot het internet, terwijl dit geldt voor slechts twee vijfde (bao en vo) van de huishoudens zonder betaalde baan (niet in de tabel). Dit patroon wordt bovendien weerspiegeld in de inkomenspositie van de huishoudens. Ouders in de hoogste inkomenscategorie (2.700 euro of meer netto per maand (f 6.000)) hebben vrijwel allemaal toegang tot het internet (90% bij bao en 94% bij vo), maar dit toegangspercentage neemt af met elke lagere inkomenscategorie tot 43% (bao) en 55% (vo) bij minder dan 1.400 euro (f 3.000).

De verschillen in bekendheid met de schoolwebsite lopen via dezelfde lijn: huishoudens met een lage sociaal-economische status (arbeidspositie en inkomen) zijn minder goed op de hoogte van het bestaan van een schoolwebsite dan de andere ouders (niet in de tabel).

De conclusie is dan ook dat de ouders die op dit moment bereikt (kunnen) worden via het internet eerder vaders dan moeders, en eerder ouders met een hoge dan een lage sociaal-economische positie zullen zijn. Er wordt, zoals gezegd, de laatste jaren van overheidswege, vanuit de Inspectie van het Onderwijs en via de scholen steeds meer informatie over de scholen via het internet openbaar gemaakt. Het hier geconstateerde relatief geringe bereik onder alle groepen ouders roept echter wel vraagtekens op over die communicatiestrategie. In feite is uitsluitend op internet publiceren nog een brug te ver. Er worden te weinig ouders mee bereikt en degenen die worden bereikt vormen bovendien een selecte groep ouders.

Overigens realiseert de overheid zich dit ook wel. Er wordt in de beleidsnotities benadrukt dat naast de geautomatiseerde informatie tevens schriftelijke informatie beschikbaar moet blijven. Het schoolplan is zo'n schriftelijke bron.

3.4 Oordelen over al dan niet verkregen informatie van de school

In het overheidsbeleid wordt benadrukt dat het informeren van de direct betrokkenen bij het onderwijs erg belangrijk is. Scholen hebben de verplichting ouders te informeren, en wettelijk zijn daar ook enkele instrumenten voor geregeld die ze daarvoor dienen te gebruiken. De vraag is nu of de scholen dit ook doen en wat ouders daarvan vinden.

3.4.1 Informatie van de school over verschillende onderwerpen over het algemeen positief beoordeeld

Aan ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs is gevraagd of zij over een aantal onderwerpen informatie krijgen van de school en of zij deze verkregen informatie als voldoende of onvoldoende, en als gewenst of ongewenst beoordelen. De bevroegde onderwerpen zijn in drie thema's te verdelen: informatie over de prestaties van de school en het kind, informatie over de positie van ouders in de school en informatie over diverse voorzieningen en beleid van de school. Onder meer via het schoolplan worden scholen geacht over deze onderwerpen openheid te geven en de ouders erover te informeren. Er wordt nagegaan of ouders hier ook daadwerkelijk over worden geïnformeerd en hoe zij daarover oordelen.

Ook hier wordt eerst ingegaan op de opvattingen van ouders met een kind in het basisonderwijs en vervolgens op die van ouders met een kind in het voortgezet onderwijs.

Kind in het basisonderwijs

Een ruime meerderheid van de ouders met een kind in het basisonderwijs blijkt over alle onderwerpen geïnformeerd te worden (zie figuur 3.3 basisonderwijs: categorieën 'voldoende info' en 'onvoldoende info'). Zij zijn naar eigen zeggen ook over de meeste onderwerpen voldoende voorgelicht. Een klein deel van de ouders vindt zichzelf onvoldoende geïnformeerd. Daarnaast is er een groep ouders die aangeeft geen informatie over een onderwerp te hebben gekregen. Een deel daarvan heeft daar wel behoefte aan en een deel niet.

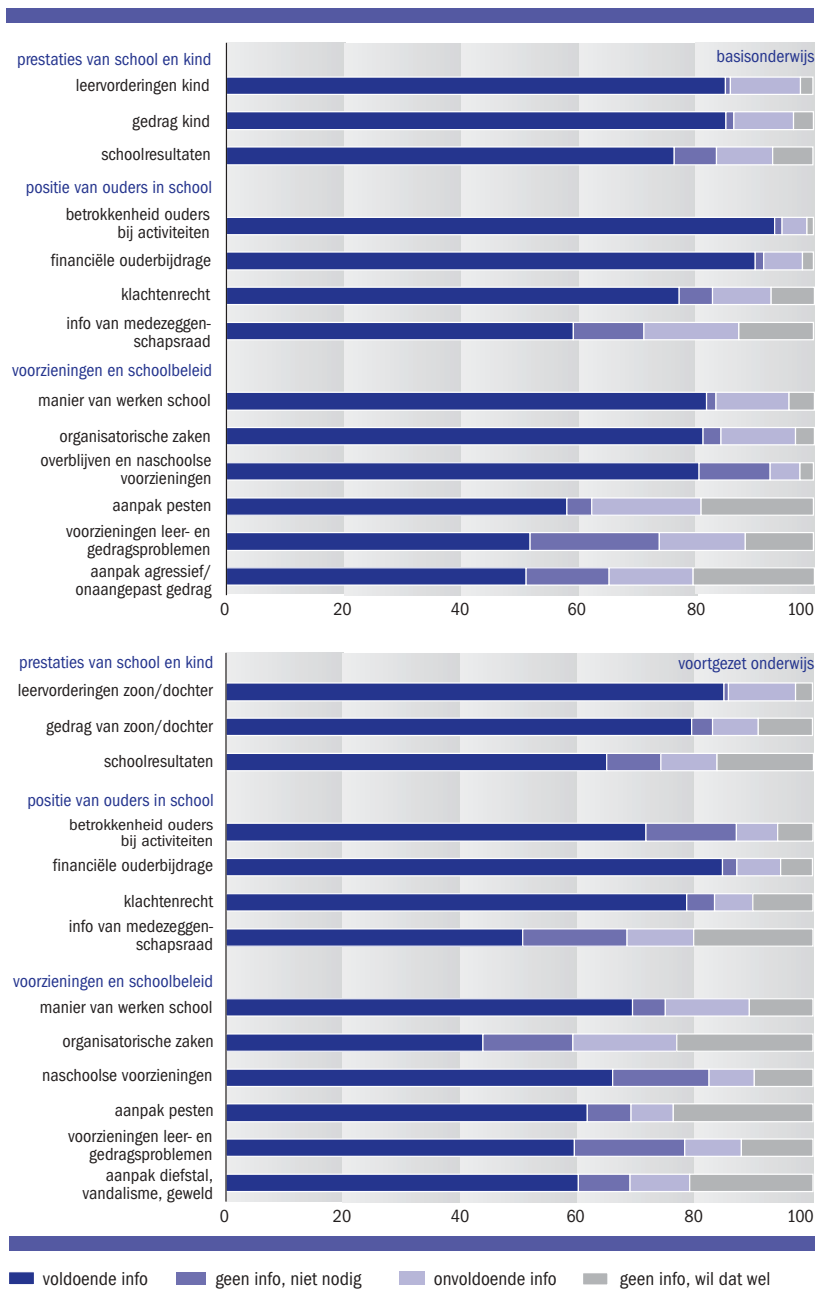
Ouders vinden zich over bepaalde onderwerpen wel beter geïnformeerd dan over andere onderwerpen. Zij zijn naar hun mening het best geïnformeerd over de mogelijkheden om activiteiten op school te verrichten. Informatie over overblijven en naschoolse voorzieningen wordt eveneens erg positief beoordeeld.

Aan de andere kant vindt een deel van de ouders dat ze over een aantal voorzieningen op school niet of niet goed zijn geïnformeerd. Het gaat dan om de aanpak door de school van agressief en onaangepast gedrag, om informatie over voorzieningen voor kinderen met leer- of gedragsproblemen en om de aanpak van pesten. Blijkbaar weten de scholen hun beleid en de getroffen maatregelen op deze terreinen minder goed onder de aandacht van de ouders te brengen.

Overigens kan het signaleren van gebrekkige informatie hierover ook samenhangen met de belangstelling van de ouders. Zolang het niet van toepassing is op hun kinderen, zullen ouders niet snel op zoek gaan naar informatie over dergelijke voorzieningen noch deze bewust oppikken. De gegevens in de figuur ondersteunen deze visie, want naast de constatering dat ze er weinig voorlichting over hebben gekregen, blijken tegelijkertijd relatief veel ouders geen behoefte te hebben aan informatie over de aanpak van agressief en onaangepast gedrag en over voorzieningen voor kinderen met leer- of gedragsproblemen.

Ook als het gaat om informatie over de standpunten en adviezen van de medezeggenschapsraad oordelen de ouders minder positief. In tegenstelling tot de meeste eerdergenoemde onderwerpen, is het geven van informatie hierover geen taak van de school, maar van de medezeggenschapsraad zelf. In hoofdstuk 4 zal nog nader op deze en andere vormen van participatie van ouders in de school worden ingegaan. Hier wordt volstaan met de constatering dat ouders wel geïnteresseerd zijn in informatie over dit schoolorgaan.

Figuur 3.3 Ouders met een kind in het basis- respectievelijk het voortgezet onderwijs die wel of geen informatie hebben gekregen over een aantal onderwerpen en hun oordeel daarover, 2000 (in procenten)

Bron: SCP (KFO'00)

Kind in het voortgezet onderwijs

De ouders met een kind in het voortgezet onderwijs zijn naar hun mening het best geïnformeerd over de *leervorderingen van hun zoon of dochter* (figuur 3.3 voortgezet onderwijs). Ook hier is evenwel sprake van een aanzienlijke groep ouders die vindt dat ze over een aantal zaken op school niet of niet goed worden geïnformeerd. De kritiek van de ouders richt zich nog het meest op de informatie over *organisatorische zaken, zoals lesuitval*. Niet alleen heeft een, naar verhouding groot deel van de ouders geen informatie hierover gekregen, maar ook vindt een relatief groot deel de verkregen informatie onvoldoende. Daarbij komt nog dat van de ouders die geen informatie hebben gekregen, velen die wel zouden willen ontvangen.

In vergelijking met het basisonderwijs worden ouders door de scholen voor voortgezet onderwijs veel minder goed ervan op de hoogte gesteld wanneer lessen uitvallen. Omdat bij lesuitval in het voortgezet onderwijs zelden de gehele dag uitvalt, is de noodzaak om ouders in te lichten ook minder groot. Het lijkt er hier op dat ouders informatie daarover wel degelijk op prijs zouden stellen (zie ook hoofdstuk 7).

Ouders vinden dat ze over een aantal voorzieningen op school ook eigenlijk maar matig voorgelicht worden. Dit betreft *voorzieningen voor leer- en gedragsproblemen, de aanpak van diefstal, vandalisme en geweld, en de aanpak van pesten*. Een relatief grote groep ouders heeft overigens ook geen behoefte aan informatie over leer- en gedragsproblemen. Die geringere belangstelling zal samenhangen met de afwezigheid van dergelijke problemen bij hun eigen kind. De andere onderwerpen raken het gevoel van veiligheid voor alle kinderen; die onderwerpen kunnen wel bogen op veel interesse bij de ouders.

Allochtone ouders negatiever over informatie van de basisschool

Uit onderzoek is bekend dat de contacten tussen allochtone gezinnen en de basisschool, maar ook tussen die gezinnen en het voortgezet onderwijs, vaak te wensen overlaten. Onder allochtone ouders is een groot gebrek aan kennis over het Nederlandse onderwijs en deze ouders hebben behoefte aan meer voorlichting en begeleiding (Gelauff-Hanzon en Van der Hoek 1996).

Uit gegevens over de contacten met de basisschool van ouders met een kind in groep 2, valt op te maken hoe de allochtone bevolkingsgroepen denken over de informatie die ze krijgen van de school (tabel 3.2).

Tabel 3.2 Aandelen ouders met een kind in groep 2 van de basisschool die het (helemaal) eens zijn met de informatieverstrekking door de school, naar etnische herkomst, 1998

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	overige allochtonen	autochtonen
de school geeft voldoende informatie over hoe het met ons kind gaat	90	86	92	89	92	92
de school geeft voldoende informatie over haar manier van werken	88	84	93	89	90	91
de school laat duidelijk weten wat je als ouders thuis kunt doen om je kind te helpen	83	81	88	81	83	78
de school laat duidelijk weten hoe je als ouders op school kunt helpen	82	79	88	85	86	91

Bron: ITS/CSO/NWO (Prima'98)

Deze gegevens komen uit het Prima-onderzoek (zie bijlage A). De aldaar onderzochte informatieonderwerpen verschillen sterk met die in het KFO-onderzoek, maar bieden inzicht in de opvattingen van allochtone ouders, die anders onbesproken zouden blijven.

Ook allochtone ouders zijn voor het overgrote deel tevreden over de informatieonderwerpen. Met name de Marokkaanse ouders vinden in vergelijking met de andere groepen wel vaker dat de informatie tekortschiet. Autochtone ouders zijn minder tevreden dan de allochtone ouders over de informatie over hoe ze thuis hun kind kunnen helpen. Mogelijk besteden scholen als het om autochtone kinderen gaat, daaraan ook daadwerkelijk minder aandacht.

Gelauff-Hanzon en Van der Hoek (1996) trekken de conclusie dat de school niet altijd het meest geschikte kanaal is om de ouders te bereiken of te informeren, zelfs niet als het om onderwijsonderwerpen als school- of beroepskeuze gaat. Zij vinden dat de algemene of categorale welzijnsinstellingen die informatie zouden kunnen verstrekken, omdat die beter contact met de ouders hebben.

3.4.2 Ouders met hoge sociaal-economische status vaker ontevreden en confessionele ouders vaker tevreden over de informatieonderwerpen

Naast verschillen in informatieverstrekking over de diverse onderwerpen kunnen ouders onderling verschillen in hun oordeel over de al dan niet verkregen informatie. Teneinde samenhangen op te sporen zijn de voornoemde oordelen van ouders samengenomen in twee categorieën. Die categorieën zijn vervolgens getypeerd als tevredenheid en ontevredenheid over de informatievoorziening. Tevreden ouders zijn degenen die a) informatie hebben gekregen en deze voldoende vinden en b) ouders die geen informatie hebben gekregen en daar ook geen behoefte aan hebben. Ontevreden ouders zijn dan degenen die a) naar hun zin onvoldoende informatie hebben ontvangen en b) degenen die geen informatie hebben ontvangen en daar wel behoefte aan hebben.

Per onderwerp (zie hiervoor nogmaals figuur 3.3) is onderzocht of ouders op grond van hun sociaal-economische status (SES) of levensbeschouwing meer of minder tevreden zijn over de informatie die de school verstrekt. De ouders blijken het in grote lijnen met elkaar eens te zijn; bij enkele onderwerpen verschillen ze licht in hun oordeel over de door de school (al dan niet) verstrekte informatie.⁶ Dit is in het basisonderwijs vaker het geval dan in het voortgezet onderwijs.

Bij de informatieverstrekking door de basisscholen geldt zonder uitzondering dat, áls de ouders verschillen in tevredenheid over de informatie, de ouders uit de hoge SES-groep zich als ontevredener over het gebodene uiten dan ouders uit de lage SES-groep. Tegelijkertijd geldt dan dat de confessionele oudergroep zonder uitzondering tevredener is over de informatie dan niet-confessionele ouders. De denominatie van de school is hier nergens van invloed op de tevredenheid of ontevredenheid van ouders. Het is dus de achtergrond van de ouders die bepalend is voor het oordeel over de informatieverstrekking.

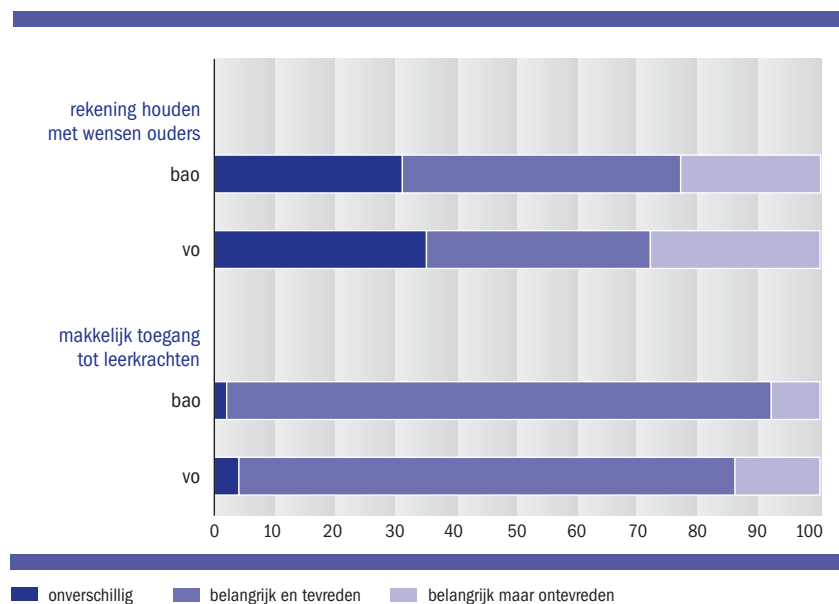
In het voortgezet onderwijs zijn er minder verschillen tussen groepen ouders dan in het basisonderwijs, maar de voorkomende verschillen komen niet altijd overeen met de resultaten bij het basisonderwijs. Ouders met een hogere SES zijn wel steeds ontevredener dan ouders met een lagere SES; dit is in het basisonderwijs ook zo. Het verschil zit met name in de oordelen van ouders met verschillende levensbeschouwingen. In het voortgezet onderwijs zijn ouders met een confessionele levensbeschouwing namelijk niet meer of minder tevreden over de informatie dan ouders die niet-confessioneel zijn. En anders dan in het basisonderwijs komt hier ook een verschil in tevredenheid naar voren als naar de denominatie van de school wordt gekeken. Ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs laten zich hier namelijk zeer kritisch uit over de informatie over de standpunten en adviezen van de medezeggenschapsraad. Ook het schooltype waarin het kind zich bevindt, maakt dat ouders in hun oordeel verschillen. Daar waar het gaat om de informatie over de manier van werken van de school zijn ouders van vmbo-leerlingen ontevredener dan ouders van vwo-leerlingen.

3.4.3 Tevreden, ontevreden en onverschillig over de communicatie met de school

Behalve naar de hiervoor besproken oordelen over informatieonderwerpen is de ouders ook naar hun oordeel over de communicatie met de school gevraagd. De communicatie tussen ouders en de school is een tweezijdig proces. Aan de ene kant wordt die beïnvloed door de houding en het gedrag van ouders ten opzichte van de school. Dan spelen vragen als: in hoeverre hebben ouders behoefte aan communicatie met de school en wat ondernemen ze zelf om de gewenste communicatie te realiseren? Aan de andere kant wordt de communicatie beïnvloed door de houding en het gedrag van de school (directie en leerkrachten) ten opzichte van de ouders: vindt de school communicatie met de ouders belangrijk en wat onderneemt zij daar dan voor? De hiervoor reeds besproken informatieoverdracht is een onderdeel van dit communicatieproces.

Ouders is de vraag voorgelegd of zij vinden dat de school rekening houdt met hun wensen en of zij dit zelf belangrijk vinden. Ook is gevraagd of ze makkelijk toegang hebben tot leerkrachten en hoe belangrijk ze dat vinden.⁷

Figuur 3.4 Oordelen van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs over enkele communicatieonderwerpen met de school, 2000 (in procenten)

Bron: SCP (KFO'00)

In figuur 3.4 is zichtbaar dat ongeveer eenderde deel van de ouders (ba en vo) onverschillig staat tegenover het gegeven of de school rekening houdt met de wensen van de ouders. De andere ouders vinden het wel belangrijk dat de school daar rekening mee houdt. Het grootste deel daarvan zegt dat de school er in de praktijk ook daadwerkelijk rekening mee houdt (categorie 'belangrijk en tevreden'), en een kleiner, maar substantieel deel vindt dat de praktijk op school tekortschiet (categorie 'belangrijk maar ontevreden'). Ouders met een kind in het voortgezet onderwijs zijn er wat ontevredener over dan ouders met een kind in het basisonderwijs.

In het basisonderwijs zijn er geen verschillen tussen groepen ouders op grond van sociaal-economische status of levensbeschouwing. Wel zijn ouders met een kind in de onderbouw van het basisonderwijs, als zij het belangrijk vinden dat de school rekening houdt met hun wensen, vaker ontevreden over de schoolpraktijk. Waarom deze ouders dit zo ervaren is niet duidelijk, maar in het volgende hoofdstuk zal naar voren komen dat het juist deze groep ouders is die het meest betrokken is bij de school van hun kind.

In het voortgezet onderwijs verschillen ouders onderling in hun oordeel over de wijze waarop de school rekening houdt met hun wensen. Het zijn meer dan gemiddeld de ouders met een lage sociaal-economische status die daar onverschillig tegenover staan. En als hun kind in het vwo zit, zijn de ouders vaker ontevreden dan als het kind in het vmbo zit.

De mogelijkheid *gemakkelijk contact met de leerkrachten* op te nemen, geldt voor het overgrote deel van de ouders (bao en vo) als belangrijk, en de ouders zijn ook grotendeels tevreden over de mogelijkheden die de school hun daartoe biedt. Groepen ouders verschillen wel enigszins in de mate waarin ze vinden dat de praktijk op school aan hun verwachtingen voldoet. Zowel in het basis- als het voortgezet onderwijs zijn tweeverdieners minder vaak tevreden over de praktijk op school. Waarschijnlijk speelt hierbij een rol dat de werkende ouders zelf minder tijd hebben of minder geschikte tijdstippen kunnen vinden om met de leerkrachten te praten.

Noch de denominatie van de school, noch het schooltype (vo) of de groep (bao) waarin het kind zich bevindt, maakt iets uit voor de oordelen van de ouders over de toegankelijkheid van de leerkrachten.

Contacten school en allochtone ouders

In het Prima-onderzoek wordt ook aandacht besteed aan de contacten tussen school en ouders. In tabel 3.3 is dit weergegeven. Opnieuw zijn de vragen die in dit kader gesteld zijn anders dan in het KFO-onderzoek en betreft het uitsluitend ouders met een kind in groep 2 van het basisonderwijs. Duidelijk wordt dat allochtone ouders minder tevreden zijn over de contacten met de school. Met uitzondering van de Antilliaanse ouders verschillen alle allochtone ouders daarin van de autochtone. Verder vinden vrijwel alle allochtone ouders vaker dan de autochtone dat de school niet genoeg naar hen luistert. Turkse en Antilliaanse ouders vinden dat het vaakst; Surinaamse ouders verschillen niet van autochtone ouders.

Tabel 3.3 Aandelen ouders met een kind in groep 2 van de basisschool die het (helemaal) eens zijn over de contacten met de school, naar etnische herkomst, 1998

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	overige allochtonen	autochtonen
we hebben als ouders een goed contact met de school	90	93	93	96	92	96
de school luistert niet genoeg naar de ouders	22	16	10	20	13	9

Bron: ITS/CSO/NWO (Prima'98)

3.5 Conclusies

De wijze waarop ouders zich informeren over en communiceren met de school verschilt nogal tussen groepen ouders, maar er zijn ook duidelijke overeenkomsten.

Voorkeur voor face-to-face informatie

Ouders gebruiken liever mondelinge dan schriftelijke informatiekkanalen bij de keuze voor een school. Zij vergewissen zich bij voorkeur met eigen ogen van de sfeer en kwaliteit. Het bezoeken van scholen is dan ook de meest toegepaste wijze van informatie vergaren. Schriftelijke informatie van de scholen wordt daarvoor minder vaak gebruikt. Het internet wordt slechts sporadisch gebruikt om informatie in te winnen en dan vooral door een beperkte groep ouders, namelijk vaders en ouders die een hogere sociaal-economische positie innemen. Voor het voortgezet onderwijs geldt verder dat de kwaliteitskaarten van de onderwijsinspectie tot nog toe maar in zeer beperkte mate worden geraadpleegd.

Ouders zijn slecht op de hoogte van het bestaan van een schoolwebsite

Zowel in het basis- als in het voortgezet onderwijs weet ruim twee vijfde van de ouders niet of de school een website heeft. In het voortgezet onderwijs is die er volgens de helft van de ouders wel, in het basisonderwijs beaamt slechts een kwart van de ouders dat. Als de ouders al weet hebben van het bestaan ervan, maakt daar vervolgens slechts een handvol ouders gebruik van.

Achtergrond ouders bepaalt gebruik van informatiekkanalen en is van invloed op de schoolkeuze

Ouders verschillen onderling sterk in het raadplegen van informatiekkanalen. Een deel van de ouders vergelijkt meerdere scholen en gebruikt ook andere informatie tijdens hun zoektocht naar de beste of meest geschikte school voor hun kind. Een ander deel weet daarentegen al bij voorbaat waar ze hun kind naartoe zal sturen (ervaring met oudere kinderen of voorkeur voor denominatie) en vergaart daarom veel minder of geen informatie ten behoeve van de schoolkeuze.

Het zijn met name ouders met een hoge sociaal-economische positie en niet-confessionele levensbeschouwing die vaker en meer typen informatie verzamelen dan andere ouders. Dit informatiegebruik zegt ook iets over de denominatie van de school waarin het kind terecht komt, want deze groep ouders kiest veel vaker dan gemiddeld voor het algemeen bijzonder of het openbaar onderwijs. Daarentegen maken ouders met een lage sociaal-economische positie en een confessionele levensbeschouwing minder gebruik van informatie en van minder verschillende kanalen. Zij kiezen vaker dan gemiddeld voor een orthodox-protestantse school.

Ouders zijn overwegend tevreden over de informatie van en communicatie met de school

Als het gaat om informatie die ouders via de school krijgen over de prestaties van hun kind, over de rol van ouders in de school en over voorzieningen en beleid van de school, oordelen ouders niet zo verschillend. De meerderheid van de ouders is tevreden over de informatieverschaffing. Allochtone ouders zijn over het algemeen wel minder tevreden dan autochtone ouders.

In het basisonderwijs zijn de ouders het meest tevreden over de informatie die ze krijgen over de mogelijke betrokkenheid bij activiteiten voor de kinderen. Het minst tevreden zijn zij over de informatie over het werk van de medezeggenschapsraad, over de aanpak van agressief of onaangepast gedrag en van pesten, en over voorzieningen voor leer- en gedragsproblemen.

In het voortgezet onderwijs zijn de ouders het meest tevreden over de informatie over de leervorderingen van hun kind. Het minst tevreden zijn ze over de informatie over organisatorische zaken en – zoals in het basisonderwijs – over het werk van de medezeggenschapsraad. De ouders willen meer dan nu het geval is worden ingelicht over de wijze waarop de school pesten, diefstal, vandalisme en geweld aanpakt. Aspecten die met veiligheid te maken hebben, kunnen dus bogen op grote belangstelling van de ouders.

Ook als het gaat om hun oordeel over enkele *communicatieonderwerpen* zijn de ouders overwegend tevreden. Ongeveer een kwart vindt dat de school onvoldoende rekening houdt met hun wensen. Overigens vinden lang niet alle ouders dit belangrijk. Het laat eenderde deel van hen onverschillig of de school wel of niet rekening houdt met de wensen van ouders.

Vrijwel alle ouders hechten veel waarde aan de toegankelijkheid van leerkrachten en zijn ook zeer tevreden over die toegankelijkheid. Alleen tweeverdieners uiten ontevredenheid hierover. Mogelijk kunnen zij vanwege hun werkzaamheden minder makkelijk geschikte tijdstippen vinden om met de leerkrachten te communiceren.

Allochtone ouders zijn over het algemeen wat minder tevreden over de contacten met de school en vinden ook wat vaker dan de autochtone ouders dat de school niet genoeg naar hen luistert.

Ouders uit groepen met een hoge sociaal-economische status en een niet-confessionele levensbeschouwing zijn kritischer en ontevredener over de verschillende informatieonderwerpen dan ouders met een lage sociaal-economische status en een confessionele levensbeschouwing

Hoewel niet voor elk informatie-onderwerp geldt dat ouders verschillen in hun oordeel, geldt wel dat als ze verschillen, het onderscheid steeds in dezelfde richting loopt. Confessionelen zijn dan altijd tevredener dan niet-confessionelen. Ouders met een hoge sociaal-economische status nemen dan altijd een kritischer houding aan en zijn ontevredener dan ouders met een lage sociaal-economische status.

Bijlage bij hoofdstuk 3

Tabel B3.1 Door ouders gebruikte informatie bij schoolkeuze voor het basisonderwijs, naar enkele levensbeschouwelijke en SES-kenmerken, urbanisatiegraad van de woonplaats en denominatie van de school, 2000 (in procenten)^a

	bezoek scholen	info via andere ouders	schifte- lijke info	andere info	geen info gebruikt
hoogste opleidingsniveau huishouden	*	*	*		*
laag	33	41	22	17	23
middelbaar	48	48	31	15	14
hoog	60	55	37	20	10
nettohuishoudensinkomen	*	*			*
< 1.400 euro (f 3.000)	33	42	28	18	19
1.400–1.800 euro (f 3.000–f 4.000)	45	46	30	17	15
1.800–2.700 euro (f 4.000–f 6.000)	57	54	34	16	13
> 2.700 euro (f 6.000)	67	52	39	25	3
geloofsovertuiging respondent	*	*			*
geen	55	54	32	17	10
rooms-katholiek	46	47	27	14	18
Nederlands-hervormd	45	50	25	17	22
gereformeerd	33	44	35	19	18
anders	36	37	35	24	15
stemgedrag	*	*			*
PvdA	51	54	28	17	11
VVD	58	55	33	15	9
CDA	39	44	31	16	23
D66	54	49	33	22	11
klein links	60	46	26	12	17
klein rechts	22	38	37	19	27
anders/niet	43	47	29	17	14
stedelijkheidsgraad woonplaats	*	*			*
platteland (niet en weinig stedelijk)	37	43	29	15	25
stedelijk (matig en sterk)	53	53	32	19	8
sterk stedelijk (4 grote steden)	62	51	28	17	7
denominatie van de school	*				*
openbaar	53	48	31	16	12
rooms-katholiek	48	50	27	17	17
protestants-christelijk	46	48	31	15	17
algemeen bijzonder	74	61	32	24	3
reformatorisch/gereformeerd vrijgemaakt	5	36	36	25	20
totaal	48	49	30	17	15

* = verschillen zijn significant.

a Exclusief informatie via internet; door gering gebruik zijn uitsplitsingen naar kenmerken niet mogelijk.

Bron: SCP (KFO'00)

Tabel B3.2 Door ouders gebruikte informatie bij schoolkeuze voor het voortgezet onderwijs, naar enkele levensbeschouwelijke en SES-kenmerken, urbanisatiegraad van de woonplaats en denominatie van de school, 2000 (in procenten)^a

	bezoek scholen	info via andere ouders	schiftelijke info	andere info	geen info gebruikt
hoogste opleidingsniveau huishouden	*	*		*	*
laag	74	26	33	9	4
middelbaar	79	36	33	20	1
hoog	83	51	36	21	1
nettohuishoudensinkomen	*			*	
< 1.400 euro (f 3.000)	73	32	36	14	2
1.400–1.800 euro (f 3.000–f 4.000)	82	40	34	10	2
1.800–2.700 euro (f 4.000–f 6.000)	80	41	34	19	0
> 2.700 euro (f 6.000)	84	44	37	25	0
geloofsovertuiging respondent	*				
geen	82	40	34	16	1
rooms-katholiek	84	36	34	18	0
Nederlands-hervormd	74	37	32	15	4
gereformeerd	61	35	31	21	4
anders	68	37	40	21	3
stemgedrag	*	*			
PvdA	83	37	33	16	2
VVD	87	42	36	16	1
CDA	79	40	27	21	1
D66	87	51	37	16	0
klein links	84	50	40	15	1
klein rechts	84	32	31	17	5
anders/niet	49	25	35	13	1
stedelijkheidsgraad woonplaats	*		*		
platteland (niet en weinig stedelijk)	75	36	29	17	2
stedelijk (matig en sterk)	80	38	36	17	1
sterk stedelijk (4 grote steden)	89	46	42	13	1
denominatie van de school	*				*
openbaar	81	38	34	16	1
rooms-katholiek	86	42	34	19	0
protestants-christelijk	77	35	33	16	2
algemeen bijzonder	85	32	49	12	5
reformatorisch/gereformeerd vrijgemaakt	33	29	29	23	6
totaal	79	38	34	17	2

* = verschillen zijn significant.

a Exclusief informatie via internet, advies van de basisschool, berichten in kranten en de kwaliteitskaart.

Bron: SCP (KFO'00)

Noten

- 1 Dat ouders en overheid op dit punt verschillende uitgangspunten hanteren, mag ook blijken uit het volgende. Op een congres dat het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen in oktober 2001 organiseerde rondom het thema 'Ouders en de school' ging een workshop over de diverse vormen van informatiekanalen die ouders kunnen aanwenden voor de schoolkeuze. De gespreksleider gebruikte een aantal kaarten met daarop de volgens hem mogelijke kanalen. Die kaarten hadden zonder uitzondering schriftelijke en internetbronnen als onderwerp. Al snel bleek dat die niet voldeden, want de aanwezige congresgangers noemden direct al mondelinge informatiekanalen zoals open dagen op school en contacten met leerkrachten als hun voornaamste ingangen.
- 2 Dit kon worden opgemaakt uit de algemene opmerkingen die de ouders bij de vragenlijst hebben genoteerd. Ook heeft een deel van de ouders bij de antwoordcategorie 'andere informatie' geen informatiebron genoemd, maar feitelijke schoolkeuzemotieven. Of zij een kanaal hebben gebruikt en welk dat dan was, is daardoor onduidelijk gebleven.
- 3 Voor de leesbaarheid van de figuur is gekozen voor twee kenmerken die het sterkst differentiëren op de levensbeschouwelijke dimensie en twee kenmerken die dit doen voor de sociaal-economische-statusdimensie. Daardoor is de arbeidspositie van het huishouden niet in de figuur terug te vinden.
- 4 De denominatie van de school is uit leesbaarheidsoverwegingen niet in de Homals-analyse opgenomen. De extreme positie van de reformatorische of gereformeerd vrijgemaakte groep scholen zorgt er in dit geval voor dat de andere groepen zo dicht bij elkaar komen te liggen dat de categorieën niet meer te onderscheiden zijn. Hetzelfde geldt voor de Homals-analyse van het informatiegebruik in het voortgezet onderwijs.
- 5 Eerder waren ook andere kanalen, zoals het advies van de basisschool en berichten in kranten, opgenomen. Deze differentieerden op geen van beide dimensies en zijn derhalve buiten de analyse gelaten. Anders dan bij het basisonderwijs betreft categorie c nu niet 'schriftelijke informatie', maar 'andere informatie'. Dat maakt dat de figuren op dit punt verschillen.
- 6 Met behulp van logistische regressies zijn verschillen in tevredenheid tussen groepen ouders geanalyseerd. In het basisonderwijs verschillen ouders onderling bij de volgende informatieonderwerpen: schoolresultaten, klachtrecht, standpunten en adviezen van de medezeggenschapsraad, manier van werken van de school, organisatorische zaken, overblijf- en naschoolse voorzieningen, aanpak van agressief of onaangepast gedrag, en de aanpak van pesten. In het voortgezet onderwijs betreft het de volgende onderwerpen: standpunten en adviezen van de medezeggenschapsraad, klachtrecht, en de manier van werken op school.
- 7 In het basisonderwijs hechten ouders sterk aan een makkelijke toegang tot de leerkrachten. Op een schaal van 1 (geheel niet mee eens) tot en met 5 (geheel mee eens) scoort dit onderwerp een gemiddelde van 4,4. In het voortgezet onderwijs vinden ouders deze vorm van communicatie met de leerkrachten ook van belang; het gemiddelde is daar 4,3. Of de school zich op de hoogte houdt van de wensen van ouders, vinden de ouders minder belangrijk. In het basisonderwijs scoort dit gemiddeld 3,7 en in het voortgezet onderwijs 3,6.

Opmerkelijk is de discrepantie is tussen wat ouders wensen dat er aan communicatie wordt gedaan en wat zij percipiëren dat de school er in de praktijk aan doet. Steeds ligt voor de ouders de gewenste communicatie gemiddeld zo'n tweetiende punt hoger dan wat zij in de praktijk ondervinden. De ouders vinden dus blijkbaar dat zij minder krijgen dan ze eigenlijk zouden willen.

Het is evenwel lastig het oordeel van ouders over de communicatie in beeld te brengen aan de hand van de gemiddelde verschillen tussen de gewenste en de ervaren praktijk. Ouders die het niet zo belangrijk vinden dat ze makkelijk contact met de leerkrachten kunnen opnemen, en die met een school te maken hebben waar dat ook in de praktijk niet zo hoog scoort, komen dan gelijk uit met ouders die dat wel heel belangrijk vinden en waarbij de school dat ook mogelijk maakt. Om die reden is in figuur 3.4 op een andere wijze het oordeel van de ouders over de communicatie in beeld gebracht. Nu wordt beter zichtbaar welk belang de ouders aan de communicatie met de school hechten.

Ten behoeve van deze analyse is een driedeling geconstrueerd. Ouders die op de wenselijkheid hebben aangegeven het daar 'mee eens' en 'helemaal mee eens' te zijn, zijn onderscheiden van degenen die 'neutraal', 'mee oneens' en 'helemaal mee oneens' hebben gescoord. De eerste groep is gedefinieerd als ouders die het communicatieonderwerp belangrijk vinden, de tweede groep als ouders die er onverschillig tegenover staan. De eerste groep is vervolgens nog onderscheiden in een groep die constateert dat de praktijk op school overeenkomt met hun hoge wensen (mee eens en helemaal mee eens = tevreden) en een groep die de praktijk op school tekort vindt schieten (neutraal, mee oneens, helemaal mee oneens = ontevreden). De categorie 'weet niet' is buiten beschouwing gelaten.

4 Betrokkenheid van ouders bij de school

4.1 Actieve betrokkenheid bij basisonderwijs, meer op afstand bij voortgezet onderwijs

Ouders van kinderen het basisonderwijs voelen zich in de regel sterk betrokken bij de school van hun kind. Zij trachten op verschillende manieren op de hoogte te blijven van het reilen en zeilen op school (Smit et al. 2001 en 2002). In vergelijking met het basisonderwijs is de betrokkenheid van ouders in het voortgezet onderwijs van een andere orde. Ouders staan daar meer op afstand van de school. Daarentegen is de inbreng van de leerlingen zelf er groter. Beheren in het basisonderwijs de ouders de belangen van hun kinderen, in het voortgezet onderwijs is een grotere rol voor de leerlingen zelf weggelegd.¹

De ouderbetrokkenheid kan worden onderscheiden in communicatie tussen ouders en de school, dienstverlening van ouders aan de school en deelname van ouders aan bestuurlijke en inspraakorganen van de school. Daarnaast kunnen ook de inspanningen van de ouders thuis, zoals voorbereidingen op het naar school gaan en het helpen bij huiswerk, als ouderbetrokkenheid worden getypeerd (Bronneman-Helmerts 1999). In dit hoofdstuk wordt het laatste buiten beschouwing gelaten. Hier zal vooral worden ingegaan op de activiteiten die ouders in de school van hun kinderen verrichten en op hun participatie in de diverse schoolorganen.

4.1.1 Overheidsbeleid: stimuleren van meer participatie en betrokkenheid

Hoewel ouders redelijk actief zijn in de school van hun kinderen, zoals verderop in dit hoofdstuk zal worden beschreven, heeft slechts een klein deel zitting in schoolorganen als het bestuur of de medezeggenschapsraad. Gegeven het feit dat de vertegenwoordiging van ouders in die formele organen gelimiteerd is, kunnen ook niet veel meer ouders daaraan deelnemen. De overheid tracht een grotere en bredere participatie van ouders in de formele en informele schoolorganen te stimuleren. Groter, in de zin dat meer ouders actief worden in de school (waarschijnlijk kan dit alleen in de informele organen), en breder, in de zin dat ouders met verschillende achtergronden erbij betrokken raken. Een belangrijke motivatie hiervoor is dat het de kwaliteit van het leerproces van kinderen ten goede zou kunnen komen. Door de positie van de ouders in de school te versterken wil de overheid die kwaliteitsinput mede verwezenlijken (OCenW 2001a en 2001b). Andere overwegingen zijn dat ouders tegenwicht kunnen bieden aan een steeds autonomer wordende school, dat er een verbetering van de aansluiting tussen school (onderwijs) en gezin (opvoeding) optreedt en er meer helderheid komt over wederzijdse verwachtingen. Zo zijn er maatregelen uitgewerkt om de positie van ouders in de medezeggenschapsraad te versterken. Ouders krijgen instemmingsrecht, in plaats van adviesrecht, op het onderwerp 'kleurverschieten'

(het veranderen van de grondslag van de school) en de initiërende kracht van ouders in de medezeggenschapsraad wordt versterkt door aan hun initiatiefrecht een geschillenregeling te koppelen (OCenW 2001a).

Wil de positie van de ouders sterker worden en de betrokkenheid bij de school groter, dan moet wel helder zijn wat ouders van de school kunnen verwachten en wat de school van de ouders kan verwachten. Wederzijdse rechten en plichten dienen dus duidelijk te worden gemaakt. Een eerste voorwaarde daarvoor is dat de scholen hun visie op de betrokkenheid van de ouders kenbaar maken, bijvoorbeeld via de schoolgids. Volgens de Nederlandse Katholieke oudervereniging (NKO) is daarover op dit moment echter maar bar weinig in de schoolgids aan te treffen (Ouders en school 2001). Volgens Smit et al. (2001 en 2002) is het ook op veel scholen nog geen praktijk dat ouders worden gezien als gesprekspartner over de kwaliteit van het onderwijs. Schoolteams communiceren niet echt met de ouders. Ze zouden veel beter na moeten gaan wat de wensen en verwachtingen van ouders zijn, om zo met hen samen te kunnen werken aan verbetering van de kwaliteit van het onderwijsaanbod.

Waar de overheid haar visie op de rol van de ouders in het onderwijs heeft neergelegd in diverse nota's en beleidsmaatregelen (zie o.a. OCenW 2001a en 2001b), is nog maar weinig bekend over de opvattingen van de ouders zelf. Het is bijvoorbeeld de vraag of ouders bereid zijn meer te participeren in het bestuur of andere schoolorganen. Het is al evenzeer onduidelijk of zij er meer verantwoordelijkheden in willen nemen of zich actiever met het beleid van de school bezig willen houden.

4.1.2 Mogelijkheden voor formele en informele betrokkenheid bij de school

De betrokkenheid van ouders bij de school en het uitoefenen van invloed in de school kan via formele en informele kanalen tot uiting komen. Naar een ouderavond gaan is een van de wijzen waarop ouders laten zien dat ze betrokken zijn bij het wel en wee van hun kind op school. Maar aangezien het bijwonen van een ouderavond in het basisonderwijs bijna een verplichting is, en het in het voortgezet onderwijs meer zegt over de betrokkenheid bij het kind zelf dan bij de school of het onderwijs in de breedte, kan daar moeilijk een maat van betrokkenheid uit worden gedestilleerd, zoals de overheid voor ogen staat. Om de betrokkenheid te meten is het nodig na te gaan hoeveel en vooral ook welke ouders (vrijwillig) kiezen voor een informele of formele vorm van participatie in de school van hun kinderen.

Lidmaatschap van het schoolbestuur, de medezeggenschapsraad en de ouderraad zijn formele vormen van ouderbetrokkenheid. Aangezien er voor ouders maar een beperkt aantal plaatsen beschikbaar is, zegt het aantal ouders dat erin participeert niet zoveel over de mate van betrokkenheid. Interessanter is het na te gaan welke ouders aan deze organen deelnemen en welke er niet in aangetroffen worden.

Als meer informele betrokkenheid geldt de participatie van ouders in diverse activiteiten ten behoeve van de school. Het aantal ouders is hier wel een goede indicatie van de algemene ouderbetrokkenheid, maar ook hier is het relevant na te gaan welke ouders meer of juist minder participeren.

Door lid te worden van een landelijke oudervereniging tonen ouders een betrokkenheid die de school van hun kind overstijgt. Zij zetten zij zich dan namelijk niet zozeer in voor één school, maar voor een bepaald soort school (scholen met een godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag en/of opvoedkundige aanpak).

Formele schoolorganen: schoolbestuur, medezeggenschapsraad en ouderraad

Elke school heeft een *schoolbestuur*. De samenstelling van dit bestuur is bij openbare en bijzondere scholen verschillend geregeld. Openbare scholen worden bestuurd door een publiekrechtelijk orgaan, meestal de gemeente. Dit is bepaald in de Wet op het primair onderwijs (WPO). Het College van burgemeester en wethouders maakt in de regel het bevoegd gezag uit. Doordat gemeenten meer verantwoordelijkheden hebben gekregen voor het lokale onderwijsbeleid, werd de combinatie hiervan met bestuurlijke verantwoordelijkheden steeds vaker als knellend ervaren ('dubbele petten') (Bronneman-Helmers 1999). Sinds 1997 kunnen gemeenten een openbare rechtspersoon of een stichting aanwijzen als bestuur van het openbaar onderwijs (TK 1995/1996). Het bestuur telt dan een aantal personen (een derde tot maximaal de helft van de bestuursleden) die zijn benoemd op bindende voordracht van de ouders van de leerlingen op de desbetreffende school.

De bijzondere scholen hoeven niet te voldoen aan specifieke eisen voor de samenstelling van het bestuur. In de praktijk blijken ouders evenwel in ruime mate te participeren in die schoolbesturen (Smit et al. 2001).

Daarnaast fungeert er binnen de meeste scholen een *medezeggenschapsraad*. Zo'n raad is in principe op alle scholen verplicht. Sommige scholen kunnen echter op grond van hun godsdienstige of levensbeschouwelijke grondslag afzien van een medezeggenschapsraad (bv. gereformeerd vrijgemaakte of reformatorische scholen) (OCenW 2000a en 2000b).

De medezeggenschapsraad in het *basisonderwijs* is een gemengde, ongedeelde raad. Dit houdt in dat een vertegenwoordiging van ouders met een of meer kinderen in de school er samen met de schoolleerkrachten deel van uitmaakt. Als lid van de medezeggenschapsraad hebben ouders instemmingsrecht en adviesrecht, maar het schoolbestuur is uiteindelijk verantwoordelijk. Het instemmingsrecht houdt onder meer in dat ouders en personeel beiden moeten instemmen met het schoolplan, de schoolgids, het schoolreglement en de manier waarop ouders actief kunnen zijn in de school. Voorts hebben de ouders instemmingsrecht over de besteding van de vrijwillige ouderbijdrage. Voor sommige onderwerpen moeten het bestuur en de directie advies vragen aan de medezeggenschapsraad. Dit is bijvoorbeeld het geval bij fusieplannen en het aanstellings- en ontslagbeleid van het personeel. De medezeggenschapsraad overlegt ook

met de directie en het bestuur over schoolzaken als de besteding van geld en gebouwen, het vaststellen van vakanties en vrije dagen, de keuze van lesmethoden en verbeteringen in het onderwijs (OCenW 2000a).

Smit en Claessen (1995) constateren dat de medezeggenschapsraden in het voortgezet onderwijs niet optimaal functioneren. Een belangrijk punt is de belangentegenstellingen tussen personeel en ouders, waarbij de ouders een minder invloedrijke positie innemen. De voorzitters van de medezeggenschapsraad in het voortgezet onderwijs komen meestal uit de personeelsgeleding (in het basisonderwijs zijn ouders nog wel vaak voorzitter en secretaris). Zij hebben een grote informatie- en kennisvoorsprong en stellen ook de agenda voor de vergaderingen op. Ook is de inbreng van de schoolleiding vaak bijzonder sterk, terwijl die beperkt zou moeten blijven tot een informerende en adviserende rol. In de loop van de jaren negentig is na de invoering van de Wet medezeggenschap onderwijs in 1992 de invloed van de personeelsgeleding in de medezeggenschapsraad alleen maar sterker geworden; ouders en leerlingen hebben daar echter weinig problemen mee (Smit et al. 1997).

Onlangs is er, mede door de bestaande ongelijkwaardige situatie, toch voor gekozen om de medezeggenschap van ouders, leerlingen en personeel in de scholen voor voortgezet onderwijs anders te regelen. In plaats van een ongedeelde raad waarin ouders, leerlingen en personeel samen vertegenwoordigd zijn, zal in de toekomst sprake zijn van een gedeelde vertegenwoordiging van belanghebbenden (TK 2000/2001c). Het personeel van de school kan zijn belangen dan verdedigen in een *ondernemingsraad*. De instelling is met een overgangstermijn van twee jaar de mogelijkheid gegeven de Wet op de ondernemingsraden (WOR) gestalte te geven zoals zij vinden dat bij de school past. Dit kan betekenen dat er per school een ondernemingsraad wordt gekozen, of voor alle scholen onder een bestuur samen één ondernemingsraad, en/of voor alle scholen samen een centrale ondernemingsraad (COR). Voor kleine scholen is de mogelijkheid opengelaten om periodiek overleg tussen personeel en directie/bestuur te voeren; er hoeft dan niet per se een ondernemingsraad te worden ingesteld. Voor de ouders en leerlingen is er een *schoolraad* om hun belangen te behartigen.

Het is de bedoeling dat ouders en leerlingen daarmee medezeggenschap krijgen over onderwijskundige en organisatorische zaken. Voorbeelden daarvan zijn het schoolplan, de schoolgids, de hoogte en besteding van de ouderbijdrage, de onderwijstijd en de onderwijsovereenkomst. Nieuw is ook dat ouders instemmingsrecht krijgen als de school de grondslag en onderwijskundige doelstellingen wil veranderen. Het ministerie van OCenW meent dat het uitoefenen van medezeggenschap over zaken die relevant zijn voor de ouders en leerlingen, van groot belang is voor de kwaliteit van het onderwijs (TK 2000/2001c).

Op het moment dat de enquête werd afgenomen onder de ouders van kinderen in het funderend onderwijs, was deze reorganisatie van de medezeggenschap nog volop in discussie. Er was toen op de scholen voor voortgezet onderwijs nog sprake van een ongedeelde medezeggenschapsraad. De gegevens over de ouderbetrokkenheid in de

medezeggenschapsraad hebben derhalve nog betrekking op deze ongedeelde vorm van medezeggenschap.

In die context speelt ook nog de instelling van gemeenschappelijke medezeggenschapsraden (GMR). De schaalvergroting van scholen, vooral in het voortgezet onderwijs, heeft geleid tot grote besturen met veel scholen onder zich. Een deel van de gefuseerde scholen heeft in de loop van de jaren negentig naast de bestaande medezeggenschapsraden ook een gemeenschappelijke medezeggenschapsraad ingesteld die de gesprekspartner van het bestuur moest gaan worden. De GMR's hebben een deel van de bevoegdheden van de MR's overgedragen gekregen, met het doel de bovenschoolse belangen te behartigen. Dat leverde echter knelpunten op. Smit et al. (1997) constateren dat de GMR's moeite hebben om kandidaten te werven. Ouders en leerlingen zijn er moeilijk voor te motiveren. Ze zijn meer schoolgericht en zien niet direct een belang in deelname aan zo'n bovenschools functionerend orgaan. Een ander punt is dat ondanks de overheveling van bevoegdheden de afzonderlijke MR's toch vaak om instemming moet worden gevraagd. Dat is erg omslachtig, en leidt tot weinig daadkracht van de GMR's. Ook dat maakt deelname voor ouders minder aantrekkelijk.

Tot slot kennen scholen veelal een *ouderraad*. Deze ouderraad (ook wel oudervereniging of oudercommissie) bestaat uit een groep ouders die activiteiten organiseert voor leerlingen en hun ouders. Een ouderraad is facultatief; er is geen verplichting dat die op elke school aanwezig moet zijn. Het initiatief voor het oprichten van zo'n raad ligt bij de ouders. Leden van de ouderraad hebben geen wettelijk geregelde rechten. Soms hebben ze een adviesfunctie, onder meer aan de medezeggenschapsraad. De ouderraad kan dan via de medezeggenschapsraad ongevraagd advies uitbrengen aan het bestuur over onderwerpen die de ouders aangaan.

4.1.3 Inhoud van het hoofdstuk

Ouderavonden en rapportbesprekingen zijn voorbeelden van formele contactgelegenheden met de school die voornamelijk op het kind betrekking hebben. In paragraaf 4.2 zijn deze contacten tussen ouders en de school het centrale onderwerp.

Lidmaatschap van een schoolorgaan, zoals het schoolbestuur of de medezeggenschapsraad, is een formele participatievorm waarbij de school en het onderwijs in de school in al zijn breedte centraal staan. In paragraaf 4.3 wordt deze vorm van betrokkenheid beschreven. Niet alleen aan de omvang van de ouderparticipatie wordt aandacht besteed, maar ook aan verschillen tussen groepen ouders in de betrokkenheid bij de school.

Paragraaf 4.4 handelt over de participatie in meer informele activiteiten in de school. Ook daar komen verschillen tussen groepen ouders aan bod. Paragraaf 4.5 beschrijft de deelname aan landelijke ouderverenigingen en gaat in op schooloverstijgende belangstelling van de ouders voor ontwikkelingen in het onderwijs en het onderwijsbeleid, die tot uiting komt in het volgen van de berichtgeving daarover in de media.

In paragraaf 4.6 wordt vervolgens gekeken naar de oordelen van ouders over de belangenbehartiging van de medezeggenschapsraad en hun voorkeuren voor de samenstelling van dit schoolorgaan. Paragraaf 4.7 sluit het hoofdstuk af met een overzicht van de voornaamste bevindingen.

4.2 Contacten tussen ouders en de school

In het vorige hoofdstuk is aandacht besteed aan de informatiekkanalen waarvan ouders gebruik kunnen maken bij de keuze van een school voor hun kind. Mondelinge en schriftelijke informatie die worden vergaard via de school zelf, zijn veelgebruikte momenten van contact tussen ouders en school.

Is eenmaal gekozen voor een school, dan houdt de behoefte aan informatie en contactmogelijkheden waarschijnlijk niet op. Veel ouders zullen op de hoogte gehouden willen worden over de vorderingen van hun kind op school. Er is gedurende het schooljaar een aantal min of meer vaste momenten waarop ouders worden geïnformeerd over de voortgang van hun kind en meer in het algemeen over het reilen en zeilen op school. Ouderavonden en rapportbesprekingen zijn daar voorbeelden van. In paragraaf 4.2.1 komt aan de orde hoe vaak ouders hieraan deelnemen en welke ouders dit doen. Hoe vaak ouders nog andere contacten met de school onderhouden, wordt vervolgens in paragraaf 4.2.2 beschreven.

4.2.1 Ouderavonden en rapportbesprekingen veelvuldig bezocht

Ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs zijn trouwe bezoekers van ouderavonden. De overgrote meerderheid van de ouders gaat daar vaak of altijd (88% in bas en 81% in vo) naartoe.² De ouders verschillen in deelname hieraan, hoewel niet in sterke mate, al naar gelang hun sociaal-economische status en levensbeschouwing. Laagopgeleide ouders, ouders uit huishoudens met een laag inkomen en ouders zonder geloofsovertuiging gaan wat minder vaak dan andere ouders.

In het voortgezet onderwijs maakt ook de denominatie van de school uit voor de participatie van ouders in ouderavonden. Ouders met een kind in algemeen bijzondere (87%), openbare (83%), rooms-katholieke (81%) en protestants-christelijke scholen (78%) gaan overwegend vaak of altijd naar ouderavonden. Ouders met een kind in reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte scholen doen dit beduidend minder vaak (66%).

In het basisonderwijs zijn ouders nog meer dan trouwe bezoekers van ouderavonden, bezoekers van rapportbesprekingen. Aan deze besprekingen neemt zelfs 97% vaak of altijd deel. Er zijn geen verschillen in deelname tussen groepen ouders. Dat werd ook niet verwacht, aangezien deelname min of meer verplicht is. In de meeste gevallen wordt dan namelijk het rapport uitgereikt.

In het voortgezet onderwijs zijn ouders evenzeer trouwe bezoekers van rapportbesprekingen, al nemen ze er minder vaak aan deel dan in het basisonderwijs: 78% komt vaak of altijd. Hier is er wel een samenhang met de achtergrond. Na controle voor verschillende kenmerken blijkt dat laagopgeleide ouders minder vaak deelnemen aan rapportbesprekingen dan middelhoog en hoogopgeleiden, en dat gereformeerden er minder vaak naartoe gaan dan ouders met andere of geen geloofsovertuigingen. Eveneens relevant voor de deelname aan rapportbesprekingen is het schooltype van het kind. In de brugklas, als de leerlingen net van de basisschool zijn, komen daarvoor de ouders het vaakst naar school. Die deelname neemt vervolgens in vmbo, havo en vwo steeds verder af.³

4.2.2 Overige contacten met de school: regelmatig in basisonderwijs, sporadisch in voortgezet onderwijs

Naast ouderavonden en rapportbesprekingen kunnen ouders nog andere contacten met de leerkrachten of de schoolleiding onderhouden. Uit tabel 4.1 kan worden afgelezen dat vooral ouders met een kind in het basisonderwijs regelmatig dergelijke andere contacten met de school hebben. Als het kind in het voortgezet onderwijs zit, hebben de ouders hooguit enkele keren per jaar zo'n contact.

Tabel 4.1 Frequentie waarmee ouders van kinderen in het basis- of voortgezet onderwijs, buiten ouderavonden en rapportbesprekingen, contacten met de school onderhouden, 2000 (in procenten)

	wekelijks	maandelijks	een of enkele keren per jaar	nooit
kind in basisonderwijs	25	18	50	7
kind in voortgezet onderwijs	1	3	65	31

Bron: SCP (KFO'00)

In het basisonderwijs hangt de frequentie van deze contacten niet samen met sociaal-economische status of levensbeschouwing van de ouders. Wel maken de urbanisatiegraad van de woonplaats en de schoolfase van het kind uit. Ouders die in de grote steden wonen, hebben vaker dan de anderen wekelijks contact met de school. Waarschijnlijk brengen deze ouders hun jonge kinderen vaker zelf naar school (druk verkeer in de stad), waardoor er als vanzelf regelmatig contact met de school optreedt. Ook als de kinderen in de onderbouw van de basisschool zitten (groep 1 t/m 4) hebben de ouders beduidend vaker wekelijks contact met de school dan wanneer zij in de bovenbouw (groep 5 t/m 8) zitten: 34% respectievelijk 19%. Hier zal ongetwijfeld een rol spelen dat ouders de heel jonge kinderen liever zelf naar school brengen en hen niet zelfstandig daar naartoe laten gaan (zie ook hoofdstuk 7). Daardoor komen die ouders elke dag op het schoolplein en kunnen zij makkelijk contact met de leerkrachten opnemen.

In het voortgezet onderwijs, waar ouders, zoals vermeld, veel minder vaak contacten onderhouden met de school, zijn er wel verschillen naar sociaal-economische status en levensbeschouwing. Laagopgeleide ouders hebben die contacten nog minder vaak dan de andere ouders en dat geldt ook voor rooms-katholieke en gereformeerde ouders.⁴

Op grond van ander onderzoek is verder aan te geven dat allochtone ouders minder vaak naar ouderbijeenkomsten gaan. Uit Prima-gegevens over groep 4 in het schooljaar 1994/'95 blijkt dat drie kwart van de autochtone ouders daar altijd naar toe gaat, terwijl dit maar opgaat voor twee derde van de Surinaamse en Antilliaanse ouders en voor de helft van de Turkse en Marokkaanse ouders (Driessen et al. 1999).

4.3 Participatie van ouders in formele organen in de school van hun kind

Afgezien van de medewerking van ouders aan de 'leuke' activiteiten in de school, die in de volgende subparagraaf aan bod komen, kunnen ouders participeren in meer formele organisatorische en bestuurlijke kanten van het onderwijs en de school. In deze paragraaf wordt nagegaan in hoeverre ouders daar actief aan deelnemen en welke ouders dat zijn.⁵

Omdat het overheidsbeleid erop is gericht om onder meer via de organisatorische en bestuurlijke kanalen de invloed van ouders in het onderwijs te vergroten, is het van belang in kaart te brengen of en in welke mate ouders die kanalen nu al gebruiken (§ 4.3.1). Tevens is van belang na te gaan welke ouders in de schoolorganen participeren en welke ouders er op dit moment feitelijk niet of niet goed in vertegenwoordigd zijn. Immers, als bij een terugtrekkende overheid ouders formeel meer zeggenschap in het onderwijs krijgen, is het zinvol te weten welke groepen ouders die invloed zullen en kunnen aanwenden en welke groepen ouders wellicht onvoldoende aan bod zullen komen (§ 4.3.2).

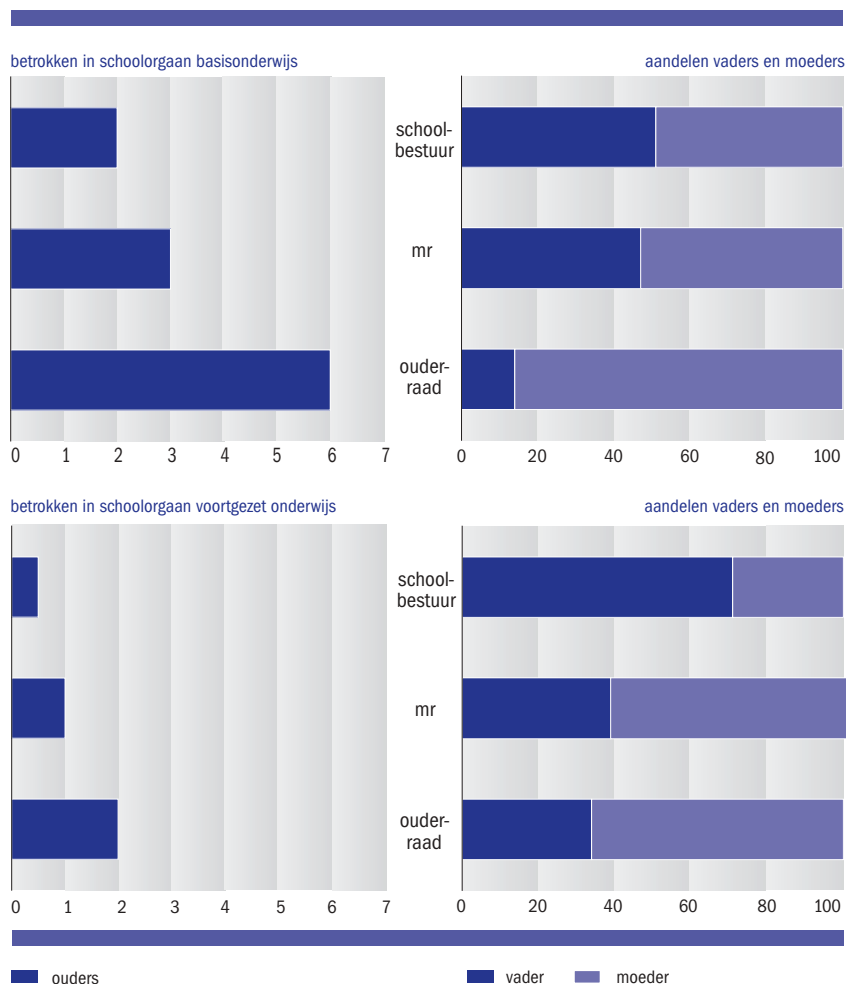
4.3.1 Lidmaatschap van schoolbestuur, medezeggenschapsraad en ouderraad

Eind 2000 is 10% van de ouders met een kind in het basisonderwijs actief in de ouderraad of in een van de bestuursorganen van de basisschool.⁶ Daarbinnen is de ouderraad het 'populairst': 6% van de ouders is er lid van; 3% is lid van de medezeggenschapsraad en 2% heeft zitting in het schoolbestuur (zie figuur 4.1). In het voortgezet onderwijs is de participatie geringer: 3% in totaal; 2% van de ouders is lid van de ouderraad, 1% van de medezeggenschapsraad en 0,3% van het schoolbestuur. Aangezien er aanzienlijk minder scholen zijn voor voortgezet onderwijs (ongeveer 700) dan basisscholen (ruim 7.000) (CBS 2001), is het aandeel ouders dat in een formeel orgaan kan participeren in het voortgezet onderwijs vanzelfsprekend kleiner. Als de participatiecijfers per orgaan worden opgeteld, komt men hoger uit dan de genoemde totaalpercentages. Dit komt doordat een deel van de ouders (ongeveer 10%) in meer dan één orgaan actief is.

Het aantal leden van een medezeggenschapsraad en schoolbestuur is gelimiteerd en afhankelijk van de schoolgrootte (dit gaat op voor de medezeggenschapsraad) en de grondslag van de school (openbare en bijzondere scholen kennen verschillende bestuurs-samenstellingen). Het lidmaatschap van ouders van deze schoolorganen, is derhalve per definitie beperkt.

De omvang en samenstelling van de ouderraad is per school geregeld; het aantal ouders dat kan deelnemen varieert nogal, maar is meestal omvangrijker dan bij de medezeggenschapsraad. Dat maakt dat de deelname van ouders aan de ouderraad groter is dan bij de andere organen.

Figuur 4.1 Ouders die lid zijn van een schoolorgaan in het basis- of voortgezet onderwijs, en de verhouding van deelnemende vaders en moeders daarbinnen, 2000 (in procenten)

Bron: SCP (KFO'00)

4.3.2 Kenmerken van ouders die de betrokkenheid bij schoolorganen bepalen

De ouderraad is een orgaan waarin ouders onder andere meedenken over diverse activiteiten die binnen of buiten school voor de kinderen worden georganiseerd en waarin ze worden geïnformeerd over schoolzaken. Als lid van de ouderraad oefenen de ouders echter geen directe invloed uit op het beleid van de school. Dit is wel onderdeel van de rol van de medezeggenschapsraad en vanzelfsprekend ook van het schoolbestuur. Naar verwachting zullen de meer bestuurlijke taken van deze laatste twee typen organen andere ouders trekken. Een eerste indicatie dat dit het geval is, is zichtbaar in figuur 4.1. Moeders zijn sterk oververtegenwoordigd in de ouderraad, vaders worden relatief vaak in het bestuur aangetroffen.

Het vrijwilligerswerk in Nederland in het algemeen laat een vergelijkbare verdeling tussen de seksen zien (Keuzenkamp en Oudhof 2000). Hoewel mannen en vrouwen even vaak vrijwilligerswerk doen, verschillen ze sterk in het type vrijwilligerswerk dat ze ter hand nemen. Enerzijds verrichten vrouwen meer dan evenredig vrijwilligerswerk in sectoren als het onderwijs en in de verzorging. Anderzijds nemen zij vaak uitvoerende taken ter hand, terwijl het vooral mannen zijn die de meer prestigieuze bestuurstaken verrichten: vrouwen maken slechts 39% uit van de vrijwilligers die bestuurlijk werk verrichten. Deze 'taakverdeling' treedt, ondanks de algehele oververtegenwoordiging van moeders in het vrijwilligerswerk voor het onderwijs, ook daarbinnen op. Figuur 4.1 onderstreept dit beeld.

Zijn er, afgezien van het geconstateerde verschil naar geslacht, nog meer verschillen in participatie tussen groepen ouders?

Kind in basisonderwijs

In het basisonderwijs nemen moeders, hoogopgeleide en gereformeerde ouders, en ouders zonder baan of met een (kleine) deeltijdbaan vaker deel aan een formeel schoolorgaan. Dit blijkt althans uit de bivariate analyse die in tabel 4.2 is weergegeven. Als vervolgens deze gegevens worden gecontroleerd voor elkaar, wordt duidelijk welke kenmerken de kans op deelname door ouders het beste voorspellen.⁷

De verschillen naar geslacht en opleidingsniveau blijken te verdwijnen na opname van een interactieterm voor deze kenmerken.⁸ Dit betekent dat moeders min of meer ongeacht hun opleidingsniveau vaak deelnemen aan ouderraad, medezeggenschapsraad en/of schoolbestuur van de school van hun kinderen. Bij vaders is het opleidingsniveau wel van belang. Vaders die lid zijn van een schoolorgaan zijn naar verhouding vaak hoogopgeleid (zie de interactietermen in de laatste kolom van tabel 4.2). In ander onderzoek is bij herhaling erop gewezen dat hoger opgeleide vaders meer betrokken zijn bij de opvoeding en zorg voor de kinderen dan lager opgeleide vaders (o.a. Keuzenkamp en Hooghiemstra 2000). Ook als het gaat om betrokkenheid bij het onderwijs kon derhalve een grotere inbreng van deze groep vaders worden verwacht.

Tabel 4.2 Aandeel ouders dat lid is van een schoolorgaan (bao en vo; in procenten) en voorspelling van het lidmaatschap van een schoolorgaan voor ouders met een kind in het basisonderwijs, 2000 (logistische regressie, odds ratios)

	aandeel ouders dat lid is van schoolorgaan		voorspelling lid van van schoolorgaan als kind in basisonderwijs
	kind in basisonderwijs	kind in voortgezet onderwijs	odds ratio
geslacht			
moeder ^a	13	4	1
vader	6	3	0,6
opleidingsniveau			
laag	7	2	0,8
middelbaar	11	3	1,1
hoog ^a	12	5	1
interactie geslacht en opleiding			
vader en laagopgeleid			0,3*
vader en middelhoog opgeleid			0,4*
vader en hoogopgeleid			1
geloofsovertuiging			
geen ^a	7	3	1
rooms-katholiek	9	3	1,1
Nederlands-hervormd	12	3	1,5
gereformeerd	19	4	3,2*
anders, waaronder islam en hindoeïsme	9	4	1,4
denominatie school			
openbaar ^a	7	3	1
rooms-katholiek	10	3	1,5
protestants-christelijk	12	2	1,3
algemeen bijzonder	14	5	1,8
reformatorisch en gereformeerd vrijgemaakt	8	3	0,5
uren betaald werk			
0 uren	13	2	0,8
1 – 11 uren	13	3	0,7
12 – 20 uren	12	3	0,8
21 – 32 uren	10	6	0,6
≥ 33 uren ^a	6	3	1
totaal	10	3	

* = coëfficiënten zijn significant

a Referentiecategorie in logistische regressie.

Bron: SCP (KFO'00)

Voorts zijn gereformeerde ouders in het basisonderwijs vaker lid van een schoolorgaan dan ouders zonder geloofsovertuiging. Op zich is dit conform de verwachtingen. In ander onderzoek is aangetoond dat personen zonder geloofsovertuiging minder vaak dan de christelijke bevolkingsgroepen vrijwilligerswerk verrichten (De Hart 1999;

Burger en Dekker 2001). Bovendien is er een verband geconstateerd met kerkgang. Mensen die regelmatig naar de kerk gaan, blijken twee keer zo vaak vrijwilliger te zijn dan niet-kerkgangers. Echter, de verschillen tussen ouders naar denominatie van de school van hun kind lijken hiermee in tegenspraak.⁹ Ouders met een kind in orthodox-protestantse scholen (toch vooral gereformeerde ouders) zijn namelijk minder vaak lid van een schoolorgaan. Daarentegen zijn ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs (geen samenhang met een geloofsovertuiging) juist vaak daarbij betrokken.

Nadere beschouwing van deze groepen ouders toont het volgende. Als gereformeerde ouders zitting hebben in een schoolorgaan, is dat vrijwel alleen in die situaties dat hun kind op een andere dan een reformatorische of gereformeerd vrijgemaakte school zit. Waarschijnlijk hebben deze ouders bewust voor een school van een andere denominatie gekozen en vinden ze het van belang betrokken te blijven bij het beleid en het reilen en zeilen op die school. Gereformeerde ouders van wie het kind wel op een orthodox-protestantse school zit, participeren nauwelijks of niet in een schoolorgaan. Blijkbaar hebben zij er niet zo'n behoefte aan om op bestuurlijke of organisatorische wijze betrokken te zijn bij de school van hun kind. Deze houding correspondeert goed met de afstandelijke houding die deze groep ouders ook op andere terreinen tegenover de school inneemt (zie hiervoor ook de volgende hoofdstukken).

Opmerkelijk bij de groep gereformeerde ouders is bovendien dat de wel in de schoolorganen participerende ouders naar verhouding vaak vaders zijn (45% van de betrokken ouders is man, terwijl dit in totaal 27% is). Zeer waarschijnlijk is dit een gevolg van traditionele opvattingen over de publieke rol van vrouwen in deze bevolkingsgroep.

De levensbeschouwing bleek geen kenmerk te zijn waarop ouders met een kind op een algemeen bijzondere school zich onderscheiden van andere ouders (zie hoofdstuk 2). Bij deze groep ouders speelt het geloof evenmin een rol voor hun participatie in formele schoolorganen. Al eerder is naar voren gekomen dat zij vaak actief betrokken zijn bij de school en het onderwijs voor hun kinderen. Ze verzamelen veel informatie over scholen alvorens een schoolkeuze te maken, en blijven ook daarna het reilen en zeilen op school kritisch en met veel aandacht volgen (zie hoofdstuk 3). Ook hun participatie in ouderraad en bestuursorganen is relatief groot.

De omvang van de baan van de ouders, ten slotte, doet er niet toe voor de betrokkenheid bij een schoolorgaan. Omdat vergaderingen voor bestuur, medezeggenschapsraad en ouderraad in de regel 's avonds worden gehouden, zal participatie in een van die organen niet zo snel worden geremd door de omvang van de baan. Dit ligt, zoals in de volgende paragraaf zal blijken, anders bij de diverse activiteiten die ouders in de school kunnen uitvoeren. Die activiteiten vinden vaak overdag plaats en daar is de omvang van de baan gedeeltelijk bepalend voor de inzet die ouders kunnen doen.

Kind in voortgezet onderwijs

Eenzelfde analyse als voor het basisonderwijs is uitgevoerd, levert voor het voortgezet onderwijs geen enkel significant resultaat op. Dit komt vooral doordat het aandeel in schoolorganen actieve ouders daar zo klein is. Wel is de participatie van hoogopgeleide ouders wat hoger dan van de andere ouders, en dat komt vooral doordat de participerende vaders naar verhouding vaak hoogopgeleid zijn. Dit komt overeen met de resultaten in het basisonderwijs.

Het vorenstaande samenvattend, kan worden geconstateerd dat moeders, ongeacht hun opleidingsniveau, en vaders, alleen als ze hoogopgeleid zijn, goed vertegenwoordigd zijn in de formele schoolorganen (bao en vo). Laagopgeleiden, maar voor laagopgeleide vaders, zijn minder goed vertegenwoordigd (dit geldt opnieuw voor bao en vo).

Voor het basisonderwijs geldt verder dat gereformeerde ouders (en dan vooral degenen van wie het kind op een andere dan een orthodox-christelijke school zit) er beter in vertegenwoordigd zijn. Ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs zijn in vergelijking met ouders die kozen voor de orthodox-christelijke denominatie, veel vaker lid van bestuur, medezeggenschaps- of ouderraad.

4.4 Participatie van ouders in diverse informele schoolactiviteiten

4.4.1 Participatie en frequentie van de participatie: veel en vaak in basisonderwijs, weinig in voortgezet onderwijs

Behalve door deelname aan een van de schoolorganen kunnen ouders ook op andere manieren actief betrokken zijn bij het onderwijs van hun kinderen. Dit kunnen ad-hoc-activiteiten zijn, zoals inspringen bij een schoolreisje, maar ook werkzaamheden die regelmatig terugkeren, zoals helpen bij het overblijven in de middagpauze (bao) en in de schoolbibliotheek (vo).

In totaal is 48% van de ouders met een kind in het basisonderwijs betrokken bij dergelijke schoolactiviteiten. Van de moeders is 71% actief, van de vaders 24%. Dit betekent ook dat moeders het leeuwendeel van dergelijke activiteiten voor hun rekening nemen: drie kwart van de informele activiteiten wordt door moeders uitgevoerd.

Ouders van kinderen in het voortgezet onderwijs participeren veel minder in schoolactiviteiten dan ouders van kinderen in het basisonderwijs.¹⁰ In totaal is slechts 7% van deze ouders daarbij betrokken (10% van de moeders en 4% van de vaders) (zie tabel B4.1 in de bijlage bij dit hoofdstuk).

De frequentie waarmee ouders diverse activiteiten in de basisschool verrichten, ligt behoorlijk hoog (zie tabel 4.3). Meer dan de helft van de actieve ouders is wekelijks of maandelijks betrokken bij activiteiten. Niet alleen participeren moeders meer dan vaders, ook ligt de frequentie waarmee zij participeren veel hoger dan bij vaders.

Ouders met een kind in het voortgezet onderwijs zijn veel minder frequent actief in de school. Bijna drie kwart van de actieve ouders is slechts een of enkele keren per jaar actief. Ook hier participeren moeders vaker dan vaders. Eenderde deel van de moeders is maandelijks of zelfs wekelijks bij een schoolactiviteit betrokken. Van de vaders is dat krap een vijfde deel.

Tabel 4.3 Frequentie van de participatie in diverse schoolactiviteiten door ouders met een kind in het basisonderwijs, naar geslacht, 2000 (in procenten, horizontaal gepercentageerd)

	1 of enkele keren per week	1 of enkele keren per maand	1 of enkele keren per jaar
kind in basisonderwijs			
moeders	35	27	38
vaders	7	20	74
totaal	27	25	47
kind in voortgezet onderwijs			
moeders	14	19	68
vaders	7	12	81
totaal	12	17	72

Bron: SCP (KFO'00)

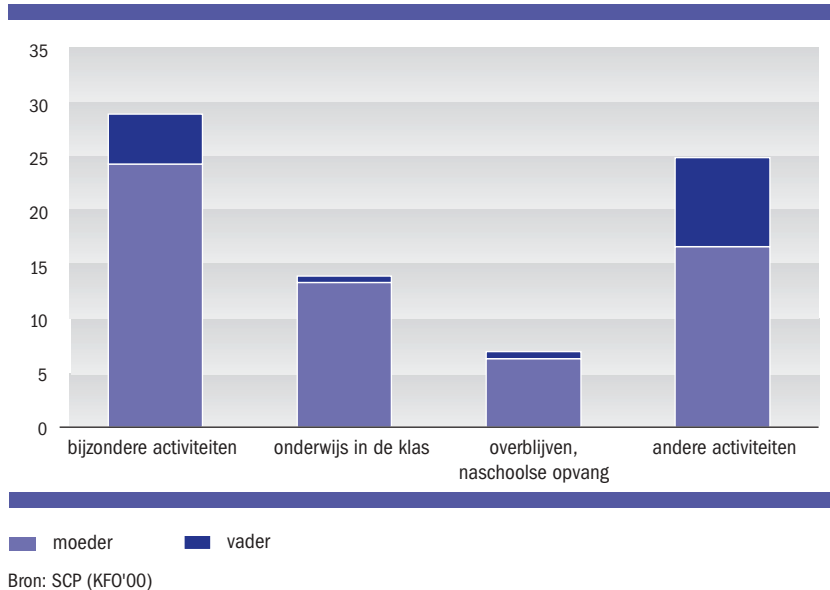
In figuur 4.2 is weergegeven aan welke typen activiteiten in de basisschool ouders deelnemen. Bijzondere schoolactiviteiten, zoals inspringen bij en organiseren van feesten, excursies en schoolreisjes, is veruit de meest voorkomende wijze waarop zij actief zijn. Assisteren bij het onderwijs in de klas, bijvoorbeeld als leesouder, of bij het overblijven en de naschoolse opvang worden veel minder vaak gedaan.

De eveneens vaak genoemde categorie 'andere activiteiten' bevat een verscheidenheid aan niet nader benoemde activiteiten. Zeer waarschijnlijk vallen daar schoonmaak, timmer- en verflklusjes onder. Dit zijn activiteiten die als gevolg van de gebrekkige financiële ruimte van de scholen in de afgelopen jaren, steeds vaker de inzet van 'handige' ouders is gaan vergen.

In figuur 4.2 is tevens te zien hoe de verdeling is van vaders en moeders binnen die verschillende activiteiten. Moeders blijken de ouder te zijn die het meest betrokken is bij de informele activiteiten in de school. Zij zijn ook degenen die het meest frequent op school te vinden zijn. Dit kan samenhangen met het soort activiteiten dat zij daar verrichten. Helpen in de klas en bij de tussen- en naschoolse opvang doen zij veel vaker dan vaders, en dit zijn bij uitstek bezigheden die om een frequente aanwezigheid vragen.

De categorie 'andere activiteiten' kent daarentegen het hoogste aandeel vaders. Zoals gezegd, zal het hier waarschijnlijk vaak om 'knutselklusjes' gaan. Er is een parallel te trekken met de traditionele taakverdeling tussen mannen en vrouwen binnenshuis. In die taakverdeling – hoewel aan verandering onderhevig – nemen moeders nog immer het overgrote deel van de verzorging van de kinderen op zich en voeren mannen vaker dan vrouwen de doe-het-zelfklusjes in en rond huis uit (Van der Lippe 1993; Keuzenkamp en Hooghiemstra 2000). Eenzelfde taakverdeling kan hier worden herkend in de activiteiten die vaders en moeders in de school verrichten.

Figuur 4.2 Het aandeel ouders, en vaders en moeders daarbinnen, die betrokken zijn bij diverse activiteiten in de basisschool, 2000 (in procenten)

4.4.2 Beschikbare tijd beïnvloedt sterk de activiteiten van ouders in de school

Niet elke ouder participeert in schoolactiviteiten. Zo is al duidelijk geworden dat er een groot verschil tussen de seksen bestaat. Welke ouders al dan niet participeren is mogelijk ook afhankelijk van de levensbeschouwelijke inslag en/of de sociaal-economische status. In tabel 4.4 is op grond van mogelijk relevante achtergronden van ouders en enkele schoolkenmerken een schatting gemaakt van de kans dat, gegeven die kenmerken, groepen ouders zich actief inzetten voor een of andere activiteit in de school.

Kind in basisonderwijs

Allereerst komen de onderscheiden activiteiten in het basisonderwijs aan bod. Zoals al uit het voorgaande kon worden opgemaakt, zijn moeders, met uitzondering van de categorie 'andere activiteiten', veel vaker dan vaders actief in de school. Daarnaast is de omvang van de baan relevant. Hoe meer uren men werkt, des te minder tijd houdt men over voor de school. Ondersteuning bij onderwijs in de klas, overblijven en naschoolse opvang zijn bij uitstek activiteiten die overdag en frequent plaatsvinden. Zoals in de tabel valt af te lezen, is de kans bijzonder groot dat deze activiteiten verricht worden door moeders en ouders zonder baan of met een kleine deeltijdbaan. Ofschoon de omvang van de baan ook een rol speelt bij de participatie in bijzondere en in andere activiteiten, is het verschil in participatie tussen een ouder zonder baan en een ouder met een voltijdbaan daar minder groot.

Ouders van wie het kind op een reformatische of gereformeerde vrijgemaakte school zit, lijken minder vaak in te springen bij bijzondere activiteiten dan ouders wier kind op een ander type school zit.¹¹ Ofwel worden dergelijke activiteiten minder vaak georganiseerd op scholen van deze denominatie (zie hiervoor hoofdstuk 6), ofwel betrekken dergelijke scholen daar slechts in geringe mate de ouders bij. Een aanwijzing voor de eerste ongelijkheid is dat gereformeerde ouders (en, hoewel niet significant afwijkend van de referentiecategorie, ouders met een kind in het orthodox-protestantse onderwijs) actiever zijn in 'andere activiteiten'. Mogelijk worden er op die scholen meer activiteiten van religieuze aard georganiseerd (zie ook § 6.4).

Tabel 4.4 Voorspelling van de participatie van ouders in diverse activiteiten in de basisschool en activiteiten in het algemeen in het voortgezet onderwijs, naar enkele individuele- en schoolkenmerken, 2000 (logistische regressie, odds ratios)

	kind in basisonderwijs				kind in voortgezet onderwijs participatie in activiteiten
	organisatie van bijzondere activiteiten	het onderwijs in de klas	het overblijven en naschoolse opvang	andere activiteiten	
geslacht					
vrouw ^a	1	1	1	1	1
man	0,3*	0,1*	0,2*	1,0	0,5*
opleidingsniveau					
laag	0,9	0,8	1,1	0,5*	0,4*
middelbaar	1,0	0,9	0,8	0,6*	0,7
hoog ^a	1	1	1	1	1
geloofsovertuiging					
geen ^a	1	1	1	1	1
rooms-katholiek	0,9	1,3	1,5	1,1	1,4
Nederlands-hervormd	1,0	1,2	0,8	1,0	1,7
gereformeerd	1,0	0,9	0,8	1,6*	1,9
anders	0,8	0,9	1,5	0,9	1,7
denominatie school					
openbaar ^a	1	1	1	1	1
r-katholiek	1,1	1,5*	0,5*	0,9	0,9
prot-christelijk	0,8	1,2	0,9	1,0	0,3*
alg bijzonder	1,1	1,3	1,3	0,7	1,0
reform + geref. vrijgemaakt	0,5	0,9	1,5	1,3	0,6
uren baan					
0 uur	2,3*	6,4*	3,1	2,2*	1,9
1 – 11 uur	2,9*	6,2*	3,7*	2,2*	1,4
12 – 20 uur	2,6*	3,7*	2,4	2,2*	1,8
21 – 32 uur	1,9*	2,0	1,7	1,8*	2,1
≥ 33 uur ^a	1	1	1	1	1
onderwijsfase van kind					
onderbouw	1,1	1,0	1,0	1,1	
bovenbouw ^a	1	1	1	1	
klas waarin het kind zich bevindt					
1 of 2					2*
3 of hoger ^a					1

* = coëfficiënten zijn significant.

a Referentiecategorie.

Bron: SCP (KFO'00)

Verder valt op dat ouders met een kind op een rooms-katholieke school vaker dan andere ouders assisteren bij het onderwijs in de klas en juist minder vaak helpen bij overblijfactiviteiten. Voor de andere activiteiten doet de denominatie van de school er niet wezenlijk toe. Of ouders actief zijn, hangt dan niet af van de school maar van hun eigen achtergrond.

Voor de participatie in 'andere activiteiten' blijkt niet het geslacht maar wel het opleidingsniveau onderscheidend (tabel 4.4, vierde kolom). Bij de eerdergenoemde activiteiten verschilden ouders niet van elkaar op dit kenmerk. Hiervoor is al gebleken dat het bij de 'andere activiteiten' relatief vaak om vaders gaat ('knutselklusjes'). Gecombineerd met de wetenschap dat hoogopgeleide vaders meer dan gemiddeld participeren in de formele organen, verbaast het niet dat ook bij de informele activiteiten waar vaders naar verhouding vaak aan deelnemen, het vaker om hoogopgeleide vaders gaat.

Verwacht werd dat ouders meer in de school zouden doen als hun kind nog jong is. Eerder in dit hoofdstuk bleek dat ouders met een kind in de onderbouw vaker contacten met de school onderhouden dan als het in de bovenbouw zit. Maar uit tabel 4.4 blijkt dat het voor deelname aan activiteiten niet uitmaakt of het kind in de onderbouw of de bovenbouw zit. Ouders zijn er dan niet meer of minder bij betrokken. Zeer waarschijnlijk hebben de eerder geconstateerde frequente contacten een incidenteel karakter, zoals een kort gesprek op het schoolplein met de leerkracht op het moment dat de ouders het kind daar afleveren.

Kind in voortgezet onderwijs

In de laatste kolom in tabel 4.4 is de participatie van ouders bij activiteiten in het voortgezet onderwijs het onderwerp. Ook hier zijn vaders en laagopgeleide ouders het minst actief. De omvang van de baan en de geloofsovertuiging doen er niet toe, maar wel de denominatie van de school. Ouders van wie het kind in het protestants-christelijke onderwijs zit, zijn veel minder actief in de school dan ouders met een kind in het openbare onderwijs.

Bij het basisonderwijs viel geen verschil te constateren tussen onder- en bovenbouw en de inzet van ouders, maar in het voortgezet onderwijs is wel relevant in welke klas het kind zich bevindt. In klas 1 en 2 zijn ouders actiever.

Ouders zijn actief op meerdere fronten

Als de participatie van ouders in diverse activiteiten in de school wordt afgezet tegen de participatie in de ouderraad, de medezeggenschapsraad en het schoolbestuur, dan blijkt dat ouders die lid zijn van een of meer schoolorganen bijzonder vaak ook betrokken zijn bij activiteiten in de school (zie tabel 4.5). Actieve ouders zijn dus vaak op meerdere fronten tegelijk actief in de school van hun kind.

Tabel 4.5 Participatie van ouders in diverse activiteiten in de basisschool en activiteiten in het algemeen in het voortgezet onderwijs, naar lidmaatschap van een of meer schoolorganen, 2000 (in procenten, aandelen participanten per categorie per activiteit)^a

	organisatie van bijzondere activiteiten	kind in basisonderwijs het onderwijs in de klas	het overblijven en naschoolse opvang	andere activiteiten	kind in voortgezet onderwijs participatie in activiteiten
lid van één of meer schoolorganen	71	31	14	38	54
geen lid van schoolorgaan	25	12	6	23	5
totaal actieve ouders	29	14	7	25	7

a Alle verschillen zijn significant.

Bron: SCP (KFO'00)

Allochtone ouders voelen zich minder actief betrokken bij de school

Tot slot wordt kort ingegaan op de betrokkenheid van allochtone ouders bij de school van hun kinderen. Zoals bekend, heeft het KFO-onderzoek hier geen gegevens over. Het Prima'98-onderzoek heeft daar in vrij algemene zin aandacht aan besteed. Aan ouders met een kind in groep 2 van het basisonderwijs is de vraag gesteld of zij zich actief betrokken voelen bij de school, of zij zich er welkom voelen en of zij het vaak met de school eens zijn (tabel 4.6). Er kan dus niet worden nagegaan in hoeverre allochtone ouders daadwerkelijk actief zijn in de school, maar wel hoe zij gevoelsmatig tegenover ouderbetrokkenheid staan en of zij daarin verschillen van autochtone ouders.

Tabel 4.6 Aandelen ouders met een kind in groep 2 van de basisschool die het (helemaal) eens zijn met uitspraken over aspecten van betrokkenheid bij de school, naar etnische herkomst, 2000

	Turken	Marokkanen	Surinamers	Antillianen	overige allochtonen	autochtonen
we voelen ons actief betrokken bij de school	68	74	80	70	70	81
we voelen ons niet echt welkom op school	18	10	7	12	10	2
we zijn het vaak niet eens met de school	23	18	17	19	15	6

Bron: ITS/CSO/NWO (Prima '98)

Turkse, Marokkaanse en Antilliaanse ouders verschillen sterk van de autochtone ouders. Zij voelen zich minder vaak actief betrokken, voelen zich vaker niet welkom in de school en zijn het vaker oneens met de school. Surinaamse ouders komen nog het meest in de buurt van de autochtone ouders, maar ook zij voelen zich minder welkom en zijn het vaker oneens met de school.

Als allochtone ouders zich niet welkom voelen op school zal de drempel om zich actief in te zetten waarschijnlijk hoog zijn. Het relatief hoge aandeel allochtone ouders dat aangeeft het vaak niet eens te zijn met de school, wijst erop dat zij een mening hebben over het onderwijs en de school, maar dat die veel minder dan bij de autochtonen aansluit bij de praktijk. Als zij dan vervolgens minder hun stem laten horen in de school, zal die discrepantie tussen wensen en praktijk niet snel verdwijnen.

4.5 *Lidmaatschap van een landelijke oudervereniging en belangstelling voor onderwijs(beleid)*

4.5.1 *Slechts weinig ouders zijn lid van een landelijke oudervereniging*

Een derde groep van activiteiten die de betrokkenheid van ouders bij het onderwijs aangeeft, is niet direct met de school van het eigen kind verbonden; zij biedt een indicatie voor de belangstelling voor het onderwijs in het algemeen. Het betreft het lidmaatschap van ouders in een landelijke oudervereniging.

Zoals de scholen vanouds verdeeld zijn in openbaar en bijzonder, en daarbinnen over de godsdienstige zuilen, zijn ook de ouderverenigingen te onderscheiden naar achterliggende geloofsovertuiging en pedagogische opvattingen. Zo is er de *Vereniging voor openbaar onderwijs* (VOO) waarin – zoals de naam al zegt – ouders verenigd zijn die het openbaar onderwijs een warm hart toedragen. Het bijzonder onderwijs kent de *Nederlandse Katholieke oudervereniging* (NKO) voor het katholieke volksdeel, en de vereniging van ouders in het protestants-christelijke onderwijs, ofwel *Ouders en COO*, voor het protestantse volksdeel. Ten slotte rekent de LOBO, ofwel de *Landelijke oudervereniging bijzonder onderwijs op algemene grondslag*, de ouders tot haar doelgroep die een kind in het algemeen bijzonder onderwijs hebben.

Slechts een klein deel van de ouders is lid van een van de landelijke ouderverenigingen. Zowel in het basisonderwijs als in het voortgezet onderwijs is 4% van de ouders daar lid van. Omdat het lidmaatschap vaak gebonden is aan het lidmaatschap van de ondernemingsraad en dus niet primair voor individuele ouders bedoeld is, kon ook niet worden verwacht dat er veel ouders lid zouden zijn.

Van de afzonderlijke ouderverenigingen telt Ouders en COO de meeste leden onder de ouders (een kleine 2% bij zowel bao als vo) en de LOBO de minste (0,0% bao; 0,1% vo). Dit kan ook moeilijk anders, aangezien slechts een klein deel van de kinderen aan het algemeen bijzonder onderwijs deelneemt (zie hoofdstuk 2). Daarnaast valt op dat de NKO en de VOO eveneens weinig leden tellen (minder dan 1% in bao en vo). Dit kan erop duiden dat ouders in het katholieke en openbaar onderwijs minder georganiseerd zijn dan ouders in het protestantse onderwijs.

Als wordt gecontroleerd voor enkele achtergrondkenmerken, wordt duidelijk dat het lidmaatschap van een landelijke oudervereniging in het *basisonderwijs* samenhangt met zowel de eigen geloofsovertuiging als de denominatie van de school (zie tabel 4.7). Het opleidingsniveau en het geslacht van de ouders doen er niet toe. De kans dat katholieke ouders en ouders met een kind op een rooms-katholieke school lid zijn van een landelijke oudervereniging is veel kleiner dan voor andere groepen ouders.

Ook in het *voortgezet onderwijs* is de geloofsovertuiging een goede voorspeller voor het lidmaatschap van een landelijke oudervereniging. De kans dat een katholieke ouder lid is van een oudervereniging is hier nog kleiner. Verder speelt hier het opleidingsniveau een rol. Laagopgeleide ouders worden eveneens minder vaak bij zo'n vereniging aangetroffen.

Tabel 4.7 Aandeel ouders dat lid is van een landelijke oudervereniging (in procenten) en voorspelling van het lidmaatschap van een landelijke oudervereniging voor ouders met een kind in het basis- respectievelijk het voortgezet onderwijs, 2000 (logistische regressie, odds ratios)

	kind in basis- onderwijs		kind in voort- gezet onderwijs	
	%	odds ratio	%	odds ratio
opleidingsniveau				
laag	4	0,8	2	0,3*
middelbaar	6	1,3	6	0,8
hoog ^a	4	1	6	1
geloofsovertuiging				
geen	3	1,1	4	3,4*
rooms-katholiek ^a	2	1	1	1
Nederlands-hervormd	6	2,2	7	5,8*
gereformeerd	12	4,5*	12	9,4*
anders, waaronder islam en hindoeïsme	7	2,3	3	1,8
denominatie school				
openbaar	3	1,2	3	1,3
rooms-katholiek ^a	2	1	2	1
protestants-christelijk	9	2,3*	8	2,2
algemeen bijzonder	4	0,6	3	0,7
reformatorisch en gereformeerd vrijgemaakt	7	1,2	6	1,4
geslacht				
vader	4	0,7	4	0,6
moeder ^a	5	1	5	1
totaal	4		4	

* = coëfficiënten zijn significant.

a Referentiecategorie.

Bron: SCP (KFO'00)

Opnieuw zijn ouders actief op meerdere terreinen

Ten slotte blijkt dat ouders die actief participeren in een of meer formele organen in de school (ouderraad, medezeggenschapsraad of schoolbestuur) tevens vaker lid zijn van een landelijke oudervereniging: in het basisonderwijs is dit 9% tegenover 4% van de niet bij een van de schoolorganen betrokken ouders; in het voortgezet onderwijs 12% tegenover 4%.

Ook als ouders participeren in informele activiteiten in de basisschool (bijzondere activiteiten, onderwijs in de klas, overblijven en naschoolse opvang en overige activiteiten) zijn zij wat vaker lid van een landelijke oudervereniging: 6% tegenover 3% van de niet-actieve ouders. Dit geldt ook voor het voortgezet onderwijs: 6% tegenover 4%.

Eerder in dit hoofdstuk bleek al dat betrokkenheid bij de formele organen samenhangt met participatie in activiteiten in de school. Beide vormen van betrokkenheid hangen dus ook samen met het lid zijn van een landelijke oudervereniging. Geconcludeerd kan worden dat een klein deel van de ouders in bijzonder sterke mate betrokken is bij het onderwijs van hun kind.

In het hiernavolgende zal de mening van actieve groepen ouders regelmatig worden vergeleken met die van minder actieven, in de veronderstelling dat meer of minder participatie c.q. betrokkenheid in de school kan leiden tot verschillende opvattingen en oordelen over de school en het onderwijs.

4.5.2 Ouders zijn erg geïnteresseerd in berichtgeving over onderwijs en het onderwijsbeleid

Betrokkenheid van ouders bij het onderwijs is het meest concreet en dichtbij als het gaat om de participatie in schoolactiviteiten en schoolorganen. Deze vormen van betrokkenheid zijn in het voorgaande besproken. Als ouders zich op de hoogte stellen van actuele zaken en ontwikkelingen in het onderwijs via de media (kranten, tijdschriften, radio, televisie, internet) kan dat eveneens een indicatie voor betrokkenheid zijn, zij het een wat meer abstracte. In deze paragraaf wordt daar kort bij stilgestaan.

Ouders blijken berichtgeving in de media over onderwijs en onderwijsbeleid met interesse te volgen (tabel 4.8), maar zij verschillen onderling sterk in de mate waarin zij dat doen. Het is al vaker aangetoond dat hoogopgeleiden de gedrukte en visuele media vaker gebruiken om geïnformeerd te raken over onderwerpen die hen interesseren (Knulst en Kraaykamp 1996; Breedveld en Van den Broek 2001). De hier gevonden verschillen zijn daarop geen uitzondering: hoger opgeleiden volgen de berichtgeving het vaakst, en het verschil met de laagopgeleiden is bijzonder groot.

Tabel 4.8 Aandeel ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs dat al dan niet de berichtgeving in de media volgt over onderwijs en onderwijsbeleid, naar hoogste opleidingsniveau in het huishouden, 2000 (in procenten, horizontaal geperceerd)

	volgt berichtgeving vaak	volgt berichtgeving regelmatig	volgt berichtgeving nooit
kind in basisonderwijs			
laag opleidingsniveau	9	66	25
middelbaar opleidingsniveau	19	71	11
hoog opleidingsniveau	36	57	7
totaal	21	65	14
kind in voortgezet onderwijs			
laag opleidingsniveau	12	72	16
middelbaar opleidingsniveau	25	68	7
hoog opleidingsniveau	42	54	4
totaal	26	65	9

Bron: SCP (KFO'00)

4.6 Ouders over de belangenbehartiging en samenstelling van de medezeggenschapsraad

In het voorgaande is ingegaan op de participatie van ouders in schoolorganen en activiteiten. Er is nog niet aan de orde geweest hoe ouders oordelen over deze vertegenwoordiging en belangenbehartiging uit hun eigen geledingen. In deze paragraaf wordt die mening in beeld gebracht, weliswaar niet voor alle relevante onderwerpen, maar toegespitst op de medezeggenschapsraad (§ 4.6.1).

Juist in de periode dat de enquête werd afgenomen, deed de overheid voorstellen om de samenstelling van de medezeggenschapsraad te veranderen, onder andere met de bedoeling ouders meer invloed in de school te geven (TK 2000/2001C). Daarom is geïnventariseerd hoe de ouders zich een ideale medezeggenschapsraad voor zouden stellen. Daarover wordt verslag gedaan in paragraaf 4.6.2.

4.6.1 Belangrijk deel ouders onbekend met het werk van de medezeggenschapsraad

Over het algemeen vinden ouders dat hun belangen goed worden behartigd door de medezeggenschapsraad (tabel 4.9). Slechts zo'n 5% van de ouders (bao en vo) oordeelt er negatief over. Maar daar moet tegelijkertijd bij worden aangetekend dat een aanzienlijk deel van de ouders (34% in het bao en 47% in het vo) niet weet of hun belangen wel goed worden behartigd door de medezeggenschapsraad. Als zo'n groot deel van de ouders daar niet van op de hoogte is, is de vraag legitiem of de medezeggenschapsraad wel goed communiceert over zijn werk.

Tabel 4.9 Oordelen van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs over de belangenbehartiging door de medezeggenschapsraad, 2000 (in procenten, horizontaal geperceenteerd)

	ja, belangen- behartiging is goed	nee, belangen- behartiging is niet goed	weet niet of belangen goed worden behartigd
kind in basisonderwijs	61	5	34
kind in voortgezet onderwijs	49	4	47

Bron: SCP (KFO'00)

Zoals in het voorgaande is ook voor het oordeel over de belangenbehartiging door de medezeggenschapsraad nagegaan of groepen ouders van elkaar verschillen. Er is daarvoor specifiek gekeken naar de denominatie van de school. De individuele kenmerken van ouders worden voor dit onderwerp minder relevant geacht dan dit schoolkenmerk.

Tabel 4.10 Oordelen van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs over de belangenbehartiging door de medezeggenschapsraad, naar denominatie van de school, 2000 (in procenten, horizontaal geperceenteerd)

	ja, belangen- behartiging is goed	nee, belangen- behartiging is niet goed	weet niet of belangen goed worden behartigd
kind in basisonderwijs			
openbaar	65	5	30
rooms-katholiek	62	5	34
protestants-christelijk	59	6	35
algemeen bijzonder	66	8	26
reform + geref. vrijgemaakt	32	6	63
overig	56	6	38
kind in voortgezet onderwijs			
openbaar	50	4	46
rooms-katholiek	52	4	45
protestants-christelijk	50	3	47
algemeen bijzonder	45	10	45
reform + geref. vrijgemaakt	43	6	51
overig	34	11	55

Bron: SCP (KFO'00)

Ouders met een kind op een reformatische of gereformeerd vrijgemaakte school blijken slecht op de hoogte te zijn van het werk van de medezeggenschapsraad (tabel 4.10). Waar in het basisonderwijs een derde van alle ouders onbekend is met de belangenbehartiging van de medezeggenschapsraad, geldt dat bij deze specifieke groep ouders voor bijna tweederde deel. Een verklaring hiervoor moet grotendeels gezocht worden in het gegeven dat veel scholen van die denominatie geen medezeggenschapsraad hebben.

Ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs zijn het beste van iedereen op de hoogte van deze belangenbehartiging (met name in het bao) en zijn er tevens het meest kritisch over (met name in het vo). Dit spoort met de eerder gevonden sterk betrokken en tegelijkertijd kritische houding van deze groep ouders tegenover de scholen.

Ook is interessant na te gaan of in de school actieve en niet-actieve ouders anders oordelen over de belangenbehartiging door de medezeggenschapsraad. Er mag immers wel verwacht worden dat actieve ouders beter op de hoogte zullen zijn van het functioneren van die raad. Dit blijkt ook zo te zijn. Als in een huishouden een of beide ouders actief zijn in de school, hetzij via het lidmaatschap van een schoolorgaan of via betrokkenheid bij diverse informele activiteiten in de school, dan zijn zij zonder uitzondering beter op de hoogte van de belangenbehartiging door de medezeggenschapsraad dan ouders die daar niet in participeren (zie tabel 4.11). Dit geldt voor zowel het basis- als het voortgezet onderwijs.

Tabel 4.11 Oordelen van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs over de belangenbehartiging door de medezeggenschapsraad, naar participatie in schoolorganen, medezeggenschapsraad in het bijzonder en schoolactiviteiten, 2000 (in procenten, horizontaal geperceenteerd)

	ja, belangen- behartiging is goed	nee, belangen- behartiging is niet goed	weet niet of belangen goed worden behartigd
kind in basisonderwijs			
lid van één of meer schoolorganen	74	8	17
geen lid van schoolorganen	58	5	37
lid van medezeggenschapsraad	79	5	16
geen lid van medezeggenschapsraad	59	6	35
betrokken bij schoolactiviteiten	64	5	31
niet betrokken bij schoolactiviteiten	51	6	43
totaal	61	5	34
kind in voortgezet onderwijs			
lid van één of meer schoolorganen	78	7	16
geen lid van schoolorganen	47	4	49
lid van medezeggenschapsraad	85	8	8
geen lid van medezeggenschapsraad	48	4	47
betrokken bij schoolactiviteiten	54	8	38
niet betrokken bij schoolactiviteiten	48	4	48
totaal	49	4	47

Bron: SCP (KFO'00)

Dat een deel van de leden van de medezeggenschapsraad toch nog aangeeft niet te weten of de raad de belangen wel goed behartigt (16% in bao en 8% in vo), kan te maken hebben met het feit dat de partner van de respondent uit het desbetreffende huishouden degene is die lid is van de raad.¹² Ook kan meespelen dat men niet weet wat de belangen van andere ouders zijn.

Verder blijkt dat elke vorm van actieve betrokkenheid ook bijdraagt aan een positief oordeel over de medezeggenschapsraad ('belangenbehartiging is goed'). Maar het tegendeel is ook waar. Als een ouder in het huishouden lid is van een of meer schoolorganen oordeelt hij/zij vaker negatief over de medezeggenschapsraad ('belangenbehartiging is niet goed') dan wanneer hij/zij geen lid is (bao en vo). In het voortgezet onderwijs oordelen alle actieve ouders (dus ook MR-leden en betrokkenen bij schoolactiviteiten) negatiever. Dit is niet het geval in het basisonderwijs. Het is niet duidelijk waarom, maar het overheidsbesluit om in het voortgezet onderwijs een gedeelde medezeggenschapsraad in te stellen (zie ook hierna), wordt wel enigszins ondersteund door de negatievere opvattingen van de ouders over de ongedeelde raad.

4.6.2 Ouders geven voorkeur aan ongedeelde medezeggenschapsraad

Zoals gezegd wil de overheid, teneinde onder meer de positie van ouders en leerlingen te versterken, de organisatievorm van de medezeggenschapsraad moderniseren. Een belangrijk wijzigingsvoorstel is dat de raad zou worden gesplitst in een geleding voor de ouders en een geleding voor het personeel, en dus niet langer een ongedeelde raad zou zijn. Een gedeelde medezeggenschapsraad zou ook ten goede komen aan de leerkrachten, wier belangen waarschijnlijk beter in een ondernemingsraad behartigd kunnen worden. Uitkomsten van onderzoek elders (Smit et al. 1997) laten zien dat de direct betrokkenen redelijk tevreden zijn over het functioneren van de bestaande medezeggenschapsraad en er de voorkeur aan geven deze in de huidige ongedeelde vorm (ouders/leerlingen en leerkrachten samen) in stand te houden.

In gesprekken met diverse organisaties over een mogelijke nieuwe invulling van de medezeggenschapsraad bleek er wel instemming te zijn met aanpassing van de organisatievorm voor het voortgezet onderwijs, het beroepsonderwijs en de volwasseneneducatie, maar voor veranderingen in het basisonderwijs kreeg men de handen niet op elkaar. De regering heeft derhalve in 2001 voorgesteld de bestaande situatie in het primair onderwijs te handhaven (TK 2000/2001c).

Kort daarvoor (eind 2000) is ouders gevraagd naar welke vorm van medezeggenschap hun voorkeur uitgaat; een gezamenlijk orgaan voor ouders/leerlingen en personeelsleden, of een afzonderlijk orgaan voor beide geledingen. Uit tabel 4.11 is af te lezen dat de meerderheid van ouders met een kind in het basis- en in het voortgezet onderwijs de voorkeur geeft aan de huidige vorm van medezeggenschap, waarbij ouders en leerkrachten gezamenlijk zitting hebben in één raad. Nog niet een op de tien ouders opteert voor afzonderlijke inspraakorganen voor ouders en personeel. Er is dus onder ouders een behoorlijk draagvlak voor voortzetting van de ten tijde van de enquëtering bestaande regeling.

De vraag naar de vormgeving van de medezeggenschap leeft overigens niet bij alle ouders. Ongeveer een kwart van de ouders heeft geen voorkeur voor één van de beide alternatieven of weet het niet.

Afhankelijk van hun sociaal-economische status (hoogste opleidingsniveau in het huishouden) en op grond van de denominatie van de school waarin hun kind zich bevindt, verschillen ouders in hun voorkeur voor een vorm van de medezeggenschapsraad. Dit is weergegeven in tabel 4.12.

Hoe hoger het opleidingsniveau, des te uitgesprokener is de voorkeur van ouders voor een van beide vormen van medezeggenschap (het aandeel ouders zonder voorkeur/geen mening daalt), maar het is de huidige vorm die steeds de voorkeur heeft en in belang toeneemt naarmate het opleidingsniveau stijgt.

De drie grootste groepen ouders naar denominatie van de school, namelijk ouders met een kind in het openbaar, het rooms-katholiek en in het protestants-christelijk onderwijs, ontlopen elkaar niet veel in hun voorkeur. Als hun kind in het openbaar onderwijs zit, hebben ze wel iets vaker dan de andere twee geen voorkeur voor de ene of de andere vorm. Ook voor deze groepen ouders geldt dat zij een uitgesproken voorkeur hebben voor het handhaven van de huidige vorm van de medezeggenschapsraad.

Een relatief groot deel van de ouders met een kind op een reformatorische of gereformeerde vrijgemaakte school heeft geen voorkeur of weet het niet. Opnieuw dient opgemerkt te worden dat een medezeggenschapsraad bij deze denominatie weinig voorkomt.

Ook hier onderscheiden ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs zich wederom sterk van de andere ouders. Zij spreken zich het meest van alle ouders uit over de vorm van de medezeggenschapsraad ('zonder voorkeur' en 'weet niet' zijn er het laagst) en geven nog meer dan de anderen de voorkeur aan de huidige, ongedeelde vorm. Bij deze groep ouders openbaart zich een opmerkelijk verschil tussen basis- en voortgezet onderwijs. Terwijl ouders voor het basisonderwijs minder dan andere ouders opteren voor een gedeelde raad, geven zij in het voortgezet onderwijs iets meer dan de andere ouders de voorkeur aan een hervorming van de raad in afzonderlijke organen voor leerkrachten en ouders/leerlingen. Het overheidsbeleid om in het basisonderwijs verder te gaan met een ongedeelde raad en in het voortgezet onderwijs met een gedeelde raad lijkt daarmee bij deze groep ouders wat meer draagvlak te vinden.

Tabel 4.12 Voorkeur van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs voor de vorm van de medezeggenschapsraad, naar denominatie van de school, 2000 (in procenten, horizontaal percentageerd)

	huidige vorm	afzonderlijke organen	geen voorkeur	weet niet
kind in basisonderwijs				
hoogste opleidingsniveau huishouden				
laag	61	6	20	13
midden	69	9	14	8
hoog	74	9	9	7
denominatie school				
openbaar	68	9	16	7
rooms-katholiek	69	9	13	9
protestants-christelijk	70	8	12	10
algemeen bijzonder	81	5	11	3
reform + geref. vrijgemaakt	45	9	27	20
overig	81	3	9	6
totaal	69	8	14	9
kind in voortgezet onderwijs				
hoogste opleidingsniveau huishouden				
laag	54	7	20	19
midden	68	8	13	12
hoog	70	13	11	6
denominatie school				
openbaar	63	8	18	11
rooms-katholiek	68	10	12	11
protestants-christelijk	67	8	13	12
algemeen bijzonder	73	15	10	3
reform + geref. vrijgemaakt	47	10	20	24
overig	57	13	11	20
totaal	64	9	14	12

Bron: SCP (KFO'00)

Ouders die actief zijn in de medezeggenschapsraad in het basisonderwijs geven eveneens vaker de voorkeur aan een gezamenlijke medezeggenschapsraad voor ouders en leerkrachten (tabel 4.13). Zij zijn evenmin vaak voorstander van afzonderlijke organen. In het voortgezet onderwijs is er een iets groter draagvlak onder leden van de medezeggenschapsraad voor een gedeelde raad.

In tabel 4.13 is tevens zichtbaar dat de, overigens kleine, groep ouders die niet tevreden is over de belangenbehartiging, zowel in het basis- als in het voortgezet onderwijs bijzonder vaak de voorkeur geeft aan een afzonderlijk orgaan. Ontevredenheid over de belangenbehartiging draagt dus bij aan een organisatorische veranderwens.

Tabel 4.13 Voorkeur van ouders met een kind in de basis- of voortgezet onderwijs voor de vorm van de medezeggenschapsraad (MR), naar lidmaatschap van de MR en oordelen over belangenbehartiging van de MR, 2000 (in procenten, horizontaal geperceerd)

	huidige vorm	afzonderlijke organen	geen voorkeur	weet niet
kind in basisonderwijs				
lid van medezeggenschapsraad	86	7	5	2
geen lid van medezeggenschapsraad	68	8	15	9
belangenbehartiging MR is goed	80	5	11	4
belangenbehartiging MR is niet goed	45	38	14	3
weet niet	52	9	21	18
totaal	69	8	14	9
kind in voortgezet onderwijs				
lid van medezeggenschapsraad	69	15	0	15
geen lid van medezeggenschapsraad	65	9	15	12
belangenbehartiging MR is goed	80	7	7	6
belangenbehartiging MR is niet goed	42	40	7	11
weet niet	50	9	23	19
totaal	64	9	14	12

Bron: SCP (KF0'00)

4.7 Conclusies

Ouderparticipatie is in basisonderwijs bijzonder hoog; in voortgezet onderwijs gering. Ouderbetrokkenheid is een onderwerp dat leeft bij ouders van kinderen in het funderend onderwijs. Maar uit de participatie in schoolactiviteiten valt af te leiden dat er een groot verschil is tussen het basis- en het voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs doen ouders bijzonder veel in de school, in het voortgezet onderwijs zijn zij veel minder actief.

Ouderavonden en rapportbesprekingen zijn veelgebruikte contactmogelijkheden tussen ouders en de school van hun kind

Ouders met een kind in het basis- en voortgezet onderwijs zijn trouwe bezoekers van ouderavonden en rapportbesprekingen. Omdat deze contactmogelijkheden in het basisonderwijs een min of meer verplicht karakter hebben, is dat daar ook logisch. In het voortgezet onderwijs gaan ouders iets minder vaak. Ondanks de hoge participatiegraad van alle ouders gaan laagopgeleide ouders (bao en vo), ouders zonder geloofsovertuiging (bao), protestantse ouders (Nederlands-hervormd en gereformeerd; in vo) en ouders

wier kind op een orthodox-protestantse school zit minder vaak naar een ouderavond of rapportbespreking. Als het kind nog in de brugklas van het voortgezet onderwijs zit, komen de ouders het vaakst naar een rapportbespreking.

In tegenstelling tot in het voortgezet onderwijs ligt in de basisschool de frequentie van andere contacten – dus andere dan ouderavonden en rapportbesprekingen – behoorlijk hoog. Dit geldt des te meer voor ouders wier kind nog in de onderbouw (groep 1 t/m 4) zit, en voor ouders die in de stedelijke gebieden wonen. Doordat jonge kinderen en kinderen in de stad vaker door de ouders naar school worden gebracht, kan makkelijk contact gemaakt worden met de leerkrachten op het schoolplein.

Allochtone ouders gaan veel minder vaak naar ouderbijeenkomsten dan autochtone ouders. Dit geldt nog het sterkst voor Turkse en Marokkaanse ouders (de helft tegenover drie kwart van de autochtone ouders).

Moeders participeren meer dan vaders in de formele organen, vooral in de ouderraad; participerende vaders zitten relatief vaak in schoolbestuur en medezeggenschapsraad. Dit geldt voor basis- en voortgezet onderwijs

Van de formele schoolorganen, zijnde het schoolbestuur, de medezeggenschapsraad en de ouderraad, telt de laatstgenoemde de meeste ouders. Dit komt doordat er slechts een beperkt aantal plaatsen beschikbaar is in het bestuur en de medezeggenschapsraad, en dat is bij de ouderraad niet (altijd) het geval. Bovendien is er op een deel van de bijzondere scholen geen medezeggenschapsraad aanwezig, en hebben ouders (meestal in openbare scholen) niet altijd zitting in het bestuur.

Moeders participeren meer dan vaders in de schoolorganen; zij nemen bij uitstek vaak deel aan de ouderraad. Vaders zijn minder actief, maar als ze participeren dan is dit vooral in de meer bestuurlijke organen.

Ook het opleidingsniveau en de geloofsovertuiging van ouders beïnvloeden de participatie
Het opleidingsniveau speelt een belangrijke rol bij de ouderbetrokkenheid in het basis-onderwijs. Hoogopgeleiden zijn actiever in de formele organen dan lager opgeleiden. Dit komt vooral door de actieve vaders; moeder participeren min of meer ongeacht hun opleidingsniveau.

Ook de geloofsovertuiging van de ouders levert verschillen in participatie op. Met name gereformeerde ouders onderscheiden zich dan van andere ouders; ten eerste doordat er in deze groep naar verhouding veel vaders lid zijn van een schoolorgaan en ten tweede doordat hun participatie samenhangt met de denominatie van de school van hun kind. Gereformeerde ouders die een kind in het protestants-christelijk onderwijs hebben zitten, participeren vaak in een schoolorgaan; gereformeerde ouders die hun kind op een orthodox-protestantse school hebben gedaan, doen dit daarentegen nauwelijks.

In het voortgezet onderwijs zijn dergelijke verschillen tussen groepen ouders niet zichtbaar.

Moeders participeren meer in (informele) schoolactiviteiten (bao en vo); ouders met omvangrijke banen juist minder (bao)

In het basisonderwijs kunnen ouders, naast participatie in formele organen, betrokken zijn bij (de organisatie van) bijzondere activiteiten (feestjes, excursies, schoolreisjes), het onderwijs in de klas, overblijven en naschoolse opvang, en bij andere activiteiten (zoals schoonmaak- en opknopklusjes). Ongeveer de helft van de ouders is daar op enigerlei wijze in actief.

Het zijn overwegend de moeders die bij dergelijke activiteiten betrokken zijn. Alleen bij de categorie 'andere activiteiten' is de inbreng van vaders redelijk substantieel. Ook onderscheiden alleen bij die activiteiten hoogopgeleiden en gereformeerden zich van de andere ouders door een hogere deelname.

Veel van de informele activiteiten in het basisonderwijs vinden plaats onder schooltijd. Naast (werkende) vaders nemen ook moeders met een omvangrijke baan er veel minder vaak aan deel. De arbeidsparticipatie beïnvloedt dus hun participatie in schoolactiviteiten.

In het voortgezet onderwijs kunnen ouders betrokken zijn bij activiteiten zoals hand- en spandiensten bij festiviteiten, het documentatiecentrum en studie- en beroepskeuzevoorlichting. Deze ouders zijn veel minder vaak actief: slechts 7% tegenover de helft van de ouders met een kind in het basisonderwijs. Vooral moeders en hoogopgeleiden zijn erbij betrokken. In het (orthodox-)protestantse onderwijs zijn ouders veel minder vaak actief.

Actieve ouders zijn vaak op meerdere fronten in de school actief

Als ouders actief zijn in de school van hun kind zijn zij vaak op meerdere fronten tegelijk actief, namelijk zowel in formele als in informele activiteiten. Ook neemt dan de kans toe dat zij lid zijn van een landelijke oudervereniging.

Allochtone ouders voelen zich minder vaak welkom in de school

Behalve dat allochtone ouders (Turken, Marokkanen en Antillianen, en in mindere mate Surinamers) zich minder vaak actief betrokken voelen bij de school, voelen zij zich er ook minder vaak welkom. Tegelijkertijd geven zij veel vaker dan autochtone ouders aan het vaak oneens te zijn met de school. Allochtone ouders hebben dus andere opvattingen over het onderwijs dan de school, maar als de drempel om te participeren voor hen hoog ligt, en daar heeft het alle schijn van, zal hun mening niet worden gehoord.

Participatie in landelijke ouderverenigingen is bijzonder laag; protestantse ouders nemen er naar verhouding vaker aan deel

Slechts weinig ouders zijn lid van een landelijke oudervereniging. Aangezien het lidmaatschap vaak gebonden is aan het lidmaatschap van de ondernemingsraad en dus niet primair voor individuele ouders is bedoeld, is dit volgens verwachting. Opvallend is wel dat de belangstelling voor landelijke ouderverenigingen veel groter is onder (orthodox-)protestantse ouders dan onder katholieken en ouders zonder geloofs-overtuiging.

Ouders zijn over het algemeen tevreden over de belangenbehartiging door de medezeggenschapsraad

De tevredenheid over de belangenbehartiging door de medezeggenschapsraad is redelijk hoog – slechts 5% is ontevreden –, maar tegelijkertijd weet een grote groep niet of die belangenbehartiging wel goed is (in bao eenderde deel en in vo bijna de helft). Dat roept de vraag op of de medezeggenschapsraad wel voldoende communiceert over zijn werk.

Ouders geven de voorkeur aan een medezeggenschapsraad waarin ouders en onderwijspersoneel gezamenlijk zitting hebben (de huidige ongedeelde raad)

Er is onder ouders een groot draagvlak voor voortzetting van de bestaande regeling voor de organisatie van de medezeggenschapsraad in het onderwijs. Nog niet een op de tien ouders opteert voor aparte inspraakorganen voor ouders en onderwijspersoneel. Ouders die er nu zelf zitting in hebben, tonen zich daar nog het minst vaak voorstander van.

Het overheidsbeleid om in het basisonderwijs alles bij het oude te laten en in het voortgezet onderwijs aparte inspraakorganen in te stellen, vindt nauwelijks een voedingsbodemp in de opvattingen van de ouders.

Bijlage bij hoofdstuk 4

Tabel B4.1 Participatie van ouders in diverse activiteiten in de basisschool en activiteiten in het algemeen in het voortgezet onderwijs, naar individuele en schoolkenmerken, 2000 (in procenten)

	kind in basis-onderwijs				kind in voortgezet onderwijs participatie in activiteiten
	organisatie van bijzondere activiteiten	het onderwijs in de klas	het overblijven en naschoolse opvang	andere activiteiten	
geslacht					
vrouw	44	24	11	30	10
man	11	1	1	19	4
opleidingsniveau					
laag	29	14	8	21	5
middelbaar	31	15	7	26	8
hoog	27	11	6	33	10
geloofsovertuiging					
geen	30	12	6	24	7
rooms-katholiek	30	17	8	25	8
Nederlands-hervormd	30	15	5	25	6
gereformeerd	29	15	8	38	6
anders	22	11	9	21	7
denominatie school					
openbaar	31	12	8	26	8
rooms-katholiek	32	18	5	24	8
protestants-christelijk	27	13	6	26	4
algemeen bijzonder	31	11	6	26	11
reform + geref. vrijgemaakt	19	12	10	33	10
uren baan					
0 uur	41	27	12	29	9
1 – 11 uur	48	28	16	32	7
12 – 20 uur	47	20	9	30	9
21 – 32 uur	34	10	7	31	14
≥ 33 uur	11	1	1	18	5
onderwijsfase van kind					
onderbouw	30	14	7	26	
bovenbouw	29	14	7	25	
klas waarin het kind zich bevindt					
1 of 2					10
3 of hoger					5
totaal	29	14	7	25	7

Bron: SCP (KFO'00)

Noten

- 1 In het kader van de 'brede school'-ontwikkeling wordt leerlingen een invloedrijke rol in het voortgezet onderwijs toebedacht. De invulling daarvan is nog in de beginfase, zoals blijkt uit een eerste verkennend onderzoek naar de leerlingenparticipatie in die brede scholen (Meerdink 2001).
- 2 De informatie in deze paragraaf heeft betrekking op het huishouden. Het kunnen de vader, de moeder of beide ouders zijn die aan de ouderavonden of rapportbesprekingen deelnemen.
- 3 Als in een logistische regressie de afhankelijke variabele 'vaak/altijd' versus 'soms/nooit deelname aan rapportbesprekingen' is, en de onafhankelijke variabelen de sociaal-economische positie (opleidingsniveau, arbeidspositie), levensbeschouwing (geloofsovertuiging, stemgedrag), stedelijkheidsgraad woonplaats en het schooltype, komen het opleidingsniveau, de geloofsovertuiging en het schooltype als onderscheidend naar voren. De middelhoog en hoogopgeleide ouders, ouders zonder geloof en rooms-katholieken nemen vaker deel aan rapportbesprekingen. Daarbij komt dat hoe hoger het schooltype is waarin het kind zich bevindt, hoe minder vaak de ouders de gang naar de school maken om over het rapport te praten.
- 4 Als in een logistische regressie de afhankelijke variabele 'nooit' versus 'soms tot vaak overige contacten met de school' is, en de onafhankelijke variabelen het opleidingsniveau, de arbeidspositie, de geloofsovertuiging en de stedelijkheidsgraad van de woonplaats, komen het opleidingsniveau en de geloofsovertuiging als onderscheidend naar voren. Laagopgeleiden, rooms-katholieken en gereformeerden onderhouden minder vaak contacten met de school dan hoogopgeleiden en ouders zonder geloof.
- 5 De desbetreffende vragen in de KFO-enquête leveren informatie op over de betrokkenheid van beide ouders in een huishouden. In deze paragraaf zijn de uitspraken daarom op individueel niveau gepresenteerd. Het gaat dus om het aantal actieve ouders en niet om het aantal actieve huishoudens.
- 6 In een recente studie van het Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS) zijn 400 ouders geïnterviewd over hun betrokkenheid in de school. Daaruit komt eveneens een participatiecijfer naar voren van 10% betrokkenheid in ouderraad, bestuur en medezeggenschapsraad (Smit et al. 2001).
- 7 De eerst bivariaat gepresenteerde kenmerken zijn in een logistische regressie (wel of niet actief in een of meerdere schoolorganen) voor elkaar gecontroleerd. De odds ratios die dat oplevert, maken een onderlinge vergelijking van de effecten mogelijk. Een odds ratio is de kansverhouding voor (in dit voorbeeld) ouders met bepaalde kenmerken dat zij lid zijn van een schoolorgaan, gedeeld door de corresponderende kansverhouding voor ouders die die kenmerken niet hebben. De odds ratio heeft de waarde 1 als er geen samenhang bestaat tussen de kans en het kenmerk. Hoe groter de kans dat het kenmerk bijdraagt aan bijvoorbeeld de participatie van ouders, des te meer verschilt de odds ratio van 1, maar deze is nooit kleiner dan 0. Zo is de kans dat een vader met een middelhoog opleidingsniveau lid is van een schoolorgaan half zo groot als voor de referentiegroep hoogopgeleide vaders (zie de laatste kolom in tabel 4.2).

- 8 Er is overgegaan op het opnemen van een interactieterm, omdat er een scheve verdeling werd vermoed tussen de participatie van moeders naar opleidingsniveau en de participatie van vaders naar opleidingsniveau. Zonder interactieterm kent zowel geslacht als opleidingsniveau sterke effecten voor de participatie (moeders veel meer dan vaders en hoger opgeleiden veel meer dan laagopgeleiden). Door opname van de interactieterm wordt duidelijk dat het opleidingsniveau er voor de participatie van moeders niet toe doet, maar dat dit wel het geval is voor de participatie van vaders.
- 9 De analyseresultaten (tabel 4.2) laten evenwel geen significante verschillen naar denominatie zien. Dit heeft echter te maken met de geringe aantallen respondenten met kinderen in de twee meest onderscheidende denominaties: gereformeerd vrijgemaakt/reformatorisch en algemeen bijzonder. De *odds ratios* komen goed overeen met de elders gevonden verschillen.
- 10 De ouders met een kind in het voortgezet onderwijs is gevraagd naar hun mogelijke *betrokkenheid bij diverse activiteiten* in de school in het algemeen. Er is hier, in tegenstelling tot bij de ouders met een kind in het basisonderwijs, geen onderscheid gemaakt naar verschillende typen activiteiten. Wel is in de vraagstelling verwezen naar mogelijke activiteiten waaraan ouders dan kunnen denken. Genoemd zijn hand- en spandiensten bij festiviteiten, het documentatiecentrum en studie- en beroepskeuzevoorlichting. Achterliggende gedachte hierbij was dat ouders met een kind in het voortgezet onderwijs slechts in beperkte mate schoolactiviteiten zouden verrichten en dat door die beperkte betrokkenheid een onderverdeling in diverse activiteiten niet zinvol zou zijn.
- 11 Het verschil met de referentiecategorie 'openbaar onderwijs' is weliswaar niet significant, maar hier speelt een rol dat het bij de reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte scholen om een zeer kleine groep ouders gaat.
- 12 Ook hier hebben de participatiecijfers betrekking op het huishouden: de respondent zelf en/of de partner kan de actieve of de betrokkene in de school zijn.

5 De rol van ouders in het onderwijs

De door de overheid gestimuleerde betrokkenheid van ouders bij de school betreft onder meer een grotere inbreng van ouders in het beleid van de school. Uitgangspunt daarbij is dat ouders niet langer als klanten, maar als partners in het onderwijs gezien worden (TK 2000/2001C). Of ouders, maar ook leerkrachten, een dergelijke versterking van die positie willen, is onduidelijk. Over hun opvattingen is weinig bekend.

In het kader van deze veranderende rol van ouders in de school is het ten eerste interessant na te gaan of ouders zelf invloed op het beleid wensen en of zij op dit moment al invloed kunnen uitoefenen. Dat is het onderwerp van paragraaf 5.1.

Ten tweede is het interessant na te gaan hoe ouders zelf hun rol in het onderwijs percipiëren. Willen ze invloed op de inhoud van het onderwijs en de wijze van lesgeven (ouders als *constituent*)? Vinden ze dat zich daar niet mee moeten bemoeien, omdat dat de taak van de schoolleiding en leerkrachten is (ouders als *cliënt*)? Of zien ze zichzelf meer als *consument* die kiest op basis van vergelijkend warenonderzoek en een andere school zoekt als de kwaliteit van het onderwijs tekortschiet? Deze rollen van ouders komen in paragraaf 5.2 aan de orde. Paragraaf 5.3 bevat de voornaamste conclusies.

5.1 Invloed van ouders op het schoolbeleid

In de KFO-enquête is ouders gevraagd in hoeverre zij het belangrijk vinden dat zij invloed kunnen uitoefenen op het beleid van de school (*gewenste invloed*). Vervolgens is hun gevraagd aan te geven in hoeverre zij daadwerkelijk invloed kunnen uitoefenen op de school van hun kind (*feitelijke invloed*).

In tabel 5.1 zijn de opvattingen over zowel de gewenste als de gepercipieerde feitelijke invloed weergegeven. Allereerst blijkt dat ruim de helft van de ouders invloed wenst uit te oefenen op het beleid van de school en dat ruim een derde daar neutraal tegenover staat. Slechts een kleine groep is van mening dat zij geen invloed op het beleid hoeven te hebben. Dit geldt zowel voor het basis- als het voortgezet onderwijs.

Een vergelijking van de door ouders gepercipieerde feitelijke invloed met de gewenste invloed, maakt duidelijk dat de ouders vinden dat zij in de praktijk minder invloed kunnen uitoefenen dan zij wenselijk vinden (zie nogmaals tabel 5.1). Ook dit gaat op voor zowel basis- als voortgezet onderwijs.

Tabel 5.1 Opvattingen van ouders over de door hen gewenste invloed op het beleid van de school en over hun perceptie van de feitelijke invloed die zij op het beleid van de school kunnen uitoefenen, 2000 (in procenten, horizontaal gepercentageerd)

	(helemaal) mee oneens	neutraal	(helemaal) mee eens	weet niet
kind in basisonderwijs				
wens: het is belangrijk dat ouders invloed kunnen uitoefenen op het beleid van de school	6	39	56	
feit: op de school van mijn kind kunnen ouders invloed uitoefenen op het beleid	13	35	46	6
kind in voortgezet onderwijs				
wens: het is belangrijk dat ouders invloed kunnen uitoefenen op het beleid van de school	10	39	52	
feit: op de school van mijn kind kunnen ouders invloed uitoefenen op het beleid	14	33	43	10

Bron: SCP (KF0'00)

Als ouders het uitoefenen van invloed op het beleid belangrijk vinden en de praktijk op school komt daarmee overeen, kan gesteld worden dat de ouders *tevreden* zijn. Als ouders die invloed belangrijk vinden, maar de praktijk op school beantwoordt daar niet aan, dan gelden de ouders als *ontevreden*. Daarnaast valt nog een derde groep te onderscheiden. Dat zijn de ouders die het niet of minder van belang vinden om invloed op het beleid te hebben, ongeacht of zij dat op de school wel of niet kunnen uitoefenen (*maakt niet uit*).

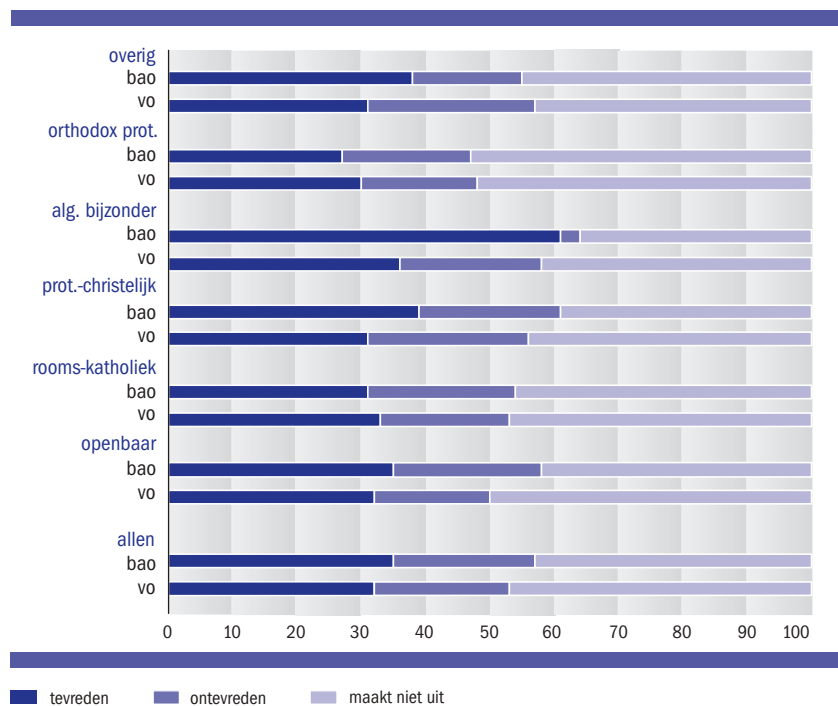
In totaal is eenderde deel van de ouders tevreden; eenvijfde deel is juist ontevreden en voor ruim tweevijfde deel maakt het niet uit of zij invloed kunnen uitoefenen op het beleid van de school (zie de rij 'allen' in figuur 5.1). Of het kind in het basis- of het voortgezet onderwijs zit, maakt hiervoor geen verschil.

Het gaat hier om de perceptie van de ouders over het beleid van de school. Interessant is dan na te gaan of groepen ouders verschillend oordelen over de voor hen mogelijke beleidsinvloed. Als de opvattingen van de ouders worden afgezet tegen enkele relevant geachte kenmerken, levert de denominatie van de school significante verschillen op.

In het basisonderwijs kennen de openbare en de twee grootste categorieën bijzondere scholen (rooms-katholiek en protestants-christelijk) een vergelijkbare groep ontevreden ouders. Dat zijn dus ouders die invloed wensen en vinden dat ze dat in de school niet voldoende kunnen uitoefenen. Wat tevredenheid betreft verschillen deze drie groepen wel, want de protestants-christelijke scholen tellen een relatief grote groep tevreden ouders. Onverschillige ouders worden naar verhouding vaak in de rooms-katholieke scholen aangetroffen.

Opnieuw worden de grootste verschillen aangetroffen bij de scholen van minder vaak voorkomende denominaties. De ouders van kinderen in het algemeen bijzonder onderwijs, die immer als geïnteresseerd en kritisch naar voren komen, lijken goed aan hun trekken te komen. Deze groep ouders wenst invloed uit te oefenen en wordt daartoe op de school blijkbaar ook in de gelegenheid gesteld, want ze zijn van alle groepen ouders het meest tevreden.¹ Daarentegen vindt juist een meerderheid van de ouders met een kind op een orthodox-protestantse school het niet belangrijk om invloed uit te oefenen op het schoolbeleid. Zij zijn daarin koploper. Nu heeft de tegenstelling tussen beide groepen ouders betrekking op gewenste versus feitelijke uitoefening van invloed op het schoolbeleid: sterk bij de school betrokken ouders aan de ene kant (constituenten: ouders zijn ook deskundig), en op afstand blijvende ouders aan de andere kant (cliënten: scholen zijn deskundig).

Figuur 5.1 Tevredenheid^a van ouders met de mogelijke invloed op het beleid van de school, basis- en voortgezet onderwijs, naar denominatie van de school en in totaal, 2000 (in procenten)

a Tevreden: ouders die het uitoefenen van invloed belangrijk vinden en de mening zijn toegedaan dat dat in de praktijk ook mogelijk is.
 Ontevreden: ouders die het uitoefenen van invloed belangrijk vinden, maar vinden dat de praktijk op school daar niet aan voldoet.
 Maakt niet uit: ouders die het uitoefenen van invloed op het beleid van de school niet belangrijk vinden, ongeacht wat er in de school mogelijk is.

Bron: SCP (KF0'00)

De ouders van kinderen in het voortgezet onderwijs verschillen niet (significant) van elkaar in hun oordeel over de invloed die ze op het beleid van de school kunnen uitoefenen. Wel is eenzelfde patroon herkenbaar als in het basisonderwijs. Dit houdt in dat de ouders van kinderen in de veelvoorkomende denominaties (openbaar, rooms-katholiek en protestants-christelijk) elkaar maar weinig ontlopen, zowel in tevredenheid als in ontevredenheid. Bij de algemeen bijzondere scholen wordt, net in het basisonderwijs, de grootste groep tevreden ouders aangetroffen. Nu is evenwel een groter aandeel ontevreden over de invloed die ze op school kunnen uitoefenen. Eveneens in overeenstemming met het basisonderwijs vindt een meerderheid van de ouderpopulatie van de reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte scholen het niet belangrijk om invloed uit te oefenen op het beleid van de school. Ook hier neemt deze groep ouders de koppositie in.

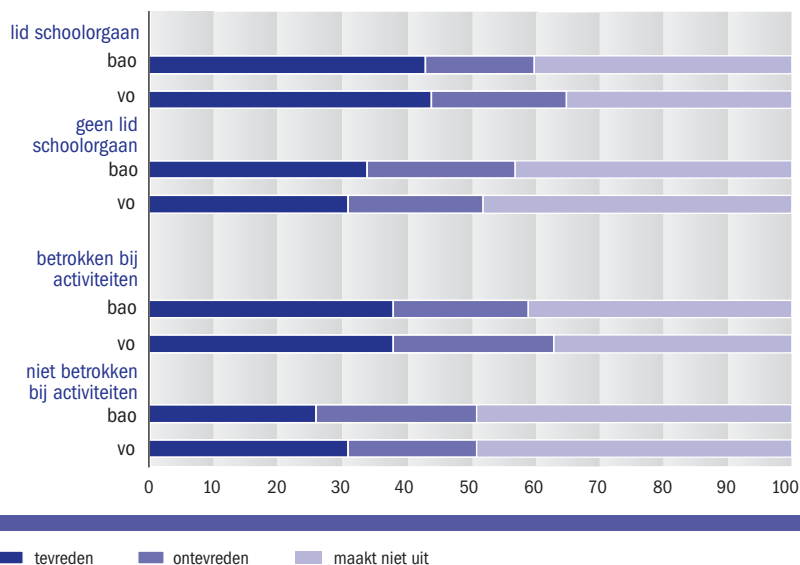
In het voorgaande hoofdstuk is naar voren gekomen dat actieve ouders meer op de hoogte zijn van het reilen en zeilen op de school dan inactieve ouders, en ook een meer uitgesproken mening hebben over organisatorische en bestuurlijke aangelegenheden. Te verwachten valt dat zij juist door hun actieve opstelling vaker een uitgesproken mening zullen hebben over de invloed die zij kunnen uitoefenen op het beleid en er dus minder vaak onverschillig tegenover zullen staan.

In figuur 5.2 zijn de actieve en niet-actieve ouders vergeleken. Actieve ouders hebben inderdaad minder vaak een onverschillige houding dan niet-actieve ouders (bao en vo). Als ze lid zijn van een schoolorgaan, en daardoor vaak betrokken bij het beleid, zijn ze nog het meest tevreden over hun invloed.

Betrokkenheid bij activiteiten in de school staat weliswaar ook garant voor grotere tevredenheid over de uit te oefenen invloed, maar deze is toch iets geringer dan bij de andere actieve ouders. Dit is voorstelbaar, aangezien de desbetreffende activiteiten (o.a. schoolreisjes en feesten) weinig met het schoolbeleid van doen hebben.

Al met al kan worden geconcludeerd dat de meerderheid van de ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs het belangrijk vindt om invloed uit te oefenen op het schoolbeleid. Afhankelijk van de denominatie van de school verschillen ouders onderling wel in de mate waarin ze dat willen en in de mate waarin de school van hun kind dat in de praktijk brengt. Ouders met kinderen in de 'extreme' bijzondere scholen laten opnieuw de sterkst uiteenlopende meningen zien, namelijk van relatief veel invloed willen en kunnen uitoefenen bij algemeen bijzondere scholen, tot relatief weinig belang daaraan hechten bij de orthodox-protestantse scholen. Actieve ouders, ten slotte, vinden het hebben van invloed belangrijker dan niet-actieve ouders.

Figuur 5.2 Tevredenheid^a van ouders met de mogelijke invloed op het beleid van de school, basis- en voortgezet onderwijs, naar participatie in schoolorganen en schoolactiviteiten, 2000 (in procenten)

- a Tevreden: ouders die het uitoefenen van invloed belangrijk vinden en de mening zijn toegedaan dat dat in de praktijk ook mogelijk is.
 Ontevreden: ouders die het uitoefenen van invloed belangrijk vinden, maar vinden dat de praktijk op school daar niet aan voldoet.
 Maakt niet uit: ouders die het uitoefenen van invloed op het beleid van de school niet belangrijk vinden, ongeacht wat er in de school mogelijk is.

Bron: SCP (KF0'00)

5.2 Mogelijke rollen van ouders in het onderwijs

5.2.1 Ouders als constituenten, cliënten en consumenten

In de SCP-studie *Scholen onder druk* is uiteengezet hoe in het huidige onderwijsbeleid zeer uiteenlopende visies over de rol van ouders in de school worden gehanteerd (Bronneman-Helmers 1999). Er is sprake van drie rollen, namelijk ouders als constituent, als cliënt en als consument (zie ook Van Wieringen 1998).

De rol van constituent verwijst naar ouders als 'dragere' van het onderwijs. In het verzuilde onderwijsbestel fungeerden zij als stichters en instandhouders van scholen. Op bijzondere scholen kunnen ouders, bijvoorbeeld door participatie in de besturen, een stempel drukken op de invulling van het onderwijs. Het overheidsbeleid gericht op versterking van de positie van ouders past in de visie van ouders als constituent.

De wens van de overheid om scholen te zien als professionele organisaties houdt in dat de rol van ouders dan wordt gezien als die van een cliënt. Net als in de gezond-

heidszorg zijn de deskundigen professionals aan wie eisen gesteld kunnen worden waar zij aan moeten voldoen. De instelling van het klachtrecht voor ouders kan gezien worden als een benadering van de ouders in de rol van cliënt.

De laatste jaren worden in overheidsbeleid ouders ook als consumenten benaderd. Men redeneert dan in termen van vraag en aanbod. Dit komt bijvoorbeeld sterk naar voren in de wijze waarop scholen zich dienen te ‘verkopen’ aan ouders. De scholen moeten hun resultaten en de kwaliteit van het onderwijs openbaar maken, waardoor zij concurreren op de markt van het onderwijs. Ouders kunnen dan een afgewogen keuze voor een school maken, zoals een consument na vergelijking een keuze voor een product maakt. Volgens Bronneman-Helmers (1999) impliceert dit tevens een oppervlakkige binding tussen consument en producent, waardoor ontevreden ouders makkelijk over zullen stappen naar een andere school die hen mogelijk beter tevreden stelt. Dit wordt ook wel aangeduid als ‘stemmen met de voeten’.

Zoals gezegd, zijn dit benaderingen van de rollen van ouders zoals ze uit het overheidsbeleid vallen te destilleren. De vraag is nu hoe ouders zelf hun rol zien.

In de KFO-enquête zijn ouders vragen gesteld over de drie verschillende rollen die zij in theorie in het onderwijs kunnen aannemen. Per rol zijn de ouders twee stellingen voorgelegd, die verwijzen naar mogelijke preferente oplossingen van problemen of naar prevalentie opvattingen over een onderwerp. In schema 5.1 zijn de zes stellingen en de bijbehorende rollen weergegeven.

Schema 5.1 De rol van ouders in het onderwijs

ouder als cliënt:

Het onderwijs is vooral een zaak van deskundigen. De gang van zaken op school dient dan ook te worden overgelaten aan het bestuur, de schoolleiding en de leerkrachten.

Als de kwaliteit van het onderwijs te wensen overlaat, zal ik een beroep doen op het klachtrecht om de school ter verantwoording te roepen.

ouder als constituant:

Het onderwijs is vooral van belang voor leerlingen en ouders. Het is dan ook vanzelfsprekend dat zij een belangrijke invloed hebben op de gang van zaken op school.

Als het onderwijs niet aan de verwachtingen voldoet, zal ik me samen met de school inspannen om het te verbeteren.

ouder als consument:

Een school is gewoon een dienstverlenende instelling. Als hij niet bevalt, stuur ik mijn kind naar een andere school.

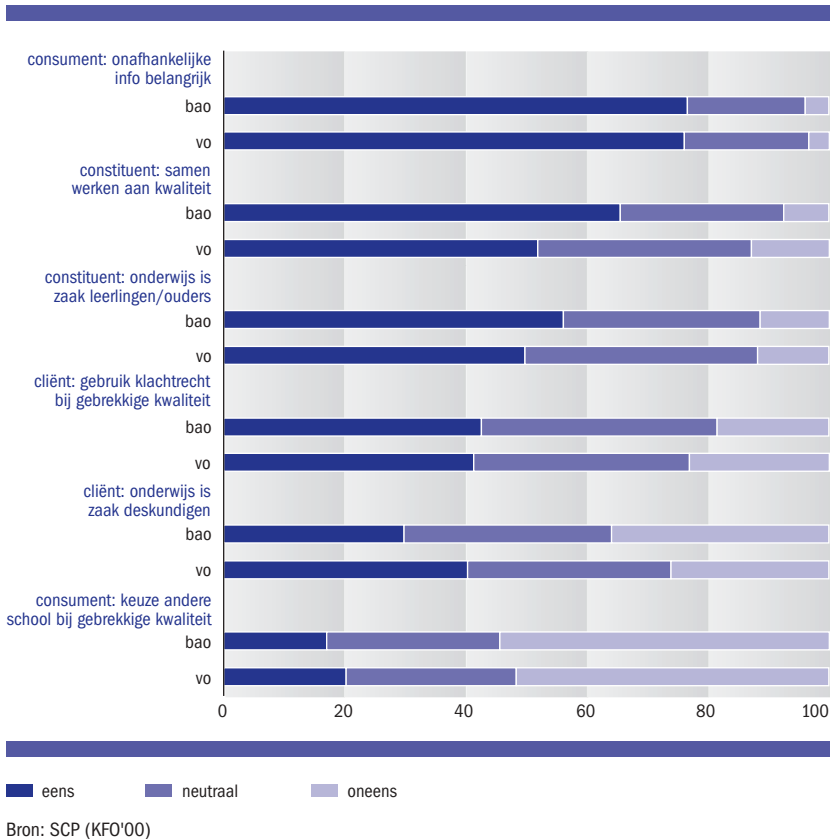
Het is voor ouders van groot belang dat er onafhankelijke en vergelijkbare informatie beschikbaar is over de kwaliteit van scholen.

Bron: SCP (KFO'00)

5.2.2 Ouders zijn niet in één rol te vatten

Uit de mate waarin ouders het eens of oneens zijn met de desbetreffende uitspraak, kan worden opgemaakt welke houding zij tegenover het onderwijs aannemen (zie figuur 5.3). De hiërarchie in de antwoorden op de stellingen is bij basisonderwijs en voortgezet onderwijs precies hetzelfde. Het laat zien dat ouders meer affiniteit hebben met de rol van constituent dan met die van cliënt. Wat de rol van consument betreft, is de fase waarin het kind zich bevindt relevant. Zo is de markt en het daarbij behorende consumentengedrag vooral aan de orde als het om de schoolkeuze gaat. Dan vergelijken ouders scholen op een aantal aspecten, waarvan de kwaliteit er een van is.² Daarvoor is onafhankelijke en vergelijkbare informatie nodig. Uit figuur 5.3 valt op te maken dat ouders daar bijzonder sterk aan hechten. Overigens is de behoefte aan informatie groot in de fase van de schoolkeuze, maar blijft die niet tot die fase beperkt.

Figuur 5.3 Opvattingen van ouders over hun rol in het basis- en voortgezet onderwijs, 2000 (in procenten)

Als het kind eenmaal op de school zit, nemen ouders eerder de rol van constituent aan. Voor ouders staat het belang van het kind voorop. Als de sfeer op school goed is, en het kind heeft het er naar de zin, zullen ouders niet snel besluiten het kind van school te halen (zie ‘consument: keuze andere school bij gebrekkige kwaliteit’). Mochten er zich problemen voordoen – zoals een slechte kwaliteit van het onderwijs –, dan zullen ouders hun best doen om die samen met de school op te lossen (zie ‘constituent: samen werken aan kwaliteit’). Gebruikmaken van het klachtrecht, een cliëntenrol, is dan een minder populaire optie. Een optie waar ouders bij problemen slechts zelden voorstander van zijn, is het consumentengedrag van ‘stemmen met de voeten’, ofwel overstappen naar een andere school: 6% à 7% van de leerlingen in het basisonderwijs en 2% in het voortgezet onderwijs zijn ooit uit onvrede met de kwaliteit of de sfeer van school gewisseld (SCP 2002).

Ouders zijn het er bovendien niet erg mee eens dat het onderwijs vooral een zaak is van deskundigen (cliëntenrol). Zij zien voor zichzelf wel degelijk een invloedrijke rol in de gang van zaken op school weggelegd: onderwijs is zaak van leerlingen/-ouders. In dat geval stellen ze zich opnieuw meer op als constituent dan als cliënt.

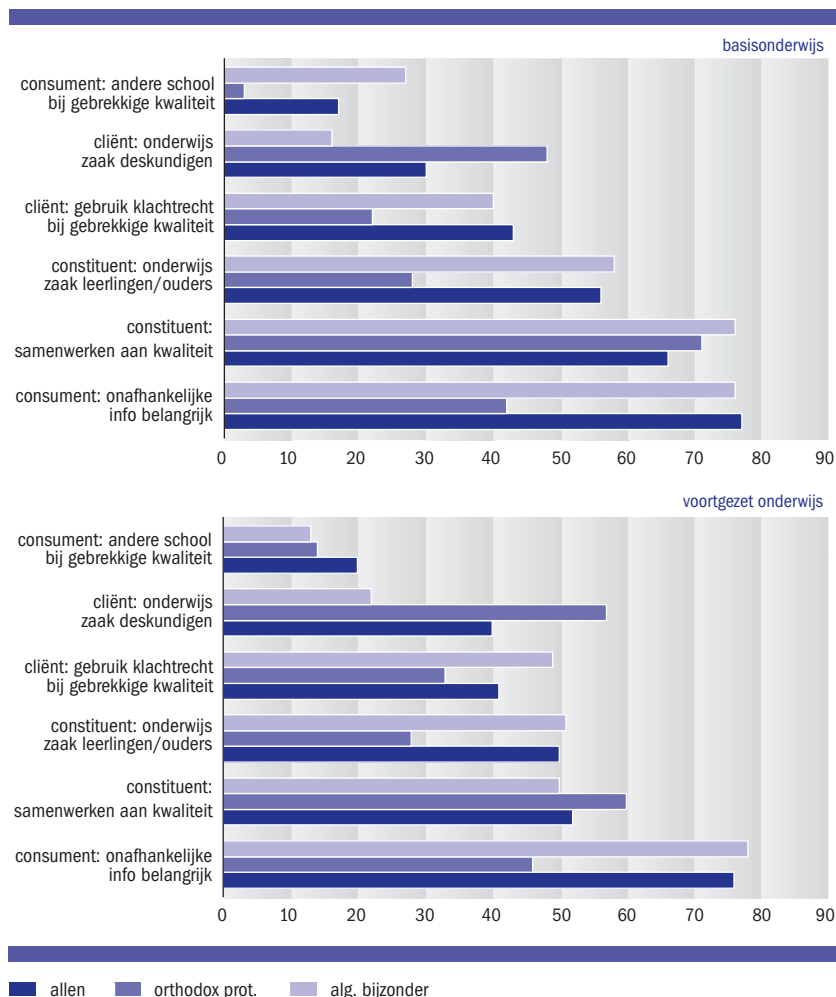
5.2.3 Rolopvattingen van ouders hangen vooral samen met de denominatie van de school

In het vorenstaande is een algemeen beeld van de rol van ouders in het onderwijs gegeven. De vraag is of ouders onderling verschillen in hun rolopvattingen. Ouders hanteren, ongeacht hun achtergrond, veelal dezelfde rollen in het onderwijs. Er zijn ook enkele verschillen waarneembaar, namelijk naar opleidingsniveau en naar denominatie van de school (zie ook tabel B5.1 in de bijlage bij dit hoofdstuk). Met name de denominatie van de school laat sterke samenhangen zien met de rolopvattingen van ouders. Hier zal nader worden ingegaan op deze verschillen naar denominatie.

Kind in het basisonderwijs

In het basisonderwijs zijn er, op één opvatting na (‘constituent: samen werken aan kwaliteit’), significante verschillen tussen ouders met kinderen op scholen van verschillende denominatie in de mate waarin ze de rolopvattingen onderschrijven (zie nogmaals tabel B5.1). De groepen ouders die de grootste afwijkingen van het gemiddelde laten zien zijn in figuur 5.4 onderscheiden (zie basisonderwijs in figuur 5.4). De overige groepen zijn samengenomen in de balk ‘allen’. Deze groepen wijken namelijk nauwelijks van elkaar af.

Figuur 5.4 Ouders die het (helemaal) eens zijn met desbetreffende uitspraak over de rol van ouders in het basis- respectievelijk het voortgezet onderwijs, naar denominatie van de school, 2000 (in procenten)

Bron: SCP (KFO'00)

Voorals ouders van kinderen op gereformeerd vrijgemaakte en reformatorische scholen hanteren afwijkende rolopvattingen in het onderwijs. Zij zijn in vergelijking met de andere groepen ouders nog veel minder als consumenten te beschouwen. Ze hebben relatief weinig behoefte aan onafhankelijke en vergelijkbare informatie over de kwaliteit van scholen, en opteren praktisch niet voor een andere school als de kwaliteit van de school te wensen over zou laten. Deze ouders hebben veel vertrouwen in de deskundigheid van de school en hoeven daar niet zo nodig zelf invloed in uit te oefenen. Ze zijn

weinig geneigd gebruik te maken van het klachtrecht om de school zo nodig ter verantwoording te roepen. Dit betekent dat zij de cliëntenrol anders invullen dan de andere groepen ouders, want die zijn veel minder van mening dat het onderwijs een zaak is van deskundigen en zijn juist veel meer geneigd gebruik te maken van het klachtrecht. De ouderpopulatie van de orthodox-protestantse scholen heeft wel met de andere groepen ouders gemeen dat zij in grote mate bereid is om in het geval van problemen met de school samen naar oplossingen te zoeken.

Met name de opvatting dat het onderwijs een zaak van deskundigen is, en niet van leerlingen en ouders, kenmerkt het verschil tussen deze groep ouders en de andere. Het is een rolopvatting waarbij ouders op afstand van de school blijven staan en veel autoriteit bij de school leggen. Het is de vraag of er onder deze groep ouders behoefte is aan een versterking van hun positie in de school en of zij daar eventueel gebruik van zullen maken.

De groep ouders van kinderen in *algemeen bijzondere scholen* is eveneens in grote mate bereid met de school samen te werken om problemen op te lossen, maar is tegelijkertijd veel eerder dan de andere bereid om over te stappen naar een andere school als de kwaliteit te wensen overlaat. Zij vinden het minst vaak van alle ouders dat de school een zaak van deskundigen is, aan wie zij de gang van zaken zouden moeten overlaten. Samenvattend is deze groep ouders vooral als constituent en minder als cliënt te beschrijven, maar toont zij zich meer dan de andere groepen ook voorstander van consumentengedrag. Waarschijnlijk is het draagvlak voor een grotere inbreng van de ouders in de school bij deze groep het grootst. De resultaten wijzen op een gewenste invloedrijke rol in het onderwijs (zie tevens de vorige en volgende subparagrafen).

De overige groepen ouders (ouders met een kind in het *openbaar, rooms-katholiek en protestants-christelijk onderwijs*) verschillen veel minder sterk van elkaar (de groepen zijn niet apart in de figuur onderscheiden, maar wel in tabel B5.1). Bij een rooms-katholieke denominatie stemmen de ouders wel wat minder vaak in met de opvatting dat het onderwijs een zaak is van ouders en leerlingen. Als het om een openbare school gaat, geven de ouders nog meer dan alle anderen te kennen het belangrijk te vinden dat er onafhankelijke en vergelijkbare informatie over de school beschikbaar is. Voor het overige komen deze groepen ouders in hun rolopvattingen met elkaar overeen.

Kind in het voortgezet onderwijs

De rolopvattingen van ouders in het basis- en voortgezet onderwijs verschillen weinig van elkaar (figuur 5.4). Dit betekent dat ouders van kinderen op *gereformeerd vrij-gemaakte en reformatorische scholen* in het basis- en voortgezet onderwijs dezelfde (sterk) afwijkende rolopvattingen hanteren, en dat de verschillen ook hier het grootst zijn tussen deze groep ouders en de groep ouders met een kind in het *algemeen bijzonder onderwijs*.

Er zijn evenwel ook geringe verschillen aanwijsbaar. De ouderpopulatie van algemeen bijzondere scholen vindt, weliswaar zoals in het basisonderwijs, het minst vaak van

alle groepen dat de school een zaak van deskundigen is, maar zij is nu nog meer dan de andere ouders bereid om zo nodig gebruik te maken van het klachtrecht. Verder zijn deze ouders minder vaak dan in het basisonderwijs bereid om samen te werken aan kwaliteit. Voor het overige sluit deze groep ouders, zoals ook in het basisonderwijs, redelijk goed aan bij de rollen die de ouders met een kind in de veelvoorkomende denominaties (openbaar, rooms-katholiek en protestants-christelijk) belangrijk vinden.

Opmerkelijk is de houding van de ouders wier kind op een *rooms-katholieke school* zit (niet in de figuur, wel in tabel B5.1). Zij zijn meer dan de andere groepen bereid om bij problemen van school te wisselen en zijn dan juist minder dan de anderen bereid om samen met de school inspanningen te verrichten om de kwaliteit te verbeteren. In dezen stellen zij zich dus meer als consument op dan de andere ouders met een kind in het voortgezet onderwijs.

5.2.4 Ouders die beleidsinvloed willen, onderschrijven ook vaker de rol van constituent

Een indeling in de mate van invloed die ouders op het beleid van de school willen en kunnen uitoefenen, levert drie groepen ouders op. Zij zijn te typeren als tevreden (wil en krijgt invloed), ontevreden (wil, maar krijgt onvoldoende invloed) en onverschillige ouders (het maakt hun niet uit of men invloed krijgt) (zie hiervoor ook de vorige paragraaf in dit hoofdstuk).

Ouders die beleidsinvloed op school wensen (en al dan niet krijgen), onderschrijven de uitspraken over de rol van de ouders in de school vaker als belangrijk dan de ouders die onverschillig tegenover die beleidsinvloed staan (zie tabel 5.2). De enige uitzondering is de rolopvatting dat het onderwijs een zaak van deskundigen is. Het is begrijpelijk dat het dan de onverschilligen zijn die hoger scoren.

Tabel 5.2 laat zien dat, zowel voor het basis- als het voortgezet onderwijs, ouders die weinig of niet geïnteresseerd zijn in een invloedrijke rol in de school, minder behoefte hebben aan onafhankelijke informatie, minder bereid zijn inspanningen te verrichten om de kwaliteit van de school te verbeteren, minder vaak vinden dat de school een zaak van hen en de leerlingen is, minder vaak zullen terugvallen op het klachtrecht, minder snel van school zullen wisselen als de kwaliteit te wensen overlaat en tevens vaker de ouders zijn die vinden dat leerkrachten, bestuur en leiding de deskundigen zijn aan wie zij de gang van zaken kunnen overlaten. De houding die zij hiermee etaleren, strookt dus heel goed met de invloed die zij wensen: zij staan op een grote afstand van de school en wensen daar ook te blijven.

Tabel 5.2 Aandeel ouders dat het (helemaal) eens is met de desbetreffende uitspraak over de rol van de ouders in het basisonderwijs, naar betrokkenheid van ouders bij de school en het schoolbeleid, 2000 (in procenten)

	consument: onafhankelijke info belangrijk	constituent: samen werken aan kwaliteit	constituent: onderwijs is zaak leerling/ ouders	cliënt: gebruik klachtrecht bij gebrekkige kwaliteit	cliënt: onderwijs is zaak des- kundigen	consument: keuze andere school bij gebrekkige kwaliteit
kind in basisonderwijs						
wens en feit:						
invloed ouders in school	*	*	*		*	
tevreden	80	77	74	45	23	18
ontevreden	81	69	63	45	25	18
maakt niet uit	72	56	39	40	37	16
totaal	77	66	56	43	30	17
kind in voortgezet onderwijs						
wens en feit:						
invloed ouders in school	*	*	*	*	*	
tevreden	78	68	65	48	32	21
ontevreden	87	57	64	47	33	23
maakt niet uit	70	40	35	35	48	19
totaal	76	52	50	41	40	20

* = verschillen zijn significant.

Bron: SCP (KFO'00)

Het grootste verschil tussen de opvattingen van onverschillige ouders en ouders die invloed in de school belangrijk vinden, betreft de opvatting dat het onderwijs vooral een zaak is van leerlingen en ouders. Die wordt door degenen die invloed wensen (tevredenen en ontevredenen) veel vaker onderschreven. Dit werd ook verwacht, aangezien ouders die invloed wensen op het schoolbeleid een dergelijke constituentenrol ook zouden moeten onderschrijven.

Ook de andere constituentenrol (samen werken aan kwaliteit) levert hier een groot verschil op. Ouders die tevreden zijn over de invloed die zij op school kunnen uitoefenen, zijn het meest bereid zo nodig met de school samen te werken aan kwaliteitsverbetering. Dat kan erop duiden dat als ouders merken dat hun inzet serieus genomen wordt, de kans toeneemt dat zij zich ook daadwerkelijk willen inzetten voor het onderwijs en de school.

5.3 Conclusies

Een kleine meerderheid van de ouders wil invloed uitoefenen op het schoolbeleid. Iets meer dan de helft van de ouders wil invloed op het schoolbeleid kunnen uitoefenen. Daarvan is een deel tevreden en een deel ontevreden met de mogelijkheden die de school hun daartoe biedt. Van de ouders die invloed op het schoolbeleid belangrijk vinden, is de groep met kinderen op de algemeen bijzondere scholen het meest tevreden over de mogelijkheden op school. Dit is tevens de groep ouders die het meest van alle groepen invloed op het schoolbeleid wil hebben. In het basisonderwijs zijn de ouders van kinderen op de openbare, rooms-katholieke en protestants-christelijke scholen het meest ontevreden; in het voortgezet onderwijs gaat dat op voor de protestants-christelijke scholen.

Niet iedereen vindt het uitoefenen van invloed op het schoolbeleid belangrijk. Dit betreft relatief vaker ouders met een kind in het reformatorische of gereformeerd vrijgemaakte onderwijs. Het geldt ook vaker voor de niet op enigerlei wijze in de school actieve ouders.

Ouders en hun rol in het onderwijs

Het is niet zo dat ouders één bepaalde rol aannemen tegenover de school of het onderwijs van hun kinderen. Of een rol de boventoon voert, is onder meer afhankelijk van de fase waarin het kind zich bevindt: moet er nog een school worden gezocht, of zit het kind al enige tijd in het onderwijs?

In de fase van het zoeken naar een school zullen ouders eerder een *consumentenrol* aannemen. Zij hebben dan behoefte aan onafhankelijke en vergelijkbare informatie over de kwaliteit van de school (bv. over de schoolresultaten), en kunnen in dat stadium de school nog enigszins als een dienstverlenende instelling beschouwen.

Als het kind eenmaal op school zit, is de rol van *constituent* aan de orde. Ouders vinden het belangrijk dat hun kind het naar de zin heeft op school, maar mochten er problemen zijn, dan zoeken ze samenwerking met de school om die op te lossen en grijpen ze slechts zelden naar het middel van ‘stemmen met de voeten’ door hun kind van school te halen.

De rol van *cliënt* is onder ouders minder populair. Hier is er een verschil tussen het basis- en het voortgezet onderwijs. In het basisonderwijs ziet slechts een kwart van de ouders de school als een zaak van deskundigen; ze zijn meer van mening dat het een zaak is van leerlingen en ouders (constituentenrol). Van de ouders met een kind in het voortgezet onderwijs ziet tweevijfde deel de school als een zaak van deskundigen; dat is meer dan bij ouders in het basisonderwijs. Ook in het voortgezet onderwijs zijn de ouders meer van mening dat het onderwijs een zaak is van leerlingen en ouders (constituentenrol), maar het aandeel dat dit onderschrijft, is vergeleken met de ouders met een kind in het basisonderwijs wat kleiner.

Het gebruik van klachtrecht (eveneens een cliëntenrol) is niet het eerste waar ouders aan denken als er problemen zijn met bijvoorbeeld de kwaliteit. Zij stellen

zich wederom liever op als constituent door samenwerking te zoeken met de school om de kwaliteit te verbeteren.

Verschillen tussen groepen ouders hebben sterk te maken met de opvatting dat het onderwijs een zaak van ouders en leerlingen, of een zaak van deskundigen is. De verschillen tussen groepen ouders in rolopvattingen zijn overeenkomstig de eerder gevonden verschillen in betrokkenheid en gewenste invloed in de school. In de orthodox-protestantse scholen laten ouders dan ook meer over aan de leerkrachten (onderwijs is zaak van deskundigen), en stellen ze een groot vertrouwen in de school (zij hebben veel minder dan de andere ouders behoefte aan informatie en aan het klachtrecht). Mocht de kwaliteit van de school te wensen overlaten, dan zullen zij samenwerking zoeken met de school. Het kind van school halen is voor hen nauwelijks een optie. De school heeft in deze optiek de deskundigheid en de ouders willen er wel mee samenwerken, maar blijven toch bij voorkeur op afstand. Deze ouders zijn het minst geïnteresseerd in een invloedrijke rol in het onderwijs.

Ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs vinden daarentegen het meest van alle ouders dat onderwijs een zaak is van leerlingen en ouders. Ze vinden het heel belangrijk om met de school samen te werken aan de kwaliteit. In het basis-onderwijs spreken zij zich over dat laatste zelfs nog sterker uit dan de andere groepen ouders. Zij vinden vervolgens veel minder dan alle andere ouders dat de school een zaak van deskundigen is, en zij zijn eerder geneigd – hoewel ook dat aandeel klein blijft – hun kind naar een andere school te brengen (bao) of een klacht in te dienen (vo), mochten er problemen met de kwaliteit ontstaan. Deze ouders geven de voorkeur aan een invloedrijke rol in het onderwijs. Een versterking van de positie van ouders zal bij deze groep ouders waarschijnlijk op veel instemming kunnen rekenen.

Bijlage bij hoofdstuk 5

Tabel B5.1 Aandeel ouders dat het (helemaal) eens is met de desbetreffende uitspraak over de rol van de ouders in het basis- en voortgezet onderwijs, naar opleidingsniveau en denominatie van de school, 2000 (in procenten)

	consument: onafhankelijke info belangrijk	constituent: samen werken aan kwaliteit	constituent: onderwijs is zaak leerling/ ouders	cliënt: gebruik klachtrecht bij gebrekkige kwaliteit	cliënt: onderwijs is zaak des- kundigen	consument: keuze andere school bij gebrekkige kwaliteit
kind in basisonderwijs						
hoogste opleidingsniveau						
huishouden			*	*	*	
laag	73	60	59	41	32	18
middelhoog	78	67	57	49	29	17
hoog	78	68	53	35	28	16
denominatie school	*		*	*	*	*
openbaar	83	62	59	46	28	19
rooms-katholiek	77	65	54	44	28	18
protestants-christelijk	74	68	60	41	31	15
algemeen bijzonder	76	76	58	40	16	27
reform. + geref. vrijgemaakt	42	71	28	22	48	3
overig	84	69	56	45	38	16
totaal	77	66	56	43	30	17
kind in voortgezet onderwijs						
hoogste opleidingsniveau						
huishouden				*	*	*
laag	76	52	51	49	44	14
middelhoog	78	51	47	39	40	22
hoog	75	54	51	36	36	24
denominatie school	*	*	*	*	*	*
openbaar	79	54	52	42	41	19
rooms-katholiek	76	44	47	40	41	25
protestants-christelijk	78	55	53	44	37	18
algemeen bijzonder	78	50	51	49	22	13
reform. + geref. vrijgemaakt	46	60	28	33	57	14
overig	74	54	57	30	41	27
totaal	76	52	50	41	40	20

* = verschillen zijn significant.

Bron: SCP (KFO'00)

Noten

- 1 Wel dient te worden opgemerkt dat het geringe aantal respondenten in deze groep de uitkomsten extremer kan maken dan in werkelijkheid het geval zal zijn. Bij het algemeen bijzonder voortgezet onderwijs is eenzelfde tendens aanwijsbaar, maar inderdaad minder extreem. Daar is het aandeel tevreden ouders eveneens het hoogst, maar is het aandeel ontevreden ouders substantiëler.
- 2 Uit eerdere studies is bij herhaling gebleken dat bij de keuze van een basisschool drie soorten overwegingen een belangrijke rol spelen: de bereikbaarheid, de richting of denominatie en de kwaliteit van de school (zie o.a. Boef-van der Meulen en Herweijer 1992).

6 De financiële ouderbijdrage

6.1 De ouderbijdrage blijft discussie oproepen

De meeste ouders betalen jaarlijks een bepaald bedrag aan de school. Dat geld is bedoeld voor extra activiteiten of voorzieningen. Wettelijk zijn er regels opgesteld over deze financiële ouderbijdrage, maar dat hoeft nog niet te betekenen dat scholen deze naar de letter uitvoeren of dat ouders goed op de hoogte zijn van die regels.

De ouderbijdrage is een vrijwillige bijdrage, maar het is de vraag of ouders het als zodanig ervaren. Met de bijdrage mogen extra's worden gefinancierd, en bij voorkeur geen primaire onderwijsactiviteiten, want dat is de taak van de overheid. Ook hier is de vraag of scholen en ouders niet een eigen koers volgen.

De verschillende visies op de ouderbijdrage bij de betrokken partijen in het onderwijs maken het interessant na te gaan wat ouders van de bijdrage weten en hoe zij ertegenaan kijken.

De regels

Voor leerplichtige leerlingen zijn ouders aan de overheid in principe geen lesgeld verschuldigd.¹ Scholen mogen van ouders wel een bijdrage vragen in de kosten van extra voorzieningen en activiteiten die zij voor de leerlingen instellen en organiseren. Het staat hun vrij de hoogte van die bijdrage te bepalen. Wel gaat het altijd om een vrijwillige bijdrage. De scholen mogen kinderen voor wie geen bijdrage is betaald niet uitsluiten van lessen en andere onderwijsactiviteiten; wel mogen ze deze kinderen buiten de door de bijdrage gefinancierde extra activiteiten houden.

De praktijk

In 1995 verschenen twee rapporten over de financiële ouderbijdrage; een van het opinieonderzoeksbureau NIPO en een van onderzoeksbureau Regioplan (NIPO 1995; Buist en Meesters 1995). In het NIPO-rapport zijn ouders gevraagd naar hun mening over ouderbijdragen in het basis- en voortgezet onderwijs. De toenmalige staatssecretaris van Onderwijs had om dit onderzoek gevraagd, omdat zij zich afvroeg of de hoogte van de ouderbijdrage wellicht ongelijkheid tussen scholen versterkte en mogelijk zodanige drempels opwierp dat de vrije schoolkeuze in het gedrang kon komen (zelfselectie). Tevens bestond de indruk dat ouders onvoldoende over de ouderbijdrage werden geïnformeerd. Die indruk werd door de resultaten van het onderzoek bevestigd: ruim een derde (37%) van de ouders met een kind in het basisonderwijs was er niet van op de hoogte dat de ouderbijdrage een vrijwillig karakter heeft, en in het voortgezet onderwijs gold dat voor bijna de helft (48%). Ook bleek dat het merendeel niet wist dat bij niet-betalen van de bijdrage hun kind uitgesloten kon worden van voorzieningen en activiteiten. Over de bestedingen van de bijdrage bestond minder

onduidelijkheid: vooral excursies en feesten. Maar tevens bleek dat voor schoolreisjes vaak nog apart een bijdrage werd gevraagd.

De ouders hadden zich bij de schoolkeuze niet door de hoogte van de bijdrage laten leiden, maar verwachtten wel dat andere ouders, en dan met name ouders uit de lagere-inkomensgroepen, minder makkelijk naar een dure school zouden stappen.

Gemiddeld betaalden ouders in 1995 rond de 28 euro (f 62) per kind in het basisonderwijs. Ongeveer 5% van de ouders betaalde meer dan 45 euro (f 100). In het voortgezet onderwijs betaalden ouders gemiddeld 82 euro (f 181) per kind. Ruim een kwart van de ouders betaalde meer dan 90 euro (f 200) (NIPO 1995). Hier lagen de bedragen dus een stuk hoger dan in het basisonderwijs. De kosten waren daar, behoudens in een zeer kleine groep scholen, niet hoog te noemen.

Het tweede onderzoek naar de ouderbijdrage is eveneens uitgevoerd in opdracht van het ministerie van OCenW (Buist en Meesters 1995). Hier zijn niet de ouders maar de scholen benaderd om uitsluitsel te geven over de hoogte van de bijdrage die zij aan ouders vragen. Dit onderzoek was toegespitst op scholen in het voortgezet onderwijs.

Omdat uit eerdere studies bekend was dat de zogenoemde traditionele vernieuwingscholen wat ouderbijdragen betreft tot de dure scholen gerekend moesten worden, is daar speciale aandacht aan besteed. Met 'traditionele vernieuwingsscholen' worden de scholen aangeduid die met een onderwijskundige aanpak werken. De bekendste zijn de vrije school, de montessori-, jenaplan- en daltonscholen.² Buist en Meesters (1995) bevestigen dat dit type scholen een veel hogere bijdrage aan de ouders vraagt dan de andere scholen. Zij tonen ook aan dat met name deze scholen rekening houden met de draagkracht van de ouders, maar dat ondanks de draagkrachtmeting de kosten voor de ouderbijdrage er hoog blijven.

Volgens diverse berichten in de media zijn de verschillen tussen scholen in de hoogte van de gevraagde ouderbijdrage de laatste jaren alleen maar toegenomen. Nog steeds wordt van overheidswege gevreesd dat hoge ouderbijdragen tot zelfselectie zullen leiden, in de zin dat ouders met lage inkomens scholen met een hoge bijdrage zullen mijden.

Als gevolg van overheidsbezuinigingen in de jaren tachtig zijn veel basisscholen financieel krap komen te zitten. Inkomsten via de ouderbijdrage worden daardoor steeds ruimer ingezet. Betrof het aanvankelijk vooral de bekostiging van 'leuke' activiteiten,³ tegenwoordig wordt er tegen de zin van de overheid, ook lesmateriaal, schoolinventaris, klassenverkleining en soms een extra leerkracht van betaald.

Ouders hebben, blijkens recente peilingen, tegengestelde opvattingen over een eventuele verhoging van de bijdrage. Volgens het ene onderzoek (Foekema 2000) hebben ouders met kinderen in het basisonderwijs geen enkel probleem met een verhoging. Zij onderkennen dat de ouderbijdrage niet hoog is; zij vinden tegelijkertijd dat de financiële ruimte van de scholen beperkt is en zijn daarom bereid voor betere

voorzieningen en voor extra's zelf meer geld op tafel te leggen. Volgens het andere onderzoek (SCP 2002) vindt slechts 21% van de ouders van kinderen in het funderend onderwijs dat het heffen van een flinke eigen bijdrage een goede manier is om aan extra middelen te komen. Bijna de helft van de ouders is van mening dat scholen moeten zien rond te komen met de middelen die de overheid verstrekt.

Pogingen van de overheid om vat te krijgen op de hoogte en besteding van de ouderbijdrage hebben geen succes gehad. Het beleid om scholen en ouders meer invloed te geven in schoolzaken, maakte stringente regelgeving daarover feitelijk onmogelijk. In 1997 zijn wel regels opgesteld over de wijze waarop ouders geïnformeerd moeten worden (via de schoolgidsen) en instemming moeten betuigen (via contracten) met het betalen van de bijdrage (OCenW 1999a), maar inperking van de keuzevrijheid van scholen om de hoogte van de bijdrage te bepalen en het geld te besteden aan schoolactiviteiten in plaats van alleen aan extra activiteiten, was niet mogelijk.

Inhoud van dit hoofdstuk

Hoe het anno 2000 is gesteld met de kennis over de ouderbijdrage onder ouders met een kind in het funderend onderwijs en hoe het is gesteld met hun bereidheid meer te betalen voor bepaalde activiteiten of voorzieningen, zijn vragen die in dit hoofdstuk aan de orde komen.

Allereerst wordt in paragraaf 6.2 nagegaan hoe ouders worden geïnformeerd en wat ze nu weten over de ouderbijdrage. Vervolgens is een paragraaf gewijd aan de verschillen in bedragen die de ouders betalen en hun opvattingen daarover (§ 6.3). In paragraaf 6.4 wordt nagegaan wat de bestemmingen van de ouderbijdrage zijn en tevens of en waarvoor ouders bereid zouden zijn nog meer bij te dragen. In paragraaf 6.5 worden ten slotte de voornaamste bevindingen samengevat.

6.2 Informatie over en bekendheid met de financiële ouderbijdrage

6.2.1 Ouders worden vooral schriftelijk geïnformeerd

In de regel is het de school (of de ouderraad) die een financiële bijdrage van de ouders vraagt. De school is van overheidswege verplicht daar adequate informatie over te verstrekken. Dit kan onder meer gebeuren via de schoolgids. Hoe pakt de school dit nu aan? Op welke manier zijn de ouders op de hoogte gesteld van de ouderbijdrage?

De wijze waarop ouders door de school geïnformeerd worden is in het basisonderwijs niet anders dan in het voortgezet onderwijs (tabel 6.1). Het grootste deel van de ouders heeft de informatie verkregen via de schoolgids of het informatieboekje van de school. Ook zijn de ouders redelijk vaak via een brief door de school benaderd. Een derde informatiewijze is dat de ouders bij de inschrijving van het kind over de bijdrage zijn ingelicht en een vierde wijze verloopt via informatiebijeenkomsten. Daarnaast worden twee mogelijke kanalen nauwelijks of niet genoemd, namelijk 'via een leerkracht' en 'anders'.

Als de ouders op meerdere manieren zijn voorgelicht, is dit voornamelijk (tweederde deel daarvan) omdat dit zowel via de schoolgids als via een brief is gebeurd. De wijzen waarop de ouders zeggen informatie te hebben ontvangen, komen goed overeen met de wettelijk verplicht gestelde voorlichting door scholen aan ouders.

Tabel 6.1 De wijze waarop scholen ouders hebben geïnformeerd over de financiële ouderbijdrage, basis- en voortgezet onderwijs,^a 2000 (in procenten)

	kind in basisonderwijs	kind in voortgezet onderwijs
via schoolgids/informatieboekje	60	57
via brief aan ouders	38	38
bij inschrijving van het kind	19	14
via een informatiebijeenkomst	6	10
via een leerkracht	1	0
anders	1	1

a Meer dan één antwoord mogelijk.

Bron: SCP (KFO'00)

6.2.2 Bekendheid met vrijwillige karakter is beperkt; bekendheid met hoogte en bestemming is goed

Vrijwel alle ouders weten van het bestaan van een ouderbijdrage, zo bleek uit de antwoorden over de voorlichting. Slechts enkele ouders hebben de vraag over de informatiewijzen niet ingevuld of weet niet (meer) hoe ze op de hoogte zijn gesteld (2% in bao en 4% in vo). Maar als vervolgens aan de ouders wordt gevraagd of ze weten dat de bijdrage vrijwillig is, hoe hoog die is, en wat ermee gebeurt, blijken er toch leemtes in de kennis voor te komen.

Verplicht of vrijwillig?

Zoals gezegd kwam uit het NIPO-onderzoek uit 1995 naar voren dat in het basisonderwijs meer dan eenderde deel van de ouders en in het voortgezet onderwijs zelfs bijna de helft van de ouders er niet van op de hoogte was dat de ouderbijdrage vrijwillig is en dus niet verplicht. In de onderhavige peiling (eind 2000) onder de ouders van kinderen in het funderend onderwijs blijkt dat nog steeds een aanzienlijk deel van de ouders (namelijk 30% in het bao en 38% in het vo) niet bekend is met het vrijwillige karakter ervan (tabel 6.2). Vergeleken met vijf jaar eerder lijkt de kennis over het vrijwillige karakter, ondanks verplichte voorlichtingsinspanningen door de scholen, niet veel te zijn verbeterd.

De oorzaak hiervan zou weleens kunnen zijn dat de ouderbijdrage door de ouders niet bepaald als vrijwillig wordt ervaren. Wellicht hebben ouders hierover een opvatting die beter aan de realiteit beantwoordt dan de strikt wettelijk geregelde. Het is namelijk niet onwaarschijnlijk dat ouders een grote druk ervaren om hun kind te laten participeren in activiteiten met klasgenoten. Niet-betalen van de ouderbijdrage

zal in sommige gevallen leiden tot uitsluiting van het kind aan schoolactiviteiten, en dat is als ouder moeilijk aan het kind uit te leggen. Het is derhalve mogelijk dat ouders wel weten dat de ouderbijdrage wettelijk gezien een vrijwillige is, maar dat zij het betalen ervan toch als een verplichting ervaren, om hun kind niet tekort te doen.

Een andere mogelijke verklaring is dat een gedeelte van de ouders bewust kiest voor een 'dure' school, vanwege de specifieke grondslag en/of pedagogische aanpak, of vanwege de door ouders aantrekkelijk bevonden leerlingpopulatie. Deze ouders voelen zich wellicht moreel verplicht tot het betalen van een ouderbijdrage. Later in dit hoofdstuk wordt hier nog verder op ingegaan (§ 6.3.2).

Een derde mogelijkheid is dat scholen de verplichte informatie over de ouderbijdrage weliswaar in de schoolgids vermelden, maar er niet bepaald de aandacht op vestigen, zodat ouders er als het ware overheen lezen. Uit een door de Inspectie van het Onderwijs (2000) verrichte evaluatie van de inhoud van de schoolgidsen blijkt dat in 13% van de gevallen de schoolgids geen of onvoldoende informatie over de vrijwilligheid van de bijdrage geeft. Mogelijk wordt dit bewust gedaan. Het kan immers behoorlijk lastig zijn voor een school extraatjes te financieren als veel ouders de bijdrage weigeren te betalen, of als veel ouders gebruik zouden willen maken van de draagkrachtregeling.

Tabel 6.2 Bekendheid met verschillende aspecten van de financiële ouderbijdrage onder ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs, 2000 (in procenten, verticaal geperceenteerd)

	kind in basisonderwijs	kind in voortgezet onderwijs
bekendheid met het vrijwillige karakter van de ouderbijdrage		
bijdrage is vrijwillig	70	62
bijdrage is verplicht	25	31
weet niet of bijdrage vrijwillig of verplicht is	5	7
bekendheid met de hoogte van de ouderbijdrage		
weet precieze hoogte	74	38
weet ongeveer de hoogte	17	33
weet de hoogte niet	9	29
bekendheid met de bestemming van de ouderbijdrage		
bekend met bestemming	91	82
niet bekend met bestemming	9	18

Bron: SCP (KFO'00)

Bekendheid met de hoogte van de bijdrage

Van de ouders met een kind in het basisonderwijs weet drie kwart de precieze hoogte van de bijdrage. In het voortgezet onderwijs is men minder goed op de hoogte: minder dan twee vijfde van de ouders kent het bedrag (tabel 6.2). Dat in het voortgezet

onderwijs zo weinig ouders weten wat ze aan ouderbijdrage betalen, kan wellicht worden verklaard door de veelheid van bijkomende kosten in het voortgezet onderwijs, zoals het boekengeld.

Bekendheid met de bestemming van de bijdrage

Een derde aspect van de bekendheid met de financiële ouderbijdrage is in hoeverre ouders op de hoogte zijn van de bestemming van het geld dat zij inbrengen. Verreweg de meeste ouders zeggen te weten waarvoor de ouderbijdrage wordt gebruikt (tabel 6.2). Opnieuw zijn de ouders met een kind in het voortgezet onderwijs daar minder goed van op de hoogte dan de ouders met een kind in het basisonderwijs.

Met name onder ouders met een kind in het voortgezet onderwijs is het gebrekkig gesteld met de bekendheid met het vrijwillige karakter, de hoogte en de bestemming van de financiële ouderbijdrage. Maar met uitzondering van de bestemming van het geld, is ook onder ouders met een kind in het basisonderwijs de kennis over de ouderbijdrage beperkt.

6.2.3 Bekendheid met de bijdrage varieert naar ouderkenmerken en denominatie van de school

In het voorgaande is de kennis van de ouders in het algemeen besproken. Nu wordt ingegaan op mogelijke verschillen tussen groepen ouders. In bivariate analyses komen enkele huishoudenskenmerken en de denominatie van de school naar voren als relevant voor verschillen in kennis. Deze kenmerken zijn gecontroleerd voor elkaar en dat levert een voorspelling op van de groepen ouders die meer of minder op de hoogte te zijn van de verschillende aspecten van de ouderbijdrage. In tabel 6.3 zijn die voorspellingen in *odds ratios* weergegeven (zie ook bijlage B6.1 voor de bivariate gegevens).

Kind in basisonderwijs

Voor het basisonderwijs geldt dat de kans dat laagopgeleiden op de hoogte te zijn van het vrijwillige karakter van de ouderbijdrage half zo groot is als bij hoogopgeleiden. Omdat hoger opgeleiden meestal beter geïnformeerd zijn dan lager opgeleiden, is dit een verwachte uitkomst. Ouders met een kind in het orthodox-protestantse onderwijs zijn het minst van alle ouders op de hoogte. Het inkomen speelt voor de kennis over de vrijwilligheid geen relevante rol.

Voor de bekendheid met de precieze hoogte van de ouderbijdrage speelt het netto-huishoudensinkomen wel een belangrijke rol: hoe lager het inkomen, des te beter weten de ouders hoeveel ze aan ouderbijdrage betalen. Een verklaring voor dit kennisverschil is dat de minder verdienende ouders zich meer bewust zijn van de kosten die het onderwijs met zich meebrengt. Deze hebben immers een grotere impact op hun bestaan dan voor ouders die het breder hebben. Ook hier zijn het de ouders met een kind in het reformatorische of gereformeerd vrijgemaakte onderwijs die het minst van allen weten hoe hoog de bijdrage is.

Waarvan de ouderbijdrage wordt besteed, lijken hoger opgeleiden, de hoogste-inkomensgroep en ouders met een kind in het openbaar onderwijs beter te weten dan de andere ouders. Maar alleen de denominatie van de school blijkt steekhoudend voor verschillen tussen groepen ouders. Wederom zijn het de ouders met een kind in het orthodox-protestantse onderwijs die het slechtst op de hoogte zijn. In vergelijking met ouders met een kind in het openbaar onderwijs is de bekendheid over de besteding van de ouderbijdrage zelfs bijzonder gering. Waarom deze ouders zo slecht bekend zijn met de verschillende aspecten van de ouderbijdrage blijft vooralsnog onduidelijk.

Tabel 6.3 Voorspelling van de kans dat ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs bekend zijn met diverse aspecten van de financiële ouderbijdrage, 2000 (resultaten logistische regressies, odds ratios)

	bekendheid met vrijwillige karakter		bekendheid met precieze hoogte		bekendheid met bestemming	
	bao	vo	bao	vo	bao	vo
hoogste opleidingsniveau						
huishouden						
laag	0,5 *	0,8	1,1	1,1	0,9	0,9
middelhoog	0,7	1,1	0,9	1,3	1,4	1,2
hoog ^a	1	1	1	1	1	1
nettohuishoudensinkomen						
per maand						
< 1.400 euro (f 3.000)	0,7	0,9	1,9 *	2,0 *	0,6	0,8
1.400–1.800 euro (f 3.000–f 4.000)	0,8	0,8	1,5	1,6 *	0,6	1,0
1.800–2.700 euro (f 4.000–f 6.000)	0,7	1,1	1,1	1,6 *	0,6	1,4
> 2.700 euro (f 6.000) ^a	1	1	1	1	1	1
denominatie van de school						
openbaar ^a	1	1	1	1	1	1
rooms-katholiek	1,0	0,9	1,1	0,9	1,0	1,2
protestants-christelijk	1,0	0,9	0,9	1,1	0,7	1,0
algemeen bijzonder	1,3	0,8	0,7	0,9	0,5	1,1
reform + gereform vrijgemaakt	0,5 *	0,8	0,3 *	0,8	0,2 *	0,6

* = coëfficiënten zijn significant

a Referentiecategorie.

Bron: SCP (KFO'00)

Kind in het voortgezet onderwijs

In het voortgezet onderwijs is er minder samenhang tussen de achtergrond van ouders en de bekendheid met de verschillende aspecten van de financiële ouderbijdrage. De odds ratios laten weliswaar vaak met het basisonderwijs overeenkomende tendensen zien, maar de verschillen zijn dan niet significant. Wel is, meer nog dan in het basisonderwijs, het huishoudensinkomen een indicatie voor de kennis over de precieze

hoogte van de bijdrage. Ouders uit de lagere-inkomenscategorieën weten veel vaker dan de ouders uit de hoogste categorie hoeveel ze betalen. Zoals gezegd, is het kostenbewustzijn bij minder verdienenden waarschijnlijk beter dan bij veelverdieners. En omdat de ouderbijdrage in het voortgezet onderwijs hoger ligt dan in het basisonderwijs, drukt de hoogte van de bijdrage hier nog zwaarder op het huishoudensinkomen.

Betrokken ouders beter op de hoogte dan niet-betrokken ouders

Als ouders zitting hebben in een formeel schoolorgaan, of als zij anderszins actief zijn in de school van hun kind, dan zijn zij beter bekend met het vrijwillige karakter, de precieze hoogte en de bestemming van de ouderbijdrage dan de niet-betrokken of niet-actieve ouders (niet in de tabel). Dit geldt voor zowel het basis- als het voortgezet onderwijs. Zo weten leden van schoolorganen in het basisonderwijs voor 80% dat de ouderbijdrage vrijwillig is, tegenover 69% van de niet-betrokken ouders; in het voortgezet onderwijs geldt dat voor 75% van de betrokken ouders en 61% van de niet-betrokken ouders.

6.3 De hoogte van de financiële ouderbijdrage

Vrijwel alle ouders betalen jaarlijks de “vrijwillige” ouderbijdrage (NIP0 1995). Dit hoeft echter nog niet te betekenen dat het bedrag dat zij betalen als schappelijk en draaglijk wordt ervaren. In deze paragraaf wordt ingegaan op de hoogte van de door ouders te betalen bijdrage en wat hun oordeel daarover is.

6.3.1 Wat betalen ouders per jaar aan ouderbijdrage?

Volgens cijfers van de Inspectie van het Onderwijs (2000) betaalden ouders in het schooljaar 2000/01 gemiddeld 30 euro (f 65) voor een kind in het basisonderwijs. De vraag hoe hoog de ouderbijdrage voor het schooljaar 2000/01 was, is ook in de KFO-enquête aan de ouders voorgelegd. Gemiddeld, zo blijkt daaruit, betaalden de ouders 28 euro (f 62) per jaar per kind in het basisonderwijs. Tussen 1995 en 2000 is dit bedrag dus niet veranderd (zie de inleiding van dit hoofdstuk).

De spreiding is evenwel groot (standaarddeviatie is 39 euro ofwel f 86); er zijn dus ouders die veel minder of juist veel meer dan het gemiddelde betalen. Wel is het aandeel dure scholen beperkt, want nog geen 20% van de ouders betaalt meer dan 34 euro (f 75). Het laagste bedrag dat door de ouders wordt genoemd is 0 euro, het hoogste is 680 euro (f 1.500).

In het voortgezet onderwijs ligt dit anders. Gemiddeld betaalden de ouders 85 euro (f 187) per kind per jaar. Gezien het feit dat ouders in 1995 gemiddeld 82 euro per jaar kwijt waren, is ook in het voortgezet onderwijs de ouderbijdrage nagenoeg niet gestegen.

Ook hier is de spreiding evenwel groot (standaarddeviatie is 87 euro (f 192)). Er zijn ouders die naar eigen zeggen niets hoeven te betalen en ouders die 827 euro (f 1.822) als jaarlijkse bijdrage opgeven. Hoewel de ouderbijdrage in het voortgezet onderwijs dus aanzienlijk hoger is dan in het basisonderwijs, betaalt toch ruim drie kwart van de ouders minder dan 91 euro (f 200), en is 14% meer dan 136 euro (f 300) per jaar kwijt. Welke ouders zijn dan goedkoop en welke zijn duur uit?

In tabellen 6.4 en 6.5 zijn de gemiddelde kosten voor de ouderbijdrage, voor respectievelijk het basis- en het voortgezet onderwijs, uitgesplitst naar denominatie van de school en naar enkele huishoudenskenmerken. Bekend is dat scholen van verschillende denominatie verschillen in de hoogte van de ouderbijdrage, en verwacht wordt dat ouders al naar gelang hun sociaal-economische status (hier opleiding en inkomen) een keuze voor een duurdere dan wel goedkopere school maken.

De hoogte van de bijdrage hangt inderdaad sterk af van de denominatie van de school. Koplopers zijn zowel in het basis- als het voortgezet onderwijs de scholen van algemeen bijzondere denominatie. Ouders betalen daar een hoge gemiddelde bijdrage. De bijbehorende hoge standaarddeviatie betekent dat daarbinnen evenwel ook grote verschillen in de hoogte van de ouderbijdragen voorkomen (forse uitschieters naar boven, maar ook naar beneden).

Ook het opleidings- en het inkomensniveau van het huishouden lijken te voorspellen wat ouders aan bijdrage betalen (eerste kolom in de tabellen 6.4 en 6.5). Hoe hoger het opleidingsniveau, des te meer betalen zij. Dat betekent dat dergelijke ouders hun kinderen naar duurdere scholen sturen. Eerder is al beschreven dat hoogopgeleide ouders hun kinderen relatief vaker naar een algemeen bijzondere school sturen en dat zijn, zoals de tabellen laten zien, de duurste scholen.

Tabel 6.4 De gemiddelde hoogte van de financiële ouderbijdrage in het basisonderwijs (ongecorrigeerd en gecorrigeerd) en de standaarddeviatie naar huishoudens- en schoolkenmerken, 2000 (in euro's)

	ouderbijdrage	standaarddeviatie	ouderbijdrage gecorrigeerd ^a
denominatie school	*	*	*
openbaar	28	42	28
rooms-katholiek	23	16	23
protestants-christelijk	23	13	24
algemeen bijzonder	113	136	121
reform + gereform vrijgemaakt	33	22	33
overig	54	76	45
hoogste opleidingsniveau huishouden	*	*	*
laag	24	24	29
middelbaar	28	40	30
hoog	32	49	26
nettohuishoudensinkomen per maand	*	*	*
< 1.400 euro (f 3.000)	23	20	22
1.400–1.800 euro (f 3.000–f 4.000)	27	29	28
1.800–2.700 euro (f 4.000–f 6.000)	30	45	31
> 2.700 euro (f 6.000)	40	81	37
totaal in (gulden) en euro's	(f 62) 28	(f 86) 39	

* = verschillen zijn significant.

a Gecorrigeerd voor de effecten van denominatie, opleidingsniveau en inkomen.

Bron: SCP (KFO'00)

Tabel 6.5 De gemiddelde hoogte van de financiële ouderbijdrage in het voortgezet onderwijs (ongecorrigeerd en gecorrigeerd) en de standaarddeviatie, naar huishoudens- en schoolkenmerken, 2000 (in euro's)

	ouderbijdrage	standaard-deviatie	ouderbijdrage gecorrigeerd ^a
denominatie school	*	*	*
openbaar	87	97	86
rooms-katholiek	87	88	83
protestants-christelijk	75	60	77
algemeen bijzonder	125	107	121
reform + gereform vrijgemaakt	51	46	55
overig	109	122	126
hoogste opleidingsniveau huishouden	*	*	
laag	75	74	78
middelbaar	79	67	81
hoog	100	111	95
netto huishoudensinkomen per jaar	*	*	
< 1.400 euro (<i>f</i> 3.000)	73	63	76
1.400–1.800 euro (<i>f</i> 3.000– <i>f</i> 4.000)	76	71	79
1.800–2.700 euro (<i>f</i> 4.000– <i>f</i> 6.000)	95	92	91
> 2.700 euro (<i>f</i> 6.000)	101	110	91
totaal in (gulden) en euro's	(187) 85	(192) 87	

* = verschillen zijn significant

a Gecorrigeerd voor de effecten van denominatie, opleidingsniveau en inkomen.

Bron: SCP (KF0'00)

Er is dus mogelijk sprake van een samenhang tussen de drie beschreven kenmerken (opleidingsniveau, inkomen en denominatie van de school); hoe verhouden die zich nu precies tot elkaar? Controle voor de effecten van deze kenmerken laat zien dat de hoogte van de ouderbijdrage vooral wordt bepaald door de denominatie van de school (zie laatste kolom in de tabellen 6.4 en 6.5). Ook het inkomen blijft relevant, althans in het basisonderwijs, hoewel na controle voor de andere variabelen de verschillen wat zijn afgenomen. Het opleidingsniveau is echter niet langer onderscheidend. Hoewel ouders aangeven dat de hoogte van de ouderbijdrage geen rol heeft gespeeld bij de keuze voor een school (bij 1% in het baso en 2% in het vo heeft dat wel een rol gespeeld; zie ook § 6.3.2), lijkt hier wel degelijk een samenhang naar voren te komen tussen hoge inkomens en de keuze voor een dure school.

6.3.2 Ouders beoordelen de hoogte van de ouderbijdrage als redelijk

In tabellen 6.6 en 6.7 zijn de opvattingen over de ouderbijdrage weergegeven van ouders met een kind in het basis- respectievelijk het voortgezet onderwijs. Allereerst zal worden ingegaan op het algemene beeld dat daaruit naar voren komt, en vervolgens op de verschillen tussen ouders die samenhangen met de hoogte van de bijdrage.

Tabel 6.6 Opvattingen van ouders met een kind in het basisonderwijs over de financiële ouderbijdrage, naar categorie van de hoogte van de ouderbijdrage, 2000 (in procenten, verticaal geperceenteerd, laatste rij horizontaal geperceenteerd)

	financiële ouderbijdrage					totaal ^a
	0-11 euro (f 0-25)	12-23 euro (f 26-50)	24-34 euro (f 51-75)	35-45 euro (f 76-100)	> 45 euro (> f 100)	
rekening gehouden met inkomen ouders						
ja	5	7	11	11	23	9
nee	84	82	79	74	69	77
weet niet	11	11	10	16	8	14
vrijwilligheid ouderbijdrage						
vrijwillig	73	73	71	72	62	70
verplicht	22	24	25	23	34	25
weet niet	5	3	4	5	5	5
beoordeling hoogte ouderbijdrage						
redelijk	96	96	94	93	82	89
onredelijk	2	3	3	4	12	3
weet niet	2	1	4	3	6	8
totaal	16	42	25	12	6	100

a De totaalkolom is inclusief ouders die de hoogte van de ouderbijdrage niet weten of niet hebben opgegeven.

Bron: SCP (KFO'00)

Tabel 6.7 Opvattingen en oordelen van ouders met een kind in het voortgezet onderwijs over de financiële ouderbijdrage, naar categorie van de hoogte van de ouderbijdrage, 2000 (in procenten, verticaal geperceenteerd, laatste rij horizontaal geperceenteerd)

	financiële ouderbijdrage				totaal ^a
	0-45 euro (f 0-100)	46-91 euro (f 101-200)	92-136 euro (f 201-300)	> 45 euro (> f 300)	
rekening gehouden met inkomen ouders					
ja	7	7	8	28	9
nee	82	82	76	62	72
weet niet	11	11	16	11	19
vrijwilligheid ouderbijdrage					
vrijwillig	74	70	43	41	62
verplicht	24	28	49	53	31
weet niet	2	2	8	6	7
beoordeling hoogte ouderbijdrage					
redelijk	86	83	75	78	69
onredelijk	8	11	18	15	9
weet niet	6	6	7	8	22
totaal	38	39	10	14	100

a De totaalkolom is inclusief ouders die de hoogte van de ouderbijdrage niet weten of niet hebben opgegeven.

Bron: SCP (KFO'00)

De ouders is gevraagd of de school rekening houdt met de hoogte van hun inkomen. Volgens ongeveer drie kwart van de ouders (bao en vo) is dit niet het geval. In totaal denkt nog geen 10% van de ouders (bao en vo) dat er rekening wordt gehouden met het inkomen, maar ouders wier kinderen op een algemeen bijzondere school zitten – inmiddels is bekend dat dit in de regel de duurste scholen zijn – geven veel vaker dan de andere ouders aan dat daarmee rekening wordt gehouden (29% in bao en 20% in vo; niet in de tabel). Ook ouders die een hogere bijdrage betalen, geven naar verhouding vaker aan dat er rekening wordt gehouden met hun inkomen.

Hoe hoger de bijdrage, des te sterker is ook het protest

In de tabellen komt nogmaals aan bod in hoeverre ouders op de hoogte zijn van het vrijwillige karakter van de ouderbijdrage. Nu wordt de kennis hierover afgezet tegen de hoogte van de bijdrage. Opmerkelijk genoeg zijn het de ouders die de hoogste ouderbijdragen betalen (in het bao bij meer dan 45 euro (f 100) en in het vo bij meer dan 90 euro (f 200)) die minder vaak denken dat die bijdrage vrijwillig is. Dit is een verdere indicatie dat sommige ouders betaling als verplicht ervaren. Zoals gezegd, kan de druk op ouders om hun kinderen niet uit te sluiten van activiteiten of voorzieningen hier debet aan zijn. Een andere, reeds geopperde verklaring kan zijn dat vanwege een bewuste keuze voor een bijzondere school met een specifieke aanpak, de ouders zich min of meer moreel verplicht voelen de bijbehorende – relatief hoge – kosten te dragen.

Bij de keuze van een school voor hun kind, speelde volgens de ouders in het NIPO-onderzoek uit 1995 de hoogte van de bijdrage geen rol: voor minder dan 1% was dit wel het geval in het basisonderwijs en voor 2% in het voortgezet onderwijs. In het onderhavige KFO-onderzoek gold dit voor eveneens slechts 1% van de ouders in het bao en 2% in het voortgezet onderwijs. Dit zijn niet vaker ouders die lage dan wel hoge bijdragen betalen.

Afgaande op deze gegevens lijkt het er sterk op dat de ouders zich in hun keuze niet of nauwelijks laten leiden door voor hun rekening komende kosten van het onderwijs. Echter, het eerder geconstateerde verband tussen hoge inkomens en scholen van een bepaalde denominatie én een bijbehorend hoog kostenplaatje wijst toch op een vorm van selectie waarbij de hoogte van de ouderbijdrage een overweging kan zijn. Een voor de krant geïnterviewde directeur van een dure basisschool (ouderbijdrage van ruim 315 euro of f 700 per jaar) gaf aan dat ouders bewust kiezen voor die specifieke school met extra voorzieningen zoals kleine klassen en de daarbij behorende extra kosten (Van Gelder en Vermeulen 2001). Volgens hem klagen de ouders daarom ook niet over de hoogte van de bijdrage. Ongeveer 6% à 7% van de ouders op de desbetreffende school kan de bijdrage niet betalen en maakt gebruik van een kortingsregeling.

In de tabellen is verder te zien dat het aandeel ouders dat de hoogte van de bijdrage onredelijk vindt, toeneemt naarmate de bijdrage hoger is. Deze uitkomst viel uiteraard te verwachten. Betekent dit nu dat ouders die hun kind op de relatief dure algemeen

bijzondere scholen hebben zitten, de ouderbijdrage vaker onredelijk hoog vinden dan ouders van wie het kind op andere scholen zit? Dat blijkt inderdaad het geval te zijn in het basisonderwijs, maar niet in het voortgezet onderwijs (niet in de tabel). Vindt in het basisonderwijs 3% van alle ouders de ouderbijdrage onredelijk hoog, voor ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs is dat 11%. Dat het deze ouders zijn die (ondanks hun bewuste keuze voor de dure school met zijn extra voorzieningen) er vaker een kritisch geluid over laten horen, is opvallend maar ook alleszins begrijpelijk.

De eerder geconstateerde tegengestelde opvattingen van ouders met een kind in het algemeen onderwijs en in het reformatische en gereformeerd vrijgemaakte onderwijs treden hier opnieuw voor het voetlicht. Hoewel de meer kritische houding van de eerste groep ouders over de hoogte van de ouderbijdrage aansluit bij hun algehele kritische houding tegenover onderwerpen die het onderwijs betreffen, valt deze nu specifiek te verklaren door het bijzonder grote verschil in het te betalen bedrag. De houding van de tweede groep ouders – niet één van deze ouders vindt de hoogte van de ouderbijdrage onredelijk – komt ook overeen met de eerder geconstateerde algehele inschikkelijkheid tegenover de school; dit wordt hier nog eens extra versterkt doordat een naar verhouding bijzonder groot deel van de ouders feitelijk geen mening heeft over de hoogte van de ouderbijdrage (22% vulde ‘weet niet’ in, tegenover 8% in totaal).

6.4 Bestemming van de financiële ouderbijdrage

6.4.1 Ouderbijdrage in de eerste plaats voor ‘leuke’ activiteiten

De ouderbijdrage kent diverse bestemmingen. Enerzijds wordt zij gebruikt voor de organisatie van ‘leuke’ activiteiten voor de leerlingen, zoals schoolreisjes, excursies, feesten en culturele activiteiten. Anderzijds wordt zij aangewend om extra dingen voor het onderwijs te kunnen doen, zoals het inzetten van extra personeel, klassenverkleining (alleen bao) en het aanschaffen van aanvullend lesmateriaal. Ook wordt de ouderbijdrage wel (noodgedwongen) ingezet voor het onderhoud en de inventaris van de school. Ten slotte komt het ook voor dat (in het basisonderwijs) het schoolzwemmen en het overblijven op school ervan worden betaald.

De inzet van de bijdrage voor onderwijsactiviteiten en voor het schoolgebouw is een relatief nieuwe ontwikkeling, die is ingegeven door de krappe financiële ruimte van scholen sinds de bezuinigingsoperaties van de overheid. De minister van OCenW heeft er geen principiële bezwaren meer tegen dat ouders extra bijdragen aan onderwijsactiviteiten, maar de Onderwijsraad is daar nog steeds absoluut tegenstander van. Volgens de raad dient de overheid zorg te dragen voor een goed onderwijsprogramma; de inbreng van de ouders zou alleen voor leuke extraatjes bestemd moeten zijn (Onderwijsraad 2001).

De medezeggenschapsraad van de school is het orgaan dat de besteding van de vrijwillige ouderbijdrage kan goed- of afkeuren. Ouders maken deel uit van deze medezeggenschapsraad, maar onduidelijk is wat hun opvattingen zijn over de bestemming van het geld. Teneinde de mening van de ouders hierover te peilen, is allereerst

geïventariseerd aan wat voor activiteiten volgens hen de ouderbijdrage wordt besteed, en is vervolgens gevraagd aan wat voor bestemmingen zij eventueel extra geld zouden willen besteden.⁴

De ouders met een kind in het basisonderwijs geven aan dat de ouderbijdrage voornamelijk wordt besteed aan 'leuke' activiteiten: negen van de tien ouders noemt dit als bestemming (tabellen 6.8 en 6.9).

Een andere relatief vaak genoemde bestemming is het gebruik voor aanvullend lesmateriaal. Wordt dit in het basisonderwijs door bijna een op de drie ouders genoemd, in het voortgezet onderwijs geldt dat voor de helft van de ouders. De overige mogelijkheden worden veel minder vaak genoemd. In het basisonderwijs noemt iets meer dan de helft (54%) van de ouders één bestemming waar ze mee bekend zijn, de overigen noemen er meer dan één (29% twee bestemmingen, 14% drie en 3% vier of meer). In het voortgezet onderwijs noemt ruim twee vijfde van de ouders (43%) één bestemming, 45% twee bestemmingen en 12% drie of meer.

In het voorgaande is de denominatie van de school, ook wat de ouderbijdragen betreft, een onderscheidend kenmerk gebleken. Verondersteld wordt nu dat, al naar gelang de denominatie van de school, de ouderbijdrage ook verschillende bestemmingen zal kennen. Nagegaan wordt of deze veronderstelling juist is.

Tabel 6.8 Bestemmingen van de financiële ouderbijdrage volgens ouders met een kind in het basisonderwijs, naar denominatie van de school, 2000 (in procenten)

	schoolreis, feesten e.d.	extra personeel	aanvullend lesmateriaal	onderhoud en inventaris school	zwemmen, overblijven e.d.	andere
denominatie school						
openbaar	94	3	31	14	13	10
rooms-katholiek	96	3	27	12	14	8
protestants-christelijk	91	4	30	13	10	13
algemeen bijzonder	91	18	55	33	18	9
reform. + gereform. vrijgemaakt	82	11	40	25	5	18
overig	100	13	42	23	13	7
totaal	93	4	31	14	12	10

Bron: SCP (KFO'00)

Tabel 6.9 Bestemmingen van de financiële ouderbijdrage volgens ouders met een kind in het voortgezet onderwijs, naar denominatie van de school, 2000 (in procenten)

denominatie	schoolreis, feesten e.d.	extra personeel	aanvullend lesmateriaal	onderhoud en inventaris school	anders
openbaar	88	1	55	11	13
rooms-katholiek	94	2	52	10	10
protestants-christelijk	88	2	59	13	12
algemeen bijzonder	91	12	59	3	6
reform. + gereform. vrijgemaakt	54	8	68	11	41
overig	82	23	59	6	12
totaal	88	3	56	10	13

Bron: SCP (KFO'00)

Volgens ouders van kinderen in katholieke en openbare basisscholen wordt het geld van de ouderbijdrage vooral besteed aan schoolreisjes, excursies, culturele activiteiten en feesten (eerste kolom in tabel 6.8). In het voortgezet onderwijs geldt dit voor katholieke en algemeen bijzondere scholen (eerste kolom, tabel 6.9). Ouders van kinderen in reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte scholen noemen dit minder vaak, en in het voortgezet onderwijs zelfs bijzonder weinig. De hoofdbestemmingen in scholen van die denominatie zijn weliswaar eveneens de 'leuke' activiteiten, maar vooral de onderwijsactiviteiten krijgen er volgens opgave van de ouders relatief veel aandacht. In het basisonderwijs wordt de bijdrage dan besteed aan aanvullend lesmateriaal, extra personeel, alsmede het onderhoud en de inventaris van de school, maar veel minder vaak voor zwemmen en/of overblijven. Ook 'anders' wordt als bestemming vaak genoemd. In het voortgezet onderwijs gaat het geld in de orthodox-protestantse scholen relatief vaak naar aanvullend lesmateriaal en bijzonder vaak naar 'andere' bestemmingen. Mogelijk zijn dit activiteiten met een religieus karakter, gezien de grondslag van de school en de vaak genoemde bijbelstudie en het kerkbezoek, die elders in de vragenlijst worden genoemd als extra activiteiten die buiten schooltijd georganiseerd worden (zie hoofdstuk 7).

Overigens wordt ook in het algemeen bijzonder onderwijs volgens de ouders de ouderbijdrage vaak besteed aan onderwijsactiviteiten en de school zelf, maar in tegenstelling tot bij het reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte onderwijs, houdt dat hier niet in dat er minder aandacht is voor 'leuke' activiteiten voor de leerlingen. Opvallend vaak melden de ouders in algemeen bijzondere basisscholen dat de ouderbijdrage ook wordt gebruikt voor aanvullend lesmateriaal, en in het voortgezet onderwijs voor extra personeel.

6.4.2 *Bereidheid om meer te betalen voor extra activiteiten of voorzieningen*

Na te zijn ingegaan op de hoogte van de ouderbijdrage en de diverse bestemmingen ervan, zal nu in kaart worden gebracht of ouders bereid zijn meer te betalen voor extra activiteiten of voorzieningen. Centraal staat de vraag voor welke activiteiten en voorzieningen zij eventueel meer geld willen bijdragen.

Er is een verschil in bereidheid te constateren tussen ouders met een kind in het basisonderwijs en ouders met een kind in het voortgezet onderwijs (tabel 6.10). Bij de laatsten is de bereidheid om extra geld bij te dragen een stuk geringer. Eerder is aangegeven dat het gemiddelde niveau van de vrijwillige ouderbijdrage in het voortgezet onderwijs een stuk hoger ligt dan in het basisonderwijs. Het is daarom begrijpelijk dat een verdere verhoging van de kosten aldaar op meer weerstand stuit.

De voorkeur die ouders uitspreken voor de onderscheiden typen bestemmingen is evenwel identiek. Zowel in het basis- als in het voortgezet onderwijs zijn ouders met name bereid extra bij te dragen als het geld wordt besteed aan extra activiteiten. Extra bestedingen voor leermiddelen of leerkrachten komen op een goede tweede plaats. In het basisonderwijs is het aandeel ouders dat extra geld hiervoor zou willen bestemmen, zelfs bijzonder hoog te noemen. Slechts een klein deel van de ouders, ten slotte, is bereid extra bij te dragen voor het onderhoud en de inventaris van de gebouwen.

Te verwachten valt dat ouders met een hoger inkomen vaker bereid zullen zijn extra geld ter beschikking te stellen dan ouders met een lager inkomen. Tabel 6.10 wijst uit dat dit inderdaad opgaat (bao en vo), ook al betalen deze ouders naar verhouding al meer aan de ouderbijdrage dan andere ouders en ervaren degenen die hoge bijdragen betalen deze vaker als onredelijk hoog.

Overeenkomstig de hiervoor besproken bestemmingen van de reguliere ouderbijdrage op scholen van verschillende denominatie, zijn ook de gewenste bestemmingen van een extra ouderbijdrage naar denominatie verschillend. Dus, ouders van wie het kind op een orthodox-protestantse school zit, hebben eerst aangegeven dat de ouderbijdrage minder vaak dan elders wordt gebruikt voor 'leuke' activiteiten (tabellen 6.8 en 6.9) en vervolgens melden zij dat zij evenmin vaak bereid zijn voor dergelijke activiteiten meer geld te betalen (tabel 6.10). Wel zijn zij, meer dan andere ouders, bereid extra geld op tafel te leggen voor onderhoud en inventaris van het gebouw, en eerder is al gebleken dat hun ouderbijdrage daar ook relatief vaak aan wordt besteed.

In het algemeen bijzonder onderwijs, en dan met name in het basisonderwijs, wordt de ouderbijdrage volgens de ouders verhoudingsgewijs vaak gebruikt voor lesmateriaal. En als deze ouders bereid zijn extra geld te betalen, willen zij dit ook bijzonder vaak bestemmen voor extra leermiddelen, zoals lesmateriaal. Met andere woorden, de school en de ouders zitten op één lijn wat betreft de bestedingen van de ouderbijdrage. Dit geldt ook voor de andere denominaties.

Tabel 6.10 Bereidheid van ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs om een hogere bijdrage te betalen voor specifieke bestemmingen van die bijdrage, naar huishoudensinkomen en denominatie van de school, 2000 (in procenten, horizontaal gepercenteerd)^a

	bereidheid te betalen voor:			niet bereid te betalen
	extra activiteiten	extra leermiddelen	onderhoud/inventaris gebouw	
kind in basisonderwijs				
nettohuishoudensinkomen				
< 1.400 euro (f 3.000)	60	47	19	25
1.400–1.800 euro (f 3.000–f 4.000)	69	51	22	16
1.800–2.700 euro (f 4.000–f 6.000)	72	53	23	14
> 2.700 euro (f 6.000)	79	66	36	9
denominatie school				
openbaar	72	48	20	18
rooms-katholiek	72	52	17	15
protestants-christelijk	67	57	25	17
algemeen bijzonder	62	64	27	26
reform. + gereform. vrijgemaakt	44	58	34	21
overig	63	50	22	25
totaal	69	53	22	17
kind in voortgezet onderwijs				
nettohuishoudensinkomen				
< 1.400 euro (f 3.000)	43	44	8	38
1.400–1.800 euro (f 3.000–f 4.000)	59	42	9	27
1.800–2.700 euro (f 4.000–f 6.000)	63	38	9	26
> 2.700 euro (f 6.000)	68	50	14	19
denominatie school				
openbaar	59	45	9	27
rooms-katholiek	62	38	8	28
protestants-christelijk	54	42	11	30
algemeen bijzonder	66	55	12	17
reform. + gereform. vrijgemaakt	35	39	14	41
overig	53	41	10	39
totaal	58	43	10	29

a Omdat er meerdere antwoorden mogelijk zijn, is het totaal meer dan 100%.

Bron: SCP (KFO'00)

De instemming met een hogere ouderbijdrage en de daarbij uitgesproken voorkeur voor een bepaald type bestemming, illustreren waarschijnlijk niet alleen wat ouders belangrijk vinden dat er op school wordt georganiseerd, maar weerspiegelen ook een mening over wie voor de kosten zou moeten opdraaien, namelijk ofwel de school, c.q. de overheid, ofwel de ouders. In een recent opinieonderzoek (Zimbile 2001) onderschrijft twee derde van de geïnterviewde ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs de stelling dat de ouderbijdrage alleen mag worden gebruikt voor excursies

en festiviteiten en niet voor het bekostigen van leermiddelen en personeel. Maar de stelling dat de overheid scholen zoveel geld moet geven dat ouderbijdragen en sponsoring door bedrijven niet nodig is, wordt door ‘slechts’ de helft van de ouders onderschreven.

De meeste ouders, zo blijkt uit het KFO-onderzoek, zijn niet zozeer tegen een (extra) financiële inbreng van henzelf in de school, maar zijn wel redelijk uitgesproken over wat de overheid zou moeten bekostigen (onderwijsvoorzieningen en gebouwen) en waar het geld dat zij zelf inbrengen aan besteed zou moeten worden (leuke activiteiten).

6.5 Conclusies

Er is nagegaan hoe hoog de financiële ouderbijdrage in het basisonderwijs momenteel is en in hoeverre ouders op de hoogte zijn van de vrijwilligheid, de precieze kosten en de bestemmingen van die bijdrage. Ook is onderzocht of ouders bereid zijn meer te betalen aan ouderbijdrage en aan welk type activiteiten of voorzieningen dat geld dan bij voorkeur besteed zou moeten worden.

Financiële ouderbijdrage in het voortgezet onderwijs is hoger dan in het basisonderwijs
De ouderbijdrage ligt al jaren op hetzelfde niveau. Sinds 1995 is daar nauwelijks of niet verandering in gekomen. Gemiddeld wordt er in het voortgezet onderwijs jaarlijks ongeveer 85 euro (f 187) betaald aan ouderbijdrage. Dat is aanzienlijk meer dan in het basisonderwijs, waar de gemiddelde bijdrage 28 euro (f 62) per jaar bedraagt. Eenvijfde deel van de ouders betaalt in het basisonderwijs meer dan 34 euro (f 75). In het voortgezet onderwijs heeft 14% van de ouders te maken met ouderbijdragen boven de 136 euro (f 300)

Financiële ouderbijdrage is het hoogst voor ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs

De overgrote meerderheid heeft dus te maken met een gering bedrag aan kosten. De kleine groep die veel betaalt, is voornamelijk te vinden onder ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs. Het is ook vooral in deze groep dat melding wordt gemaakt van een inkomensweging door de school voor het bepalen van de hoogte van de bijdrage. Door de geringe omvang van de kosten elders is zo'n maatregel daar meestal overbodig.

Informatie over vrijwillige karakter van ouderbijdrage nog steeds niet goed

Ouders worden conform de regels via de schoolgids en andere schriftelijke informatie voorgelicht over de financiële bijdrage die van hen wordt verwacht. Toch is nog bijna eenderde deel van de ouders met een kind in het basisonderwijs en tweevijfde in het voortgezet onderwijs er niet van op de hoogte dat de bijdrage vrijwillig is. De vraag is dan of in het voorlichtingsmateriaal van de scholen wel expliciet genoeg wordt aangegeven dat het om een vrijwillige ouderbijdrage gaat.

Een andere mogelijke verklaring is dat ouders een dermate grote druk ervaren om te betalen – hetzij uit angst hun kind uit te sluiten van activiteiten, hetzij als gevolg van een bewuste keuze voor een dure school – dat zij de ouderbijdrage wel degelijk als een verplichting opvatten. Vervolgens is aan de orde of deze angst van ouders een reële is, met andere woorden: gaan scholen er inderdaad toe over kinderen uit te sluiten van activiteiten en mogelijk ook van voorzieningen, als hun ouders geen ouderbijdrage hebben betaald? En: zullen kinderen voor wie geen bijdrage wordt betaald worden geweigerd van dure scholen als de groep niet of naar draagkracht betalende ouders te groot wordt?

Kennis over ouderbijdrage verschilt weinig tussen groepen ouders

Groepen ouders verschillen slechts in geringe mate van elkaar als het gaat om de bekendheid met de verschillende aspecten van de ouderbijdrage. Meestal zijn hoger opgeleide ouders beter geïnformeerd; in dit geval zijn zij beter op de hoogte van het vrijwillige karakter van de ouderbijdrage. De precieze hoogte van de bijdrage is daarentegen bij ouders uit de lagere-inkomensgroepen het best bekend. Deze ouders zijn zich bewuster van de kosten van het onderwijs dan ouders die het breder hebben. Dit geldt voor het voortgezet onderwijs nog sterker dan voor het basisonderwijs, ongetwijfeld omdat de hoogte van de bijdrage daar een stuk hoger is en sterker drukt op het gezinsbudget.

De meeste ouders weten waar de ouderbijdrage aan wordt besteed, maar ouders wier kind op een reformatorische of gereformeerd vrijgemaakte school zit, weten dat aanzienlijk minder vaak.

Ouders die betrokken zijn in de school van hun kind via participatie in een schoolorgaan of via de organisatie van diverse activiteiten zijn beter op de hoogte van de ouderbijdrage in al zijn facetten (hoogte, vrijwilligheid, bestemmingen) dan niet-betrokken ouders.

Bestemmingen ouderbijdrage wel vaak maar niet uitsluitend voor 'leuke' activiteiten
De ouderbijdrage wordt nog steeds in eerste instantie besteed aan 'leuke' bestemmingen, zoals schoolreisjes, excursies, feestjes en culturele activiteiten. Ook 'nuttige' zaken, of beter gezegd schoolse zaken, worden ermee gefinancierd. Zo wordt er regelmatig aanvullend lesmateriaal van aangeschaft en soms worden het onderhoud en de inventaris van de school ermee betaald.

Ook hier wijkt de groep ouders met een kind in het orthodox-protestantse onderwijs af van de anderen, op het punt van de voorkeurbestemmingen van een eventuele extra bijdrage (vaker voor de 'nuttige' dingen) én als het gaat om de bestemmingen van de reguliere bijdrage (minder vaak gebruikt voor 'leuke' en vaker voor 'andere' dingen, mogelijk activiteiten met een religieus karakter).

Grote bereidheid onder ouders om extra ouderbijdrage te betalen

De bereidheid onder ouders om jaarlijks meer geld aan de ouderbijdrage te besteden is groot. In het voortgezet onderwijs is die bereidheid wat minder sterk dan in het basisonderwijs. Ouders zouden het liefst zien dat er extra leuke activiteiten voor de kinderen mee worden gefinancierd. Op de tweede plaats van het wensenlijstje staan extra leermiddelen; men is er in slechts in geringe mate voorstander van het geld aan onderhoud en/of de inventaris van het school uit te geven.

In het algemeen bijzonder onderwijs, en dan met name het basisonderwijs, wordt de ouderbijdrage volgens de ouders verhoudingsgewijs vaak gebruikt voor lesmateriaal. Als deze ouders bereid zijn extra geld te betalen, willen zij dit eveneens bijzonder vaak bestemmen voor extra leermiddelen. Verhoudingsgewijs zijn zij overigens minder vaak dan andere ouders bereid extra geld te betalen. Dit is niet zo vreemd als wordt bedacht dat de ouderbijdrage in deze scholen gemiddeld hoger is dan elders en dat deze ouders ook het vaakst te kennen hebben gegeven de bijdrage als onredelijk hoog te ervaren.

Geconcludeerd kan worden dat ouders in grote mate bereid zijn wat meer geld uit te trekken voor de ouderbijdrage, maar dat het geld dan wel geoormerkt moet worden voor besteding aan activiteiten of leermiddelen. Dit is in overeenstemming met de resultaten van de recente peiling onder ouders, waaruit blijkt dat ouders het heffen van een hoge eigen bijdrage geen goede manier vinden voor scholen om aan extra middelen te komen (SCP 2002).

Ouders en scholen op één lijn

Op algemeen bijzondere scholen wordt de ouderbijdrage vaak gebruikt voor 'leuke' activiteiten en voor lesmateriaal. Extra geld zou volgens de ouders bij voorkeur ook aan die bestemmingen besteed moeten worden. Op orthodox-protestantse scholen is de bestemming veel minder vaak voor 'leuke' activiteiten en ouders zijn er minder vaak voorstander van extra geld daaraan te besteden. Ook bij de andere denominaties is deze overeenstemming tussen de huidige en de gewenste bestemmingen zichtbaar.

Bijlage bij hoofdstuk 6

Tabel B6.1 Aandeel ouders met een kind in het basis- of voortgezet onderwijs dat bekend is met diverse aspecten van de financiële ouderbijdrage, naar huishoudens- en schoolkenmerken, 2000 (in procenten)

	bekendheid met vrijwillige karakter		bekendheid met precieze hoogte		bekendheid met bestemming	
	bao	vo	bao	vo	bao	vo
hoogste opleidingsniveau huishouden						
laag	63	57	78	39	90	78
middelhoog	71	63	73	42	93	84
hoog	76	64	71	33	90	84
nettohuishoudensinkomen per maand						
< 1.400 euro (<i>f</i> 3.000)	66	60	81	45	91	78
1.400–1.800 euro (<i>f</i> 3.000– <i>f</i> 4.000)	72	59	76	39	91	79
1.800–2.700 euro (<i>f</i> 4.000– <i>f</i> 6.000)	72	67	71	40	90	86
> 2.700 euro (<i>f</i> 6.000)	78	64	69	28	94	81
denominatie van de school						
openbaar	72	64	76	36	93	82
rooms-katholiek	71	61	77	38	93	85
protestants-christelijk	70	60	74	40	90	81
algemeen bijzonder	77	57	70	39	89	85
reform + gereform vrijgemaakt	57	62	47	37	75	72
overig	63	63	53	48	94	80
totaal	70	62	74	38	91	82

Bron: SCP (KFO'00)

Noten

- 1 Naast de vrijwillige ouderbijdrage hebben ouders voor hun kinderen in het voortgezet onderwijs ook vaste kosten. Zo wordt er voor kinderen die ouder dan 16 jaar zijn een behoorlijke som aan schoolgeld (of lesgeld) in rekening gebracht. Foekema (2000) noemt een gemiddeld bedrag van 500 euro (f 1.100) per jaar, maar de spreiding daarbinnen is groot (bijna een derde betaalt minder dan 90 euro (f 200) en ruim een derde betaalt tussen de 730 en 815 euro (f 1.600 en f 1.800)). Daarnaast is ook het jaarlijks verschuldigde boekengeld een aanzienlijke kostenpost. Gemiddeld betaalt men in het voortgezet onderwijs 340 euro (f 750) per jaar daarvoor. In dit hoofdstuk blijven deze kostenposten buiten beschouwing. Hier is geconcentreerd op de 'ins and outs' van de vrijwillige financiële ouderbijdrage, omdat die voor alle leerlingen in het funderend onderwijs van toepassing is en met veel onduidelijkheid is omgeven.
- 2 In de onderhavige studie valt de meerderheid van deze scholen binnen de categorie 'algemeen bijzondere scholen'. Een klein deel van de openbare en de katholieke bijzondere scholen maakt evenwel ook gebruik van zo'n speciale onderwijskundige aanpak.
- 3 Het begrip 'leuke activiteiten' staat tussen aanhalingstekens, evenals verderop het begrip 'nuttige activiteiten', omdat het om globale aanduidingen gaat. De leuke activiteiten kunnen ook onderwijsdoelen dienen en nuttig zijn, terwijl de nuttige activiteiten evengoed een ontspannend of creatief karakter kunnen hebben.
- 4 Of de ouders al dan niet instemmen met de bestemmingen van de ouderbijdrage is hun niet rechtstreeks gevraagd, maar kan min of meer worden afgeleid uit de resultaten van de vraag voor welke type bestemmingen zij bereid zouden zijn een hogere bijdrage te betalen.

7 Tijd voor onderwijs

7.1 Inleiding

7.1.1 Discussie over ideale schooltijden in het basisonderwijs

Over de indeling van de schoolweek en de schooltijden in het basisonderwijs is recentelijk veel te doen geweest. Enkele scholen voerden door personeelsproblemen gedwongen een vierdaagse schoolweek in. Ouders ageerden daartegen omdat het hun weekindeling (werk en zorg) verstoorde en spanden zelfs een rechtszaak tegen een school aan. Pedagogen en andere onderwijsdeskundigen waarschuwden voor negatieve effecten van dergelijke maatregelen. De diverse maatschappelijke discussies, rechtszaken en overleggen hebben ertoe geleid dat het ministerie van OCenW een nieuw wetsvoorstel over de schooltijden wilde indienen (TK 2001/2002a).

Nog niet zo lang geleden was de indeling van een schoolweek in het basisonderwijs op alle scholen redelijk standaard. Het zwaartepunt van de lessen lag in de ochtend. Tussen de middag was er een lange pauze en 's middags was er ook nog een gedeelte van de middag les. Behalve op de woensdagmiddag, want dan was praktisch iedereen vrij. Jongere kinderen hadden over de hele schoolweek gezien wat minder uren les dan de oudere kinderen. In dit traditionele beeld van de schoolweek is inmiddels wel het een en ander veranderd. Omstandigheden in de school (tekort aan personeel, verder doorgevoerde arbeidstijdverkorting), en behoeften van de ouders (tussenschoolse opvang) hebben tot meer variatie in de dagindeling geleid. De vrije vrijdagmiddag is een frequent gehanteerde oplossing voor de arbeidsduurverkorting van leerkrachten, en zo is ook de vierdaagse schoolweek ontstaan.

In de variaties in de schoolweek kunnen belangen van het kind, van de school en van de ouders door elkaar lopen. Zo kunnen, redenerend vanuit de hedendaagse omstandigheid dat steeds meer moeders een betaalde baan hebben, de werktijden van de ouders conflicteren met het rooster van de school. Kinderopvang wordt dan een issue (Breedveld et al. 2002).

Paragraaf 7.2 geeft de ervaringen en wensen van ouders weer over de indeling van de schoolweek in het basisonderwijs, zoals gemeten in de KFO-enquête die is uitgevoerd aan het eind van het jaar 2000. Aan bod komen de ervaringen met de extra vrije dagdelen, gehanteerde roosters, pauzes en de tussenschoolse en naschoolse opvang. Tevens worden de wensen van ouders geïnventariseerd hoe zij een schoolweek ingedeeld zouden willen hebben.

De indeling van de schoolweek en het ideale aantal lessen per dag is in het voortgezet onderwijs geen heet hangijzer. Er wordt hier om die reden geen aandacht besteed aan wat ouders van kinderen in het voortgezet onderwijs daarvan vinden.

7.1.2 Toenemende uitval van lessen een probleem voor de kwaliteit van het onderwijs

Het is steeds moeilijker geworden om leerkrachten bij ziekte en arbeidstijdverkorting te vervangen door invalkrachten. Dat is een probleem, temeer omdat vervanging steeds vaker nodig is. Het ziekteverzuim is hoog en neemt, volgens cijfers van de Inspectie van het Onderwijs (2001), almaar toe. In 1999 bedroeg het verzuim in het primair onderwijs 8,7% en was de gemiddelde verzuimduur tot 22 dagen opgelopen. In de vier grote steden is het verzuim het hoogst (11,1%). Ook zijn daar de vervangingsproblemen het grootst: tussen 1997 en 1999 liep het vervangingspercentage daar terug van 82 naar 51.

Daarnaast kampt een deel van de scholen met vacatureproblemen, in de zin dat zij moeite hebben nieuw personeel aan te trekken. In het schooljaar 1999/00 had een vijfde van de scholen te maken met niet vervulde vacatures. Ook dit speelt vooral in de grote en middelgrote steden, en in scholen met veel etnische minderheden (Inspectie van het Onderwijs 2001 en 2002).

Deze problemen hebben geleid tot meer incidentele lesuitval en in sommige gevallen tot structurele lesuitval. In de schoolgidsen voor het basisonderwijs staan vaak maatregelen genoemd die worden getroffen om uitval van lessen tegen te gaan of op te vangen. De meest genoemde zijn de inzet van invalkrachten, het combineren van groepen, en het verdelen van leerlingen over de andere groepen. In de praktijk worden de kinderen echter nogal eens naar huis gestuurd (Inspectie van het Onderwijs 2000).

In haar laatst gepubliceerde onderwijsverslag luidt de Inspectie van het Onderwijs de noodklok over het basisonderwijs. Uit haar onderzoeken, zo meldt de inspectie, blijkt met name het ziekteverzuim onder leerkrachten in het basisonderwijs een belangrijke bedreiging geworden voor de kwaliteit van het onderwijs. Een van de gevolgen is dat de leertijd erdoor onder druk komt te staan, maar ook wordt geconstateerd dat de leerlingresultaten dan lager liggen. Scholen die kampen met een groot verloop onder de leerkrachten en met een hoog ziekteverzuim, krijgen vaker het predikaat 'zwakke school' dan scholen die daar minder last van hebben (Inspectie van het Onderwijs 2002).

Meer nog dan in het basisonderwijs baart de lesuitval op scholen voor voortgezet onderwijs zorgen. Vanwege een chronisch lerarentekort kampen daar veel scholen met langdurig openstaande vacatures en is er een groot tekort aan invalkrachten bij ziekte van personeel. De Inspectie van het Onderwijs meldt in haar Onderwijsverslag over het jaar 2000 dat de programmatijd (basisvorming) en de studielast op scholen serieus bedreigd worden door een aantal knelpunten, waarvan de krapte op de arbeidsmarkt er een is. In het schooljaar 1999/00 werd 6% van het totaal aantal lessen in het voortgezet onderwijs niet gegeven. Structurele uitval en uitval van langer dan een week maakte daar eenderde deel van uit. In het desbetreffende schooljaar kon ongeveer 10% van de lessen alleen maar worden gegeven door noodmaatregelen te treffen, zoals het inzetten van anders bevoegde of niet-bevoegde leerkrachten (Inspectie van het Onderwijs 2001).

In paragraaf 7.3 wordt verslag gedaan van de ervaringen van ouders met lesuitval op scholen voor basis- en voortgezet onderwijs aan het einde van het jaar 2000 en over de daarbij gehanteerde oplossingen.

7.1.3 Meer activiteiten buiten lestijd

Steeds meer scholen krijgen oog voor de wisselwerking tussen de belangen van het kind, de school en de ouders. De scholen nemen daardoor steeds vaker medeverantwoordelijkheid voor zaken die buiten de lestijden liggen. Zo wordt er samenwerking gezocht met kinderopvangvoorzieningen en buitenschoolse opvang (voor bao), en worden er extra activiteiten buiten de lestijd georganiseerd (bao en vo). Scholen ontwikkelen zich daarmee tot zogenoemde brede scholen of gaan deel uitmaken van een netwerk van samenwerkende onderwijs- en welzijnsvoorzieningen. De initiatieven tot samenwerking worden op lokaal niveau genomen en kunnen daardoor ook verschillende vormen aannemen, maar primair is de brede school bedoeld om onderwijsachterstanden van kinderen te voorkomen (vws et al. 2002).

Het tweede kabinet-Kok heeft extra middelen ter beschikking gesteld voor de verdere ontwikkeling van brede scholen en hoopt dat die middelen ook zullen bijdragen aan het realiseren van een samenhangend aanbod van onderwijs, kinderopvang en sociaal-culturele activiteiten (TK 1999/2000).

In het voortgezet onderwijs speelt het concept van brede scholen weliswaar een kleinere rol dan in het basisonderwijs, maar ook hier organiseren scholen steeds vaker activiteiten voor de leerlingen buiten het reguliere onderwijsprogramma (zie bv. Meerdink 2001). Dit kunnen onder meer toneel-, muziek-, fotografie- en denksportclubs zijn, maar ook typecursussen en cursussen om faalangst tegen te gaan. Paragraaf 7.4 inventariseert wat er op de scholen wordt georganiseerd aan extra activiteiten buiten lestijd en welke kosten daaraan voor ouders zijn verbonden. Paragraaf 7.5 geeft ten slotte de voornaamste conclusies weer.

7.2 De indeling van een schoolweek in het basisonderwijs

7.2.1 Een of twee vrije middagen en een vier- of vijfdaagse schoolweek

Vooralsnog is bij wet vastgelegd hoeveel tijd basisscholen minimaal dienen te besteden aan lessen. Dit verschilt voor onderbouw en bovenbouw, maar bezien over acht leerjaren moeten kinderen in totaal minimaal 7.520 uren krijgen. Voor de onderbouw, groep 1 tot en met 4, is het minimaal 3.520 uren. Dat is per jaar gemiddeld 880 uren, maar dat mag variëren, als het minimumaantal over vier jaar maar wordt gehaald. Voor de bovenbouw, groep 5 tot en met 8, geldt een minimum van 4.000 uren; dat is per jaar gemiddeld 1.000 uren. Per schooldag is er overigens ook een wettelijk maximum vastgesteld van 5,5 uren.

De woensdagmiddag is op de basisscholen traditioneel een vrije middag,¹ maar tegenwoordig is er ook vaak een tweede vrije middag ingeroosterd (meestal op vrijdag) (Van Kessel 1999). Een tweede vrije middag komt voornamelijk voor in de onderbouw.

In ongeveer zeven van de tien scholen geldt dit voor de groepen 1 en 2, in ongeveer vijf van de tien scholen is dit (ook nog) het geval in de groepen 3 en 4, maar in de bovenbouw komt het slechts heel sporadisch voor (Inspectie van het Onderwijs 2000).

Recentelijk is vanuit het onderwijs en door ouders – zelfs via een rechtszaak – gepleit voor een vierdaagse schoolweek. De staatssecretaris van Onderwijs heeft hier negatief op gereageerd; zij vindt dat een ongewenste ontwikkeling en wil vasthouden aan de vijfdaagse schoolweek (TK 1999/2000). Omdat uit onderzoek zou zijn gebleken dat jonge kinderen in de ochtenduren het beste leren, zou een vierdaagse schoolweek verlies van een kostbare ochtend betekenen. Vooral voor leerlingen die minder makkelijk leren wordt dat als problematisch beschouwd.

Het uitgangspunt van de ochtend als beste leertijd voor kinderen is overigens recentelijk ondergraven door een onderzoek dat lijkt aan te tonen dat de beste leertijd voor kinderen aan het einde van de middag ligt. Langere schooldagen zouden zelfs minder belastend zijn voor leerlingen dan korte dagen, en er worden geen negatieve gevolgen van een vierdaagse schoolweek gesignaleerd (Van Langen en Hulsen 2001; TK 2000/2001b).²

Achter deze discussie gaan verschillende maatschappelijke belangen schuil – belangen die niet direct van doen hebben met wat het beste is voor het kind. Voor de scholen kan een vierdaagse schoolweek namelijk een oplossing zijn voor het tekort aan personeel. Voor de ouders heeft het gevolgen voor hun dagindeling waarin zorg en werk gecombineerd moeten worden. Zij zijn vaak meer gebaat bij een vijfdaagse schoolweek, maar ook bij goede voorzieningen voor tussenschoolse opvang.

De staatssecretaris zoekt, ondersteund door de Stuurgroep dagindeling, naar een oplossing waarin leerkrachten wel een vierdaagse werkweek hebben, maar de kinderen toch vijf dagen per week lessen kunnen volgen, waardoor en passant ook de werkende ouders worden bediend (TK 1999/2000; zie ook Breedveld et al. 2002). Tegelijkertijd wordt er gewerkt aan verbetering van de tussenschoolse opvang (verbetering van huisvesting, professionalisering van opvangkrachten). Deze voorziening beantwoordt, onder invloed van de toegenomen arbeidsmarktparticipatie van moeders, een nog immer stijgende behoefte, maar de omvang van de groep kinderen die tussen de middag opgevangen moet worden, stelt weer nieuwe eisen aan de scholen (vws et al. 2002).

Het recente voorontwerp van wet over nieuwe schooltijden behelst een verplichting tot een vijfdaagse schoolweek waarin (in zowel onderbouw als bovenbouw) op vijf dagen minimaal 3 uren les wordt gegeven en waarin de huidige maximale duur van 5,5 uur per onderwijsdag wordt losgelaten. Wel blijft overeind dat de kinderen over acht jaren minimaal 7.520 lessen moeten krijgen, maar de verdeling van uren over de verschillende jaren is aan de school. Tegelijkertijd laat de staatssecretaris in haar voorstel ruimte voor noodoplossingen waarbij toch tijdelijk een vierdaagse schoolweek wordt toegestaan (TK 2000/2001a). Alleen de kleuters in groep 1 en 2 mag elke week, of eens per twee weken, een vierdaagse schoolweek aangeboden worden

(TK 2000/2001b). De staatssecretaris laat in deze gevallen dus haar wens om een vijfdaagse schoolweek te handhaven los. Aanleiding voor deze aanpassing waren de resultaten van het genoemde onderzoek van Van Langen en Hulsen (2001), waaruit geen negatieve gevolgen van middaglessen en van vierdaagse schoolweken is gebleken.

Om meer zicht te krijgen op de wensen en opvattingen van ouders over de indeling van de schoolweek, is aan de ouders een aantal vragen voorgelegd over de wijze waarop de school nu het rooster indeelt, en waar en wanneer pauzes en vrije dagdelen zijn ingepland. Vervolgens is hun gevraagd hun eigen voorkeuren daaromtrent aan te geven.

7.2.2 Extra vrije dagdelen vooral in de onderbouw

Uit ander onderzoek blijkt dat 18% van de scholen wekelijks dan wel tweewekelijks in groep 1 een vierdaagse schoolweek hanteert (Van Langen en Hulsen 2001). Voor die groep staat dus niet slechts een extra vrij dagdeel, maar een gehele extra vrije dag op het programma. Een vierdaagse schoolweek komt, zo blijkt, voornamelijk voor in de onderbouw (groep 1 t/m 4) en slechts sporadisch in de bovenbouw (groep 5 t/m 8).

In het KFO-onderzoek is alleen gevraagd naar de ervaringen van ouders met extra vrije dagdelen. Daardoor wordt niet duidelijk of er op de scholen vierdaagse schoolweken worden gehanteerd. Een extra vrij dagdeel naast de woensdagmiddag wordt genoemd door een derde van de ouders met een kind in het basisonderwijs (tabel 7.1). Als hun kind zich in de onderbouw bevindt, maken de ouders het vaakst melding van extra vrije dagdelen; in de bovenbouw wordt het nauwelijks nog genoemd. Drie kwart van de extra vrije dagdelen in de onderbouw staat wekelijks op het programma.

Opvangproblemen voor de ouders blijken deze extra vrije dagdelen niet op te leveren. Slechts 4% van de ouders die te maken hebben met een extra vrij dagdeel, ervaart de resulterende opvang als een probleem. Nu moet wel bedacht worden dat de ouders al geruime tijd ervaring hebben met dat vrije dagdeel, en – zoals eertijds met de woensdagmiddag – daar rekening mee houden bij de indeling van hun werktijden. Onverwachte lesuitval zal, indien de kinderen dan naar huis worden gestuurd, vaker tot opvangproblemen leiden. De ouders zijn daar dan immers niet op voorbereid.

Overigens zijn het wel vaker moeders met een baan die opvangproblemen melden als gevolg van het extra vrije dagdeel: 6% tegen 1% van de moeders zonder baan. Helemaal erop voorbereid of plooibaar (flexibele werktijden) zijn deze werkende moeders dus niet. Binnen de groep werkende moeders melden degenen met voltijdbanen vaker dergelijke opvangproblemen (23% van de voltijders, tegen 6% van de werkende moeders in totaal).

Tabel 7.1 Door ouders met een kind in het basisonderwijs vermelde frequentie van extra vrije dagdelen naast de woensdagmiddag, naar fases in de basisschool, 2000 (in procenten)

	extra vrij dagdeel	wekelijks	waarvan: tweewekelijks	maandelijks
onderbouw	70	74	15	11
bovenbouw	4	38	25	38
totaal	32	72	16	12

Bron: SCP (KFO'00)

De denominatie van de basisschool maakt niet uit voor het gebruik van extra vrije dagdelen; op alle scholen komt het, volgens opgave van de ouders, ongeveer even vaak voor (tabel 7.2).

Ouders maken wel melding van verschillen in de frequentie van de extra vrije dagdelen. In het rooms-katholieke en openbaar onderwijs wordt naar verhouding vaak om de andere week of eenmaal per maand een dagdeel extra vrijaf gegeven. Bij de andere scholen ligt de nadruk meer op een wekelijkse frequentie.

Tabel 7.2 Toepassing van extra vrije dagdelen naast de woensdagmiddag in onderbouw en bovenbouw en frequentie extra vrije dagdelen, volgens opgave van de ouders, naar denominatie van de basisschool, 2000 (in procenten)

	open- baar	rooms- katho- liek	prot. christe- lijk	alge- meen bijzon- der	reform. en gerefor- meerd vrijge- maakt	overig	totaal
toepassing extra vrije dagdelen							
in onderbouw	62	70	78	58	71	82	70
in bovenbouw	6	3	2	0	4	5	4
totaal per denominatie	29	32	35	29	39	32	32
frequentie extra vrije dagdelen							
wekelijks	69	56	85	90	96	80	72
tweewekelijks	16	28	6	10	5	20	16
maandelijks	14	16	9	0	0	0	12
totaal	100	100	100	100	100	100	100

Bron: SCP (KFO'00)

Van Langen en Hulsen (2001) vinden dat scholen voor algemeen bijzonder onderwijs opmerkelijk vaker dan de andere scholen een vierdaagse schoolweek hanteren. Het door ouders gemelde voorkomen en de frequentie van extra vrije dagdelen in het onderhavige onderzoek geeft echter niet de indruk dat scholen van die denominatie meer vrije dagdelen hebben. Zeker is dit niet, want er is gevraagd naar het voorkomen van een extra vrij dagdeel. Als dit er in de praktijk twee blijken te zijn, kan dat in de gepresenteerde cijfers niet naar voren komen. Bovendien is in dit onderzoek op huishoudensniveau en niet op schoolniveau gemeten; ook dat kan verschillende resultaten opleveren.

7.2.3 Continuroosters of lange pauzes?

De lange middagpauze in de basisschool is nog steeds gemeengoed. Drie kwart van de ouders maakt melding van een lange middagpauze, slechts een kwart heeft te maken met korte middagpauzes, ofwel een continurooster (tabel 7.3). In een continurooster hebben de kinderen een aaneengesloten periode per dag les, met een korte middagpauze ter onderbreking. In het algemeen bijzonder onderwijs wordt een dergelijke dagindeling naar verhouding veel toegepast. De helft van de kinderen op scholen van die signatuur hebben een continurooster, tegen een kwart van alle kinderen. Ook kinderen in de orthodox-protestantse scholen kennen relatief vaak zo'n rooster.

Tabel 7.3 Voorkeur van ouders voor een korte (continurooster) of lange pauze en het aandeel scholen dat volgens opgave van de ouders een continurooster hanteert, naar denominatie van de basisschool (in procenten)

	open- baar	rooms- katho- liek	prot. christe- lijk	alge- meen bijzon- der	reform. en gerefor- meerd vrijge- maakt	overig	totaal
ouders hebben voorkeur voor korte pauze (continurooster)	38	27	30	61	46	53	34
wv. krijgen continurooster	14	5	5	37	28	35	11
krijgen lange pauze	24	22	25	24	19	19	23
ouders hebben voorkeur voor lange pauze	62	73	70	39	54	47	66
wv. krijgen continurooster	13	14	15	16	9	12	14
krijgen lange pauze	49	59	54	24	45	35	52
school hanteert een continurooster	27	20	20	53	36	47	25

Bron: SCP (KFO'00)

Eerder vond het onderzoeksbureau Regioplan dat 16% van de scholen een continurooster hanteert (Van der Ploeg 2000). Daar werd onder een continurooster verstaan “dat de kinderen onder toezicht van de leerkracht in het klaslokaal de (veelal verkorte) middagpauze

doorbrengen” (Van der Ploeg 2000: 5). De bepaling dat de opvang door de leerkracht zelf wordt gedaan, is in het KFO-onderzoek geen criterium geweest. Dat verklaart mogelijk de hogere prevalentie van het continuooster, maar waarschijnlijker is dat in het onderhavige onderzoek de ouders de antwoorden hebben gegeven en in het eerdergenoemde onderzoek juist de scholen zelf zijn benaderd.³

Ouders met jonge kinderen brengen en halen hun kinderen bij voorkeur naar en van de basisschool (Portegijs et al. 2002). Kinderen van 4-7 jaar worden in overgrote meerderheid door hun ouders naar school gebracht. Zeker in de (sterk) stedelijke gebieden wordt nog de helft van de 8-9-jarige kinderen naar school gebracht (gemiddelde leeftijd dat kinderen worden gebracht is daar 9 jaar). In de andere gebieden gaat in die leeftijdscategorie dan al drie kwart van de kinderen zelfstandig naar school (gemiddelde wegbrengleeftijd is daar 7 jaar). Dit halen en brengen heeft grote consequenties voor de ouders. Gemiddeld kost dat ouders ruim 3 uur per week. Als scholen lange pauzes tussen de middag hanteren, moeten ouders tot wel 18 keer per week op pad. Korte pauzes betekenen nog altijd zo'n 10 keer halen of brengen, maar zij kunnen al aardig wat tijd besparen.

Wanneer de ouders naar hun voorkeur wordt gevraagd voor een lange of een korte pauze tussen de middag (waarbij de korte pauze dus staat voor een continuooster), gaat die voorkeur uit naar een lange pauze: 66%, tegen 34% voorstanders van een korte pauze (tabel 7.3). Maar wanneer gekeken wordt hoe vaak de voorstanders van een continuooster daar inderdaad mee te maken hebben, blijkt dat de scholen daarin achterblijven. Ongeacht de denominatie van de school willen ouders vaker een korte middagpauze dan de school nu hanteert (vergelijk bovenste en onderste rij in tabel 7.3). De pauzevoorkeuren van de ouders verschillen echter wel per denominatie. Zo zijn ouders met een kind in het algemeen bijzonder onderwijs meer dan tweemaal zo vaak voorstander van een korte pauze als ouders met een kind in het rooms-katholieke of protestants-christelijke onderwijs en krijgen zij het zelfs zevenmaal zo vaak. Maar ook als het kind op een reformatische of gereformeerd vrijgemaakte school zit, gaat de preferentie van de ouders relatief vaak uit naar een continuooster (46%) en krijgen zij dat dan ook vaak (28% tegenover 11% in totaal). Waar kunnen deze verschillen door worden verklaard? Spelen wellicht de sociaal-economische status en/of levensbeschouwing een rol in hoe ouders de ideale schooldagindeling zien?

In tabel 7.4 is onder meer een voorspelling gegeven van de kans dat ouders de voorkeur geven aan een continuooster. Daarin zijn enkele kenmerken opgenomen waarvan is verondersteld dat ze een effect hebben op de voorkeuren van ouders. Allereerst blijkt dat ook na controle voor de andere kenmerken, de verschillen naar denominatie relevant blijven. Opmerkelijk is dat ouders met een kind in het rooms-katholieke onderwijs sterk afwijken van de ouders met een kind in het openbaar onderwijs. Elders is gebleken dat deze beide groepen ouders in hun opvattingen dicht bij elkaar liggen. Waarom zij hier van elkaar verschillen, is niet duidelijk.

Nog steeds zijn ouders met kinderen in het algemeen bijzonder en orthodox-protestants onderwijs vaker voorstander van een continuooster dan de andere ouders. Bekend is dat de eerste groep ouders vaker tweeverdieners zijn van wie de moeder een grote baan heeft. Die zullen meer behoefte hebben aan schooltijden waarbij zij niet zelf de kinderen tussen de middag hoeven op te vangen. Voor de tweede groep ouders geldt dit waarschijnlijk niet, omdat zij vaker alleenverdieners zijn. Mogelijk speelt daar de afstand tussen woonplaats en de plaats waar de school staat een grotere rol. Als die afstand groot is, is het lastig om de kinderen voor een middag-pauze op en neer te laten gaan. Helaas zijn er in de KFO-enquête geen gegevens bekend over de afstand tussen school en woonplaats. Wel is het effect van de arbeidspositie van de ouders gemeten. In tabel 7.4 is zichtbaar dat daar inderdaad een (onafhankelijk) effect van uitgaat op de voorkeuren van de ouders. Tweeverdieners van wie de moeder een grote deeltijdbaan heeft, geven het vaakst de voorkeur aan een continuooster.

Tabel 7.4 Aandeel ouders met een kind in het basisonderwijs dat de voorkeur geeft aan een continuooster (in procenten) en de voorspelling van de kans dat ouders een continuooster prefereren boven een lange pauze tussen de middag, naar enkele kenmerken en denominatie van de school, 2000 (resultaten logistische regressie, odds ratios)

	% voorkeur voor continuooster	odds ratios
geslacht		
vader	35	0,8
moeder ^a	34	1
geloofsovertuiging respondent		
geen ^a	38	1
rooms-katholiek	30	0,9
Nederlands-hervormd	27	0,7
gereformeerd	27	0,5*
anders	48	1,3
arbeidspositie huishouden		
geen werk	39	0,4*
alleenverdiener	29	0,4*
tweeverdieners, van wie moeder kleine baan	34	0,5*
tweeverdieners, van wie moeder grote baan ^a	52	1
stedelijkheidsgraad woonplaats		
zeer sterk stedelijk ^a	54	1
sterk stedelijk	37	0,6*
matig stedelijk	39	0,6*
weinig stedelijk	27	0,3*
niet-stedelijk	20	0,2*
denominatie van de school		
openbaar ^a	38	1
rooms-katholiek	27	0,6*
protestants-christelijk	30	0,7
algemeen bijzonder	61	1,9
reformatorsch/gereformeerd vrijgemaakt	46	2,6*
totaal	34	

* = coëfficiënten zijn significant

a Referentiecategorie.

Bron: SCP (KFO'00)

Naast de sociaal-economische status (arbeidspositie huishouden) blijkt ook de levensbeschouwing ertoe te doen. De gereformeerde ouders willen nog het vaakst alles bij het oude laten. Zij geven half zo vaak als de referentiecategorie 'ouders zonder geloofs-overtuiging' de voorkeur aan een korte pauze. Wederom is er een tegenstelling zichtbaar tussen gereformeerde ouders enerzijds en ouders met een kind in het reformatorische en gereformeerd vrijgemaakte onderwijs anderzijds: de eerste groep geeft veel minder de voorkeur aan een korte pauze dan de referentiecategorie, de tweede groep juist veel meer. De vorige keer dat deze tegenstelling naar voren kwam, kon dit worden verklaard door het verschil tussen gereformeerde ouders die hun kind naar het protestants-christelijke onderwijs sturen en degenen die hun kind naar het orthodox-protestantse onderwijs sturen. Een dergelijk verschil treedt nu ook op, maar minder uitgesproken. Gereformeerde ouders met een kind in het protestants-christelijke onderwijs geven minder vaak de voorkeur aan een korte pauze (17%) dan gereformeerde ouders met een kind in het orthodox-protestantse onderwijs (35%). Dan blijft de vraag open waarom dit niet-verwachte resultaat optreedt (toch een afstandseffect?).

Ouders die in niet-stedelijke gebieden wonen, blijken het minst van alle ouders belangstelling te hebben voor een korte middagpauze. Hoe stedelijker de woonplaats, des te vaker wil men zo'n continuurooster. In de stedelijke gebieden wonen ook de meeste tweeverdieners met grote banen, maar omdat daar in de analyse al rekening mee is gehouden, kan dat niet het verschil verklaren. Waarschijnlijk speelt de belasting van het halen en brengen van kinderen hierbij mee: met name in de steden worden kinderen door hun ouders naar de basisschool gebracht (druk verkeer) (zie ook Portegijs et al. 2002).

7.2.4 Grote voorkeur voor een vijfdaagse schoolweek

Bijna drie kwart van de ouders geeft de voorkeur aan een schoolweek van vijf dagen met één vrije middag (tabel 7.5). Dit is sinds de zaterdag als schooldag werd afgeschaft een aantal decennia ook de meest gangbare indeling van de schoolweek geweest (Van Kessel 1999). Deze indeling is de ouders dan ook het best bekend, en men is erop ingesteld.

Zoals eerder in dit hoofdstuk naar voren kwam, wordt tegenwoordig in een derde van de scholen een tweede vrije middag gehanteerd. Een dergelijke indeling van de schoolweek krijgt echter slechts van 16% van de ouders de voorkeur. De andere opties scoren veel minder hoog, maar toch krijgt een schoolweek van vier langere dagen nog de handen op elkaar van 5% van de ouders.

Afhankelijk van hun eigen werkweekindeling geven moeders de voorkeur aan een schoolweek die daarop aansluit (tabel 7.5). Moeders die in een grote (deeltijd)baan werken (21 uur of meer), geven vaker dan de anderen aan een schoolweek van vier langere dagen of vijf dagen volgens kantooruren te prefereren. Hiermee komen hun voorkeuren overeen met die van de werkende vaders (niet in de tabel). Daarentegen zien moeders met zeer kleine deeltijdbanen wat meer in een schoolweek met meerdere vrije dagdelen. De omvang van hun baan maakt dat zij zich flexibeler kunnen opstellen.

Tabel 7.5 De door ouders gewenste indeling van de schoolweek voor kinderen in het basisonderwijs, in totaal en naar omvang baan van de moeder, 2000 (in procenten, verticaal gepercentageerd)

	totaal huishoudens	omvang baan moeder		
		1-11 uur	12-20 uur	≥ 21 uur
4 langere dagen	5	2	5	8
5 dagen en 1 middag vrij	71	73	73	64
5 dagen en 2 middagen vrij	16	20	13	15
5 dagen kantooruren	4	1	4	11
5 dagen en een variabele middag vrij	2	3	2	2
anders	2	1	3	0

Bron: SCP (KFO'00)

7.2.5 Tussen- en naschoolse opvang het populairst bij moeders met een grote baan

Of de basisschool nu lange of korte pauzes tussen de middag hanteert, de kinderen zullen hoe dan ook tijdens de pauzes en na schooltijd opgevangen moeten worden. Dit kan in de school zelf gebeuren, door de leerkrachten of door andere, daarvoor aangestelde krachten. Dat kan ook geregeld worden met behulp van instanties buiten de school. En als de kinderen naar huis gaan tussen de middag en na schooltijd, kunnen ze thuis opgevangen worden door hun ouders of door andere, al dan niet professionele opvangkrachten.

Hier wordt nagegaan hoe vaak ouders tussenschoolse opvang gebruiken. Vervolgens wordt geïventariseerd door wie het kind na schooltijd wordt opgevangen en als dat niet door de ouders zelf gebeurt, wie dat dan wel doet en hoe vaak dat is. Door ook deze informatie af te zetten tegen de arbeidspositie van de moeder, wordt nogmaals duidelijk hoe de wensen van ouders omtrent de schooltijden verbonden zijn met de werktijden van de moeders.

Tussenschoolse opvang

In tabel 7.6 is zichtbaar dat in ruim de helft van de huishoudens de kinderen tussen de middag altijd thuis worden opgevangen. Als de kinderen weleens op school overblijven, gebeurt dat vaker viermaal of slechts eenmaal per week, en minder vaak twee- of driemaal.

De arbeidspositie van de moeder is van invloed op het al dan niet overblijven tussen de middag en op de frequentie van het overblijven. Moeders zonder baan en moeders met zeer kleine deeltijdbanen (tot 12 uur) maken geheel volgens verwachting het minst gebruik van tussenschoolse opvang en vangen hun kind in de regel zelf thuis op. Een baan van 12 uur of meer is relatief vaak aanleiding om de kinderen een deel van de week op school te laten overblijven. Moeders met grote (deeltijd)banen (21 uur of meer) maken, in vergelijking met moeders met kleine deeltijdbanen (12-20 uur), veel vaker viermaal per week gebruik van tussenschoolse opvang.

Tabel 7.6 De frequentie van het overblijven tussen de middag op een basisschool, in totaal en naar arbeidspositie van de moeder, 2000 (in procenten, verticaal geperceenteerd)

	totaal huishoudens	baan moeder		omvang baan moeder		
		nee	ja	1-11 uur	12-20 uur	≥ 21 uur
nooit overblijven op school	58	70	50	63	48	40
overblijven	42	30	50	37	52	60
wv.1 x per week	13	10	15	17	17	9
2 x per week	7	4	10	6	11	12
3 x per week	6	4	8	3	9	11
4 x per week	16	12	17	10	14	29

Bron: SCP (KFO'00)

Naschoolse opvang

Blijft twee vijfde van de kinderen tussen de middag weleens over op school, na school wordt de overgrote meerderheid door de ouders zelf opgevangen. In tabel 7.7 is te zien dat slechts in een vijfde van de huishoudens gebruik wordt gemaakt van naschoolse opvang. Als de kinderen door anderen dan de ouders worden opgevangen, gebeurt dat zelden vaker dan driemaal per week: 28%, 39% en 26% doet dat respectievelijk een-, twee-, en driemaal per week. In slechts 5% van de huishoudens gebeurt dat viermaal en in 3% vijfmaal per week (niet in de tabel).

Tabel 7.7 De opvang door anderen dan de ouders van kinderen in het basisonderwijs, in totaal en naar arbeidspositie van de moeder, 2000 (in procenten, verticaal geperceenteerd)

	totaal huishoudens	baan moeder		omvang baan moeder		
		nee	ja	1-11 uur	12-20 uur	≥ 21 uur
opvang door anderen						
nee	80	99	67	91	63	50
ja	20	1	33	9	37	50

Bron: SCP (KFO'00)

De arbeidspositie van de moeder is duidelijk van invloed op de mate waarin kinderen door anderen dan de ouders worden opgevangen. Moeders zonder baan maken nauwelijks gebruik van opvang door anderen. Een derde van de werkende moeders doet dat wel. Hoe omvangrijker de deeltijdbaan van de moeder, des te vaker worden de kinderen door anderen opgevangen.

Naschoolse opvang, door anderen dan de eigen ouders, betreft voor 16% opvang in de eigen of een andere school (buitenschoolse opvang, ofwel bso). Opvang bij particulieren thuis is veel populairder (41%) en ook thuis door een onbetaalde (26%) of betaalde oppas (18%) zijn vaker gehanteerde oplossingen.

7.3 Lesuitval in het basis- en voortgezet onderwijs

7.3.1 Lesuitval, frequentie en gehanteerde oplossingen in het basisonderwijs

Een uitvloeisel van de personeelsproblemen in de basisscholen is dat er steeds vaker toe wordt overgegaan de kinderen voor een deel van de schoolweek naar huis te sturen. Cijfers van het Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS) geven aan dat in het schooljaar 1999/'00 een derde van de scholen vanwege personeelsgebrek tijdelijk een vierdaagse schoolweek heeft moeten hanteren (Van Langen en Hulsen 2001). Volgens de onderwijsinspectie heeft een kwart van de scholen in dat schooljaar incidenteel een groep naar huis gestuurd, maar vrijwel geen enkele school heeft dat vaker dan vijf keer gedaan. De inspectie wijst erop dat de scholen deze maatregel pas in uiterste nood nemen en dan vooral “om naar buiten het signaal af te geven dat het water de scholen tot de lippen komt” (Inspectie van het Onderwijs 2001: 80). Niet alleen levert deze maatregel een verlies aan onderwijstijd op, maar ook dreigen, naar de mening van de onderwijsinspectie, de leerlingenzorg en taken van interne begeleiders, alsmede de management- en beleidstaken van de schoolleiding erdoor in de knel te komen.

In het KFO-onderzoek is nagegaan in hoeverre ouders met een kind in het basisonderwijs in de maand voorafgaand aan de enquête met uitval te kampen hadden. Omdat in het basisonderwijs de leerlingen meestal met één groepsleerkracht te maken hebben, betekent dat bij uitval door ziekte voor de gehele dag een oplossing gevonden zal moeten worden. Dit in tegenstelling tot in het voortgezet onderwijs, waar bij ziekte van een vakleerkracht in de regel slechts één lesuur uitvalt.

Ongeveer een op de tien ouders maakt melding van lesuitval (periode november-december 2000) (tabel 7.8). In bijna de helft van deze gevallen ging het om één enkel incident. Het vaakst worden de kinderen dan verspreid over andere groepen, maar andere oplossingen, zoals de kinderen naar huis sturen, worden ook vaak toegepast. De ouders zijn goed op de hoogte van wat er gebeurt met de kinderen als er onverwacht een les uitvalt. De antwoordmogelijkheid ‘weet niet’ is door niemand ingevuld.

Geconcludeerd kan worden dat het met de uitval in het basisonderwijs, zeker in vergelijking met het voortgezet onderwijs, wel meevalt (zie § 7.3.2). Er is echter een heel kleine groep ouders die te maken heeft met een basisschool waar de uitval vaak voorkomt (1% van alle ouders). Daar is de kans aanwezig dat het onderwijsprogramma voor de kinderen in de knel komt.

Tabel 7.8 Door ouders gerapporteerde lesuitval in de laatste vier weken in het basisonderwijs, frequenties en gehanteerde oplossingen, 2000 (in procenten)

	lesuitval	1x	waarvan:		totaal
			2 t/m 4x	5x of meer	
lesuitval in de laatste vier weken	9	48	38	14	100
geen lesuitval	91				
	spreiding over andere groepen	kinderen naar huis gestuurd	anders	weet niet	totaal ^a
oplossingen voor lesuitval	52	40	40	0	132

a Het rijtotaal is meer dan 100% omdat meerdere antwoorden gegeven konden worden..

Bron: SCP (KFO'00)

Als de lesuitval per denominatie van de school wordt bekeken, blijkt er volgens de ouders in algemeen bijzondere en openbare scholen wat meer lesuitval te zijn dan elders, maar vooral meer dan in de (orthodox-)protestantse scholen (tabel 7.9). Bovendien is het gerapporteerde aantal dagen uitval per maand er wat hoger dan gemiddeld. Verder is in de vier grote steden (zeer sterk stedelijk) de meeste lesuitval gerapporteerd. Gemiddeld is daar volgens de ouders 0,5 dagen uitgevallen over een periode van vier weken, tegen 0,2 dagen in totaal.

Tabel 7.9 Lesuitval in de laatste vier weken in het basisonderwijs, naar denominatie van de school en stedelijkheidsgraad van de woonplaats, 2000 (in procenten, horizontaal gepercendeerd; en gemiddelde dagen uitval in een maand)

	geen uitval	wel uitval	gemiddelde dagen uitval in een maand
denominatie van de school			
openbaar	87	13	0,4
rooms-katholiek	92	8	0,2
protestants-christelijk	95	5	0,1
algemeen bijzonder	83	17	0,3
reformatorisch/gereformeerd vrijgemaakt	95	5	0,2
stedelijkheidsgraad woonplaats			
zeer sterk stedelijk	85	15	0,5
sterk stedelijk	90	10	0,2
matig stedelijk	90	10	0,3
weinig stedelijk	95	5	0,1
niet-stedelijk	94	6	0,2
totaal	91	9	0,2

Bron: SCP (KFO'00)

7.3.2 Onverwachte en structurele lesuitval in het voortgezet onderwijs

Leerlingen in het voortgezet onderwijs kunnen te maken krijgen met onverwachte en met structurele lesuitval. Als bijvoorbeeld de vakleerkracht ziek wordt, gaat het meestal om een kortdurende uitval. Volgens cijfers van de onderwijsinspectie valt dan in een kwart van de gevallen de les uit. Voor het overige worden oplossingen gehanteerd zoals het in groepsverband maken van huiswerk (Inspectie van het Onderwijs 2001).

Als het gaat om niet-ervulbare vacatures of langdurige ziekte, kan de uitval structurele vormen aannemen. Een bepaald vak kan dan voor een langere periode niet op de school gegeven worden. De onderwijsinspectie wijst er in het genoemde onderwijsverslag op, dat onervulbare vacatures een probleem zijn dat niet gelijkmatig over het land of over scholen verdeeld is. Met name in de grote steden in het westen is het moeilijk vervangers of kandidaten te vinden. De uitvalproblemen zijn het grootst in het vmbo en in scholen met veel allochtone leerlingen in de grote steden.

Hoe is het volgens de ouders van kinderen in de eerste vier leerjaren van het voortgezet onderwijs, gesteld met de lesuitval op school?

Onverwachte lesuitval is bijzonder hoog

Het percentage lessen dat onverwacht uitvalt ligt in het voortgezet onderwijs bijzonder hoog (tabel 7.10). Volgens de ouders is meer dan acht op de tien kinderen in de laatste vier weken geconfronteerd geweest met onverwachte lesuitval, en voor vier van de tien geldt bovendien dat het meer dan eens per week is voorgekomen. De leerlingen naar huis sturen, is een oplossing die bijzonder vaak voor dergelijke onverwachte lesuitval wordt gekozen. Dat geven althans de ouders aan. Ook in het voortgezet onderwijs lijken de ouders goed op de hoogte van wat er gebeurt met de kinderen als er onverwachts een les uitvalt: slechts 2% weet het niet.

Eerder, in hoofdstuk 3, heeft 40% van de ouders aangegeven dat zij onvoldoende informatie van de school hebben ontvangen over 'organisatorische zaken, zoals lesuitval'. In het licht van vorenstaande gegevens, moeten zij daarbij op andere organisatorische zaken dan lesuitval hebben gedoeld.

Volgens de onderwijsinspectie zetten scholen om lesuitval te compenseren of te voorkomen, vooral onbevoegde leraren en leraren die voor andere vakken bevoegd zijn in. Deels worden ook lessen in overuren gegeven, en een enkele maal wordt een beroep gedaan op gepensioneerde leraren. De inspectie constateert dat de toepassing van dergelijke maatregelen in een jaar tijd (1999-2000) zijn toegenomen van 6,7% tot 9,7% van het totaal aantal lessen. In tabel 7.10 worden maatregelen als deze niet zichtbaar. Mogelijk heeft een deel van de ouders dit voor ogen gehad toen zij de categorie 'anders' invulden, maar zeker is dit niet. Waarschijnlijk zijn ouders niet goed op de hoogte van het schuiven met leerkrachten door de school. De school is verplicht aan te geven hoe zij de onderwijstijd benut en dus ook hoe zij problemen van tussenuren en lesuitval compenseert of voorkomt (OCenW 2000b). Ook als dat in de schoolgidsen goed staat aangegeven, is daarmee nog niet gezegd dat de ouders er in alle voorkomende gevallen van op de hoogte zijn.

Tabel 7.10 Door ouders gerapporteerde onverwachte lesuitval in de laatste vier weken in het voortgezet onderwijs, frequenties en gehanteerde oplossingen, 2000 (in procenten)

	lesuitval	waarvan:				totaal
		1x	2 t/m 4x	5x of meer	10 x of meer	
onverwachte lesuitval	83	11	51	28	10	100
geen onverwachte lesuitval	17					
		leerlingen zelf laten werken	leerlingen naar huis gestuurd	anders	weet niet	totaal ^a
oplossingen voor lesuitval		37	54	18	2	111

a Omdat er meer antwoorden mogelijk zijn, is het totaalpercentage groter dan 100%.

Bron: SCP (KFO'00)

De leerlingen hebben geen gelijke kans op onverwachte lesuitval. Die kans verschilt naar gelang de stedelijkheidsgraad van de woonplaats, de denominatie van de school en het schooltype waarin de leerling zich bevindt. De gerapporteerde onverwachte lesuitval is het hoogst bij degenen die in de grote steden wonen (88%) en het laagste bij de bewoners van het platteland (78%). Ook melden bewoners van de grote steden hogere frequenties van lesuitval. Gemiddeld is volgens deze ouders in de laatste vier weken 4,1 keer een les uitgevallen, tegen 3,8 keer bij de bewoners in de overige gebieden en 3,6 keer bij de plattelanders (tabel 7.11).

Ook kinderen in algemeen bijzondere scholen worden met een hoge gemiddelde uitval geconfronteerd (tabel 7.11). De gegevens in de tabel laten tevens zien dat kinderen in het gereformeerde en reformatorisch vrijgemaakte onderwijs minder uitval kennen dan andere kinderen (76% tegenover 83% in totaal), maar dat het aantal keren dat er in een maand lessen voor hen zijn uitgevallen overeenkomstig het gemiddelde is. Kinderen op scholen van deze denominatie komen met het maandgemiddelde van de lesuitval hoger uit dan bijvoorbeeld kinderen in het openbaar onderwijs, die weliswaar vaker melding maken van het optreden van uitval (83%), maar met een gemiddeld lagere frequentie (3,6 keer).

De Inspectie van het Onderwijs (2001) geeft cijfers over de uitval van lessen naar vestigingstypen en komt tot de conclusie dat vbo-, mavo- en vmbo-vestigingen de meeste uitval, en havo/vwo-vestigingen de minste uitval kennen.⁴ De KFO-gegevens geven cijfers over de uitval naar schooltype waarin de leerlingen zich bevinden, dus niet op het niveau van een vestiging (tabel 7.11). De gegevens hebben bovendien betrekking op het voorkomen van uitval en op het aantal keren, terwijl de inspectiegegevens aangeven welk deel van het totaalaantal lessen is uitgevallen. Ondanks deze verschillen

onderschrijven de KFO-cijfers de bevinding van de inspectie: onder leerlingen in de lagere schooltypen (vbo, mavo en vmbo) komt lesuitval het meest frequent voor. De cijfers laten evenwel ook zien dat de brugklassers het meeste (88%) en het vaakste (4,1 keer) met uitval te maken hebben. Een verklaring hiervoor kan zijn dat in de school prioriteit wordt gegeven aan het oplossen van problemen in eindexamenklassen, door bijvoorbeeld daar de wel beschikbare leerkrachten in te zetten, en de brugklassers vrijaf te geven.

De grootte van de school speelt bij lesuitval in het voortgezet onderwijs geen rol (niet in de tabel). Of de school nu minder dan 300 leerlingen of meer dan 1.500 leerlingen heeft, de verschillen in onverwachte en structurele uitval zijn niet significant.

Tabel 7.11 Door ouders gerapporteerde onverwachte en structurele lesuitval in de laatste vier weken in het voortgezet onderwijs, naar stedelijkheidsgraad van de woonplaats, denominatie van de school en het schooltype waarin de leerling zich bevindt, 2000 (in procenten en maandgemiddelde aantal keren onverwachte lesuitval)

	onverwachte lesuitval			structurele lesuitval	
	geen uitval	wel uitval	gemiddelde keren uitval in een maand	geen uitval	wel uitval
denominatie van de school					
openbaar	17	83	3,6	57	43
rooms-katholiek	17	84	4,0	59	41
protestants-christelijk	16	84	3,7	57	43
algemeen bijzonder	18	82	4,3	66	34
reform/gereform vrij	25	76	3,9	71	29
anders	16	84	4,1	61	39
stedelijkheidsgraad woonplaats					
zeer sterk stedelijk	12	88	4,1	56	44
sterk stedelijk	16	84	3,8	54	46
matig stedelijk	16	84	3,8	61	39
weinig stedelijk	18	82	3,7	61	39
niet-stedelijk	22	78	3,6	62	38
schooltype van leerling					
brugklas	12	88	4,1	51	49
vmbo	18	82	4,0	55	46
havo	18	82	3,5	65	32
vwo	17	83	3,4	68	32
totaal	17	83	3,8	59	41

Bron: SCP (KFO'00)

Ook structurele lesuitval is bijzonder hoog

Behalve met onverwachte lesuitval kunnen scholen ook kampen met structurele lesuitval. Daar is sprake van als bijvoorbeeld als gevolg van personeelstekort of langdurige ziekte van docenten bepaalde lessen voor langere tijd niet kunnen worden gegeven. In de laatste paar jaren zijn er onder meer in de verschillende media waarschuwingssignalen afgegeven over de omvang die de structurele uitval heeft aangenomen en de problemen die dat oplevert voor de adequate scholing van de getroffen leerlingen.

Teneinde meer inzicht te krijgen in de omvang van het probleem, is ouders met een kind in het voortgezet onderwijs de vraag voorgelegd in hoeverre een dergelijke structurele uitval zich in de laatste vier schoolweken heeft voorgedaan. Dan blijkt een schrikbarend hoog aandeel ouders daarvan gewag te maken: 41% (tabel 7.11). Dus naast de al bijzonder hoge onverwachte lesuitval (acht van de tien leerlingen is daar in de laatste maand mee geconfronteerd), is er ook een hoge structurele uitval (vier van de tien leerlingen loopt op die wijze lessen mis).

Net als bij de onverwachte lesuitval, maken leerlingen in het voortgezet onderwijs meer of minder kans op structurele lesuitval al naar gelang de stedelijkheidsgraad van hun woonplaats, de denominatie van de school en het schooltype waarin zij zich bevinden. Tabel 7.11 laat zien dat de structurele lesuitval hoger is onder leerlingen die in de (zeer) sterk stedelijke gebieden wonen. Dit kwam eerder al naar voren bij de onverwachte lesuitval. De Inspectie van het Onderwijs (2001) komt tot dezelfde conclusie: alle soorten uitval zijn het sterkst in de grote steden. Er dient opgemerkt te worden dat het dan wel de vestigingsplaats van de scholen betreft en niet, zoals hier, de woonplaats van de leerlingen.

De leerlingen in openbare, rooms-katholieke en protestants-christelijke scholen ontlopen elkaar niet in de mate waarin zij structurele uitval ervaren; deze is voor iedereen even hoog. De leerlingen in algemeen bijzondere en de reformatische en gereformeerde vrijgemaakte scholen kennen wel minder vaak structurele uitval dan de anderen. Net als bij de onverwachte lesuitval kampen ook nu brugklassers, maar daarnaast ook leerlingen in het vmbo (en vbo, mavo), meer dan degenen in havo en vwo met structurele uitval.

7.4 Extra activiteiten op school: vaker voor kinderen in het voortgezet onderwijs dan in het basisonderwijs

De verbreding van de taken en activiteiten van scholen, een ontwikkeling die al enkele jaren aan de gang is, heeft onder meer opgeleverd dat scholen buiten lestijd diverse activiteiten voor leerlingen zijn gaan organiseren. Dergelijke activiteiten behoren niet tot de officiële onderwijstaak. Het betreft evenmin activiteiten die in het kader van de buitenschoolse opvang worden georganiseerd. De bedoelde activiteiten omvatten niettemin een breed scala van onderwerpen, variërend van sport, cultuur en ontspanning tot extra onderwijs en cursussen.

Kind in basisonderwijs

Ruim een derde van de ouders meldt dat de basisschool buiten lestijd extra activiteiten voor leerlingen organiseert (tabel 7.12). Uitzondering hierop vormen de ouders van kinderen in orthodox-protestantse scholen; voor leerlingen in scholen van die signatuur staat de helft minder aan extra activiteiten op het programma.

In theorie gaat het om een grote variëteit aan activiteiten, maar in de praktijk worden toch vooral spel, ontspanning, sportieve en culturele activiteiten, zoals toneel en muziek, georganiseerd. De protestants-christelijke scholen onderscheiden zich hier van de anderen, doordat er volgens de ouders minder dan gemiddeld aan spel en ontspanning wordt georganiseerd en meer dan gemiddeld aan extra cursussen voor de kinderen.

Bij de categorie 'andere activiteiten' worden vaak 'feesten' en 'filmavonden' genoemd. Feesten horen eigenlijk niet in dit rijtje van extra activiteiten thuis en filmavonden vallen feitelijk onder de categorie 'sportieve en culturele activiteiten'. Die laatste categorie zou bij herschikking van de gegevens dus nog meer aan belang winnen.

Ongeveer een derde van de ouders met kinderen op scholen waar extra activiteiten worden georganiseerd, geeft aan dat er kosten verbonden zijn aan deze activiteiten (31%). Een vijfde van de participerende basisschoolleerlingen neemt regelmatig (een of meer keren per week) deel aan een van de extra activiteiten, de overigen (viervijfde deel) doen dat minder dan een keer per week. De meerderheid van de extra activiteiten staat dus niet wekelijks op het programma van de leerlingen.

Tabel 7.12 Organisatie van extra activiteiten buiten lestijd en type activiteiten, naar denominatie van de basisschool, 2000 (in procenten)

	open- baar	rooms- katho- liek	prot. chris- telijk	alge- meen bijzon- der	reform. en gerefor- meerd vrijge- maakt	overig	totaal
organisatie extra naschoolse activiteiten							
ja	39	34	40	34	16	50	37
nee	61	66	60	66	84	50	63
type georganiseerde activiteiten							
spel en ontspanning	62	60	48	67	56	44	57
sportieve en/of culturele act.	60	60	62	58	56	81	61
extra onderwijs	16	14	9	.	.	.	13
extra cursussen	12	11	19	.	.	.	15
andere activiteiten	16	7	12	.	.	.	12

. = onvoldoende waarnemingen.

Bron: SCP (KFO'00)

Tabel 7.13 Organisatie van extra activiteiten buiten lestijd, naar denominatie van de school voor voortgezet onderwijs, 2000 (in procenten)

	open- baar	rooms- katho- liek	prot. christe- lijk	alge- meen bijzon- der	reform. en gerefor- meerd vrijge- maakt	overig	totaal
organisatie extra naschoolse activiteiten							
ja	69	79	73	66	45	72	72
nee	31	21	27	34	55	28	28
type georganiseerde activiteiten							
spel en ontspanning	62	56	57	67	39	53	58
sportieve en/of culturele act.	75	79	67	82	79	75	74
huiswerkklassen	44	48	48	44	29	47	46
extra cursussen	34	33	35	33	35	28	34
andere activiteiten	13	13	9	11	21	13	12

Bron: SCP (KF0'00)

Kind in voortgezet onderwijs

Bijna drie kwart van de ouders meldt dat de scholen voor voortgezet onderwijs buiten lestijd extra activiteiten organiseren waar de leerlingen aan deel kunnen nemen (tabel 7.13). Dit is dus aanzienlijk meer dan in het basisonderwijs. Het zijn op de eerste plaats sportieve en/of culturele activiteiten die dan worden georganiseerd. Daarnaast wordt ook de categorie 'spel en ontspanning' vaak genoemd.

Huiswerkklassen wordt door bijna de helft van de ouders als extra activiteit genoemd.

Opnieuw onderscheiden de leerlingen in reformatorisch/gereformeerd vrijgemaakte scholen zich hier van de anderen, doordat er voor hen veel minder vaak spel en ontspanning of huiswerkklassen worden georganiseerd. Hier wordt relatief vaak de categorie 'andere activiteiten' aangekruist. Uit de opmerkingen die ouders bij die categorie konden noteren, valt op te maken dat het vaak om godsdienstlessen en kerkbezoek gaat. Andere activiteiten die in de categorie 'andere activiteiten' vaak worden vermeld – maar dit geldt niet specifiek voor de leerlingen in orthodox-protestantse scholen –, zijn denksporten zoals dammen en schaken, die wellicht tot de categorie 'spel en ontspanning' gerekend kunnen worden. Verder worden er computer- en faalangst- of assertiviteitscursussen vermeld; onderwerpen die wellicht onder het kopje 'extra cursussen' zouden moeten vallen.

Het schooltype waarin leerlingen zich bevinden, maakt soms verschil voor de mate waarin extra activiteiten worden georganiseerd (tabel 7.14). Dit is het geval bij sportieve en culturele activiteiten, die voor leerlingen in het vmbo het minst vaak en in vwo het vaakst worden gehouden, en bij 'andere activiteiten', die het vaakst worden georganiseerd voor brugklasleerlingen.

Tabel 7.14 Organisatie van extra activiteiten buiten lestijd, naar schooltype van het voortgezet onderwijs waarin de leerling zich bevindt, 2000 (in procenten)

	brugklas	vmbo	havo	vwo	totaal
spel en ontspanning	60	60	56	58	58
sportieve en/of culturele activiteiten	75	62	78	87	74
huiswerkklassen	51	46	48	42	46
extra cursussen	25	30	41	37	34
andere activiteiten	16	12	11	12	12

Bron: SCP (KFO'00)

Bijna de helft van de ouders met kinderen op scholen waar extra activiteiten worden georganiseerd, betaalt voor de deelname van hun kind aan deze activiteiten (47%). De participatie van leerlingen in het voortgezet onderwijs wijkt niet af van die van leerlingen in het basisonderwijs, hoewel daar volgens de ouders veel minder vaak extra activiteiten worden georganiseerd. Een vijfde van de deelnemers participeert regelmatig (een of meer keren per week) en viervijfde deel doet dat minder dan een keer per week.

7.5 Conclusies

Geïnitieerd door de recente maatschappelijke discussie over ideale schooltijden en indeling van de schoolweek in het basisonderwijs, is onderzocht wat de ervaringen en wensen van ouders daaromtrent zijn. Behalve de indeling van de schoolweek (vrije dagdelen, gehanteerde roosters, pauzes) is ook het gebruik van tussentijdse en naschoolse opvang in kaart gebracht. Een actueel probleem in het basis- en voortgezet onderwijs is de almaar toenemende lesuitval op scholen. Ook hier is aandacht aan besteed. Ten slotte is er kort stilgestaan bij wat scholen zoal buiten lestijd aan extra activiteiten voor leerlingen organiseren.

Een groot deel van de jonge basisschoolleerlingen heeft een extra vrij dagdeel naast de woensdagmiddag

Tot voor kort hadden de meeste kinderen in het basisonderwijs vijf dagen les en was de woensdagmiddag vrij. Onder invloed van maatschappelijke ontwikkelingen (arbeids-tijdverkorting voor leerkrachten, betaalde arbeid voor moeders) is deze indeling van de schoolweek aan het veranderen. In de onderbouw – maar met name in groepen 1 en 2 – heeft inmiddels bijna drie kwart van de leerlingen een extra vrij dagdeel; meestal staat dat wekelijks op het programma.

Een continuooster is vooral geliefd bij tweeverdieners van wie de moeder een grote (deeltijd)baan heeft en bij degenen die in stedelijke gebieden wonen

Ook het continuooster lijkt in opmars. Volgens de ouders is in een kwart van de scholen de lange middagpauze, waarbij de kinderen in de regel naar huis gaan, vervangen door een korte pauze, waarbij de kinderen op school overblijven. Ouders brengen en halen het merendeel van de jonge kinderen naar en van school. Een continuooster kan de tijdsbelasting daarvan verlichten. De vraag naar deze vorm van schooldagindeling is momenteel (nog) groter dan het aanbod. Niettemin is een grote meerderheid van de ouders nog immer voorstander van lange pauzes tussen de middag. Vooral tweeverdieners van wie de moeder een grote (deeltijd)baan heeft en bewoners van de stedelijke gebieden opteren meer dan de andere ouders voor een continuooster (in de stedelijke gebieden brengen ouders hun kinderen vaker en tot op hogere leeftijd naar school).

De levensbeschouwing van de ouders geeft eveneens een indicatie van de voorkeur voor het continuooster: de niet-gelovige, rooms-katholieke en protestants-christelijke ouders staan dan veraf van de gereformeerde. Deze laatste groep ouders is het minst voorstander van een continuooster. Opmerkelijk genoeg zijn ouders van wie het kind op een orthodox-protestantse school zit bijzonder vaak voorstander van een continuooster. Een verklaring voor deze tegenstrijdig lijkende uitkomst is niet gevonden.

Ouders voorstander van 'traditionele' vijfdaagse schoolweek in het basisonderwijs

Ouders blijven desgevraagd in grote meerderheid de voorkeur geven aan een schoolweek van vijf dagen met één vrije middag. Variatie in deze voorkeur hangt ook nu samen met de omvang van de baan van de moeder: hoe groter de baan, des te sterker prefereren ouders een schoolweek van vijf dagen volgens kantooruren, en een schoolweek van vier lange dagen. Hoe kleiner de baan, des te vaker opteren zij voor een schoolweek met twee vrije middagen.

Ook tussenschoolse en naschoolse opvang vooral populair bij moeders met een omvangrijke baan

In twee vijfde van de huishoudens blijven de kinderen weleens tussen de middag over op de basisschool. Hoe omvangrijker de baan van de moeder, des te vaker wordt er van tussenschoolse opvang gebruikgemaakt.

Naschoolse opvang wordt 'slechts' door een vijfde van de huishoudens weleens gebruikt, maar zelden meer dan driemaal per week. Ook hier is de omvang van de baan van de moeder maatgevend voor het gebruik van opvang: hoe meer uren zij werkt, des te vaker worden de kinderen na school opgevangen.

Hoewel de grote meerderheid van de kinderen na schooltijd door de ouders zelf worden opgevangen, wordt een vijfde van hen opgevangen door anderen. De meest toegepaste opvangmethoden zijn bij een particulier thuis en door een onbetaalde oppas in het eigen huis.

In het basisonderwijs is de lesuitval nog te overzien; in het voortgezet onderwijs is deze bijzonder hoog

Een op de tien kinderen in het basisonderwijs heeft in de maand voorafgaand aan de enquête te maken gehad met het uitvallen van leerkrachten. De kinderen worden dan meestal over andere groepen verdeeld of naar huis gestuurd. Veelvuldige lesuitval kan, zo constateert de Inspectie van het Onderwijs, de kwaliteit van het onderwijs beschadigen. Zolang het echter om eenmalige gebeurtenissen gaat, wat in de helft van de hier gerapporteerde uitval het geval was, zal het met de 'schade' voor het onderwijsprogramma waarschijnlijk wel meevallen.

In vergelijking met het basisonderwijs hebben leerlingen in het voortgezet onderwijs bijzonder vaak te maken met lesuitval. In de regel gaat het om uitval van een enkele les, niet van een hele dag. Acht van de tien ouders melden dat hun kind binnen één maand te maken had met onverwachte lesuitval. Gemiddeld kwam dit 3,8 keer in die maand voor. Vier van de tien kinderen hadden daarnaast te maken met structurele uitval van lessen. Meer dan in het basisonderwijs is de hoge lesuitval in het voortgezet onderwijs aanleiding tot zorg.

De kans op lesuitval varieert voor verschillende groepen leerlingen

Leerlingen hebben niet evenveel kans op lesuitval. Vooral in de grote steden hebben de scholieren vaker te maken met onverwachte en structurele lesuitval. Leerlingen in de (orthodox-)protestantse scholen maken er daarentegen juist minder kans op dan leerlingen van andere denominaties. In het voortgezet onderwijs kennen de orthodox-protestantse scholen de minste (onverwachte en structurele) lesuitval. En ten slotte hebben leerlingen in de brugklassen en leerlingen in vbo, mavo en vmbo er vaker mee te maken dan leerlingen in havo en vwo.

Extra activiteiten buiten schooltijd worden, op één denominatie na, overal in gelijke mate georganiseerd; in het voortgezet onderwijs wel veel vaker dan in het basisonderwijs

Een derde van de ouders met een kind in het basisonderwijs en bijna drie kwart van de ouders met een kind in het voortgezet onderwijs melden dat er buiten lestijd extra activiteiten voor hun kinderen worden georganiseerd. In meerderheid gaat het dan om 'leuke' activiteiten, zoals sportieve en culturele activiteiten en spel en ontspanning. In het voortgezet onderwijs zijn ook huiswerkclasses een veelgenoemde activiteit.

Het reformatorische en gereformeed vrijgemaakte onderwijs vormt hierop een uitzondering. De organisatie van extra activiteiten ligt daar volgens de ouders op een veel lager pitje. Bovendien noemen zij dan minder vaak 'leuke' activiteiten en juist vaker andere activiteiten, zoals godsdienstlessen en kerkbezoek. Dit is geheel in lijn met de eerdere constatering (hoofdstuk 6) dat de financiële ouderbijdrage in de scholen van die denominatie veel minder vaak gebruikt wordt voor 'leuke' activiteiten voor de leerlingen.

Noten

- 1 'Traditioneel' is hier een relatief begrip. Nog in de jaren vijftig en in mindere mate in de jaren zestig kende Nederland een zesdaagse schoolweek en was de zaterdagmiddag een vrije middag. De overgang naar een vijfdaagse schoolweek hield niet direct in dat de woensdagmiddag vrij kwam. In de steden gebeurde dit eerder dan op het platteland. Omdat de kinderen daar soms van ver moesten reizen naar de school werden korte schooldagen als onwenselijk gezien. Zie voor een historisch overzicht van de ontwikkelingen in de lesuren en schooltijden de studie van Van Kessel (1999).
- 2 Een grappige constatering is dat toen men in de jaren zestig pleitte voor een vijfdaagse schoolweek in plaats van een zesdaagse, door voor- en tegenstanders vrijwel dezelfde argumenten naar voren werden gebracht als nu het geval is in de discussie over de vierdaagse schoolweek: over het mogelijke kwaliteitsverlies, de te lange dagen, en de beste leermomenten voor kinderen (Van Kessel 1999).
- 3 Het is niet ondenkbaar dat er misverstanden bestaan over het begrip 'continu-rooster', waardoor ouders eerder dan scholen een korte pauze als een continu-rooster benoemen.
- 4 De uitval is gemeten in een week in oktober in 1999 (Inspectie van het Onderwijs 2000). Het betreft zowel structurele als onverwachte uitval. In de desbetreffende week was in totaal 6% van de lessen uitgevallen; daarvan was 1% structureel, 1% uitval van langer dan een week en 4% uitval van korter dan een week.

8 Conclusies en slotbeschouwing

8.1 De visie van de overheid op de rol van ouders in het funderend onderwijs

In het funderend onderwijs treedt de rijksoverheid steeds verder terug en draagt zij bevoegdheden over aan schoolbesturen en gemeenten. Voorts is het de bedoeling dat de professionals in het onderwijs (schoolleiding en docenten) samen met ouders en leerlingen meer ruimte krijgen om de school en het onderwijs in te richten (OCenW 1999b; TK 2001/2002b). Ten aanzien van de rol en bijdrage van ouders aan het onderwijs hanteert de overheid een aantal uitgangspunten en verwachtingen. Deels wordt ervan uitgegaan dat ouders al op bepaalde wijze handelen en deels wil de overheid bepaalde gedragingen van ouders stimuleren en eventueel door regelgeving ondersteunen.

- Ouders zullen bij het zoeken naar een school een bewuste keuze maken uit diverse alternatieven (ouders als consument). Daarvoor is objectieve en vergelijkbare informatie nodig. De overheid ziet het als haar taak erop toe te zien dat ouders over die informatie kunnen beschikken (TK 1997/1998). Daarvoor zijn instrumenten ontwikkeld als de kwaliteitskaart, het verplichte schoolplan, de onderwijsgids, en informatieve internetsites.
- Als ouders eenmaal een school hebben gekozen, wordt van hen een grote betrokkenheid bij de school en het onderwijs verwacht. Ouders worden gezien als een belanghebbende kracht die tegenwicht kan bieden aan schoolbesturen en directies (ouders als medevormgever van het onderwijs, ofwel ouders als constituent). Dat bevordert in de visie van de overheid de kwaliteit van het onderwijs.

Ouders moeten dan wel meer invloed kunnen uitoefenen in de scholen dan tot nu toe het geval was. Voor het voortgezet onderwijs geldt bovendien dat ook de leerlingen een invloedrijkere rol moeten gaan krijgen. Voor dit doel is regelgeving gemaakt die de positie van ouders in de school moet versterken. Zo is de wet op de medezeggenschapsraden aangepast met het oog op meer rechten en zeggenschap voor ouders.

- De schoolleiding en de docenten zijn de professionals. Zij zijn verantwoordelijk voor een goede aanpak, maar moeten daarover wel verantwoording afleggen aan de ouders. Bij ernstige tekortkomingen kunnen ouders gebruikmaken van het recentelijk hiervoor ingestelde klachtrecht (ouders als cliënt) (TK 1997/1998).
- Funderend onderwijs is leerplichtonderwijs. De toegankelijkheid ervan moet zijn gewaarborgd. Er mogen derhalve geen financiële drempels worden opgeworpen. De overheid houdt dan ook nauwlettend de ontwikkelingen in de vrijwillige ouderbijdragen in de gaten. Hoge eigen bijdragen kunnen een selectieve werking hebben, waardoor die toegankelijkheid in het geding kan komen (zie NIPPO 1995). De terugtrekkende overheid erkent overigens dat het aan de scholen en de ouders is om

hier afspraken over te maken. Ze kan en wil niet verbieden dat ouders geld in het onderwijs van hun eigen kind steken. Wel zijn scholen verplicht ouders goed over de vrijwillige ouderbijdrage te informeren (OCenW 1999a).

- Uit emancipatieoverwegingen streeft de overheid naar het realiseren van een combinatiescenario: gedurende hun levensloop zouden zoveel mogelijk mensen een economisch zelfstandig bestaan moeten kunnen combineren met zorgverantwoordelijkheid. De Stimuleringsmaatregel dagindeling is erop gericht het combineren van zorg en aanbod te vergemakkelijken. Hier is mede een taak voor de school ingeruimd. De schooltijden zouden meer op de werktijden van ouders moeten worden afgestemd, en de school moet een grotere opvangfunctie krijgen (Breedveld et al. 2002; Portegijs et al. 2002). Wel moet er voor worden gewaakt dat andere schooltijden en weekindelingen de leertijd en de ontwikkeling van het kind benadelen.

Wat kan er nu op al deze punten worden gezegd over de opvattingen en gedragingen van ouders? Zijn die conform de uitgangspunten en verwachtingen van het beleid? Is er een draagvlak onder ouders om zich op bestuurlijk, organisatorisch en inhoudelijk vlak meer met de school en het onderwijs bezig te houden?

8.2 De rollen van ouders

Het onderzoek onder ouders wijst uit dat de uitgangspunten van het beleid niet altijd sporen met het gedrag van ouders. Het valt zelfs te betwijfelen of de verwachtingen die de overheid heeft over de ouderbetrokkenheid realistisch zijn. In deze paragraaf worden opvattingen en gedragingen van ouders afgezet tegen de uitgangspunten van het overheidsbeleid.

Er zijn drie rollen benoemd die ouders in theorie kunnen innemen: die van consument, constituent en cliënt. In de praktijk varieert de rol die ouders hanteren al naar gelang de schoolloopbaanfase en/of voorkomende situaties. Het is dus niet zo dat voor een bepaalde ouder slechts één rol van toepassing is. Wel blijkt de voorkeur voor de ene of andere rol in een bepaalde situatie gedeeltelijk samen te hangen met de achtergrond van ouders.

8.2.1 Ouders in de rol van consument

De rol van consument is vooral aan de orde als er een keuze voor een school gemaakt moet worden. De overheid constateert een toenemende marktwerking in het onderwijs: de school om de hoek is niet voor iedere ouder een vanzelfsprekendheid (meer). Steeds meer ouders gaan op zoek naar vergelijkingsmateriaal over de kwaliteit van scholen (de sfeer, de aanpak en de resultaten) en maken een keuze voor een school die aansluit bij hun opvattingen over opvoeding, levensbeschouwing en onderwijs. Desnoods brengen ze hun kind daarvoor naar de andere kant van de stad.

Ofschoon in dit rapport de schoolkeuze niet is onderzocht, kan op grond van (het aantal) informatiekkanalen die ouders gebruiken om een school te kiezen, worden onderschreven dat in ieder geval bepaalde groepen ouders zo'n consumentenperspectief hanteren. Met name niet-confessionele ouders en ouders met een hoge sociaal-economische status bezoeken vaak (verschillende) scholen, verzamelen informatie via andere ouders en via leerkrachten en raadplegen nog meer kanalen ten behoeve van een schoolkeuze. De confessionele ouders verzamelen veel minder informatie. Voor hen staat de keuze voor een school al min of meer bij voorbaat vast.

De overheid hecht sterk aan de beschikbaarheid van onafhankelijke en vergelijkbare informatie over scholen. De scholen zijn verantwoordelijk voor die informatie, maar landelijk zijn eisen vastgesteld waaraan de scholen moeten voldoen. Zo zijn scholen verplicht elk jaar een schoolplan en elke vier jaar een onderwijsgids uit te geven. Scholen rapporteren bij de Inspectie van het Onderwijs over de schoolprestaties en deze resultaten worden via de scholen zelf en via de inspectie (onder meer via internet) aan ouders beschikbaar gesteld.

Die eisen voor informatievoorziening komen evenwel niet goed overeen met de behoefte van ouders. Terwijl de overheid zich vooral concentreert op informatie over de schoolprestaties, zoeken ouders allereerst informatie die aangeeft of de school geschikt is voor hun kind. Te denken valt dan aan informatie over de sfeer, de wijze van lesgeven, veiligheid en leerlingbegeleiding. Verder ligt de nadruk bij de overheid op schriftelijke informatie en het internet, terwijl ouders een voorkeur aan de dag leggen voor persoonlijk contact met kandidaatscholen. Overigens bieden de scholen alle mogelijkheid voor dat contact. Zij organiseren open dagen en informatieavonden, waar ouders en kinderen in groten getale op afkomen.

Het is de vraag of deze overheidseisen hier allemaal nodig zijn. Meer autonomie voor de scholen zou ook kunnen inhouden dat die een eigen, minder voorgeschreven invulling mogen geven aan de wijze waarop ouders geïnformeerd worden. Daardoor zouden scholen beter kunnen aansluiten bij de behoefte van ouders. Let wel, de kwaliteitskaarten bieden belangrijke, vergelijkbare informatie over scholen in Nederland. Dat moet ook zo blijven. Maar wellicht kan de toegang tot die informatie meer via de scholen gaan lopen. Het internet lijkt, afgaande op het geringe gebruik nu, niet de meest geëigende vorm daarvoor.

8.2.2 Ouders als medevormgever van het onderwijs

Voorals ouders die zitting hebben in het schoolbestuur kunnen als constituent, ofwel als medevormgever, van het onderwijs worden beschouwd (Van Wieringen 1996 en 1998). In het verzuilde bestel had zo'n rol voor ouders in eerste instantie betrekking op de bijzondere scholen. Ouders waren vanuit een levensbeschouwelijke achtergrond stichter en instandhouder van die scholen. Door deelname aan het bestuur konden ze een stempel drukken op de invulling van het onderwijs (Bronneman-Helmers 1999). De betrokkenheid van ouders is inmiddels geëvolueerd tot een bredere participatie in

de school. Dat hangt samen met de maatschappelijke ontwikkeling naar vraaggestuurde onderwijsvoorzieningen. Het gaat niet langer alleen om het ‘bewaken’ van de levensbeschouwelijke grondslag. Ouders die zitting hebben in een formeel schoolorgaan houden zich nu ook bezig met uiteenlopende zaken als de wijze van lesgeven, de indeling van de schooltijden en vakanties, personeelsbeleid en de besteding van de ouderbijdrage. Daarnaast wordt door scholen een beroep gedaan op ouders om in de klas te assisteren of bij allerlei activiteiten in te springen. Dit proces wordt ook wel aangeduid als de ontwikkeling van ouders als constituent naar ouders als participant en, sterker, naar ouders als partner van leerkrachten. Met dit laatste wordt bedoeld op ouders die mee besturen, mee beleid maken, naast de leerkracht kunnen staan en actief zijn in de school. Het wordt door de overheid gewenst en blijkt zich in de praktijk ook in die richting te ontwikkelen. Dit proces speelt zich om een aantal redenen meer af in het basis- dan in het voortgezet onderwijs.

Veel ouders actief in basisschool, weinig in voortgezet onderwijs

Over het geheel bezien, kennen de opvattingen van ouders met een kind in het basis- respectievelijk het voortgezet onderwijs meer overeenkomsten dan verschillen. Dit kan ook bijna niet anders. Het is immers onwaarschijnlijk dat de normen en waarden van ouders veranderen als de schoolloopbaan van hun kind een nieuwe fase ingaat. Maar wat wel verandert, is de mate waarin ouders actief zijn in de school. In het basisonderwijs zijn zij namelijk veel actiever dan in het voortgezet onderwijs.

De school voor voortgezet onderwijs staat letterlijk en figuurlijk verder af van de ouders dan de basisschool. Letterlijk, omdat het onderwijsgebouw vaak verder weg is (niet in de woonwijk of niet meer in de woonplaats). En figuurlijk, omdat de kinderen zelf meer de contacten tussen school en thuis gaan onderhouden en hun eigen belangen gaan behartigen. Dan speelt tevens mee dat er in het basisonderwijs in de regel één leerkracht is met wie de ouders mee te maken hebben, terwijl dat in het voortgezet onderwijs per vak een ander kan zijn. Maar ook willen de kinderen zelf liever niet meer dat hun ouders veel in de school doen.

In het basisonderwijs ligt nog veel nadruk op spel, leerplezier en pedagogische vorming. Het voortgezet onderwijs is veel meer op prestaties en resultaten gericht. Ook dit maakt dat de ouderparticipatie in schoolactiviteiten in het basisonderwijs anders is dan in het voortgezet onderwijs. In het eerste geval (opvoedkundige inbreng) zijn ouders mededeskundigen, die daardoor makkelijker naast leerkrachten kunnen staan. Zij zijn hier zeer actief en assisteren ook in de klas. In het tweede geval, het voortgezet onderwijs, zijn de leerkrachten primair de professionele deskundigen en ouders erkennen dat ook. Ouders vinden zichzelf niet deskundig om de kwaliteit van de leerkrachten te beoordelen. Nog afgezien van de vraag of de leerkrachten zich kunnen vinden in een partnerschap met ouders, is een actieve inbreng van ouders hier veel minder aan de orde.

Toch zien de meeste ouders – dus ook die met een kind in het voortgezet onderwijs – het onderwijs als een zaak van ouders en kinderen, en zeker niet alleen als een zaak

voor deskundigen. Zij zijn het er dan ook niet mee eens dat de gang van zaken op school aan het bestuur, de schoolleiding en de leerkrachten wordt overgelaten. Ouders, zo blijkt uit het onderzoek, willen wel degelijk invloed in het schoolbeleid. Maar het voert (vooralnog) te ver hun rol als die van een partner naast de leerkracht te beschouwen.

Ouders voorstanders van ongedeelde medezeggenschap

Een instrument van de overheid om de positie van ouders in het onderwijs een steviger basis te geven, is het wijzigen van de organisatie van de medezeggenschapsraad. Uit eerder onderzoek bleek onder meer dat de personeelsgeleding in de medezeggenschapsraad een grote informatievoorsprong heeft, de agenda bepaalt en vaak de belangrijkste functies (voorzitter en secretaris) vervult (Smit et al. 1997). Daar zijn de belangen van ouders niet altijd mee gediend.

In het basisonderwijs zullen vooralnog personeel en ouders in één, ongedeelde raad vertegenwoordigd blijven. In het voortgezet onderwijs verandert dit. Daar krijgen personeel en ouders ieder een eigen belangenbehartigingsorgaan. Dat wordt uit beider belang als een verbetering beschouwd. Het merendeel van de ouders is echter geen voorstander van de deling van de medezeggenschapsraad en zou het liefst op de oude voet doorgaan.

Overigens blijkt een aanzienlijk deel van de ouders niet goed op de hoogte van het werk van de medezeggenschapsraad (een derde in bao en bijna de helft in vo). De medezeggenschapsraad zal beter moeten communiceren met zijn achterban. Dat is voor een sterke positie van ouders van wezenlijk belang.

8.2.3 Ouders in de rol van cliënt

De ontwikkeling van scholen in de richting van professionele organisaties wijst, zoals in de gezondheidszorg het geval is, naar de daarmee samenhangende benadering van ouders als cliënten: leerkrachten worden dan gezien als professionals voor wie vastgestelde eisen van deskundigheid gelden. Net als in de gezondheidszorg moeten ouders bij gebrekkige kwaliteit kunnen 'reclameren'. Ten behoeve daarvan heeft de rijksoverheid het klachtrecht voor ouders ingesteld. Maar de cliëntenrol ligt ouders – en scholen – (nog) niet goed. Ouders geven aan samen te willen werken met de school om problemen op te lossen. Een klacht indienen over de school of de leerkracht, is geen makkelijke of vanzelfsprekende stap.

Als het in de communicatie echt fout gaat, komt het wel tot het deponeren van een klacht bij de Inspectie van het Onderwijs. Zowel bij de schoolleiding als bij de ouders heerst echter veel onduidelijkheid over het gebruik van het klachtrecht: wat kan er binnen de school worden opgelost; wat vraagt om een beoordeling of arbitrage van de inspectie? Een eerste evaluatie van de gedeponeerde klachten laat zien dat scholen zich vaak gekrenkt voelen als ouders overgaan tot het indienen van een klacht (Vermaas en Wiersma 2000). Te snel, futiel en onterecht, zijn veelgehoorde reacties van scholen. Veel klachten gaan over de handelwijze van leerkrachten, onbehoorlijk bestuur en, met name in het voortgezet onderwijs, ook over zaken als protesten tegen schorsing

of verwijdering van de leerling, en de schoolresultaten. De klachtencommissie van de inspectie is van mening dat het vaak communicatieproblemen betreft die eigenlijk in de school zelf, eventueel met een externe vertrouwenspersoon, opgelost zouden moeten worden (Vermaas en Wiersma 2000; zie ook SCP 2002).

Hier komt direct een discrepantie naar voren tussen wat de overheid en wat ouders belangrijk vinden. De overheid mag dan wel uitgaan van een ideale ouder die de kwaliteit van het onderwijs bewaakt, de ouder houdt primair het individuele belang van het eigen kind in het oog. Het is de vraag of de kwaliteit van de school daarmee is gediend.

8.3 *Dé ouder bestaat niet, er zijn minstens vier typen ouders*

Wat het onderzoek verder duidelijk heeft gemaakt, is dat ouders onderling verschillen in hun gedrag en opvattingen over hun betrokkenheid in het onderwijs. De onderscheiden rollen (constituenten, consumenten en cliënten) schieten tekort om het feitelijke gedrag van ouders goed in beeld te brengen. Ouders handelen lang niet altijd volgens het ideaalmodel van de overheid en processen in de school leiden tot andere resultaten dan de overheid heeft voorzien. Zo vraagt de professionalisering van het bestuur, de schoolleiding en leerkrachten volgens het door de overheid gehanteerde model meer cliëntengedrag van ouders. Maar diezelfde professionalisering maakt het moeilijker voor ouders om als gelijkwaardige deskundige te worden geaccepteerd en om meer invloed op het school- en onderwijsbeleid te krijgen. En dat partnerschap van ouders is juist waar de overheid het zwaarst op inzet. De verwachting is dat de bestaande kennis- en machtsachterstand van ouders ten opzichte van bestuur en personeel door deze ontwikkeling alleen maar verder zal toenemen.

De eveneens gewenste vraaggerichtheid in het onderwijs vraagt om consumentengedrag van ouders, maar – anders dan in de fase van de schoolkeuze – leent het onderwijs zich daar niet goed voor. Ouders wisselen niet makkelijk van school, dat wil men het kind niet graag aandoen.

Bovendien zijn niet alle ouders in gelijke mate bij het onderwijs betrokken. De verschillen hangen samen met achtergrondkenmerken en denominatieve voorkeuren. Er kunnen in grote lijn vier groepen ouders worden onderscheiden, met een afnemende graad van ouderbetrokkenheid. Dat zijn achtereenvolgens twee groepen actieve ouders: de ‘partners’ en de ‘participanten’, en twee groepen passieve ouders: de ‘overdragenden’ en de ‘onzichtbaren’.

Deze vier groepen ouders hebben elk meer dan gemiddeld, maar niet uitsluitend, bepaalde eigenschappen. Daardoor is het niet mogelijk, anders dan in globale zin, aan te geven wat de omvang van de afzonderlijke groepen is. Daar komt nog bij dat ouders met bepaalde kenmerken onvoldoende in het onderzoek vertegenwoordigd zijn. De groepsomvang valt dan niet goed te bepalen op grond van de onderzoeksresultaten.

8.3.1 De actieve ouders

De actieve ouders zijn naar gelang hun betrokkenheid bij de school te onderscheiden in twee subgroepen: ouders als partners en ouders als participanten.

Ouders als partner

De *partners* zijn ouders die zeer betrokken zijn bij het onderwijs en de school van hun kinderen. Op zoek naar een school die past bij hun kind verzamelen ze veel informatie en vergelijken ze verschillende scholen. Ze vinden dat het onderwijs een zaak is van ouders en leerlingen. Ze wensen het meest van alle ouders een invloedrijke positie in de school en zoeken samenwerking met de leerkrachten. Ook in informele schoolactiviteiten zijn zij, ondanks de beperkte tijd die de tweeverdieners onder hen beschikbaar hebben, goed vertegenwoordigd.

Deze groep wordt vooral aangetroffen onder ouders met een hoge sociaal-economische status (hoog opleidingsniveau, hoog inkomen, tweeverdieners), een niet-confessionele levensbeschouwing (geen geloofsovertuiging, stemmers op andere dan de christelijke partijen) en dan nog met name onder de ouders die hun kind in het algemeen bijzonder onderwijs hebben zitten.

Deze groep beantwoordt nog het meest aan het ideaalbeeld van partnerschap dat de beleidsmakers voor ogen hebben. In de praktijk blijken echter slechts weinig ouders aan dit ideaalbeeld te voldoen.

Ouders als participant

Er is daarnaast een groep die als *participant* kan worden geduid. Deze ouders zijn net als de eerstgenoemde groep nauw betrokken bij het onderwijs, zeker in het basis-onderwijs. Ook zij zijn actief bij het onderwijs in de klas, assisteren bij allerlei 'leuke' en andere schoolactiviteiten, en helpen bij voorkomende schoonmaak- en opknapparkarweitjes. Deze ouders vinden vaker dan de derde, hierna genoemde, groep dat het onderwijs ook hun aangaat en dat invloed op het onderwijsbeleid belangrijk is, maar zij nemen wat minder dan de eerste groep deel aan de formele schoolorganen.

Deze groep neemt vaak een middelhoge tot hoge sociaal-economische positie in, en heeft veelal kinderen in het openbaar, het rooms-katholiek en in wat mindere mate het protestants-christelijk onderwijs zitten.

De verschillen met de vorige groep zijn niet bijzonder groot. Deze groep zal waarschijnlijk niet het voortouw nemen als het gaat om een invloedrijkere of actievere rol in het onderwijs, maar staat er evenmin afwijzend tegenover. Van de onderscheiden groepen ouders is dit de omvangrijkste.

8.3.2 De passieve ouders

Vervolgens zijn er nog twee groepen ouders die veel minder betrokken en actief zijn. De twee groepen verschillen in de achtergronden die hun mindere of niet-actieve opstelling bepalen. Het betreft ten eerste ouders met een confessionele levensbeschouwing (de *overdragenden*) en ten tweede ouders met een lage sociaal-economische positie (de *onzichtbaren*).

De overdragende ouders

De eerste subgroep betreft met name ouders met een confessionele levensbeschouwing die hun kind op een orthodox-protestantse school hebben zitten (orthodox-protestantse geloofsovertuiging en stemmers op streng christelijke politieke partijen). Zij zien de directie en leerkrachten als de aangewezen deskundigen, aan wie zij het onderwijs over kunnen laten. Tenminste, zolang dit binnen de grenzen van de orthodoxe grondslag blijft. Zij hebben minder dan andere ouders behoefte aan dagelijkse invloed op het schoolbeleid en het onderwijs, en participeren minder in bijzondere activiteiten voor de leerlingen. Hun houding tegenover de school is nog een traditionele: ouders als bewakers van de grondslag in het verzuilde onderwijsbestel.

Het valt te betwijfelen of deze ouders in de nabije toekomst een actievere rol zullen (willen) vervullen. Bij hen is op dit moment het draagvlak voor het overheidsbeleid, dat een sterkere positie van ouders beoogt, het kleinst. Omdat zij zo'n groot vertrouwen stellen in het bestuur en de schoolleiding, kunnen zij worden beschouwd als *overdragende* ouders. Het gaat hier om een zeer kleine groep.

De onzichtbare ouders

De tweede passieve subgroep wordt vooral aangetroffen onder ouders met een lage sociaal-economische positie (laagopgeleid en laag inkomen). In de formele schoolorganen zijn zij veel minder goed vertegenwoordigd. Zij participeren wel in de diverse activiteiten die voor leerlingen worden georganiseerd, maar minder dan de eerdergenoemde groepen. Deze groep ouders is in de scholen veel minder zichtbaar.

Wellicht is voor deze ouders de drempel om hun stem te laten horen te hoog. Hun geringere participatie in formele schoolorganen is mogelijk een gevolg van eigen (negatieve) ervaringen met het onderwijs, waardoor het hun ontbreekt aan belangstelling voor bestuurlijke inbreng. Het kan ook zijn dat zij zich geïntimideerd voelen door andere (hoger opgeleide) ouders of leerkrachten en/of zichzelf niet geschikt achten mee te praten over (abstracte) beleidsonderwerpen.

Het is onduidelijk wat de wensen en verwachtingen van deze ouders zijn ten aanzien van het onderwijs van hun kinderen, maar waarschijnlijk staat het krijgen van meer invloed in het beleid niet hoog op het verlanglijstje. Als zij al een grotere inbreng willen, dan zal dit op het terrein van de informele activiteiten liggen.

De omvang van deze groep lijkt gering, maar er moet rekening worden gehouden met een ondervertegenwoordiging van laagopgeleiden in het onderzoek.

Bekend is dat niet-westerse allochtonen – en zeker de Turken en Marokkanen onder hen – een overwegend lage sociaal-economische positie innemen. Er kan derhalve verwacht worden dat ook zij minder participeren in de school. Helaas zijn de wensen en gedragingen van allochtone ouders in deze studie onderbelicht gebleven. Er kon wel worden geconstateerd dat zij minder tevreden zijn over de mate waarin de school naar hen luistert en contacten met hen onderhoudt, en dat zij zich minder welkom voelen op de school, maar er kan niet echt de vinger worden gelegd op hun wensen en verwachtingen ten aanzien van invloed en participatie in de school.

De hier verzamelde informatie over de contacten van allochtone ouders met de school wijst inderdaad op een grotere afstand tot de school. Dat geldt met name voor Turken en Marokkanen. Uit ander onderzoek is gebleken dat allochtone ouders notoir moeilijk bij het onderwijs te betrekken zijn. De ouderparticipatie op 'witte' scholen is veel groter dan op 'zwarte' scholen. Allochtone ouders komen ook weinig naar rapportbesprekingen en ouderavonden (Smit et al. 2002). Volgens Eldering (2002) leven er onder allochtone ouders sterke gevoelens van incompetentie en wordt daar te weinig rekening mee gehouden door de schoolleiding en leerkrachten. Die leiden uit de geringe deelname aan ouderavonden af dat de ouders niet geïnteresseerd zijn in de leerprestaties van hun kind. Dat is onterecht. Allochtone ouders hechten wel degelijk een groot belang aan het onderwijs voor hun kinderen. Maar onbekendheid met het Nederlandse onderwijssysteem, gebrekkige beheersing van de Nederlandse taal en culturele verschillen in opvattingen over de pedagogische taak van de school dragen ertoe bij dat veel allochtone ouders afstand tot de school bewaren en hun participatie op een laag niveau ligt (Pels 2000).

De omvang van deze groep is moeilijk aan te geven, ook relatief, maar die zal groter zijn dan op grond van de respons in dit onderzoek kan worden geschat (er is immers een ondervertegenwoordiging van allochtonen én van laagopgeleiden).

De onzichtbaarheid van deze groepen (ouders met een lage sociaal-economische status (SES) en de deelverzameling allochtone ouders) is er mede oorzaak van dat ze niet alleen in de school, maar ook bij beleidsmakers niet goed in beeld zijn. Er kan niet zonder meer van uit worden gegaan dat de invloed die zij wensen overeenkomt met die van de hogere SES-groep en autochtone ouders, noch dat het ingezette overheidsbeleid van grotere invloed voor ouders ook voor die ouders een realistisch perspectief is. Hun positie behoeft zeker versterking, maar wellicht op andere vlakken dan waarnaar nu wordt gestreefd. Het participatiebeleid van de overheid is te algemeen; het gaat te veel ervan uit dat alle ouders dezelfde belangen en wensen zouden hebben.

8.3.3 Er is een breed draagvlak voor het beleid

Vergeleken met andere voorzieningen is de maatschappelijke participatie in het onderwijs bijzonder hoog. Zeker in het basisonderwijs zijn ouders zeer actief. Het ideaal wil dat ouders nog meer gaan participeren; aan de ene kant door meer invloed in het schoolbeleid te verwerven en aan de andere kant door zich in te zetten bij activiteiten in de school.

Dit ideaalbeeld vindt niet overal weerklank. Er is een kleine groep ouders (hoge SES, niet-confessioneel en met een voorkeur voor algemeen bijzonder onderwijs) die uitstekend aansluit bij het overheidsbeleid, zeker waar het gaat om informatiebehoefte, medezeggenschap en het vervullen van actieve en vormgevende rollen in het onderwijs. De betrokkenheid van deze groep ouders lijkt zelfs model te hebben gestaan voor het overheidsbeleid dat streeft naar een partnerschap van ouders in de school.

Hiermee is overigens niet gezegd dat het partnerschapsmodel, dat op zo'n kleine groep ouders is geënt, alleen aansluiting vindt bij die groep. Er is wel degelijk sprake van een breed draagvlak voor een invloedrijke positie in het onderwijs. Een meerderheid van de ouders vindt dat het onderwijs een zaak is van leerlingen en ouders, en zeker niet alleen van deskundigen. Zij stellen zich misschien minder sterk als partner op, maar zijn wel degelijk actief betrokken bij de school van hun kinderen.

Alleen gaat dit niet voor alle ouders op. Een deel van de ouders lijkt zich bewust te onttrekken aan de ontwikkeling naar meer invloed en grotere betrokkenheid en wil vasthouden aan een 'traditionele' relatie tussen de school en de ouders (orthodox-protestanten). Daarnaast dreigt een groep ouders aan de zijlijn te blijven staan (lage SES, onder wie allochtonen). Wellicht sluit het beleid niet aan op hun wensen en verwachtingen, maar ook kan een rol spelen dat deze ouders de aansluiting met de school (en met de actieve ouders) onder de huidige omstandigheden niet kunnen maken.

8.4 De (vrijwillige) ouderbijdrage roept weinig problemen op

De ouderbijdrage ligt al jaren op een laag niveau

In vergelijking met 1995 is anno 2000 de hoogte van de financiële ouderbijdrage nauwelijks veranderd. In het basisonderwijs is deze zelfs laag te noemen (gemiddeld 28 euro per jaar per kind). Dat maar weinig ouders problemen verwoorden met de hoogte van het bedrag is mede daarom niet verwonderlijk. In het voortgezet onderwijs is de bijdrage aanzienlijk hoger (gemiddeld 85 euro), maar hier zijn al evenmin veel protesten van ouders. De geringe problemen met de hoogte van de bijdrage kan ook het resultaat zijn van zelfselectie: ouders kiezen scholen die ze kunnen betalen (zie hierna).

De meerderheid van de ouders is bereid meer te gaan betalen, mits die bijdrage wordt besteed aan de organisatie van leuke activiteiten en/of extra leermiddelen. Men is niet bereid om structurele tekorten die een gevolg zijn van het overheidsbeleid te financieren. Zo passen ouders ervoor om op te draaien voor het achterstallig onderhoud en de inventaris van het schoolgebouw. De (lokale) overheid wordt in dezen aan haar verantwoordelijkheden gehouden.

Bekendheid met vrijwilligheid van bijdrage laat nog steeds te wensen over

De overheid benadrukt dat de ouderbijdrage op basis van vrijwilligheid moet worden geïnd, maar betwijfelt of de ouders dat wel weten. Die kennis blijkt inderdaad niet optimaal. Ondanks de verplichting van scholen om dat goed met de ouders te communiceren, weet in het basisonderwijs een derde en in het voortgezet onderwijs twee vijfde van de ouders niet dat de ouderbijdrage vrijwillig is. Er kan worden betwijfeld of scholen die informatie wel goed aan de ouders overbrengen. Het is immers niet in hun belang daar ouders op te wijzen.

Een verklaring voor deze hardnekkige lacune in kennis (ook in 1995 was deze er, zij het in nog grotere mate) moet wellicht ook worden gezocht in de druk die ouders

ervaren om te betalen. Kinderen van niet-betalende ouders kunnen immers worden uitgesloten van de activiteiten die met het geld worden gefinancierd. Om dat te voorkomen, zullen ouders zich geprest voelen toch te betalen. De ouderbijdrage mag dan volgens de wet vrijwillig zijn, ouders ervaren dat in de praktijk lang niet altijd zo, zij beschouwen die eerder als een verplichting.

Ouders bereid om hoge bijdrage te betalen om kind op school van hun keuze te krijgen
De hoogte van de ouderbijdrage lijkt voor de meeste ouders geen enkel punt. De zorg van de overheid dat scholen met een hoge eigen bijdrage minder draagkrachtige ouders zouden afschrikken, lijkt onterecht. Vrijwel niemand heeft naar eigen zeggen de schoolkeuze laten afhangen van de hoogte van de bijdrage. Toch kan enige vorm van zelfselectie niet worden uitgesloten. De ouderbijdrage in algemeen bijzondere scholen illustreert dat. In deze scholen is de ouderbijdrage beduidend hoger dan in de scholen van andere denominaties. De ouders hebben soms bewust voor zo'n dure school gekozen vanwege de extra's die dat oplevert. Protest aantekenen tegen de hoge lasten, of weigeren te betalen, is voor die ouders geen optie. Degenen die de bijdrage niet kunnen opbrengen, kunnen verzoeken om een inkomensweging, maar zullen eerder uitwijken naar een goedkopere school.

Wel blijft het de vraag wat er gebeurt als een groot deel van de ouders op de dure scholen de vrijwillige bijdrage niet betaalt of een beroep doet op die inkomensweging. Kinderen mogen immers uitgesloten worden van de extra's die met ouderbijdrage worden gefinancierd, maar dat mag niet als het om onderwijsvoorzieningen gaat.

8.5 Lesuitval, schooltijden en de opvang van kinderen

8.5.1 De uitval van lessen is een bron van zorg

Op het tijdstip van meting, eind 2000, maakten de ouders melding van aanzienlijke lesuitval in de scholen van hun kinderen. In het basisonderwijs lijkt het wel mee te vallen (10% van de kinderen kreeg er in een tijdsbestek van een maand mee te maken), zeker als dat wordt vergeleken met de uitval in het voortgezet onderwijs (80% van de kinderen werd binnen een maand geconfronteerd met onverwachte, en 40% met structurele lesuitval). Maar lesuitval door bijvoorbeeld ziekte van de leerkracht in het basisonderwijs betekent dat een hele dag onderwijs kan uitvallen. In het voortgezet onderwijs blijft de uitval dan in de regel beperkt tot één lesuur.

De lesuitval is niet overal even groot. Ouders die in de (sterk) stedelijke gebieden wonen en ouders van wie het kind in het vmbo zit, melden die het vaakst. De scholen in de grote steden en de vmbo-scholen, zo is door de Inspectie van het Onderwijs geconstateerd, hebben het vaakst te kampen met personeeltekorten. De uitstroom van leraren is er hoog en de instroom gering (Inspectie van het Onderwijs 2001).

De uitval in beide onderwijsfasen – maar vooral die in het voortgezet onderwijs – is een bron van grote zorg, omdat het uiteindelijk de kwaliteit van het onderwijs kan aantasten.

8.5.2 *Aanpassing van schooltijden in het basisonderwijs schijnbaar soepel opgevangen door ouders*

Drie kwart van de leerlingen in de eerste twee groepen van het basisonderwijs heeft, naast de traditionele vrije woensdagmiddag, inmiddels een tweede vrij dagdeel en soms een gehele vrije dag per week (meestal de vrijdag). Dit vrije dagdeel is ingesteld om de problemen van het onderwijspersoneel te verhelpen, onder meer om hen in de gelegenheid te stellen adv-dagen op te nemen en opleidingen te kunnen volgen. De realisering van het combinatiescenario, een emancipatoire doelstelling, lijkt niet gebaat bij deze extra vrije dagdelen. Toch meldt slechts een handvol ouders daardoor problemen met de opvang te hebben. Wel hebben werkende moeders met grote (deeltijd)banen er meer problemen mee dan de andere moeders. Dat wijst erop dat de extra vrije dagdelen een belemmering kunnen vormen voor de arbeidsparticipatie van moeders.

8.5.3 *Combinatie van arbeid en zorg beïnvloedt gewenste schoolweek en vraag naar opvang*

Een kwart van de ouders geeft aan dat de basisschool van hun kind inmiddels een continuooster hanteert. Dit betekent dat de kinderen een aaneengesloten periode per dag les hebben, onderbroken door een korte middagpauze. De kinderen gaan dan tussen de middag niet naar huis, wat het voor ouders (meestal de moeders) makkelijker maakt aan het arbeidsproces deel te nemen.

De overgang van lange pauzes naar een continuooster gaat ouders blijkbaar niet snel genoeg, want de animo ervoor onder ouders is groter dan het huidige aanbod in de scholen. Ook de grote voorkeur van ouders met omvangrijke banen voor een continuooster, duidt erop dat er wel degelijk een behoefte is om de schooltijden van de kinderen wat meer af te stemmen op de dagindeling van de werkende bevolking.

Bij het maatschappelijk beroep dat op scholen wordt gedaan om een bijdrage te leveren aan de opvang van kinderen buiten de officiële schooltijden, is zo op het eerste gezicht geen sprake van knelpunten. Ouders met een omvangrijke baan maken meer gebruik van tussen- en naschoolse opvang, degenen zonder baan of met een kleine baan maken er geen of veel minder gebruik van. In de praktijk zijn de laatsten degenen die de kinderen tussen de middag opvangen (de opvang vindt in de regel wel plaats in de school, maar gebeurt niet door leerkrachten). De ouders lijken hun arbeidsuren toch vaak af te stemmen op de schooltijden van hun kinderen, met als resultaat dat met name moeders in deeltijd werken. Verwacht mag worden dat als moeders meer uren gaan werken, het beroep dat zij doen op tussen- en naschoolse opvang zal toenemen. Tegelijkertijd zal de inzet van de ouders voor de tussenschoolse opvang afnemen. Dit roept de vraag op waarom die opvang nog steeds geen verantwoordelijkheid van de school is.

Veranderde schooltijden lijken niet in het nadeel van de kinderen

Is het extra vrije dagdeel een oplossing voor problemen van het onderwijspersoneel, het continurooster is dat voor werkende ouders en voor ouders in de stedelijke gebieden (halen en brengen hun kinderen langer naar school). De tussen- en naschoolse opvang is, net als het continurooster, een voorziening waarmee de combinatie van arbeid en zorg voor ouders makkelijker gerealiseerd kan worden. Maar hoe zit het nu met de belangen van het kind? Hoewel er nog niet veel over bekend is, komt uit een eerste onderzoek naar voren dat noch de extra vrije dagdelen, noch de continuroosters negatief zijn voor de leertijd en ontwikkeling van kinderen (Van Langen en Hulsen 2001).

Toename arbeidsparticipatie van moeders heeft ook gevolgen voor betrokkenheid in scholen

De betrokkenheid van ouders in de school hangt sterk samen met de werkzaamheden van ouders. Hoe omvangrijker de baan, des te minder tijd hebben ouders nog om zich ook nog met de school van hun kind bezig te houden. Scholen signaleren al geruime tijd dat ouders steeds minder tijd daarvoor hebben. De afgelopen decennia is de arbeidsparticipatie van moeders alleen maar toegenomen en die van mannen niet afgenomen. De inzet voor de school zal naar verwachting in de nabije toekomst dan ook eerder af- dan toenemen.

8.6 Tot slot: ruimte voor scholen

8.6.1 Meer beleidsruimte voor scholen zal tot meer verscheidenheid in scholen leiden

De door de overheid geïnitieerde ontwikkeling om scholen meer autonomie te bieden, speelt zich niet af in een vacuüm, maar is het resultaat van een maatschappelijk proces waarbij burgers meer directe zeggenschap over voor hen belangrijke zaken vragen en krijgen. Daarin past het ook niet langer dat de overheid van bovenaf oplegt hoe het onderwijs moet worden ingevuld. Wel zal zij algemene kaders blijven aangeven.

Tegenover de autonomie van de school stelt de overheid een grotere inbreng van ouders. Maar de overheid dient er rekening mee te houden dat niet alle ouders willen en kunnen voldoen aan dit ideaalbeeld van grote betrokkenheid. De ruimte voor scholen en ouders om samen de door hen gewenste inhoud voor het onderwijs te realiseren, impliceert immers tevens dat de haaks op het ideaalbeeld staande visie – de traditionele overdragende ouder die de school als autoriteit beschouwt en de school die daarop aansluit – evenzeer bestaansrecht heeft.

Het is niet zeker dat ouders met een lage sociaal-economische positie een sterke betrokkenheid bij het onderwijs ambiëren. Maar ook als ze dat wel zouden doen, hoeft dat nog niet te betekenen dat zij zo'n positie kunnen realiseren. Veel zal afhangen van de inspanningen van de school om deze ouders te activeren of om hen als serieuze gesprekspartner te beschouwen. Ook zal een rol spelen of hoger opgeleide ouders bereid zijn hun invloed te delen met de laagopgeleide ouders.

De verschillen tussen ouders in hun voorkeuren voor onderwijsvormen en in hun betrokkenheid bij het onderwijs, laat een behoefte aan grote variëteit in het onderwijs zien. Wil die variëteit er komen, dan moeten de ideeën en wensen van ouders serieus genomen worden en moeten scholen meer beleidsruimte krijgen om daar samen met de ouders invulling aan te geven. Ouders en scholen zullen elkaar idealiter vinden en zich groeperen rondom een pedagogisch-didactische aanpak, een levensbeschouwelijke inhoud en de groepsspecifieke invulling van goed onderwijs en goede scholen. Ook zal de gewenste ouderbetrokkenheid en beleidsinvloed ouders en scholen naar elkaar toe trekken of van elkaar afstoten, al naar gelang de wensen van ouders en de beleidspraktijk op de school. Als dit proces zich ongehinderd kan ontwikkelen, levert het een grotere verscheidenheid aan scholen op dan er nu in het verzuilde bestel bestaat. Marktprocessen – zoals een door openbare kwaliteitsinformatie geïnitieerde overmatige trek naar kwaliteitsscholen, waardoor die grenzen aan de toelating van leerlingen moeten gaan stellen – kunnen de keuzevrijheid beperken en de ideale match tussen school en ouders frustreren (zie ook Laemers 2002).

Het kabinet-Balkenende heeft aangegeven verder te willen gaan op de ingeslagen weg van meer verantwoordelijkheid en autonomie bij de scholen. In het strategisch akkoord is vastgelegd dat er meer ruimte zal komen voor eigen invulling van onder meer de inrichting van de basisvorming en van klassenverkleining (TK 2001/2002b). Het kabinet ziet voor zichzelf een rol in het vaststellen van de kaders waarbinnen de scholen die eigen invulling kunnen realiseren. Het stelt de eindtermen en het kerncurriculum per schooltype vast en garandeert onafhankelijk kwaliteitstoezicht.

Een handicap is wel dat het een en ander binnen de gegeven financiële kaders moet plaatsvinden. Klassenverkleining niet alleen in de onderbouw mogelijk maken, maar ook in de bovenbouw, zoals de minister onlangs voorstelde, is een kostbare zaak. Invoering ervan valt zonder extra middelen voor de extra leerkrachten niet te realiseren. Hoe het beleid vervolgd zal worden, is na de val van het kabinet (oktober 2002) nog ongewis.

8.6.2 Scholen moeten net als de ouders nog leren met de veranderingen om te gaan

Er is ook voor scholen nog veel te doen. Niet alleen ouders moeten wennen aan meer invloed in het onderwijs, ook scholen moeten wennen aan de veranderingen. Op de eerste plaats moeten scholen nog leren invulling te geven aan de beleidsvrijheid die zij krijgen. Er zijn wat deze zelfstandigheid betreft grote verschillen tussen scholen. Zo wijst de Onderwijsraad (2002) erop dat het beleidsvormend vermogen van de ene school niet die van de andere is. De kwaliteit van de schoolleiding is volgens de Onderwijsraad bepalend daarvoor. Meer vrijheid geven aan de scholen in het algemeen brengt risico's met zich mee. Aan het toekennen van meer beleidsruimte zouden daarom voorwaarden verbonden moeten zijn. De raad adviseert wel het aan de scholen zelf over te laten om te bepalen of ze veel of weinig regels nodig hebben.

Op de tweede plaats moeten scholen leren omgaan met de sterkere positie van ouders. Van de scholen (schoolleiding en leerkrachten) wordt nu immers verwacht

dat zij ouders serieus nemen als partner in het onderwijs. Dus niet alleen ouders inzetten voor hand- en spandiensten, maar echt meer medezeggenschap geven in beleid, aanpak en inhoud van het onderwijs. Betwijfeld kan worden of de scholen voorstander zijn van een grotere inbreng van ouders. Ook in de contacten tussen leerkrachten en ouders zal nog geïnvesteerd moeten worden. Uiteindelijk moet toch door gezamenlijke inspanningen het onderwijs in een school vorm gaan krijgen.

Binnen één school zijn verschillende groepen ouders vertegenwoordigd; groepen die verschillende wensen en belangen hebben en die in wisselende mate in staat moeten worden geacht die wensen en belangen over het voetlicht te krijgen. De schoolleiding en leerkrachten zullen daardoor ook te maken krijgen met tegengestelde belangen van groepen ouders. Meer samenwerking, daar waar nodig zoeken naar consensus, vermijden van uitsluiting en dus veel contact met de ouders, zullen naast het lesgeven en de leerlingbegeleiding de aandacht gaan vergen van leerkrachten en schoolleiding.

8.6.3 Belangentegenstellingen over en weer

Scholen hebben de verantwoordelijkheid voor de onderwijskwaliteit, maar de overheid houdt daar vanouds het toezicht op. Scholen moeten verantwoording afleggen over hun resultaten, niet alleen aan de overheid maar ook aan de ouders. Zoals gezegd, verwacht de overheid dat een grotere invloed van de ouders een positief effect zal hebben op de kwaliteit. Het is echter de vraag of ouders, scholen en overheid bij het definiëren van kwaliteit hetzelfde voor ogen hebben. Beleidsmakers en scholen denken dan in eerste instantie aan het onderwijs in de breedte: de schoolresultaten en het onderwijsproces. Ouders beoordelen de kwaliteit van het onderwijs op individueel niveau: het oordeel over de school hangt sterk samen met hoe het hun eigen kind er vergaat. Een dergelijke tegenstelling is ook zichtbaar bij wat ouders en leerkrachten belangrijk vinden in de klas. De laatsten hebben de belangen van de groep leerlingen voor ogen, de eersten komen primair op voor de belangen van het eigen kind. Ouders houden zich als gevolg daarvan ook meer bezig met de randvoorwaarden in het onderwijs: schooltijden, leerlingbegeleiding, financiën, veiligheid. Daar is niets op tegen, maar een sterkere positie van ouders zou ook moeten inhouden dat ouders zich behalve met de genoemde inputaspecten ook meer met de onderwijsprocessen en de resultaten bezig gaan houden. De proceskant (onder meer de didactische aanpak, het pedagogisch klimaat en de breedte van het lesaanbod) kan via een grotere rol in de medezeggenschap goed door ouders in de gaten worden gehouden. Voor de outputaspecten ligt dat minder eenvoudig. Dit komt ook gedeeltelijk doordat het ouders ontbreekt aan inzicht in de kwaliteit van de leerkrachten en in de schoolprestaties. Het lijkt niet reëel te veronderstellen dat een versterking van de positie van de ouders hier op korte termijn verandering in zal brengen.

De overheid dient dan ook op de kwaliteit van de prestaties van de school toe te blijven zien. Van groot belang wordt dan de kwaliteitsverantwoording van scholen, zowel ten behoeve van het informeren van betrokken ouders, als voor het kwaliteits-toezicht van de overheid. Onder invloed van de trend naar een grotere autonomie van

scholen wordt ook de rol van de Inspectie van het Onderwijs opnieuw ingevuld. Het is wellicht raadzaam om naast het toezicht op resultaten en processen, de inspectie ook te laten kijken naar het functioneren van de schoolleiding.

Het ideaal van grote ouderbetrokkenheid is eigenlijk niet erg realistisch. Een deel van de ouders wil of kan daar niet aan voldoen. Voor het deel dat de invloed wel wil, is het maar de vraag of zij in het veld van zich professionaliserende onderwijspartijen (lokale overheden, schoolbesturen, schoolleiding en leerkrachten) zo'n sterke positie kunnen behouden of verwerven. Niet alleen omdat zij niet deskundig genoeg zijn, maar ook omdat ze zich vanwege hun kind in een afhankelijkheidsrelatie bevinden met de school (Laemers 2002). Dat maakt het lastig om krachtig tegenspel te bieden, hoe goed sommige ouders daartoe ook zijn uitgerust.

Summary

In recent years, the government has made increasingly specific demands about the standards it would like to see in education. In its view, schools, local authorities and parents all share responsibility for achieving these standards. As a result, schools are increasingly being confronted with demands, preferences and expectations regarding the content of the education they provide, the teaching principles they apply and the performance they achieve. Schools are also expected to collaborate with local authorities on out-of-school care, youth policy, safety policy and compensatory policy. At the same time, more administrative tasks have been devolved to local authorities. The government is keen for parents to play a bigger role, as their involvement and participation is thought to provide a guarantee of quality.

Until now, it has been unclear what parents themselves want amid this process of changing tasks and roles initiated by the government. It was not known what marks of quality they regard as important, what role they envisage for themselves in education and to what extent the new policy measures meet their needs. This led to the launching of a research project designed to focus on parents. The project aims to shed light on the desires, observations, experiences and views of parents with school-age children. It is examining whether parents and the government have the same ideas as to what constitutes good education and how it should be organised. It is expected that different parents and other stakeholders will have different views about education.

The project began by establishing the extent to which parents gather information and take part in official school bodies and informal school activities, the extent to which they are aware of them and what they think of them.

Secondly, the differences between groups of parents were examined on the basis of background characteristics. Thirdly, parents with children in primary school were distinguished from those with children in secondary school and the two groups were compared. Studying such differences can reveal which parents will become actively involved in the school and which parents are more difficult, or indeed impossible, to reach.

Chapter 2 describes the background of parents with school-age children. The survey among parents with children in primary education attracted 1231 respondents; among parents with secondary-school children the figure was 1101. The parents can be divided into four groups on the basis of individual and household characteristics. The characteristics do not necessarily apply exclusively to each group, but do so to a more than average extent. The denomination of the school their child attends correlates strongly with the different ideological and socioeconomic status clusters identified.

- 1 Parents with poor socioeconomic status (SES). These parents are more likely to have a low level of education, a low income and no job.
- 2 Parents with high SES. They contrast with the first group, as they tend to be highly educated double-earner couples, with the mother working a substantial number of hours a week, and therefore have a high income. Parents whose children attend a non-denominational private school are located around this cluster.
- 3 The third group of parents have a confessional philosophy of life. They are either Calvinists who vote for orthodox Protestant parties, or Protestants who vote Christian Democrat. Parents of children at orthodox Protestant schools are most likely to adhere to such a denomination. This applies to a lesser extent to parents with children at a regular Protestant school.
- 4 The last group is the largest, and occupies the middle ground. These parents have middle SES and are non-denominational. They have a medium level of education, are double-earners, though the mother works only a small number of hours, and have a middle income. They are also likely to be Catholics or non-religious, and vote for non-denominational parties. The parent population of public-authority schools corresponds strongly with this middle group, and that of Roman Catholic schools is more non-denominational and less SES-dependent.

Good information is essential for parents if they are to have any idea about what goes on in school. *Chapter 3* looks at the information available to parents and what sources they actually use (particularly as regards choice of school).

Parents prefer to use oral rather than written information when choosing a school, and to visit the school to satisfy themselves of the atmosphere and quality. This is therefore the most common way of gathering information. Written information produced by schools is used much less often for this purpose. A small group of parents – fathers and parents with high SES – occasionally use the Internet to obtain information. Many are unaware of the existence of school websites, so few access them. Parents also make very little use of the standards tables produced by the Education Inspectorate.

Non-denominational parents with high socioeconomic status are more likely to gather information from several sources. This use of information also reflects on the denomination of school their children ultimately attend, because this group of parents are more likely than average to opt for a non-denominational private school or public-authority school. In contrast, parents with low SES who adhere to a particular denomination use less information from fewer channels. They are more likely than average to opt for an orthodox Protestant school.

This chapter also looks at how parents are kept informed of their child's performance and what they think of the provision of information, their role in the school and the school's facilities and policies. The majority of parents are satisfied with the provision

of information. Parents of primary-school children are the most satisfied about the information they receive regarding opportunities to become involved in activities for the children. They are least satisfied about information they receive on the work of the parent-teacher council, on tackling inappropriate/aggressive behaviour and bullying, and about facilities for children with learning and behavioural difficulties.

Parents with children at secondary school are most satisfied about the information on their child's progress. They are least satisfied with information on organisational matters and – as with primary education – the work of the parent-teacher council. Parents also want more information about how the school is dealing with bullying, theft, vandalism and violence. Matters that affect the safety of their children evidently attract a great deal of interest from parents.

Parents are also generally satisfied about various aspects of communication. Around a quarter think schools do not take sufficient account of their wishes, but a third of parents have no strong views on this.

Virtually all parents are keen to have access to teachers, and are also pleased about this aspect of their child's school. Only double-earners are more likely to be dissatisfied, presumably because their working hours make it difficult for them to find suitable opportunities to communicate with teachers.

Chapter 4 looks at parental involvement. There is a striking difference between primary education, where parents are highly active, and secondary education, where they are much less involved with the school.

Parents' evenings and report interviews are very common means of contact between parents and school. They are more or less compulsory in primary school, which explains the high rate of attendance. This is much lower in secondary school, except in the case of children in the initial, transitional, years.

Of all the official bodies within the school – the school board, parent-teacher council and parents' council – the last has the highest membership among parents. This is because only limited spaces are available on the school board and parent-teacher council, while some parents' councils have no restrictions on numbers. Furthermore, many private schools have no parent-teacher council and school boards (mostly at public-authority schools) do not always have seats for parents.

Mothers are more likely to participate in these bodies, particularly the parents' council, than fathers. Fathers are less active but those that do participate are more likely to be on one of the more administrative bodies.

Highly educated parents are more involved in these bodies than poorly educated parents. This is mainly due to the active fathers. Mothers' level of participation tends to be unaffected by their level of education. Parents' beliefs also cause different rates of participation, with orthodox Protestant parents occupying a unique position: a relatively large number of fathers in this group are members of the school board, and the participation of the parents' is subjected to the denomination of the school. Orthodox Protestant parents whose children attend a regular Protestant school are highly likely to be members of a school body; those whose children attend an orthodox Protestant school, on the other hand, are unlikely to participate.

Parents with children at primary school can also become involved in special activities (parties, excursions, school trips), classroom teaching, supervision of children at lunchtime and out-of-school care, as well as practical things like cleaning and odd jobs. Around half of parents take part in activities of this kind.

Mothers do the lion's share of this work, apart from cleaning and odd jobs, where fathers also make a substantial contribution.

Many of the informal activities in primary schools take place during school hours. Fathers and mothers who work a large number of hours a week are much less likely to take part. Labour market participation thus influences participation in school activities.

In secondary school parents can become involved in activities like parties, the resource centre and study and careers advice. Parents with children at secondary school are much less active: only 7% participate as against half of parents with primary-school children. It is mainly mothers and highly educated parents who are involved. Parents are much less active in both orthodox and regular Protestant schools.

Only a few parents are members of a national parents' association. This is understandable, as membership is often tied to membership of the parent-teacher council, and thus not primarily intended for individual parents. However, it is striking that Protestant parents are much more interested in national parents' associations than Catholic and non-religious parents.

Most parents are satisfied with the way in which the parent-teacher council represents their interests (only 5% are actually dissatisfied), but many are unsure (a third of primary-school parents and almost half of parents with children in secondary school). This suggests that parent-teacher councils might not be communicating what they do effectively enough.

Many parents support continuation of the existing arrangements for parent-teacher councils. Fewer than one in ten would opt for separate bodies for parents and staff. Parents who are members of a parent-teacher council are least likely to prefer this option. The government's policy of setting up separate bodies in secondary schools enjoys little support among parents.

Chapter 5 looks at theoretical concepts concerning the role parents might adopt in education: parents as constituents, clients or consumers. The researchers asked parents how they perceive their role, and whether they would like to have some influence over school policy. Parents do not tend to adopt one single role in relation to their children's school or education. At different stages, one particular role might dominate. When they are choosing a school, parents will act mainly as *consumers*. They need independent and comparable information about the standard of the school (e.g. the results achieved), and will probably regard the school as a service provider. Once their child is at school, they will take on the role of *constituent*. Parents want their child to enjoy being at school and, if problems arise, they will seek to solve them in collaboration with the school, and will seldom 'vote with their feet' by removing their child from the school.

The role of *client* is less popular among parents. There is a difference here between primary and secondary education, however. In primary education, only a quarter of parents see the school as a matter for experts; they regard it more as a matter for parents and children. Two-fifths of secondary-school parents take this view.

When problems arise – with standards, for instance – parents do not instantly think of submitting an official complaint (as *clients*). Again, they prefer to act as *constituents* by seeking to cooperate with the school to improve matters.

Differences between groups of parents depend heavily on whether they feel education is a matter for parents and children, or for experts. Parents of children at orthodox Protestant schools leave more to the professionals and place a great deal of trust in the school. They are the least interested in having a say. Parents with children at a private non-denominational school, on the other hand, are most likely to believe that education is a matter for parents and children.

Slightly over half of parents would like to have some influence over school policy. Some are satisfied and some dissatisfied with the opportunity their child's school offers them to do so. Among parents who regard influence as important, those with children at a private non-denominational school are the most satisfied, and they are also the ones who are most likely to want influence.

Although parents with school-age children are not obliged to pay school fees, schools can ask them to make a voluntary financial contribution. This is regularly the subject of debate. It is feared that a large parental contribution might lead to self-selection, with parents on low incomes avoiding schools that expect a large contribution. It also often transpires that parents are not aware that the contribution is voluntary, although this now has to be explicitly stated in the school prospectus.

Chapter 6 examines, among other things, whether parents are aware of the voluntary nature of the contribution, how much they are asked to pay and what it is spent on. The researchers also asked parents whether they would be prepared to contribute more, and for what activities.

The parental contribution has changed little since 1995. In secondary schools, the average is some 85 euro a year (NLG 187), considerably more than in primary education, where the average is 28 euro (NLG 62). A fifth of parents with children at primary school pay more than 34 euro (NLG 75), however. In secondary education, 14% of parents pay more than 136 euro (NLG 300).

The vast majority pay relatively little, therefore. The small group of parents who pay a large contribution are found mainly among those whose children are at private non-denominational schools.

In accordance with the rules, parents are informed about the financial contribution in the school prospectus and other written communications. Nevertheless, almost a third of parents with a child in primary school and two-fifths with a child in secondary school are not aware that the contribution is voluntary. One must therefore question whether this is made clear enough in the information disseminated by schools. One possible explanation is that parents feel under such pressure to pay – either out of concern that their child will be excluded from activities, or as a result of deliberately choosing an expensive school – that they regard it as an obligation.

The parental contribution is still used first and foremost for ‘fun’ things, such as school trips, excursions, parties and cultural activities. It also pays for ‘useful’ things like teaching material, maintenance to the building or fixtures and fittings. Parents are very willing to spend more on their contribution, albeit slightly less in secondary than in primary education. Parents prefer for it to be used for more fun activities for the children, or for extra teaching aids. They are less keen for this money to be spent on things like maintenance and fixtures and fittings.

Private non-denominational schools tend to use the parental contribution for fun activities and for teaching material. Parents would prefer any extra money to be spent on these things, too. Parents with a child at an orthodox Protestant school differ

from others in terms of what they prefer any extra contribution to be spent on (generally useful things), and of what their schools use the existing contribution for (less for fun things and more for 'other' things, possibly activities of a religious nature).

Chapter 7 aims to provide more insight into and information on 'time for education'. This has been the subject of heated debate recently. School hours in primary education are under discussion for several reasons. Some primary schools now close for all or part of the day on Fridays because of staff shortages. Almost three-quarters of pupils in the first years of primary school (particularly years 1 and 2) have an extra free morning or afternoon, usually every week. There is also some variation in the length of the lunch break (with some schools introducing a continuous timetable and lunch at school). According to parents, in a quarter of schools the traditional long lunch break, during which children would generally go home, has been replaced by a shorter break, with the children remaining in school. The majority of young children are brought to and from school by their parents. A continuous timetable can cut down the amount of time they have to spend on this, and the 'demand' for this type of schedule is currently much greater than the 'supply'.

Parents remain overwhelmingly in favour of a five-day school week with one free afternoon. Any variation correlates with the number of hours mothers work. The more they work, the more likely the parents are to want a five-day school week with office hours, or four long days. The fewer hours the mother works, the more likely they are to opt for two free afternoons.

In two-fifths of households the children occasionally stay at school for lunch. 'Only' a fifth of households use out-of-school care, but rarely more than three times a week. The more hours the mother works, the more often the children stay at school for lunch and use out-of-school care facilities.

Lessons are sometimes cancelled as a result of teacher shortages, illness, meetings etc. It is feared that this is adversely affecting educational standards. One in ten primary-school pupils had been without a teacher at some time during the month prior to the survey. In such situations children are usually divided among other classes or sent home. In secondary schools it is generally only individual lessons that are cancelled, rather than whole days. Eight out of ten parents said that their child at secondary school had had lessons cancelled unexpectedly in the past month. This happened an average of 3.8 times in that month. Four out of ten children also had permanently cancelled lessons. The high rate of cancellation gives greater cause for concern in secondary education than in primary education.

Pupils are not all equally likely to face cancelled lessons. In the major cities, in particular, secondary pupils are more likely to face incidental and structural cancellations. Pupils at Protestant schools (both regular and orthodox) are less likely to experience cancellations than pupils in schools of other denominations. And finally, pupils in the transitional years of secondary school, and those in pre-vocational and junior secondary education experience cancellations more often than pupils in senior secondary and pre-university education.

There has been a recent trend towards extending school opening times (extended school day, community schools), both in order to help deprived children and to provide after-school activities for children with working parents.

A third of parents with children at primary school and almost three-quarters of those with children at secondary school say that extra activities are organised for their children outside lessons. Most of them are fun activities such as sport, cultural activities, games and leisure pursuits. Many secondary schools also run homework clubs.

Finally, *Chapter 8* compares policy on parental involvement with the views and behaviour of parents with school-age children. Education enjoys more participation from members of society than other public services. Parents are particularly active in primary schools. Policy is to encourage even more parental involvement, by giving them more say on school policy and having them take part in more activities in school. A small group of parents (high SES, non-denominational, with a preference for private non-denominational schools) are perfectly in line with government policy. Indeed their involvement seems to have been used as a model for the government's policy on 'partnerships' between parents and schools.

That is not to say, however, that the partnership model – based on such a small group – enjoys support only from that group. There is in fact wide support for parental influence in education. Many parents believe that education is a matter for parents and children, not just for experts. They might profile themselves less prominently as partners, but they are certainly actively involved in their children's school.

But not all parents support this ideal. Some seem to have deliberately distanced themselves from the trend towards more influence and involvement, preferring to stick to the 'traditional' relationship between school and parents (orthodox Protestants). Some parents also run the risk of being left on the sidelines (those with low SES, including ethnic minority parents). It might be that the policy is not in line with what they want and expect, but it might also be that, in the current circumstances, these parents are unable to connect with the school (and the active parents).

It is not only parents who have to get used to this change. Schools also have to adjust. Teachers and principals are now expected to regard parents as serious partners in education. To give them a say in policy, strategy and the content of education, rather than just calling upon their help in practical matters. It is by no means clear whether schools are actually in favour of more parental involvement. Contact between teachers and parents is also a matter of investment.

Every school has to deal with different types of parents, who have different desires and interests, and are not all equally capable of making them known. Teachers and principals will therefore face conflicting interests among parents. More cooperation, efforts to achieve consensus where necessary and to avoid some parents being excluded will all require the attention of teachers and principals, alongside the day-to-day work of teaching and supporting pupils.

Parents are particularly concerned about the circumstances surrounding education: school opening hours, pupil counselling, finances, safety. This is fine, but if they are to have a stronger position, they will also have to concern themselves more with educational processes and results. They could effectively monitor processes (teaching methods and principles, the range of subjects on offer) if they were given a greater role in the parent-teacher council. Things are a little more complex when it comes to output. This is partly because parents do not have any insight into the quality of teaching staff and the school's performance. Strengthening their position is not likely to change this in the short term.

In conclusion, we can say that, although a broad swathe of parents support the policy, the professionalisation occurring among other parties in education (school boards and staff) is preventing parents from achieving a stronger position.

Bijlage A Gebruikte bestanden

Aanvullend voorzieningengebruik onderzoek (AVO)

Het AVO is een vierjaarlijks onderzoek om gegevens te verkrijgen over het gebruik van een groot aantal maatschappelijke en culturele voorzieningen door de Nederlandse bevolking. Het onderzoek richt zich zowel op meting van het gebruik van voorzieningen als op meting van een breed scala van kenmerken die een huishouden en de individuele personen binnen een huishouden karakteriseren.

Doelpopulatie	NL-bevolking van 6 jaar en ouder, zelfstandig wonend
Soort onderzoek	enquête
Steekproefeenheid	huishouden
Entiteiten	personen en huishoudens
Steekproefkader	PTT-afgiftepuntenbestand
Verzamelmethode	mondelinge + schriftelijke vragenlijst
Opdrachtgever	Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)
Frequentie	vierjaarlijks, vanaf 1979
Weging	personen: naar leeftijd/geslacht/burgerlijke staat/urbanisatiegraad (vanaf 1995 'stedelijkheid'); huishoudens: naar weegfactor hoofd huishouden
Berichtgevers	voor sommige kinderen één van de ouders
Verslagperiode	het gebruik van voorzieningen wordt gepeild voor een voorgaande periode, variërend van enkele maanden tot enkele jaren
AVO'99	
Uitvoerder veldwerk	GFK Interact
Veldwerkperiode	september 1999 - februari 2000
Steekproefmethode	enkelvoudige aselechte adressensteekproef
Steekproefomvang	9.216 huishoudens
Respons	6.125 huishoudens; 13.490 personen (66%)

CBS Onderwijsstatistieken

De Onderwijsstatistieken van het Centraal Bureau voor de Statistiek zijn een verzameling statistieken gebaseerd op integrale opgaven van scholen en andere onderwijsinstellingen.

Het voortgezet onderwijs betreft uitsluitend door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen dan wel Landbouw, Natuurbeheer en Visserij gesubsidieerd voltijdsonderwijs.

De gegevens van het hoger beroepsonderwijs (HBO) zijn hoofdzakelijk afkomstig uit het Centraal Register Inschrijvingen Hoger Onderwijs van de Informatie Beheer Groep in Groningen. Anderzijds bevat deze publicatie ook gegevens over gezondheids-zorgopleidingen die bekostigd worden door het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. Het CBS enquêteert hiervoor de betrokken instellingen. De gegevens over het wetenschappelijk onderwijs (WO) zijn gebaseerd op een jaarlijkse telling onder de reguliere instellingen voor wetenschappelijk onderwijs.

CBS StatLine

StatLine is een elektronische databank van het CBS met statistische informatie in de vorm van tabellen en grafieken over vele maatschappelijke en economische onderwerpen.

Cohortonderzoek primair onderwijs en speciaal onderwijs (PRIMA)

Het landelijk cohortonderzoek primair onderwijs en speciaal onderwijs (PRIMA) beoogt een beeld te geven van het primair onderwijs in Nederland en verklaringen te vinden voor de samenhangen die zich daarin aftekenen. De gegevens uit dit onderzoek worden gebruikt voor beleids-evaluatie en voor wetenschappelijk georiënteerde vraagstellingen. De opzet van PRIMA sluit nauw aan bij de cohortstudies van de Landelijke Evaluatie Onderwijsvoorrangsbeleid (LEO) die in de periode 1988-1992 tweemaal zijn uitgevoerd.

Doelpopulatie	basisscholen en scholen voor speciaal onderwijs; leerlingen in groep 2, 4, 6 en 8
Soort onderzoek	cohortonderzoek
Steekproefeenheid	school
Entiteiten	scholen; klassen; personen
Steekproefkader	alle scholen voor primair onderwijs
Steekproefmethode	representatieve clustersteekproef van basisscholen + aanvullende steekproef van scholen met veel achterstandsleerlingen + steekproef van scholen uit het speciaal onderwijs
Steekproefomvang	circa 700 scholen (450 basisscholen, 200 scholen met veel achterstandsleerlingen en 100 scholen uit het speciaal onderwijs); in totaal circa 57.000 leerlingen in het basisonderwijs en 5.400 leerlingen in het speciaal onderwijs
Verzamelmethode	schriftelijke vragenlijsten; CITO-schoolvorderingstoetsen
Opdrachtgever	Programmaraad voor Onderwijsonderzoek (PROO)
Uitvoerder veldwerk	Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen (ITS) i.s.m. het SCO-Kohnstamm-instituut
Frequentie	tweejaarlijkse peiling vanaf schooljaar 1994/1995
Berichtgevers	achtergrondgegevens via ouders van leerlingen, leerkrachten en schooldirecties
PRIMA '98/'99	
Veldwerkperiode	schooljaar 1998/1999
Respons	602 scholen; 16.830 leerlingen in groep 2, 16.953 leerlingen in groep 4, 14.992 leerlingen in groep 6 en 14.182 leerlingen in groep 8

Enquête beroepsbevolking (EBB)

In de Enquête beroepsbevolking worden sinds 1987 gegevens verzameld ten behoeve van de beschrijving van personen naar hun positie op de arbeidsmarkt. De EBB bevat demografische en arbeidsmarktkenmerken, waaronder één variabele die de aggregatie tot een huishouden mogelijk maakt. De demografische kenmerken hebben betrekking op alle leden van het huishouden. De vragen naar positie op arbeidsmarkt worden alleen gesteld aan personen van 15 jaar of ouder.

Met ingang van oktober 1999 is de EBB een roterend panelonderzoek geworden en is de vragenlijst gewijzigd.

Doelpopulatie	NL-bevolking van 15 jaar en ouder, zelfstandig wonend
Soort onderzoek	enquête
Steekproefeenheid	adres
Entiteiten	personen en huishoudens
Steekproefkader	geografisch basisregister
Steekproefmethode	gestratificeerde tweetrapssteekproef: gemeenten, adressen; stratificatie naar gemeente
Verzamelmethode	computerondersteunde mondelinge vragenlijst (CAPI); sinds 1999 in 5 peilingen met tussenpozen van 3 maanden: 1e peiling via CAPI, vervolgpelingen telefonisch (CATI).
Opdrachtgever	Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)
Uitvoerder veldwerk	Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS)
Frequentie	continu, sinds 1987
Weging	naar leeftijd, geslacht, burgerlijke staat, stedelijkheid
Berichtgevers	proxi-interview door ander lid van het huishouden mogelijk
EBB 2001	
Steekproefomvang	circa 82.000 adressen
Respons	circa 48.000 huishoudens (59%); circa 90.000 personen

Kwaliteit van het funderend onderwijs (KFO2000)

Het onderzoek 'Kwaliteit van het funderend onderwijs' is opgezet om inzicht te krijgen in de opvattingen van ouders over de kwaliteit van het basis- en voortgezet onderwijs. Er bleek namelijk weinig bekend over wat hedendaagse ouders belangrijk vinden in het onderwijs, terwijl zij in toenemende mate betrokken zijn en worden bij het reilen en zeilen op de school van hun kinderen. In de enquête die de ouders krijgen voorgelegd, komen onder meer de volgende onderwerpen aan bod: schoolkeuzemotieven en feitelijke schoolkeuze, contacten met de school, gewenste en feitelijke kwaliteit van het onderwijs, informatie aanbod en behoefte over het onderwijs en de school, opvattingen over taken van de school en van het gezin, de rol van de ouders in het onderwijs, de kosten van het onderwijs en tijd voor het onderwijs.

Doelpopulatie	huishoudens met kinderen in het basis- of voortgezet onderwijs (4-16 jaar)
Soort onderzoek	enquête
Steekproefeenheid	huishouden
Entiteiten	huishoudens
Steekproefkader	verschillende GfK-panels
Steekproefmethode	selectie van huishoudens met kinderen in het basis- of voortgezet onderwijs (4-16 jaar)
Verzamelmethode	schriftelijke vragenlijst
Opdrachtgever	Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP)
Uitvoerder veldwerk	GfK Interact
Frequentie	eenmalig
Weging	naar opleiding moeder en aantal verdienende ouders
Veldwerkperiode	eind 2000
Respons	1.231 huishoudens met kinderen in het basisonderwijs; 1.101 huishoudens met kinderen in het voortgezet onderwijs

Literatuur

Becker en De Wit (2000)

J.W. Becker en J.S.J. de Wit. Secularisatie in de jaren negentig. Kerkklidmaatschap, veranderingen in opvattingen en een prognose. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2000 (SCP-publicatie 2000/3).

Beerends et al. (1999)

H.M. Beerends, E.F.C. van der Boom en A.L. van der Vegt. Kwaliteitskaarten voortgezet onderwijs: beoordeling en gebruik door ouders. Amsterdam: Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt, 1999.

Van den Berg (1987)

G. van den Berg. Homals voor beginners. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden, 1987.

Blom en Janssen (1996)

F. Blom en G.F.M. Janssen. Voortgezet onderwijs: scholen steeds breder en groter. In: Kwartaalschrift onderwijsstatistiek (1996) IV (13-18).

Boef-van der Meulen en Herweijer (1992)

S. Boef-van der Meulen en L.J. Herweijer. Schoolkeuze en scholenplanning in het basisonderwijs. Rijswijk/Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/VUGA, 1992 (Cahier 92).

Bosker et al. (1998)

R. Bosker, J.F. Lam et al. Het vergelijken van scholen. Enschede: Universiteit Twente, afdeling Onderwijsorganisatie en management, 1998.

Breedveld en Van den Broek (2001)

K. Breedveld en A. van den Broek (red.). Trends in de tijd. Een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijdsordening. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001.

Breedveld et al. (2002)

K. Breedveld, M. Cloïn en A. van den Broek. Ruimte voor tijd. Op weg naar een monitor tijdsordening. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002 (i.o.v. ministerie van szw/Projectbureau Dagindeling).

Bronneman-Helmers (1999)

H.M. Bronneman-Helmers, m.m.v. C.G.J. Taes. Scholen onder druk. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1999 (Sociale en Culturele Studie 28).

Buist en Meesters (1995)

D. Buist en M. Meesters. Ouderbijdragen in het voortgezet onderwijs. Amsterdam: Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt, 1995 (OA-47).

Burger en Dekker (2001)

A. Burger en P. Dekker. Noch markt, noch staat. De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2001 (SCP-publicatie 2001/2).

CBS (2001)

Jaarboek onderwijs in cijfers. Voorburg: Kluwer/Centraal Bureau voor de Statistiek, 2001.

Dekker (2002)

P. Dekker (red.), J. Boelhouwer, P. de Greef en J. van Male. Niet-stemmers. Een onderzoek naar achtergronden en motieven in enquêtes, interviews en focus-groepen. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002 (SCP-publicatie 2002/6).

Denessen (2000)

E. Denessen. Opvattingen over onderwijs. Leerstof- en leerlinggerichtheid in Nederland. Leuven/Apeldoorn: Garant, 2000 (dissertatie).

- Derriks et al. (1995)
M. Derriks, E. de Kat en P. Deckers. Schoolkeuzemotieven van kinderen bij de overgang bo/vo. Amsterdam: SCO-Kohnstamm Instituut, 1995 (SCO-rapport 472).
- Driessen et al. (1999)
G. Driessen, J. Doesburgh en A. Claassen. Cultureel kapitaal, etnische herkomst en onderwijsprestaties. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, 1999.
- Van Dijk et al. (2000)
L. van Dijk, J. de Haan en S. Rijken. Digitalisering van de leefwereld. Een onderzoek naar informatie- en communicatietechnologie en sociale ongelijkheid. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Ca. Sociologie/Universiteit Utrecht, 2000 (Cahier 167).
- Eldering (2002)
L. Eldering. Cultuur en opvoeding. Interculturele pedagogiek vanuit ecologisch perspectief. Rotterdam: Lemniscaat, 2002.
- Foekema (2000)
H. Foekema. Offerbereidheid onderwijs. Amsterdam: NIPO, 2000.
- Gelauff-Hanzon en Van der Hoek (1996)
C.W. Gelauff-Hanzon en J. van der Hoek. Migrantengezinnen versterken. De betrokkenheid van migrantenouders bij het onderwijs. Leiden: Rijksuniversiteit Leiden/vakgroep Sociale interculturele pedagogiek en communicatie, 1996.
- Van Gelder en Vermeulen (2001)
X. van Gelder en M. Vermeulen. 'Rijkdom maakt van lesgeven feest'. In: de Volkskrant, 10 januari 2001.
- De Haan en Huysmans (2002)
J. de Haan en F. Huysmans, m.m.v. J. Steyaert. Van huis uit digitaal. Verwerven van digitale vaardigheden tussen thuismilieu en school. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002.
- De Hart (1999)
J. de Hart. Godsdienst, maatschappelijke participatie en sociaal kapitaal. In: P. Dekker (red.). Vrijwilligerswerk vergeleken. Nederland in internationaal en historisch perspectief. Civil society en vrijwilligerswerk III. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1999 (207-248).
- Inspectie van het Onderwijs (1995)
Panelrapportage. Naar een kwaliteitsdialoog. Versterking van de positie van ouders in het basisonderwijs. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs, 1995.
- Inspectie van het Onderwijs (2000)
Onderwijstijd, resultaten en de ouderbijdrage in de schoolgids. De informatieve waarde van de schoolgids voor ouders en verzorgers. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs, 2000.
- Inspectie van het Onderwijs (2001)
Onderwijsverslag over het jaar 2000. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs, 2001.
- Inspectie van het Onderwijs (2002)
Onderwijsverslag over het jaar 2001. Utrecht: Inspectie van het Onderwijs, 2002.
- CBS (2000)
Jaarboek onderwijs in cijfers. Alphen aan den Rijn/Voorburg: Samsom/Centraal Bureau voor de Statistiek, 2000.
- Van Kessel (1999)
N. van Kessel. Lesuren en schooltijden in het primair onderwijs. Historische achtergronden, ontwikkelingen in de wetgeving. Nijmegen: Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, 1999.

- Keuzenkamp en Hooghiemstra (2000)
 S. Keuzenkamp en E. Hooghiemstra (red.). De kunst van het combineren. Taakverdeling onder partners. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2000.
- Keuzenkamp en Oudhof (2000)
 S. Keuzenkamp en K. Oudhof. Emancipatiemonitor 2000. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek, 2000 (SCP-publicatie 2000/5).
- Knulst en Kraaykamp (1996)
 W. Knulst en G. Kraaykamp, m.m.v. A. van den Broek en J. de Haan. Leesgewoonten. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1996 (Sociale en Culturele Studie 23) .
- Laemers (2002)
 M.T.A.B. Laemers. Ontwikkelingen in de positie van ouders in het primair en voortgezet onderwijs. In: Nederlands tijdschrift voor onderwijsrecht en onderwijsbeleid (NTOB). Jaarboek Onderwijsrecht 1997/2001 (2002) (51-63).
- Van Langen en Hulsen (2001)
 A. van Langen en M. Hulsen. Schooltijden in het basisonderwijs: feiten en fictie. Nijmegen, Instituut voor Toegepaste Sociale Wetenschappen, 2001.
- Van der Lippe (1993)
 T. van der Lippe. Arbeidsverdeling tussen mannen en vrouwen. Een interdisciplinaire studie naar betaald en huishoudelijk werk binnen huishoudens. Interuniversity Center for Social Science Theory and Methodology (ICS)/Universiteit Utrecht. Amsterdam: Thesis Publishers, 1993 (dissertatie).
- Van der Meer en Smink (1999)
 W. van der Meer en C. Smink. Onderzoek schoolkosten basisschool, avo, vbo en mbo 1998. Utrecht: Nibud, 1999.
- Meerdink (2001)
 J. Meerdink m.m.v. M. Hameetman. Vraag het aan de leerlingen! Een verkennend onderzoek naar leerlingenparticipatie en de brede school in het voortgezet onderwijs. Amsterdam: SWP, 2001.
- NIPO (1995)
 De rol van ouderbijdragen. Amsterdam: NIPO, 1995 (Z-766).
- OCenW (1999a)
 De ouderbijdrage: verplicht vrijwillig. Den Haag: Sdu Servicecentrum/ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1999 (AOC&W 1641).
- OCenW (1999b)
 Sterke instellingen, verantwoordelijke overheid. Brief over het onderwijsbeleid op de middellange en langere termijn. Zoetermeer: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 1999.
- OCenW (2000a)
 De basisschool. Gids voor ouders en verzorgers 2000-2001. Zoetermeer: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 2000.
- OCenW (2000b)
 Het voortgezet onderwijs. Gids voor ouders, verzorgers en leerlingen 2000-2001. Zoetermeer: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 2000.
- OCenW (2001a)
 Ouders en de school. Versterking van het partnerschap. Zoetermeer: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 2001.
- OCenW (2001b)
 Kwaliteit aan de basis. Een actieprogramma voor het primair en voortgezet onderwijs. Zoetermeer: ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, 2001.

- Onderwijsraad (1999)
 Schoolkwaliteit in beeld. Voorstellen voor een verantwoorde openbaarmaking van gegevens over de kwaliteit van scholen. Den Haag: Onderwijsraad, 1999.
- Onderwijsraad (2001)
 Publiek en privaat. Mogelijkheden en gevolgen van private middelen in het publieke onderwijs. Den Haag: Onderwijsraad, 2001.
- Onderwijsraad (2002)
 Wat scholen vermogen. Autonomie, beleidsvoerend vermogen en bestuurlijke inrichting in het primair en het voortgezet onderwijs. Den Haag: Onderwijsraad, 2002.
- Ouders en school (2001)
 Hoe creëert een school bij de ouders draagvlak voor het onderwijsbeleid? In: Ouders en school. Nederlandse Katholieke Oudervereniging 12 (2001) (6-8).
- Pels (2000)
 T. Pels (red.). Opvoeding en integratie. Een vergelijkende studie van recente onderzoeken naar gezinsopvoeding en de pedagogische afstemming tussen gezin en school. Assen: Van Gorcum, 2000.
- Van der Ploeg (2000)
 S.W. van der Ploeg. Overblijven in het basisonderwijs anno 2000. Amsterdam: Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt, 2000 (OA-200).
- Portegijs et al. (2002)
 W. Portegijs, A. Boelens en S. Keuzenkamp. Emancipatiemonitor 2002. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/Centraal Bureau voor de Statistiek, 2002 (SCP-publicatie 2002/13).
- SCP (1998)
 Sociaal en Cultureel Rapport 1998. 25 jaar sociale verandering. Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau, 1998.
- SCP (2002)
 Sociaal en Cultureel Rapport 2002. Kwaliteit van de quataire sector. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau, 2002.
- Smit en Claessen (1995)
 F. Smit en J. Claessen. Medezeggenschap in het onderwijs. Nijmegen: Instituut voor Sociale en Toegepaste Wetenschappen, 1995.
- Smit et al. (1997)
 F. Smit, Q. van Ojen, M. Brink, J. Claessen en A.L. van der Vegt. Werking van de Wet medezeggenschap onderwijs 1992. Ubbergen: Instituut voor Sociale en Toegepaste Wetenschappen/Regioplan Onderwijs en Arbeidsmarkt, 1997.
- Smit et al. (2001)
 F. Smit, J. Doesborgh en N. van Kessel. Ouderparticipatie, een nieuw missie-statement? Onderzoek naar het functioneren van de relatie ouders en basisschool. Nijmegen: Instituut voor Sociale en Toegepaste Wetenschappen, januari 2001.
- Smit et al. (2002)
 F. Smit, G. Driessen en J. Doesborgh. Ouders en educatieve voorzieningen. Nijmegen: Instituut voor Sociale en Toegepaste Wetenschappen, 2002.
- TK (1995/1996)
 Instelling college van advies van het Rijk op het terrein van het onderwijs (Wet op de onderwijsraad). Nota n.a.v. het verslag. Tweede Kamer, vergaderjaar 1995/1996, 25041, nr. 5.
- TK (1997/1998)
 Wijziging van een aantal onderwijswetten in verband met invoering van het schoolplan, de schoolgids en het klachtrecht. Tweede Kamer, 1997/1998, 23459.

TK (1999/2000)

Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen met een voorstel tot herziening regelgeving lestijden. Tweede Kamer, 1999/2000, 26800 VIII, nr.122.

TK (2000/2001a)

Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen i.v.m. stand van zaken voorbereiding wettelijke regeling vijfdaagse schoolweek. Tweede Kamer, 2000/2001, 27400 VIII, nr. 67.

TK (2000/2001b)

Schooltijden. Brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen over schooltijden in het primair onderwijs. Tweede Kamer, 2000/2001, 27852, nr.1.

TK (2000/2001c)

De toekomst van de medezeggenschap in het primair en voortgezet onderwijs en in de bve-sector. Tweede Kamer, 2000/2001, 27400 VIII, nr. 58.

TK (2001/2002a)

Verslag van een besloten overleg op 4 oktober 2001 over brief 20 september 2001 over de planning van werkzaamheden (wetsvoorstellen en beleidsvoornemens). Tweede Kamer, 2001/2002, 28000 VIII, nr.14.

TK (2001/2002b)

Werken aan vertrouwen, een kwestie van aanpakken. Strategisch akkoord voor kabinet CDA, LPF, VVD. Tweede Kamer, 2001/2002, 28375, nr.5.

Turkenburg (1995)

M. Turkenburg. Een baan en een kind. Aspiraties en strategieën van laag opgeleide vrouwen. Tilburg: Tilburg University Press, 1995 (dissertatie).

Vermaas en Wiersma (2000)

J. Vermaas en H. Wiersma. De klachtenregeling in het primair en voortgezet onderwijs: spiegel of bliksemafleider? Tilburg: Instituut voor sociaal-wetenschappelijk beleidsonderzoek en advies (IVA), 2000.

Vogels (1995)

R. Vogels. Continuïteit en discontinuïteit in de loopbanen van vrouwen. Tilburg: Tilburg University Press, 1995 (dissertatie).

vws et al. (2002)

Beleidsnota tussenschoolse opvang. Den Haag: ministeries van vws, OCenW en szw, 2002.

Van Wieringen (1996)

A.M.L. van Wieringen. Onderwijsbeleid in Nederland. Alphen aan den Rijn: Samsom HD Tjeenk Willink, 1996.

Van Wieringen (1998)

A.M.L. van Wieringen. Bestuurskwaliteit en onderwijskwaliteit. In: A.M.L. van Wieringen et al. (red.). Kwaliteit van besturen, besturen van kwaliteit. Voorburg: Besturenraad protestants-christelijk onderwijs, 1998.

Zimbile (2001)

F.R. Zimbile. Opinievorming rond de onderwijsbeleidbrief. Samenvattend verslag van een kwalitatief en kwantitatief opinieonderzoek onder: ouders van leerlingen, leerkrachten en directieleden uit het basisonderwijs, leerkrachten uit het voortgezet onderwijs. Den Haag: Rijksvoorlichtingsdienst/-DTC, 2001 (P0514).

Publicaties Sociaal en Cultureel Planbureau

Werkprogramma

Het Sociaal en Cultureel Planbureau stelt elke twee jaar zijn Werkprogramma vast. De tekst van het lopende programma (2002-2003) is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl. Het Werkprogramma is rechtstreeks te bestellen bij het Sociaal en Cultureel Planbureau. ISBN 90-377-0097-7 (EUR 10)

SCP-publicaties

Onderstaande lijst bevat een selectie van publicaties van het Sociaal en Cultureel Planbureau. Deze publicaties zijn verkrijgbaar bij de boekhandel (prijswijzigingen voorbehouden). Een complete lijst is te vinden op de website van het SCP: www.scp.nl.

Sociale en Culturele Rapporten

Sociaal en Cultureel Rapport 1998. ISBN 90-5749-114-1 (EUR 41)

Sociaal en Cultureel Rapport 2000. ISBN 90-377-0015-2 (EUR 34)

Sociaal en Cultureel Rapport 2002. De kwaliteit van de quartaire sector.

ISBN 90-377-0106-x (EUR 49,50)

The Netherlands in a European Perspective. Social & Cultural Report 2000. ISBN 90-377-0062 4 (English edition 2001) (\$ 99,50)

Nederlandse populaire versie van het SCR 1998

Een kwart eeuw sociale verandering in Nederland; de kerngegevens uit het Sociaal en Cultureel Rapport. Carlo van Praag en Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-6168-662-8 (EUR 11)

Engelse populaire versie van het SCR 1998

25 years of social change in the Netherlands; Key data from the Social and Cultural Report. Carlo van Praag and Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-6168-580-x (EUR 11)

Nederlandse populaire versie van het SCR 2000

Nederland en de anderen; Europese vergelijkingen uit het Sociaal en Cultureel Rapport 2000. Wilfried Uitterhoeve. ISBN 90-5875-141-4 (EUR 13,40)

SCP-publicaties 2001

- 2001/1 Gewenste groei. Bevolkingsgroei en sociaal-ruimtelijke ontwikkelingen in ex-groeikernen (2001). ISBN 90-377-0031-4 (EUR 15,90)
- 2001/2 Noch markt, noch staat. De Nederlandse non-profitsector in vergelijkend perspectief (2001). ISBN 90-377-0027-6 (EUR 27,30)
- 2001/3 Onderwijs in allochtone levende talen. Een verkenning in zeven gemeenten (2001). ISBN 90-377-0050-0 (EUR 13,60)
- 2001/4 Verstandig verzorgd. Een empirisch onderzoek naar de efficiëntie van de intramurale zorg voor verstandelijk gehandicapten (2001). ISBN 90-377-0051-9 (EUR 11,35)
- 2001/5 Trends in de tijd. Een schets van recente ontwikkelingen in tijdsbesteding en tijds-
ordering (2001). ISBN 90-377-0068-3 (EUR 15,90)
- 2001/6 Vrij om te helpen. Verkenning betaald langdurig zorgverlof (2001). ISBN 90-377-0053-5 (EUR 18,20)
- 2001/8 Zo gewoon mogelijk. Een onderzoek naar draagvlak en draagkracht voor de
vermaatschappelijk in de geestelijke gezondheidszorg (2001). ISBN 90-377-0071-3
(EUR 30)
- 2001/10 Over werken in de postindustriële samenleving (2001). ISBN 90-377-0057-8
(EUR 34,10)
- 2001/11 Rapportage ouderen 2001. Veranderingen in de leefsituatie (2001). ISBN 90-377-0059-4 (EUR 29,55)
- 2001/13 De stad in de omtrek (2001). ISBN 90 377 0060 8, (EUR 18,20)
- 2001/14 De sociale staat van Nederland 2001. ISBN 90-377-0067-5 (EUR 36,15)
- 2001/17a Rapportage minderheden 2001. Deel 1 Vorderingen op school. ISBN 90-377-0075-6 (EUR 22,50)
- 2001/17b Rapportage minderheden 2001. Deel 2 Meer werk. ISBN 90-377-0077-2
(EUR 14,80)
- 2001/17 Deel 1 en 2 Rapportage minderheden 2001. ISBN 90-377-0078-0 (EUR 32,95)
- 2001/18 Armoedemonitor 2001. ISBN 09-377-0069-1 (EUR 20,42)

SCP-Publicaties 2002

- 2002/2 Van huis uit digitaal. Verwerving van digitale vaardigheden tussen thuismilieu en school (2002). ISBN 90-377-0089-6 (EUR 19)
- 2002/3 Voortgezet onderwijs in de jaren negentig (2002). ISBN 90-377-0072-1 (EUR 29,90)
- 2002/4 Boek en markt. Effectiviteit en efficiëntie van de vaste boekenprijs (2002)
ISBN 90-377-0095-0 (EUR 24,50)
- 2002/5 Zekere banden. Sociale cohesie, leefbaarheid en veiligheid (2002).
ISBN 90-377-0076-4 (EUR 34,50)
- 2002/6 Niet-stemmers. Een onderzoek naar achtergronden en motieven in enquêtes, interviews en focusgroepen (2002). ISBN 90-377-0098-5 (EUR 19,90)
- 2002/7 Zelfbepaalde zekerheden. Individuele keuzevrijheid in de sociale verzekeringen: draagvlak, benutting en determinanten (2002). ISBN 90-377-0088-8 (EUR 12,50)
- 2002/8 E-cultuur. Een empirische verkenning (2002). ISBN 90-377-0092-6 (EUR 17,50)
- 2002/9 Taal lokaal. Gemeentelijk beleid onderwijs in allochtone levende talen (OALT) (2002).
ISBN 90-377-0090-x (EUR 22,50)
- 2002/10 Rapportage gehandicapten 2002. Maatschappelijke positie van mensen met lichamelijke beperkingen of verstandelijke handicaps.
ISBN 90-377-0104-3 (EUR 29,50)
- 2002/13 Emancipatiemonitor 2002. ISBN 90-377-0110-8 (EUR 24,50)
- 2002/14 Ouders bij de les. Betrokkenheid van ouders bij de school van hun kind (2002).
ISBN 90-377-0091-8 (EUR 19,90)

Onderzoeksrapporten 2001

- 2001/7 Geleidelijk digitaal (2001). ISBN 90-377-0083-7 (EUR 12)
- 2001/9 Het beeld van de wetenschap (2001). ISBN 90-377-0056-x (EUR 13,60)
- 2001/15 Een model voor strafrechtelijke keten (2001). ISBN 90-377-0066-7 (EUR 18,20)
- 2001/16 Efficiency of Homes for the Mentally Disabled in the Netherlands (2001).
ISBN 90-377-0064-0 (EUR 11,35)
- 2001/21 De leefsituatie van allochtone ouderen in Nederland (2001). ISBN 90-377-0080-2
(EUR 12,90)

Onderzoeksrapporten 2002

- 2002/1 Onbetaalde arbeid op het spoor. ISBN 90-377-0073-X (EUR 12)
2002/12 De werkelijkheid van de Welzijnswet (2002). ISBN 90-377-0116-7 (EUR 9,90)

Werkdocumenten (rechtstreeks te verkrijgen bij het SCP)

- 67 De vraag naar kinderopvang (2001) (EUR 6,80)
68 Trends en determinanten in de sport (2000) (EUR 6,80)
69 De toekomst van de AWBZ (2001) (EUR 6,80)
70 The non-profit sector in the Netherlands (2001) (EUR 6,80)
71 Oudkomers in beeld (2001) (EUR 6,80)
72 Het nieuwe consumeren (2001) (EUR 6,80)
73 Voorstudie onderzoek 0-12-jarigen (2001) (EUR 6,80)
74 Maten voor gemeenten (2001) (EUR 6,80)
75 Ontwikkelingen in reïntegratie van uitkeringsontvangers (2001) (EUR 13,60)
76 Tussenrapport Onderwijs in Allochtone Leven Talen (2001) (EUR 6,80)
77 Ruime kavel of compacte stad? (2001) (EUR 6,80)
78 Verslaglegging van de modellering van de ouderenzorg ten behoeve van het ramingsmodel zorg (2001) (EUR 6,80)
79 Sociale cohesie en sociale infrastructuur (2002) (EUR 6,80)
80 Gemeentelijk ramingsmodel kinderopvang (2002). ISBN 90-377-0108-6 (EUR 6,80)
81 Modellering van de gehandicaptenzorg (2001) (EUR 6,80)
82 Verslaglegging van de modellering van de geestelijke gezondheidszorg (2002).
ISBN 90-377-0099-3 (EUR 6,80)
83 Verslaglegging van de modellering van de gehandicaptenzorg (2002).
ISBN 90-377-0100-0 (EUR 6,80)
84 Cultuur op het web. Het informatieaanbod op websites van musea en theaters (2002).
ISBN 90-377-0101-9 (EUR 6,80)
85 Intramurale AWBZ-voorzieningen. Achtergronden bij gebruik en eigen bijdragen (2002).
ISBN 90-377-0102-7 (EUR 6,80)
86 Memorandum quartaire sector 2002-2006 (2002). ISBN 90-377-0103-5 (EUR 10)
87 Naar een agenda voor de jeugd. Voorstellen voor een positief lokaal jeugdbeleid (2002).
ISBN 90-377-0105-1 (EUR 6,80)

Overige publicaties

On Worlds of Welfare. Institutions and their effects in eleven welfare states. ISBN 90-377-0049-7 (\$ 19.95/EUR 22). (Integrale vertaling van *De maat van de verzorgingsstaat.*)

Report on the Elderly 2001. ISBN 90-377-0082-9 (EUR 34) (integrale vertaling van *Rapportage ouderen 2001*)

Essay *Waarom blijven boeren?* (2001). ISBN 90-377-0084-5 (EUR 4,50)

Doelmatigheid in de publieke sector in perspectief (2001). ISBN 90-377-0081-0 (EUR 7)

Particulier initiatief en publiek belang (2002). ISBN 90-377-0086-1 (EUR 19,90)

Uitgewerkt! (2002). ISBN 90-377-0085-3 (EUR 7)

De oplossing van de civil society (2002). ISBN 90-377-0107-8 (EUR 4,50)

Leeft Europa wel? Een verkenning van de Europese Unie in de publieke opinie en het onderwijs (2002). ISBN 90-377-0117-5 (EUR 6,80)

De veeleisende samenleving. Psychische vermoeidheid in een veranderde sociaal-culturele context (2002). ISBN 90-377-0119-1 (EUR 6,80)